

Mařica, Jan

Od Āeskoslovenské národní demokracie k Národnímu sjednocení

Od Āeskoslovenské národní demokracie k Národnímu sjednocení Vydání první
Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2018

ISBN 978-80-210-9092-7; ISBN 978-80-210-9093-4 (online : pdf)
ISSN 1211-3034 (print); ISSN 2787-9291 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9093-2018>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/138893>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220902

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

#485

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SISY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

muni
PRESS

Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení

Jan Mařica

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

#485

BRNO 2018

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Mařica, Jan

Od Československé národní demokracie k Národnímú sjednocení / Jan Mařica. – Vydání první. – Brno : Masarykova univerzita, 2018. – 267 stran. – (Opera Facultatis philosophicae Universitatis Masarykianae = Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 1211-3034 ; 485)

Anglické resumé

ISBN 978-80-210-9092-7

329.1/.6 * 328/329 * (437) * (048.8)

- Československá národní demokracie

- Národní sjednocení (politická strana)

- politické strany – Československo – 1918-1938

- Československo – politika a vláda – 1918-1938

- monografie

329 - Politické strany a hnutí [15]

Recenzovali: prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (Technická univerzita v Liberci)

prof. PhDr. Miloš Trapl, CSc. (Univerzita Palackého v Olomouci)

prof. PhDr. Jaroslav Vaculík, CSc. (Masarykova univerzita)

prof. PhDr. František Hanzlík, CSc. (Univerzita obrany)

© 2018 Jan Mařica

© 2018 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-9092-7

ISBN 978-80-210-9093-4 (online : pdf)

ISSN 1211-3034

<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9093-2018>

Obsah

1 ÚVOD	9
1.1 Stav bádání	11
1.2 Pramenná základna	12
2 LÉTA KRYSTALIZACE STRANY 1918–1925	14
2.1 Od státoprávní demokracie k národní demokracii	14
2.2 V opozici a začátek secese – volební porážka v roce 1920	21
2.3 Pětka a vládní návrat	23
2.4 Odstředivé tendence uvnitř strany a volební rok 1925	27
2.5 Parlamentní a senátní volby 1925	33
2.6 Mladá generace národní demokracie	35
2.7 Alois Rašín	39
3 BLÍŽE KE KRAJNÍ PRAVICI 1926–1929	49
3.1 Počátky českého fašismu a národní demokracie	49
3.2 Gajdova aféra a politické pozadí krizového roku 1926	54
3.2.1 Národní demokracie v hlasité opozici (společně s fašisty)	58
3.2.2 Konsolidace poměrů uvnitř národní demokracie na podzim 1926 – nástup křídla živnostenské banky	65
3.3 Volba prezidenta republiky 1927	73
3.4 Politická emancipace fašistů na národní demokracii a komunální volby na podzim 1927	75
3.5 Spor s mládeží demokratického zítřku a konec roku 1927	84
3.6 Národnědemokratický ministr ve vládě	86
3.7 Rozpad koalice občanských stran a hledání spojení do parlamentních voleb v roce 1929	88
3.8 Politický nástup křídla živnostenské banky v národní demokracii a volby do Národního shromáždění 1929	94
4 OD VLÁDNÍ STRANY K NÁRODNÍMU SJEDNOCENÍ (1930–1935)	99
4.1 František Xaver Hodáč	99
4.2 Odstranění radikálních nacionalů z vedení strany	105
4.3 Pád generálního tajemníka Františka Hlaváčka	113
4.4 Revolta (nejen) mladých	120
4.4.1 Potlačení radikálních národních demokratů a VII. Říšský sjezd v Bratislavě	133
4.5 Členem vlády v době hospodářské krize	145

4.6	Insigniáda	153
4.7	Idea koncentrační strany	155
4.8	Založení strany Národního sjednocení	157
4.9	Aktivní nástup Národního sjednocení a obtíže sjednocovacích procesů	162
4.10	Před volbami 1935	172
4.11	Program Národního sjednocení a ostrá volební kampaň	177
4.12	Volební výsledky Národního sjednocení	185
4.13	Povolební účet Národního sjednocení	188
5 OD NÁRODNÍHO SJEDNOCENÍ K NÁRODNĚDEMOKRATICKÝM KOŘENŮM 1935–1937		
		195
5.1	Povolební tápání Národního sjednocení a volba prezidenta republiky 1935	195
5.2	Oslabený Hodáč, Stříbrný v ústraní – formování před otevřeným střetem	201
5.3	Předehra k otevřenému konfliktu – spor v Mladém Národním sjednocení	204
5.4	Spory o vylučování	211
5.5	Kramářovi důvěrníci a dopis F. X. Hodáčovi	220
5.6	Porážka ligistického směru v Národním sjednocení a Kramářova smrt	225
5.7	Valný sjezd Národního sjednocení – návrat k národně demokratickým kořenům	230
6	ZÁVĚR	235
	SUMMARY	241
	SEZNAM ZKRATEK	244
	PRAMENY A LITERATURA	245
	Prameny archivní povahy	245
	Tištěné prameny	246
	Denní tisk a periodika	247
	Literatura	247
	Elektronické zdroje	248
	OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	249
	Soupis zdrojů obrazové přílohy	262
	JMENNÝ REJSTŘÍK	263

Věnováno mým prarodičům Jarmile a Josefu Petrovým z Nové Paky.

1 ÚVOD

Problematika Československé národní demokracie po delší dobu v českých dějinách, jako by byla vyřešena, nebo neexistovala. Československá národní demokracie představovala za první republiky stranu vlivnou a také schopnou přitahovat zájem okolí. Do nově vzniklého Československa vstupovala jako strana elit, která s sebou nesla dědictví a étos protirakouského odboje, který vedl k získání samostatnosti. V Revolučním národním shromáždění se nebála převzít prim. Během svého dvacetiletého života dosáhla národní demokracie paradoxně svého zenitu již v první československé vládě. Vlivem několika faktorů strana početně velmi slábla, ale mezi početní slabostí a ztrátou vlivu neplatila v tomto případě přímá úměra. I hrst národních demokratů dokázalo pronést názor, který v (nějaké podobě) znamenal každý.

Původně koncentrační projekt s sebou nutně nesl nutnou pluralitu názorů, která byla trpěna a občas brána jako klad, který potvrzuje demokratičnost. Nicméně k jednotě strany pluralita názorů rozhodně nevedla. Ta během svého života předvedla několik obrátů, které občas budily až údiv. Záleželo pouze na tom, které křídlo ve straně získalo převahu a uzmulo pozornost Karla Kramáře pro sebe.

Bezesporu se jednalo, a stále jedná, o zajímavou látku k výzkumnému bádání. Zejména, když uvážíme spojitosti s fašisty, Živnostenskou bankou, Ústředním svazem Československého průmyslu, napjatý vztah k Hradu a přítomnost mnoha politických kalkulů. Přesto byla problematika Československé národní demokracie do roku 1989 jakoby vyřešena. Mnohé naznačilo, když po druhé světové válce nebyla strana povolena, přitom se žádné kolaborační činnosti nedopustila. Její příslušníci před Mnichovem hlasitě vyzývali k podpoře republiky a odmítali jakoukoliv možnost kapitulace. Nacionální národní demokracie se nehodila

do poválečné levicové Národní fronty Čechů a Slováků z řady důvodů. Poválečný vývoj můžeme vnímat i jako období, kdy se vyrovnávaly účty s politickými rivaly z prvorepublikové éry. Nástup komunistické totality tento trend ještě více umocnil a znamenal znásobení revanše. Vykonstruované procesy po roce 1948 znamenaly těžké tresty i pro některé národní demokraty. Pokud se o národní demokracii mluvilo, tak jako o straně silně reakční, fašizující a případně až fašistické. Seriózní výzkumná práce, která by došla k jiným než předem daným závěrům, již ze samé podstaty během totality vydána být nemohla.

Polistopadový vývoj přinesl již solidní badatelské práce, které se ponejvíce zabývaly osobou Karla Kramáře. O straně samotné vznikly přehledy a práce různé kvality. Často podmíněné rozvíjejícím se archivním výzkumem a stále ještě určitou tendenčností. Poměr strany k fašismu došel k úpravě, ale stále nebyl do hloubky vysvětlen a prozkoumán. Podobně na tom bylo rozlišení a vyhodnocení klíčových vlivů uvnitř stranické politiky. Zejména tzv. průmyslovému křídlu byla občas v hodnotících závěrech přisuzována téměř ultimativní moc. Trochu zjednodušeně do něj byli také zařazeni lidé, které pojil většinou jen majetek průmyslového charakteru. Právě hlubšímu výzkumu spojitosti národní demokracie s fašismem a příklonů strany k radikální národní politice je následující práce věnována. S tím nutně souvisí i výzkum mocenských mechanismů – struktur ve straně, které měly na směr stranické politiky zásadní vliv.

Již na počátku cítím potřebu zdůraznit a čtenáře informovat, že tato publikace nemá ambici stát se vyčerpávající encyklopedií národní demokracie, která by šla až na hranici mikrovýzkumu jednotlivých regionů. Takovýmto krokem by tato práce ještě více narostla a její původní koncepce by se vytratila. Hlavní úkol práce spočívá v rozeznání vlivů a mechanismů, které měly na směřování národní demokracie určující vliv. Již od samého počátku se jednalo o stranu, která měla svoji sílu zejména v Čechách. Výsledky z ostatních zemí příliš ke chlubení nebyly. S tím šla ruku v ruce i relativní slabost jednotlivých zemských organizací vůči Praze. Právě v ní se rozhodovalo o zásadních otázkách ve straně. To pochopila i řada regionálních politiků a jednání v Praze se účastnila. Získali tak vliv na stranu, a proto jim je v práci věnován prostor.

Také bych rád na závěr dodal, že nemám žádné afiliace k jakékoliv politické straně nebo hnutí a jako liberecký historik nedávám žádné zemi, metropoli či regionu přednost.

Politické strany běžně prodělávají změnu svých názvů. Z tohoto důvodu pro lepší přehlednost a kontinuitu jsem zvolil používání zažitých označení pro jednotlivé politické strany. Samotná Československá národní demokracie byla a je častěji spíše známou jako národní demokracie. Její členové a politici o ní takto ve své době hovořili. Ze stejného důvodu nalezne čtenář v předkládané práci například agrárníky, sociální demokraty, živnostníky etc.

1.1 Stav bádání

Dosavadní odborné zpracování vymezeného tématu je relativně skromné a případně také rozporuplné. Samostatné syntetické zpracování, které by se věnovalo dvacetiletému životu národní demokracie, respektive Národního sjednocení v české historiografii, prozatím chybí. V roce 1983 vznikla práce Vladimíra Fice: *Národní sjednocení v politickém systému Československa (1930–1938): Příspěvek ke kritice českého buržoazního nacionalismu*¹. Právě celý název vystihuje její největší problematičnost. Ficova publikace vznikla v době komunistické éry a nese s sebou silnou tendenčnost, která je patrná zejména v oblasti hodnocení a závěrů. Její autor ve své publikaci postupně dokazuje dobově předpojatou premisu o Československé národní demokracii jako straně reakční a v podstatě fašistické již ze samé podstaty. Podobně působí i jeho předem přijaté závěry o roli Živnostenské banky a agrární strany, kterou ve svém výkladu poměrně přecenil.

Téma týkající se národní demokracie bylo v posledních dvaceti letech zpracovááno spíše jako součást širě zaměřených prací. Nejznámější je zřejmě *Česká politická pravice*² od Jany Čechurové. Nejpodrobněji je téma Československé národní demokracie zpracováno v syntetických souborech *Politické strany 1861–1938*³ od Zdeňka Sládka a *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*⁴ od Josefa Tomeše.

Česká historiografie se spíše věnovala produkci biografii věnovaných nejvýznamnějším politickým osobnostem. K samotnému předsedovi strany Karlu Kramáři vyšlo publikací hned několik⁵, ale věnují se především zkoumané osobnosti, kdy dění ve straně představuje téma spíše sekundární, případně okrajové. Podobné zaměření mají i publikace věnované Aloisu Rašínovi, kde ovšem není přílišná relevance k vymezené problematice⁶. Z národně demokratických

1 FIC, Vladimír. *Národní sjednocení v politickém systému Československa 1930–1938 : Příspěvek ke kritice českého buržoazního nacionalismu*. Praha: Academia, 1983.

2 ČECHUROVÁ, Jana. *Česká politická pravice*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999.

3 SLÁDEK, Zdeněk. Československá národní demokracie. In MALÍŘ, Jiří; MAREK, Pavel. *Politické strany : Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl. Brno: Doplněk, 2005, s. 593–616.

4 TOMEŠ, Josef. Nacionalismus a demokracie. In BROKLOVÁ, Eva; TOMEŠ, Josef; PEHR, Michal. *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*. Praha: Masarykův ústav: Archiv AV ČR, 2008, s. 130–213.

5 WINKLEROVÁ, Martina. *Karel Kramář (1860–1937)*. Praha: Argo, 2011. s. 348. LUSTIGOVÁ, Martina. *Karel Kramář: první československý premiér*. Praha: Vyšehrad, 2007. 363 s. srov. *Karel Kramář (1860–1937) : život a dílo: [Praha, 31. října – 2. listopadu 2007]*. Praha: Historický ústav, 2009. 783 s. srov. KVAČEK, Robert – KRAMÁŘ, Karel. *Karel Kramář: 150 let od narození: sborník textů*. Vyd. 1. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011. 165 s. srov. *Karel Kramář: studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí*. Vyd. 1. Praha: Euroslavica: Slovanský ústav, 2003. 143 s.

6 ČECHUROVÁ, Jana. *Alois Rašín: dramatický život českého politika*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1997. 173

osobností dále existuje monografie věnovaná Jaroslavu Preissovi, která se věnuje především jeho životu⁷.

Jako podstatně více využitelné k vymezenému tématu jsou publikace, jejichž prioritní badatelský záměr netvořila národní demokracie. Zde můžeme uvést práce Libora Vykoupila věnující se Jiřímu Stříbrnému a českému fašismu⁸. Z hlediska fašistické základny tvoří slušný přehled o národní demokracii – Národním sjednocení také publikace Tomáše Pasáka⁹. O dění v národní demokracii poskytne k určitému období solidní nástin také monografie dvojice autorů Petra Hoffmana a Antonína Klimka věnovaná Radolu Gajdovi¹⁰.

1.2 Pramenná základna

Pramennou základnu předkládané práce tvoří především archivní výzkum v relevantních archivech. Jelikož se stranický archiv nedochoval, tak musel být proveden výzkum zaměřený na hlavní představitele Československé národní demokracie – Národního sjednocení. Nejdůležitější fond pro zvolené téma představuje osobní pozůstalost Františka Xavera Hodáče, která se nachází v Národním archivu. F. X. Hodáč sice nebyl generálním tajemníkem strany, ale jeho fond dobře pokrývá stranické dění v letech 1929 – 1938. Pro prioritní badatelské období (přibližně 1926–1937) této práce jsou velmi cenné fondy Předsednictva ministerské rady a Policejního prezidia deponované v Národním archivu. Další důležitý pramenný zdroj, zejména k vnějšmu dění, představuje fond Tajné deponovaný v Archivu Kanceláře prezidenta republiky.

Z hlediska celkového stranického dění (i mimo prioritně vymezené období) představují důležitý pramen fondy pozůstalosti Františka Hlaváčka a Karla Kramáře, které jsou deponovány v Archivu Národního muzea. Hlaváčkův fond v podstatě do velké míry nahrazuje stranický archiv, protože F. Hlaváček v letech 1925–1931 zastával funkci generálního tajemníka strany. Stranický archiv dále může částečně nahradit fond Karla Kramáře, který ale s třicátými léty ztrácí na důležitosti, protože předseda strany se s přibývajícými léty více a více ze stranického dění vytrácel.

Specifický a zároveň velmi důležitý pramen pro celou práci představují memoáry Vlastimila Klímy. Ten svým přehledem, šířkou a hloubkou nabytých zna-

s. srov. KLAUS, Václav. *Alois Rašín: český politik, právník a národohospodář*: sborník textů: výňatky z díla Aloise Rašína. Praha: Cep, 2003. 98 s.

7 KOSATÍK, Pavel. *Bankéř první republiky: život dr. Jaroslava Preisse*. Vyd. 1. Praha: Motto: Restituční investiční fond, 1996. 207 s.

8 VYKOUPILO, Libor. *Jiří Stříbrný: Portrét politika*. Brno: Maticе Moravská: 2003. *Český fašismus na Moravě*. Brno: Maticе moravská, 2013.

9 PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh. 1999.

10 HOFMAN, Petr – KLIMEK, Antonín: *Vítěz, který prohrál*. Generál Radola Gajda. Praha, 1995.

lostí převyšoval prvorepublikové politiky a také řadu kolegů, kteří se spolu s ním nacházeli ve straně elit, jakou představovala Československá národní demokracie. Jeho obecné, ale především interní vzpomínky na dění uvnitř strany představují neocenitelný pramen k bádání o národní demokracii – Národním sjednocení. Problematičnost pamětí Vlastimila Klímy je totožná se všemi sepsanými paměťmi politiků. Pro správné použití těchto pramenů představuje základní předpoklad nezbytná velká míra kritičnosti. Vlastimil Klíma patřil k nacionálnímu křídlu ve straně a některé jeho pohledy na Karla Kramáře a Ladislava Rašína jsou až příliš velkorysé a shovívavé. Kramáře Klíma upřímně obdivoval a L. Rašína pojímal téměř jako svého mladšího bratra, ke kterému nikdy nebyl příliš kritický. V Klímových pamětech je také patrná snaha o obhajobu Mladé generace ČsND v letech, kdy na ni měl určující vliv, což ještě platilo na začátku třicátých let. V jeho podání vynívá dění a spory Mladé generace s vedením strany ne zcela objektivně. Zejména jeho některá hodnocení vybízejí k dojmu, že mladí pod vlivem jeho skupiny Národní myšlenky všechny spory vyhráli a vedli spravedlivě. I přes tyto výhrady představují memoáry V. Klímy poměrně objektivní a dobře využitelný pramen. Fond pozůstalosti Vlastimila Klímy je deponován v Archivu Národního muzea, kde se nachází pouze část jeho rozsáhlých pamětí. Druhá část se nachází ve Vojenském ústředním archivu – Vojenském historickém archivu.

Jako sekundární archivní prameny (dle jejich využitelnosti) můžeme označit Prezidium zemského úřadu v Národním archivu. Osobní pozůstalosti: Bohdana Bečky, Karla Domina, Františka Ježka, Antonína Hajna, Jana Kaprase, Josefa Klimenta, Vlastimila Klumpara, Josefa Matouška st. a Ladislava Rašína, které jsou deponovány v Archivu Národního muzea. Využitelné jsou také fondy T. G. Masaryka a Edvarda Beneše vztahující se k národní demokracii – Národnímu sjednocení. Ty jsou deponované v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd. Badatelsky využitelný je také fond pozůstalosti Jaroslava Preisse deponovaný v Archivu České národní banky. Fond pozůstalosti Jiřího Stříbrného, uložený ve Vojenském ústředním archivu – Vojenském historickém archivu, představuje pramen pouze okrajový, protože není dostatečně relevantní k vymezenému výzkumnému úkolu.

Jako nezastupitelný pramen je potřeba brát v podstatě stranické periodikum *Národní listy*. To samozřejmě mělo ideologický národně demokratický charakter, ale novinami otištěné projevy a programové teze představují neocenitelný zdroj. Důležitý pramen, zejména k éře Národního sjednocení, představují brněnské *Lidové noviny*, které vlastnila rodina Stránských. Jednalo se o periodikum nepřilíživě nakloněné národní demokracii, ale předložené informace z dění v letech 1936–1937 nezřídka představují jediný relevantní pramen k dění uvnitř strany.

2 LÉTA KRYSTALIZACE STRANY 1918–1925

Pro pochopení celkové situace v politické straně je nezbytné, aby celá problematika byla zasazena do svého postupného vývoje a kontextu. Jádro této práce sice tvoří období mladší (1926–37), ale nelze jednoduše pominout situace a okolnosti formující stranu. Zejména ty, které se také stávaly břemeny a stigmaty Československé národní demokracie v dalších letech. Ta vstoupila do nově vzniklé republiky jako federace elit, které se spojily za účelem dosažení samostatnosti. Straně to přineslo prestiž, kterou umocňovalo i zastávání nejvyšších státních postů. Národní demokracie trochu paradoxně dosáhla svého zenitu již v prvním půl roce existence Československé republiky. Od roku 1919 již vedla její cesta pouze dolů (měřeno volebními výsledky). Národní demokraté společně se svojí stranou zažili v prvních letech republiky tu menší, tu větší příkoří. Přinejmenším o tom byli přesvědčeni. Tyto okolnosti se silně promítaly do dalšího vývoje politické strany a jejích některých členů. Ve straně samotné to často znamenalo odstředivá pnutí, která končila buď odchodem nespokojených – např. odchod moravské frakce, nebo nerozhodnými řešeními, které existenci a jednotu politické strany pouze oslabovaly.

2.1 Od státoprávní demokracie k národní demokracii

Již na začátku války v roce 1915 se zrodila myšlenka na založení jedné silné politické strany, která by představovala politickou reprezentaci českého národa. Toto nově vzniklé uskupení mělo provádět aktivistickou politiku vůči Vídni. Na zákrok odbojové Maffie byly záměry v těchto intencích opuštěny. Návrat k myšlence jednotné české koncentrační strany dovolily až změněné politické podmínky v roce 1917. Po císařské amnestii se vrátili političtí vězni domů, a díky tomu mohla být

ve větší míře obnovena neaktivistická činnost české politiky. Znovunalezená idea jednotné koncentrační strany byla oprášena, ale již jako opoziční uskupení vůči Vídni. Roku 1917 se uskutečnilo několik slučovacích porad, z nichž nejvýznamnější proběhly během srpna v Luhačovicích. Původní záměry se týkaly sloučení všech stran městských – občanských a počítalo se i s národními socialisty. Ti si ale kladli nesplnitelné podmínky, a proto ze slučovacích plánů vypadli. Vznik nového subjektu můžeme datovat k 9. únoru 1918, kdy se podařilo završit snahy o koncentraci měšťanských stran do jednoho politického uskupení. Pod názvem Česká státoprávní demokracie se sloučily tyto strany: Národní strana svobodomyšlná (mladočeši), Česká strana pokroková, moravská Lidovo-pokroková strana a většina České strany pokrokové (realisté). K nově vzniklému uskupení se záhy přidala i část Národní strany (staročeši). Předsedou se stal Karel Kramář a místopředsedy Jaroslav Budínský, Antonín Hajn, Alois Rašín a Přemysl Šámal. Cílem tohoto subjektu se stalo vybojovat a vybudovat vlastní stát. Prestiž nové strany postupně rostla se zvyšujícími se státoprávními požadavky a národními proklamacemi (Tříkrálová deklarace, dubnová národní přísaha, slavnosti Národního divadla, sjezd utiskovaných národů rakouských v Praze, etc.). Karel Kramář stanul 13. července 1918 také v čele Národního výboru. V říjnu 1918 vedl delegaci domácích politiků na setkání s představiteli zahraničního odboje do Švýcarska. *Národní listy* se staly hlavním tiskovým orgánem strany a v jejich redakci se denně scházely stranické a kulturní elity.

Po úspěšném převratu 28. října 1918 a vzniku nového samostatného státu byl Národní výbor rozšířen a transformován v Revoluční národní shromáždění. Poměr stran zachovával tzv. politický klíč. Ten se odvolával na výsledky voleb z roku 1911. Státoprávní demokracie získala 46 mandátů (třetí nejsilnější strana). Jako výraz očistění se od aktivistické politiky vstoupili do Revolučního národního shromáždění pouze čtyři poslanci, kteří patřili do mladočeského klubu: Bohuslav Franta, František Lukavský, Karel Kramář a Alois Rašín. Česká státoprávní demokracie představovala koncentraci elit z různých vědeckých a kulturních oborů. Poslanecký mandát v Revolučním národním shromáždění například vykonávali: básník Viktor Dyk, šéfredaktor *Lidových novin* Arnošt Heinrich, novinář Jan Herben, spisovatelé Alois Jirásek a Jaroslav Kvapil, básník Josef Svatopluk Machar, profesor František Mareš, profesor Bohumil Němec, šéfredaktor *Národních listů* František Sís, profesor Ladislav Syllaba. Z ekonomických a právních věd to byli: profesor Karel Engliš, finančník Jaroslav Preiss, advokát Přemysl Šámal, profesor František Weyr. Již tehdy získala strana jednu charakteristiku, která ji provázela po celé období první republiky – ač nepatřila početně k nejsilnějším, tak měla poměrně značný vliv díky svým elitám.

Tehdy populárního Karla Kramáře provázela aureola „národního mučedníka“ a bralo se jako samozřejmost, že bude i nadále zastávat nejpřednější místo v politické reprezentaci nového státu. 14. listopadu 1918 se konala první schůze

Revolučního národního shromáždění. Na Kramářovu žádost zvolilo shromáždění Tomáše Garrigue Masaryka prezidentem a první vládu nového státu. Obojí se událo formou aklamace. Ministerským předsedou se stal Karel Kramář. Exponované a poměrně nevděčné ministerstvo financí převzal druhý národní mučedník Alois Rašín. Ač původně preferoval jiné ministerstvo, tak byl na problematiku financí připraven. Už ve válečné Maffii pracoval s Jaroslavem Preissem na hospodářském plánu pro nový stát a v podstatě se na úkol převzetí Ministerstva financí připravoval. Třetím státoprávníkem ve vládě se stal předák bývalých moravských mladočechů Adolf Stránský, který převzal ministerstvo obchodu.

První úkoly měly charakter spíše administrativní, kdy bylo především nutné zajistit chod státu. Pevnější rysy programu vznikly až po příjezdu Tomáše Garrigue Masaryka do země. Vládní program přednesl 9. ledna v Revolučním národním shromáždění Karel Kramář. Pro detailní výklad první československé vlády a její problematiky není v této práci dostatečný prostor a ani by příliš nezapadal do koncepce, proto se ve výkladu omezíme na podstatné – relevantní události k národní demokracii.

Pro české země nebyl a není typický radikalismus, tím spíše politické atentáty. Na druhou stranu musíme mít na paměti fakt, že se tehdy jednalo o dobu revoluční, a tím pádem velmi radikální. Nemálo levicově zaměřených osob, inspirovaných událostmi v Rusku, toužilo po vybudování státu se socialistickým, nebo přímo bolševickým charakterem. Nově vzniklý stát neměl ani dostatek sil na to, aby mohl potlačit okrajové radikály. Mnozí z nich pod záštitou socialistických stran provozovali činnost, která podkopávala stát a můžeme ji označit jako protistátní. 8. ledna 1919 provedl mladý komunista Alois Šťastný atentát na ministerského předsedu Kramáře, kterého považoval za nebezpečného pro stát. Toho před smrtící kulkou zachránila peněženka nabitá bankovkami a přezka od šlí. Příštího dne přednesl Karel Kramář v Revolučním národním shromáždění vládní programové prohlášení a se záměrem vést delegaci československého státu odjel do Paříže na mírovou konferenci. To znamenalo, že vládu bude v jeho nepřítomnosti řídit její místopředseda Antonín Švehla, který již spravoval důležité Ministerstvo vnitra. Velmi schopný předseda agrárníků Švehla dostal do rukou vládní „otěže“ a ty již nepustil. Postupně směřoval ke koalici se socialistickými stranami, které se netrpělivě hlásily o větší podíl na moci. První československá vláda od jara 1919 skomírala a strany ji držely pouze s ohledem na mezinárodní dění v Paříži. Část národních demokratů se rozhodla nečekat na ránu z milosti a dala přednost útoku. Hlavní iniciátor Jaroslav Stránský svolal se souhlasem Aloise Rašína poslanecký klub, kde se většina vyslovila pro vystoupení z koalice a demisi ministrů.¹¹ Nepřítomný Karel Kramář rezignaci podat neměl. 28. května byla oficiálně prezidentu republiky doručena demise. Prezident Masaryk demisi ministrů Rašína

11 PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu II*. Praha: Lidové noviny, 1991. s. 626.

a Stránského odmítl. Došlo tak k situaci, kdy ministři neodvolali svoji demisi, ale zůstali ve vládě, a strana samotná vystupovala jako opoziční. Celkově můžeme hodnotit postup národní (státoprávní) demokracie jako neúspěšný. O své nezbytné účasti ve vládě koaliční strany nepřesvědčila a rudozelené spojení nenarušila. Volební úspěch se také nedostavil.

Obecní volby konané 15. června 1919 znamenaly drtivé vítězství socialistických stran. Karel Kramář od ledna 1919 ani jednou nezasáhl přímo do řízení vlády. Nezúčastnil se prvního valného sjezdu strany a ani volební kampaně. Tehdy jménem již Československá národní demokracie získala pouhých 9,6 % hlasů. Socialisté s agrárníky dostali legitimní oprávnění k tomu, aby vládli sami. Kramářova vláda byla formálně ponechána k dovládnutí s ohledem na mírovou konferenci v Paříži. Nová vláda „rudo-zelené koalice“ nastoupila 8. července 1919. Zřejmě nejvýraznější postavou první vlády se stal ministr financí Alois Rašín, který prováděl nutné a rozsáhlé reformy. Jemu dané pravomoci ve finančních otázkách často přesahovaly jednotlivá ministerstva. Rašín si díky svému nesmlouvavému a přísnému počínání nezískal širokou oblibu veřejnosti. On i strana byli často viděni jako viníci tíživé sociální situace.

První valný sjezd strany, která byla založena již 9. února 1918, se konal až ve dnech 23. – 25. března 1919. Za rakouské vlády ho c. a k. úřady odmítaly povolit. Státoprávního požadavku se dosáhnout podařilo, a strana tak přijala nový název Československá národní demokracie. Ponechala si národní charakter s tím, že zastupuje všechny složky národa. Jako představitel Slováků se prezentoval senior tamní politiky Matuš Dula a bratislavský advokát Milan Ivanka. V té době oba patřili do jednotného Slovenského klubu, ale oba později přešli k Československé národní demokracii (ČsND). Jako zástupce legionářů vystoupil na sjezdu major ruských legií Jaromír Špaček, který doprovázel T. G. Masaryka při jeho návratu do vlasti. Špaček se později stal poslancem za ČsND, ale tehdejší jeho úsudky o tom, že legionáři jako celek budou mít kladný poměr ke straně, se nenaplnily.¹²

Sjezd řídil místopředseda strany Antonín Hajn. Karel Kramář zaslal telegram, který proklamoval ideje a politické směřování: *„Strana bude soustřeďovat ty, kdo si přejí stálý organický pokrok – pravou sociální spravedlnost bez revoluce a bez násilí – kteří chtějí u nás zachovati klid a pořádek – kteří bojují pro naši svobodu, t.j. proti veškeré pochybné interpretaci liberalismu...svobodu dobyl celý národ a demokratická republika patří celému národu, všem jeho třídám“*.¹³

Prvořadý úkol sjezdu představovalo sestavení programu. Jednotlivé komise měly připravit programové statě pro plénium a to o nich hlasovalo. Samostatná jednání se začala ukazovat složitějšími, protože spolu jednali straníci, kteří ještě

12 Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, Sbírka vzpomínek, sign. 9165. Klíma, Vlastimil. *Národní demokracie. Ustavující valný sjezd, program, Hrad, myšlenkové proudy, Košice 1945*. Rkp., 1980. s. 20.

13 Tamtéž, s. 21.

před třinácti měsíci zasedali v různých politických stranách. Je příznačné i pro futuro, že nejvíce námitek týkajících se nacionalismu měli bývalí Masarykovi realisté. Dosažením státní samostatnosti měl nacionalismus ztratit na aktuálnosti, ale právě tato problematika se stala jednou z třech ploch ve straně a vedla k pozdějšímu stranickému štěpení. Na sjezdu se již jako opoziční element začal profilovat vůdčí představitel Moravy Jaroslav Stránský, který již tehdy vytýkal straně poměr k Hradu.

Mezi hlavní programové teze patřil národní stát, sociální křivdy byly vyhlášeny za největší zlo, ale jejich náprava neměla být provedena diktaturou jedné třídy na úkor druhé.¹⁴ Následovalo hájení demokracie, dodržování lidských práv, rovnosti a všeobecné – rovné hlasovací právo. Pokrokovost vyjadřovala svoboda přesvědčení, slova, tisku a shromažďování. Z toho vyplýval i požadavek na rozluhu státu s církví. Náboženství mělo mít bezkonfesijní charakter. Československá národní demokracie se hlásila k pokračování slovanské politiky a základ zahraniční politiky představovalo vymezení se proti výbojnému Německu. Jazyková otázka vycházela z ideje národního státu. To znamenalo prohlášení československého jazyka za jazyk státní. K menšinové problematice se národní demokracie stavěla chladněji. Vycházela z premisy mezinárodního závazku Československa dodržovat menšinové smlouvy. Navíc proklamovala všem občanům rovná práva a jít v menšinových otázkách nad tento rámec odmítala. V těchto postojích se odrážely zkušenosti z dob Rakouska-Uherska, ale také aktuální, často záporný, postoj německé menšiny k novému státu.

Neživějším tématem se na sjezdu stala otázka hospodářského programu. Narážely na sebe dvě koncepce. První zastávala klasický liberalismus (anglického typu) a druhá z pera Karla Engliša prosazovala více reformní sociální model. Původní (konzervativnější) námět programu na sjezd vnesl národohospodář Jan Koloušek, který během války provedl podrobnou analýzu české ekonomiky. Po dlouhých a živých jednáních byl nakonec jednomyslně převzat do stranického programu návrh Karla Engliša. Ten se vyjádřil kriticky jak k liberalismu, tak k socialismu. Nový hospodářsko-sociální řád se neměl orientovat pouze na výrobu statků – produktivitu, ale také na spravedlivé přerozdělení.¹⁵ Šlo tedy o liberálistické zachování odpovědnosti jednotlivce, ale tam, kde pro to nebyly podmínky, mělo přicházet socializující přerozdělení. Do společenské (státní) správy měly být přesunuty železnice, doly a lesy. Velkostatků se týkalo vyvlastnění za přiměřenou náhradu. Velkoprůmysl měl mít formu akciových podniků. Ve vztahu k dělnictvu program prosazoval kolektivní pracovní smlouvy, aby se mohli dělníci stát rovnoprávným smluvním partnerem, který má zájem na výnosu ze společné práce.

14 Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, Sběrka vzpomínek, sign. 9165. Klíma, Vlastimil. *Národní demokracie. Ustavující valný sjezd, program, Hrad, myšlenkové proudy, Košice 1945*. Rkp., 1980. s. 36.

15 Tamtéž, s. 52.

Tehdejší optimistické poměry dobře vystihovalo, když tisková komise národních demokratů ve vidině velkého rozmachu strany navrhla založit laciný lidový deník *Národní noviny*. Převzetí se dočkala také *Samostatnost* Antonína Hajna a *Národní listy* byly prohlášeny za reprezentativní deník strany.¹⁶ *Národní listy* převzala již v roce 1910 od bratrů Grégrových do vlastnictví Pražská akciová tiskárna (PAT), kterou řídili Karel Kramář a Alois Rašín. PAT fungovala jako stranické vydavatelství. *Národ* založený Bohdanem Bečkou a Františkem Sísem v březnu 1917 vycházel jako týdeník.

Nelze se vyhnout otázce postavení strany v politickém spektru a její ideové charakteristice. Jednoduchá otázka to není, protože například termín liberalismus má mnoho podob a za sebou dlouhý vývoj. Československá národní demokracie bývá označována jako pravicová strana. S tím můžeme v podstatě souhlasit, protože z politických a zejména vládních stran představovala opoziční element vůči socialistům. Zjednodušeně řečeno: pravicovou byla označována, protože stála na okraji pravolevého schématu. Později vytvořené odsudky o krajně pravicové (někdy až fašistické) straně, která hájila zájmy velkokapitálu, představovaly spíše ideologické útoky ze strany levice. Toto tvrzení bylo po dalších desítkách let vlády KSČ jen utvrzováno. I Československá národní demokracie hájila v socializačním duchu doby zákony, které bychom i dnešní optikou těžko mohli spojovat s pravicovou stranou. Například výše uvedené zestátňování nebo sociálně reformní zájmy. Mluvíme-li o popřevratovém období, tak by nebylo vhodné používat pro stranu termín konzervativní. Ten by byl mnohem příhodnější pro Šrámkovu Československou stranu lidovou. I přes uvedenou terminologicko-politologickou problematiku by pro ČsND představovalo nejpřílehlejší označení za stranu liberální.

Nebudeme daleko od pravdy, když řekneme, že Československá státoprávní demokracie – Československá národní demokracie toho dostala do vínku požehnaně. Měla velmi dobré předpoklady uspět – schopné politické předáky, elity z různých oborů, ukotvený stranický aparát, symbolické národní mučedníky, prestiž a mohla se pyšnit i podstatným dílem na vybudované státní samostatnosti. Její neúspěch měl několik příčin. Nejvýznamnějším faktorem se stal stranický program a lpění na ideách, které nenacházely v nové republice odezvu, ale někdy i opodstatnění. Samostatný stát byl již získán a stráž před Němci postupně ubývala na aktuálnosti. Národní demokraté se deklarativně odmítali přimknout a zastupovat jednu zájmovou skupinu. Tvrdili a pyšnili se tím, že jsou všenárodní stranou, která nehájí zájmy vybrané třídy. Ostatní politické strany v Československu můžeme označit za zájmové. Měly svůj vymezený elektorát a o ten se staraly. Prakticky jen plynule navázaly na svoji předválečnou minulost. To ostatně udělala ČsND také, ale bohužel

16 Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, Sbírka vzpomínek, sign. 9165. Klíma, Vlastimil. *Národní demokracie. Ustavující valný sjezd, program, Hrad, myšlenkové proudy, Košice 1945*. Rkp., 1980. s. 22.

pro ni k tomu přidala i volební mladočeskou stagnaci. Revoluční poválečná doba trend zájmových stran ještě více posílila. Národní demokraté nabízeli národu vše, nebo alespoň téměř vše, ale konkrétním třídám a stavům minimum. Čtyři roky válečného strádání se pochopitelně na obyvatelstvu podepsaly. Euforii z 28. října brzo dohnalo rozčarování ze stálého nedostatku, drahoty a lichvy. Na další omezení v podobě Rašínova hesla: „pracovat a šetřit“ chtěl slyšet málokdo. Samotný ministr financí Alois Rašín byl často veřejností viněn za různé ekonomické těžkosti a útrapy. Karel Kramář své straně příliš nepomohl. Je otázkou, jestli by jeho přítomnost v domácí politice pomohla zlepšit výsledek dosažený v komunálních volbách. Kramář odjel na mírovou konferenci s ambicemi hrát významnou úlohu, ale to se nestalo. Jeho zahraničně politická koncepce se výrazně mýjela s realitou. Jak v případě zajištění existence československého státu slovanským Ruskem před Němci, tak samostatná intervence v sovětském Rusku. Ta vyvolávala velkou nechuť v domácích poměrech, které mohly skončit revolučními bouřemi a nepokoji. Pro intervenci v Rusku se zpočátku kladně vyjadřoval i Edvard Beneš¹⁷, ale jako pragmaticky založený politik zastával názory, které konvenovaly s plány dohodových představitelů. Mírová konference připravila Kramářovi hodně trpkostí. Po jejím konci dal raději před návratem do vlasti přednost návštěvě Ruska jako soukromá osoba.

Často se zdůrazňuje propad strany ve vztahu k volebním výsledkům, ale na toto mírné zobecnění je potřeba se podívat důkladněji. Mladočeši získali v Čechách v říšských volbách 1911 jen 9,8 % hlasů.¹⁸ Národní demokracie v červnových komunálních volbách roku 1919 na tyto výsledky navázala ziskem 9,6 % hlasů. Používané generalizující konstatování o tom, že poválečný svět šel doleva, má v tomto případě částečné opodstatnění. Ano, socialistické strany dosáhly výborných výsledků, ale že by to bylo v těchto volbách na úkor národních demokratů, není až tak pravděpodobné. Československé národní demokracii (bývalým mladočechům) se naopak spíše podařilo své ztráty relativně minimalizovat. Mládež ČsND pod vedením Jaroslava Werstadta straně také příliš nepomohla, když *Zitřek* odmítl uveřejnit oficiální proklamaci k volbám. Vedení moravského zemského výboru ani nedoporučilo Karlu Kramářovi, aby během volební kampaně do Brna jezdil, protože by jeho projev nebyl pro stranu žádoucí.¹⁹ Kramář v polovině března do Brna přijel, ale nebyl ani podle zvyku přivítán Mladou generací na nádraží. Největší volební

17 Archiv Národního muzea (ANM), fond 214, Vlastimil Klíma, karton č.: 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 25.

18 *kol. aut.: Československé dějiny v datech*. Praha: Svoboda, 1987. s. 629–631. V Čechách dosáhli mladočeši, státoprávní radikálové a staročeši celkem 12,6 %. Na Moravě mladočeši a staročeši 10,5 %. Staročeši zanikli a státoprávníci dosažením ČSR vyčerpali svůj potenciál. Proto je ve volebním srovnání jako předchůdce ČsND použita mladočeská strana.

19 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 166.

úbytek si připsali agrárníci. Větší voličská secese je záležitostí až voleb následujících – 1920.

2.2 V opozici a začátek secese – volební porážka v roce 1920

Prezident Masaryk jmenoval novým ministerským předsedou sociálního demokrata Vlastimila Tusara. Důvodů k takovému kroku měl několik. Vládní zodpovědnost měla umírnit bouřící se radikály ve straně, kteří svojí činností podkopávali stabilitu celého státu. Výběr Tusara představoval logické řešení. Byl členem nejsilnější politické strany (dle výsledků komunálních voleb) a především představoval jednoho z mála sociálních demokratů, který mohl tento úkol díky svým schopnostem zvládnout. Navíc nebyl až tolik zkompromitován rakouským aktivismem. Sluší se dodat, že Antonín Švehla neměl o premiérský post zájem. Od nové vlády se očekávala především stabilita a funkční vládnutí, které minulá koalice začala postrádat. Je paradoxem, že se stal přímý opak. Nová koalice čítala Československou sociální demokratickou stranu dělnickou, Československou stranu socialistickou a Republikánskou stranu československého venkova.

10. července 1919 představil Vlastimil Tusar v Revolučním národním shromáždění programové prohlášení. Ukázal především umírněnost a diplomatické schopnosti. Prohlášení o socializaci bylo mírné a spíše všeobecné. Konkrétně se věnovalo znárodnění těžby uhlí a rud, což se nacházelo i v národnědemokratickém programu. Alois Rašín reagoval na vládní prohlášení: „*Ani v otázce socializace nebylo by překážek pro spolupráci...*“ a připomněl všeobecné obavy udržení výroby.²⁰ Ve vztahu k pozdějšímu vývoji stojí za pozornost i podpora nové vlády od Ústředního svazu československých průmyslníků, kterou vyjádřil jeho generální tajemník František Xaver Hodáč. Vlastimil Tusar ve svém projevu poděkoval jménem vlády Karlu Kramářovi za jeho činnost na mírové konferenci v Paříži. Napravil tak políček, který Kramářovi učinilo minulé Národní shromáždění, které zaslalo děkovný telegram pouze Edvardu Benešovi. Národní demokraté při hlasování o důvěře vlády odešli ze sálu.

První Tusarova vláda s sebou větší stabilitu nepřinesla. Omezme se pouze na krátké shrnutí. Nedobrá stav zásobování a drahota přetrvávaly. Kurz domácí měny klesal a hospodářství se teprve pomalu vzpamatovávalo z válečných let. Na povrch se začaly dostávat jednotlivé rozpory v koalici a v sociální demokracii nebezpečně sílilo krajně levicové křídlo strany. Národní demokraté prováděli hlasitou opoziční politiku směřovanou zejména ke kritice ekonomických opatření a poklesu kurzu měny. Další jejich hrozby směřovaly k tomu, aby se republika nestala: „*kořistí je*

20 PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu II*. Praha: Lidové noviny, 1991. s. 743.

dné třídy, vydrážděné nesvědomitými sobci“.²¹ Neúnavný Alois Rašín nezřídka mluvil o státním bankrotu a u veřejnosti stále velmi vlivný stranický tisk líčil budoucnost republiky pochmurně. Především otázka poklesu měny, tolik citlivou pro Rašína, se stávala permanentním podnětem pro silnou opozici. Předseda strany Karel Kramář dával přednost zabývání se velkými panslavistickými vizemi, ale striktní praktik Rašín představoval toho, kdo prováděl praktickou politiku strany a byl jejím faktickým vůdcem. Národní demokracie pro něj představovala strážce národního charakteru státu. Z těchto pozic kritizovala strana politiku Edvarda Beneše v tzv. těšínské otázce a přijetí jazykového zákona. Národní demokraté silně prosazovali češtinu jako státní jazyk, přičemž trvali na odmítání jakýchkoliv ústupků vůči Němcům. Před hlasováním o uzákonění ústavy svolali národní demokraté tábor lidu na Malostranské náměstí, kde chtěli hájit svoje názorová stanoviska. Tábora lidu se zúčastnili také socialisté a vše skončilo rvačkou. K nejhlasitějším nacionálům patřil literát Viktor Dyk. Velký kritik ČsND Ferdinand Peroutka píše o halasné a demagogické národnědemokratické opozici.²² Účelem podle něj bylo, aby se strana vrátila k vládní moci. S tímto názorem můžeme souhlasit. Faktický lídr strany Alois Rašín se poučil z chyb. Vzdávat se dobrovolně moci jako v květnu 1919 nebylo dobrým krokem. Politika tvrdé protivládní opozice neměla ani ve straně jednotnou podporu. Brzo se s kritikou vedení strany přihlásilo moravské křídlo (bývalí lidovopokrokaři) v čele s Jaroslavem Stránským. Národohospodář Karel Engliš nesdílel temné obavy Aloise Rašína z poklesu měny a odmítal stranou prosazovaný pesimismus. V Kramářově vládě hrála národní demokracie často roli středu a prostředníka mezi agrárníky a socialisty. Taktéž se nebála na sebe brát nevděčnou roli při prosazování nezbytných daní a udržení rozpočtu pod kontrolou. Voliči tyto kroky učiněné v zájmu státu a celého národa v komunálních volbách ocenili pouhými 9,6 procenty a to vyvolalo pocit nevděku a někdy i nepochopení. Můžeme konstatovat, že v opozici se strana posunula více napravo.

Opoziční politika nepřinesla Československé národní demokracii nic dobrého – respektive 6,25% hlasů v prvních parlamentních volbách, které se konaly 18. dubna 1920. Poslanecký klub se razantně zmenšil z 46 poslanců na 19. Senátní volby z 25. dubna vše jen potvrdily. Stejný procentní zisk znamenal 10 mandátů v senátu. U voličů hlásících se k českému národu získala ČsND v Čechách ještě přijatelných 13,4% hlasů.²³ Na Moravě žádný vzrůst nepřišel a na Slovensku strana fakticky neexistovala, takže její zisk mezi československým lidem klesl na 9,1%. Po započítání hlasů všech obyvatel Československa (menšin) se celkový volební zisk ještě zmenšil na oněch 6,25% hlasů. Ani vedení národně demokratické

21 KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky : (1918–1938)*. 1. díl, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929). 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 123.

22 PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu II*. Praha: Lidové noviny, 1991. s. 763.

23 KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky : (1918–1938)*. 1. díl, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929). 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 125.

mládeže – Mladá generace, sdružené kolem Jaroslava Werstadta, straně nepomohlo a odmítlo stranu podpořit.²⁴ Jediných slušných výsledků bylo dosaženo v Praze, která je voličsky specifická (více pravicová) dodnes. Kandidátní listinu do poslanecké sněmovny vedl Karel Kramář a do senátu populární spisovatel Alois Jirásek. Československá národně demokratická strana se stala malou parlamentní stranou a její vůdci neblaze nesli tuto voličskou nepřízeň. Na rozdíl od předešlých (komunálních) voleb se ty parlamentní konaly také na Slovensku a svými celkovými výsledky na ně navázaly. Vítězem voleb se opět staly socialistické strany, které společně získaly v celém státě 50,57% hlasů českých a slovenských voličů.

2.3 Pětka a vládní návrat

volby do obou komor Národního shromáždění proběhly klidně a bez incidentů, ale léto 1920 přineslo velkou politickou krizi. Každý politicky významný činitel kombinoval a s napětím očekával, co se může stát. Dalšímu vývoji udávala ráz levice, a to zejména vedení marxistické levice v sociální demokracii. Mezinárodní situace přímo vybízela k pučistickému pokusu krajní levice o převzetí moci, protože Rudá armáda začátkem srpna stanula před Varšavou. Nicméně domácí levice pod vedením Bohumíra Šmerala zachovávala klid a i nadále trvala na svém. Přála si ovládnutí sociální demokracie zevnitř. Druhá vláda Vlastimila Tusara netrvala ani celé čtyři měsíce. Po dlouhých jednáních národní demokracie svolila k uvolnění Karla Engliša pro post ministra financí. Engliš vyloučen a potrestán nebyl, ale strana jako celek měla k vládě nezávislé stanovisko. Moravská část strany svého Engliša podpořila. K jeho vládnímu uvolnění pomohly zejména intervence prezidenta Masaryka a Jaroslava Preisse.²⁵

Vedení sociální demokracie se v srpnu rozhodlo převzít iniciativu a porazit marxistickou levice ve straně. Vlastimil Tusar v součinnosti s prezidentem T. G. Masarykem podal 14. září demisi, aby si vedení strany uvolnilo ruce k zápasu s levicí ve vlastní straně. O den později vznikla první úřednická vláda, které se chopil na Tusarovo doporučení prezident zemské správy Jan Černý. Ministrem financí zůstal národní demokrat Karel Engliš. On se svými návrhy a také vláda jako celek byli při hlasování v poslanecké sněmovně několikrát poraženi.

Z potřeby ukončení politické krize a obnovení funkčního vládnutí se během podzimu 1920 začala postupně formovat stínová vláda tzv. Pětka. Na začátku stála dohoda T. G. Masaryka s Antonínem Švehlou, Rudolfem Bechyněm a Jiřím

24 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 170.

25 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 1, *Rašín budovatel*. s. 182.

Stříbrným.²⁶ Šlo tedy o půdorys rudozelené koalice, ale porážky úřednické vlády v Národním shromáždění vedly k jejímu rozšíření a zajištění si dostatku hlasů v poslanecké sněmovně. Členy Pětky se stali národní demokrat Alois Rašín a lidovec Jan Šrámek. Zrodil se tak oligarchický model vládnutí, který měl udržet v tehdejších poměrech demokracii. Dohody pětice mužů řídily celou československou politiku. Striktně se vyžadovalo jednomyslné rozhodnutí. To s sebou neslo praxi dílčích ústupků a následných kompenzací pro jednotlivé strany. Stranické sekretariáty se staly převodovými pákami a díky vázaným kandidátním listinám se poslanecká sněmovna stala v podstatě formální hlasovací mašinérií.

Pětka měla za úkol faktickou vládu, dokud nebude možné obnovit praxi ryze politických koalic, kde převažuje sociálně-koaliční zájem a nikoliv nacionální hlediska. Zima 1920–1921 přinesla hlubokou parlamentní krizi. Poslanecká sněmovna zasedala nepravidelně a vládní návrhy zákonů byly schvalovány ve zkráceném řízení. Vládu řídila pětice mužů. Ministr financí Karel Engliš měl ambice zvýšením daní sanovat státní rozpočet, ale s tím narazil u svého stranického kolegy Aloise Rašína. Jejich spor měl ideovou podstatu. Rašín se striktně držel zásady omezování státních výdajů. Úřednický aparát na ministerstvu financí byl jím vybrán a dosazen. To znamenalo loajalitu a především, že byl neustále informován o dění uvnitř ministerstva. Rašín měl jako člen Pětky a faktický lídr strany větší vliv než Engliš. Ten podal 21. března 1921 demisi a Ministerstva financí se ujal Rašínův muž Vladimír Hanančík – prezident zemského finančního ředitelství. Jako projev solidarity s Karlem Englišem se stále více odbojnější Jaroslav Stránský vzdal poslaneckého mandátu. Patrně očekával nové parlamentní volby, které ale nepřišly. Svoji následnou nespokojenost ventiloval listem voličům, kde kritizoval Rašína a Pětku, která měla dělat: „*rošláckou politiku*“.²⁷ Na poslanecké místo uvolněné Jaroslavem Stránským zasedla učitelka Josefa Rosolová.

Politici nemají příliš rádi úřednické vlády a myšlenka na řádnou politickou vládu visela ve vzduchu již od jara 1921. Musela to být vláda Pětky, ale její členové se do ní kromě Jana Šrámka příliš nehrnuli. Stratég Antonín Švehla premiérství momentálně nechtěl, ale povedl se mu dobrý taktický tah, když do této pozice vmanévroval Edvarda Beneše. To zároveň podporoval i prezident Masaryk. Alois Rašín dal opět přednost dosazení svého člověka do vedení ministerstva financí. V ministerském křesle usedl jeho důvěrník Augustin Novák – vrchní ředitel Bankovního úřadu ministerstva financí. Jeho finanční politika vycházela z Rašínových pokynů a představ. Ty směřovaly k přísné deflaci a razantnímu posilování domácí měny. České banky disponovaly kapitálem, který výrazně převyšoval sílu okolních měn a následkem této politiky byla úspěšně nastartována a prováděna nostrifikace.

26 KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: (1918–1938)*. 1. díl, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929). 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 140.

27 VÚA – VHA, Sbírka vzpomínek, sign. 9165. Klíma, Vlastimil. *Národní demokracie. Ustavující valný sjezd, program, Hrad, myšlenkové proudy, Košice 1945*. Rkp., 1980. s. 77.

Vyhlídka dalšího přímého Rašínova angažmá v ministerském křesle v jeho straně způsobovala obavy.²⁸ Jakýkoliv ministr bude muset šetřit a to nepřinese žádné kladné politické body. Navíc Rašín se již jednou stal doslova „nepřítelem lidu“ a nebylo potřebné znovu tyto vášně obnovovat. Augustin Novák převzal úřad jako nezávislý ministr. Národní demokracie se tak spokojila s jedním ministerstvem. Pokud by Ministerstvo vnitra neměl převzít nestraník, tak ho národní demokracie podle propozic měla reklamovat pro sebe se zamýšleným ministrem Rašínem.²⁹

Československá národní demokracie se oficiálního (stranického) vládního návratu dočkala až 26. září 1921, kdy vznikla vláda pod vedením Edvarda Beneše. Ladislav Novák převzal Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností.³⁰ Patřil k bývalým staročechům a měl dobrý poměr s Hradem, který ho podpořil. Novák bývá označován jako člen tzv. průmyslového křídla strany, které hájilo své zájmy. Jedním z jeho prvních opatření se stalo deseti a více násobné zvýšení celních tarifů. Znamenalo to vyloženě ochrannou politiku domácího průmyslu. Vzhledem k situaci v Německu to jistě představovalo nutné opatření, ale Novák tuto politiku zastával prakticky po celé dlouhé vládní angažmá. Podporoval nostrifikaci a především dosazování Čechů do správních rad. Sám Ladislav Novák byl průmyslníkem (firma Novák&Jahn), naturelem introvert, který měl blíže k umění. Skládal libreto k operám a baletům. Pro dobrý poměr s Hradem si ve straně přílišnou a širokou oblibu nezískal. Dostal příslib poslaneckého mandátu s tím, že by měl hájit pozice českého průmyslu před domácími (nacionálně naladěným) německým průmyslem. Později šlo o hájení průmyslu proti aktivitám agrárníků. Alois Rašín se k požadavku průmyslníků na svého vládního zástupce stavěl vlažně. Odůvodňoval to tím, že mezi nimi není nikdo vhodný do ministerské funkce a rozhodnutí o angažování některého z nich, případně přímo Ladislava Nováka, oddaloval.³¹ Ve volební porážce roku 1920 L. Novák mandát nezískal. Karel Kramář měl s touto situací mnoho problémů, protože Novák jako zástupce průmyslu často reklamoval slíbený mandát. Situace se vyřešila až odchodem Františka Síse do Paříže, kde působil jako zahraniční korespondent *Národních listů*. Ladislav Novák se stal poslancem až 4. prosince 1920.

Vláda Edvarda Beneše měla mírně nezvyklé postavení. Samotný Beneš přijal ministerské předsednictví jako úkol ve státním zájmu. Neprahl po něm, spíše to pro něj znamenalo přítěž. Jeho ambice směřovaly k zahraniční politice a zejména ke Společnosti národů. Nebyl straníkem, a tím pádem se ani nemohl cítit vázán stranickou disciplínou. Již od začátku mělo postavení ministerského předsedy Edvarda Beneše formu jistého provizoria, protože byl závislý na rozhodnutích Pětky,

28 PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu IV*. Praha: Lidové noviny, 1991. s. 1518.

29 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Prst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 362.

30 Převzal také Ministerstvo pro zahraniční obchod, které bylo zrušeno 19. ledna 1922.

31 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Prst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 193.

kteřá suverénně vládla dál. Zvýšené dění na mezinárodním poli ho plně zaměstnávalo a sám hledal cesty, jak premiérský úřad co nejrychleji někomu předat dál. Poprvé nabízel demisi již v lednu 1922, ale primus Pětky Antonín Švehla s převzetím úřadu stále otálel.³² Nakonec premiérské provizorium Edvarda Beneše trvalo přes jeden celý rok. Jeho nejen premiérskou pozici oslabil výsledek konference v Janově. Edvard Beneš patřil k jejím iniciátorům a chtěl se předvést jako diplomat celosvětové úrovně, který pomůže k řešení francouzsko-britských diferencí a navrch přidá zlepšení vztahů s RSFSR. Díky smlouvě z Rapalla (dohodě Němců se Sověty) skončila konference blamáží. Zahraničně politickou orientaci národní demokracie určovalo Kramářovo rusofilní smýšlení. To znamenalo konflikt s Benešovou politikou, který měl zájem na nalezení normalizace vztahů se Sověty. ČsND protestovala i proti obchodním stykům s bolševiky a Rašín odmítl požadavky domácího průmyslu na poskytnutí státních garancí pro obchod s RSFSR. Představy Karla Kramáře o zahraniční politice se již v roce 1918 mýjely s realitou a s přibývajícím léty se tyto tendence ještě více prohlubovaly. Kramář předpokládal německý revizionismus a spojenectví Sovětů s Německem. To by představovalo tvrdý úder versaillskému systému, na který se orientovala diplomacie Československa. Tato prognóza se nakonec vyplnila, ale Kramářem proponované hledání zajištění republiky u slovenského Ruska se absolutně neshodovalo s realitou a možnostmi domácí, ale i mezinárodní politiky.

Antonín Švehla se chopil ministerského předsednictví 7. října 1922. Členové Pětky kompletně vystoupili ze stínu a ujali se ministerstev. Z národní demokracie si udržel ministerský post Ladislav Novák a Alois Rašín se vrátil na Ministerstvo financí. I přes hospodářský propad Rašín tvrdě hájil deflační politiku a bojoval proti aktivitám německého kapitálu. V zájmu stability měny byla koruna udržována na 16 švýcarských centimech, což představovalo velmi vysoký kurz a silnou domácí měnu. Takto vysoký poměr k švýcarskému franku byl udržován až do devalvace v roce 1934. Deflační politika udržovaná i po smrti Rašína nejvíce vyhovovala silným českým bankám, zejména Živnostenská banka mohla expandovat a její vliv na státní hospodářství rostl. Naopak slabší banky, které měly nedostatek rezervního kapitálu, trpěly. Stinnou stránku deflace pocítili českoslovenští exportéři, jejichž zboží se stalo v cizině velmi drahé.

5. ledna 1923 provedl ne zcela příčetný anarchista (a také komunista) Josef Šoupal atentát na nejnepopulárnějšího člena vlády Aloise Rašína (více v podkapitole 2.7.). Po šesti týdnech utrpení 18. února 1923 Alois Rašín následkům atentátu podlehl. Jeho ministerské křeslo převzal stavitel a předseda správní rady Živnostenské banky Bohdan Bečka. Ten bývá označován za muže Živnostenské banky a průmyslového křídla ve straně, ale tato označení je nutno korigovat. Bečka

32 KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: (1918–1938)*. 1. díl, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929). 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 226.

pokračoval v udržování stabilní a velmi silné měny, která nejvíce vyhovovala Živnostenské bance, ale exportnímu průmyslu nikoliv. Tehdy i dnes exportní průmysl představoval tahouna domácí ekonomiky. Ministr Bečka se výrazně zasloužil o sanaci českých bank, které zasáhla deflační politika a hrozil jim krach. Ten by vyvolal dominový efekt a v podstatě krach celého bankovního sektoru. Touto politikou se ale Bohdan Bečka úplně rozešel s Živnostenskou bankou, která odmítala podporu slabým bankám ze státních peněz. Rozchod, který se nikdy nepodařilo překlenout, se odehrál i v osobní rovině s Jaroslavem Preissem. Bečka působil také jako finanční referent strany. Otázka Rašínova nástupce na ministerstvu financí představovala pro Československou národní demokracii delikátní problém. Nejlepší odbornou kvalifikaci měl Karel Engliš, který ale představoval Rašínova zásadního odpůrce ve věci deflační politiky. Navíc Engliš nebyl díky svým levicovějším názorům ve straně příliš oblíben.³³ Karel Kramář neměl zájem být jedním z mnoha ministrů, a tak padla volba na Bohdana Bečku, kterého *Národní listy* označily jako člověka, který byl ze všech lidí nejvíce zasvěcen do Rašínových plánů.³⁴ V Pětce nově zasedl Karel Kramář, ale tak úspěšným jako Alois Rašín se nestal. Neměl pro úspěšné jednání v Pětce ani takové povahové vlastnosti jako zesnulý.

Vládní reakce na atentát přišla velmi záhy přijatým Zákonem na ochranu republiky (č. 50/1923 Sb.), který představoval nejvýznamnější československý trestněprávní předpis. Až do voleb v roce 1925 se Švehlova vláda potýkala s doznívající deflací. Drahota vyvolávala neklid u obyvatelstva a možnost vstupu Němců do vlády vyvolával neklid nejen u národní demokracie.

2.4 Odstředivé tendence uvnitř strany a volební rok 1925

Volební porážka v roce 1920 způsobila u představitelů Československé národní demokracie pocity deziluze, zklamání a nevědu. Již ve volební kampani se pomalu začínali ozývat nespokojenci, kterým se nelíbila volební taktika a projev strany. Nezapomínejme, že Česká státoprávní demokracie začínala jako unie několika politických stran, kde se nacházela řada elit, kterým nahrával ve straně trpěný individualismus. To pochopitelně vedlo k různým diferencím a proudům. Hlavní dělicí linie se nacházela v otázce, jak moc být radikální, což se nejviditelněji odráželo v nacionalismu a z něj vyplývajících požadavků. Tato problematika se táhla s národní demokracií po celou prvorepublikovou éru. Být víc, nebo míň radikální záleželo na tom, kdo momentálně udával v národní demokracii směr. Větší radikálnost téměř automaticky vedla ke konfliktům s Hradem. Ty navíc dokázaly vydatně

33 PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu IV*. Praha: Lidové noviny, 1991. s. 1732.

34 *Národní listy* 25. února 1923.

přiživovat osobní spory vedoucích činitelů obou táborů. Často pod praporem boje proti metodám druhé strany nebo jako obrana svého lídra. Obě strany dokázaly uštedřit údery, které nebyly úplně korektní, a o to vydatnější bylo, když se oba tábory obviňovaly z používání jakýchkoliv metod (více k tomu věnované podkapitole 3.2.1.).

Opoziční proud v národní demokracii se začal formovat kolem moravského křídla strany, jehož vůdcem byl Jaroslav Stránský. Toto křídlo mělo relativně silné postavení. Brněnské *Lidové noviny*, které vlastnili Stránští, nezřídka psaly v jiných intencích a někdy i přímo v rozporu s pražským vedením strany. K tomu je třeba přičíst samostatný zemský výkonný výbor. V Čechách se k této frakci začali přidávat zejména bývalí realisté, členové tehdejší Masarykovy strany, jako například Josef Schieszl. Stránský dal popud po porážce prohradního vedení Mladé generace k založení Klubu národně demokratické levice. V jeho čelo instaloval Karla Engliše.³⁵ Klub neuspěl a měl pouze jepičí život. Svoji kritiku Jaroslav Stránský opíral o program strany přijatý na valném sjezdu 1919, který podle něj neměl být dodržován. Vytýkal ideový poměr strany k nacionalismu, kde žádal umírněnější politiku vůči menšinám a alespoň o trochu bližší poměr k socialistickým stranám – ideálně si přál vytvoření jakéhosi pokrokového bloku. Zde se sluší doplnit, že socialistické strany o nějaké sblížení s buržoazní národní demokracií ani nestály. Navíc v tisku mezi nimi zuřil neustálý boj. Dále Stránský kritizoval Rašínův finanční plán, Kramářovu slovanskou (ruskou) politiku a poměr k Hradu. V podstatě šlo o prosazování hradní politiky v Československé národní demokracii, ale bohužel pro Stránského, většina strany stála za oficiální politikou vedení strany. Na valném sjezdu v roce 1922 zaútočil Jaroslav Stránský na Aloise Rašína, který představoval faktického vůdce uvnitř strany a v Pětce. Na plenárním zasedání několik členů opoziční skupiny kritizovalo Rašína s cílem, aby nebyl zvolen do Ústředního výkonného výboru strany. Jaroslav Stránský měl dokonce stát u volební urny a kontrolovat hlasy svých přívrženců. Útok na Rašína vyšel zcela naprázdno. Mezi další Stránského terče patřila samotná existence Pětky. Jak jsme již výše uvedli, Pětka nebyla plně v souladu s demokratickými ideály, ale představovala nutnost, aby mohla demokracie v Československu fungovat. Stránského kritika často mířila k jednotlivým členům Pětky, například na Rašína (následně Kramáře), Švehlu a Stříbrného, se kterými neměl Stránský nejlepší vztahy. Později v lednu a únoru 1925 došlo k mírně kuriózní situaci, kdy národní demokrat Jaroslav Stránský ve svých *Lidových novinách* vedl kampaň za rozšíření Pětky o Edvarda Beneše.³⁶ Nakonec tyto snahy zastavil tehdejší Benešův stranický kolega Jiří Stříbrný. Zajímavý a podnětný názor ve svých pamětech nabízí Vlas-

35 VÚA – VHA, Sběrka vzpomínek, sign. 9165. Klíma, Vlastimil. *Národní demokracie. Ustavující valný sjezd, program, Hrad, myšlenkové proudy, Košice 1945*. Rkp., 1980. s. 74.

36 Tamtéž, s. 77.

timil Klíma, bytí ho berme s určitou rezervou, protože Klíma patřil ke Stránského odpůrcům: „...*podle mého poznání Stránského existence ‚Pětky‘ rozčílovala proto, že v ní viděl nebezpečí ne-li pro omnipotenci, tedy alespoň pro naprosto nadřazenou svrchovanost prezidentovu*“.³⁷ Tento závěr má své opodstatnění a logiku. Před nástupem Pětky představoval T. G. Masaryk aktivního politického hráče, který jedná se Švehlou, Tusarem (případně Bechyněm) a Jiřím Štříbrným. Tehdy fakticky vládla Pětka a prezident se stal pasivním politickým činitelem, který čekal na uzavřené dohody.

Tomáš Garrigue Masaryk se po návratu do vlasti ocitl v ne zcela optimálním postavení. Jeho bývalá strana se stala součástí České státoprávní demokracie, kterou vedl jeho oponent Karel Kramář. Jejich vzájemný poměr prošel několika sinusoidami od spolupráce až k nelásce. Masarykovský diskurz o první republice představoval a představuje mainstream, kde figuruje prezident nad stranami až v osvícenském postavení. Vzniká tak pohled jakési „andělokracie“, která opovrhne běžným partajničením a politickými čachry. T. G. Masaryk, ač tím až ostentativně opovrhoval, tak byl homo politicus celou svojí bytostí. Vidět svoji bývalou stranu v rukách Kramáře pro něj muselo představovat nelehkou situaci. Hrad si budoval v (téměř) každé politické straně křídlo, které mu bylo nakloněno.

Pnutí a tříbení stranických proudů představovalo v národní demokracii počátkem dvacátých let hlavní problém. Jejich rozpor se nacházel v poměru k Hradu. V roce 1923 vznikly dva myšlenkové proudy, které často ve straně proti sobě bojovaly. Prohradní Demokratický střed, který se soustředil okolo stejnojmenného periodika, dostal nálepkou levice. Usiloval o zlepšení poměru k Hradu a konsenzuálnější politiku mezi ním a Kramářem. Původní ambice směřovaly k zaměření na intelektuální kruhy. Úvodník prvního čísla napsal František Sís, který později vynikl v pravicovém (nacionálním) křídle ve straně. Mezi zakladatele periodika *Demokratický střed* patřily osoby střední generace, jež pojilo členství v zednářské loži Národ.³⁸ Vydavatelem a financérem listu byl oddaný masarykovec Zdeněk Chytil. Mezi hlavní představitele patřili: pracovitý a ambiciózní Jan Dvořáček, kterého v roce 1925 přetáhl Jaroslav Preiss do Živnostenské banky; Jana Hochmana můžeme označit za důvěrníka Karla Kramáře, který často fungoval jako spojka k T. G. Masarykovi, před válkou působil v mladočeské mládeži a velmi dobře se znal s kancléřem Přemyslem Šámalem; dále spolupracovník Rašína František Fousek, jehož britkou kritiku Kramář dokázal přijmout; bývalý realista František Ježek, kterého vyslal Rašín na Slovensko, aby tam navazoval styky s tamními politiky. Značně vypovídající je pohled Vlastimila Klímy: „*Nechtěl bych tuto skupinu označit za neloyální ke straně a Dr. Kramářovi; vím, že jednou bylo několik jejích členů pozváno prezidentem na pohovor do Topolčianek; oznámili to dr. Kramářovi*

37 VÚA – VHA, Sběrka vzpomínek, sign. 9165. Klíma, Vlastimil. *Národní demokracie. Ustavující valný sjezd, program, Hrad, myšlenkové proudy, Košice 1945*. Rkp., 1980. s. 76.

38 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Prst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 180.

*a žádali o jeho souhlas, – a dr. Kramář jim odpověděl, že je samozřejmé, když pojedou, a že z pozvání presidenta republiky se nikdo nesmí omlouvat!*³⁹

Jejich oponenti se uskupili kolem měsíčníku *Národní myšlenka*. Periodikum vydával Vlastimil Klíma a hlásalo program tzv. integrálního nacionalismu. Mezi členy redakce patřili Ladislav Rašín, Jan Renner, František Toušek a Jan Ebert. Jak dále uvidíme, tato skupina měla velký vliv na mládež strany – Mladou generaci. Skupina *Národní myšlenky* se již od svého založení v roce 1923 profilovala jako pravice ve straně a jako tvrdý oponent Hradu.⁴⁰ Zároveň byla *Národní myšlenka* schopna kritizovat příliš kompromisní jednání uvnitř strany (Kramáře). Vlastimil Klíma je ve svých početných pamětech hrdý na práci v tomto periodiku a zejména na fakt, že redakce nevyplácela žádné honoráře. Tím spíš, že ani nedostávala žádné subvence a mohla tak být nezávislou. (Více k boji uvnitř Mladé generace k tomu věnované kapitole 2.6).

Odstředivé tendence v Československé národní demokracii začaly výrazněji rezonovat na zemském moravském sjezdu v roce 1924. Celá situace se dostala do polohy, kde šlo o to, buď stranu rozbít, nebo ji ovládnout. Skupina Jaroslava Stránského dávala přednost ovládnutí strany.⁴¹ První výraznější krok představovalo vítězství na moravském zemském sjezdu, byť metodami, které nebyly v souladu se směrnicemi. Přesněji šlo o porušení předpisů týkajících se hlasování. Pražské ústředí hájili Viktor Dyk, Josef Matoušek a Bohumil Baxa, který byl před dvěma měsíci vyloučen z moravského zemského výkonného výboru (dozvěděl se o tom až na probíhajícím sjezdu).⁴² Dalším záměrem Stránského bylo, aby poražená opozice vystoupila z moravské zemské organizace, a tím pádem by se mohli domáhat jejich vyloučení dle platného organizačního řádu. Fakticky šlo o platnost sjezdu. Jaroslav Stránský počítal i s eventualitou, že by ústřední vedení strany do situace zasáhlo, tím by ovšem porušilo statut strany, který přiznával moravské zemské organizaci autonomii. Pražské ústředí stálo před dvěma eventualitami. Buď celou situaci vyřešit celorepublikovým sjezdem v co nejkratším termínu, nebo napadnout legálnost sjezdu, ale zároveň tím riskovat, že Stránský využije moravské autonomie, rozbije stranu a bude nárokovat všechny moravské mandáty. Pražské ústředí vyslalo na vyšetření sjezdu revizní komisi, kterou vedl Josef Dlabola, ale výsledné závěry vyšly naprázdno.⁴³ Respektive nebylo možné machinace s legitimačními potvrdit řadou důkazů. Dlabola nabízel další revizi a zrušení sjezdu, ale pražské ústředí se již k tomu neodhodlalo. Jedinou faktickou akcí proti Strán-

39 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Prst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 181.

40 Tamtéž, s. 174.

41 ANM, fond 228, Karel Kramář, karton č.: 26, inv. č. 1584, Korespondence, dopis z 9. května 1924.

42 Národní archiv (NA), fond 1082, Předsednictvo ministerské rady (PMR), karton č. 16, Zpráva o zemském sjezdu důvěrníků čs. národní demokracie z Moravy a ze Slezska dne 3. a 4. května 1924 v Brně z 6. května 1924.

43 ANM, Karel Kramář, karton č.: 47, inv. č. 1671, korespondence, dopis z 14. května 1924.

ského postupu tak představovala červencová změna organizačního řádu, kde se vymezovaly pravomoci ústředních výkonných výborů a možnosti vylučování.⁴⁴ Stránského moravští odpůrci: poslanci Špaček, Rosolová, Votruba a Zavřel měli ztíženou situaci chybějícím zemským tiskem, o který by se mohli opřít. Ten ovládal Jaroslav Stránský, který využíval ke kritice ČsND například i Peroutkovu *Přítomnost*. Nově zvolený moravský zemský výkonný výbor ovládal Stránský, který se chystal na brněnský valný sjezd Československé národní demokracie v květnu 1925. Na podzim již byly ohlášeny parlamentní volby. Proti aktivitám moravského odbojného křídla razantně vystupovala Mladá generace pod vedením skupiny Národní myšlenky. Moravské pravicové opozici seskupené kolem Františka Touška se od vedení strany moc podpory nedostávalo. Ředitel *Národních listů* František Sís navrhl zřízení národně demokratických tzv. „pravicových“ klubů na Moravě, ale to Toušek odmítl jako levicovou metodu. František Sís v celém sporu se Stránského opozicí působil několikrát velmi obojace, čímž se mu dařilo znejišťovat moravskou pravici. Vedení strany a Karel Kramář se uchýlili k vyčkávací, nekonfliktní taktice. To také odpovídalo Kramářově naturelu, který doufal, že Stránský svých aktivit nakonec zanechá. I tuto událost můžeme přičíst k jistému Kramářovu odtržení od reality. Karel Kramář měl u značné části straníků upřímný obdiv a gloriolu, ale v tom se právě nalézal onen problém. Spoléhal na sílu své osobní autority, díky které dokáže sjednat s odbojníky kompromis. Bohužel pro něj byla strana ve stavu, kdy si téměř každý dělal, co chtěl a někteří toho dokázali obratně využívat.

Ke květnovému republikovému (říšskému) sjezdu strany v Brně, jednalo se již o třetí sjezd ČsND, se upíraly naděje k urovnání sporu s moravskou skupinou Jaroslava Stránského. Mladí z Národní myšlenky vydali před sjezdem leták pro delegáty (otisk článku z dubnové *Národní myšlenky*), kde zaútočili na Stránského moravskou opozici a žádali přijetí silného akčního programu pro nejbližší dobu.⁴⁵ Příznacné pro Kramáře bylo, že zprvu tento postup odmítal, protože se obával vyvolání velké konfrontace během sjezdu. Nakonec Klímovi a spol. jejich agitaci povolil, ale s podmínkou, že podobný krok bude muset případně povolit i jejím odpůrcům. Ta reagovala v *Lidových novinách* a v *Národním osvobození*. Na sjezdu hájil moravskou skupinu především Karel Engliš, Jaroslav Kallab a přerovský starosta Karel Bořecký. Hlavní protagonistu Jaroslava Stránského se do boje nepouštěl a části sjezdu se ani neúčastnil. Karel Kramář pokračoval v držení nekonfliktní linie a mírnil rozvášněné řečníky, kteří vystupovali proti Stránského opozici. Šlo především opět o vedení Mladé generace (skupina Národní myšlenky), která aktivně a neústupně vystupovala ve sjezdovém plenu a v komisích. Odmítala dvoukolejnou stranickou

44 ANM, fond 299, Ladislav Rašín, karton č. 4, korespondence, dopis Vlastimila Klímy z 20. července 1924.

45 VÚA – VHA, Sběrka vzpomínek, sign. 9165. Klíma, Vlastimil. *Národní demokracie. Ustavující valný sjezd, program, Hrad, myšlenkové proudy, Košice 1945*. Rkp., 1980. s. 79.

politiku a trvala na vyřešení poměrů ve straně, i kdyby to mělo přímo znamenat vylučování. K ní se přidal z předsednictva strany vždy bojovně naladěný Viktor Dyk. Vlastimil Klíma ve svých projevech přímo vytykal moravské skupině zavádění levičáckých metod do strany a přímo poukázal na Stránského útoky vůči Rašínovi, Kramářovi a Bečkovovi.⁴⁶ Další z mladých Jan Renner odmítal, že by Stránského hlas a vystupování mělo vyjadřovat mínění celé moravské organizace. K nim se přidal i přerovský advokát Cyrill Svozil, který brzo vyměnil národní demokracii za fašistické hnutí, ve kterém se stal jednou z hlavních postav. Ve svém exposé přímo obvinil Stránského z nalévání jedu do ČsND na Moravě a neloajlnosti jeho listu. Průběh a závěry sjezdu vyzněly pro pravicovou politiku strany a Stránského křídlo utrpělo porážku. Nakonec došlo mezi Kramářem a Stránským až k téměř teatrálnímu smíření, kdy si oba na pódiu podali ruce a Stránský slíbil další spolupráci a věrnost.⁴⁷ Jako úlitbu poraženým získal Jaroslav Kallab funkci v předsednictvu strany. Do předsednictva strany se dostal také schopný a ambiciózní Jan Dvořáček, který byl již tehdy zmiňován v souvislosti s Ministerstvem obchodu v nové vládě. V programových tezích nedošlo k žádným podstatným změnám. Sjezd se vyslovil pro udržování programu s národním rázem, který mělo mít také celé Československo. Z toho vycházel i požadavek po nezbytném udržení národní koalice s vyloučením menšin tzn. českých Němců. Deklarativního potvrzení se dočkal všennárodní (beztřídní) charakter strany. Na brněnském celorepublikovém sjezdu šlo především o urovnání sporů s moravským křídlem Jaroslava Stránského než o programové teze.

Stránského slib věrnosti trval velmi krátce, přesněji do září 1925. Z Československé národní demokracie vystoupili Adolf a Jaroslav Stránský, Jan Herben, Jaroslav Kallab a mandát složivší Karel Engliš. Před listopadovými parlamentními volbami vznikla Národní strana práce pod vedením Jaroslava Stránského. Do ní přešla většina národně demokratické organizace na Moravě. Nebylo by správné odsoudit Jaroslava Stránského jako pouhého oportunistu, byť by k tomu mohla svádět jeho další činnost na konci dvacátých let. Zejména snaha vstoupit kamkoliv, kde by mohl získat mandát. Vlastimil Klíma patřil k jeho nejnenergičtějším odpůrcům, ale dokázal ve svých pamětech uznat Stránského ideové přesvědčení, které bylo blízké Hradu – neměl jít s Hradem proto, aby ho využil jako konjunkturální výtah.⁴⁸ Národní strana práce vznikla za finanční podpory Hradu. Vlastimil Klíma mluví ve svých pamětech o 2 milionech korun⁴⁹, což představovalo jednak značnou sumu, a na druhé straně hodně závazků. Není

46 *Národní listy* 4. května 1925

47 ANM, Vlastimil Klíma, karton č.:4, *Masaryk a Kramář*, s. 58.

48 VÚA – VHA, Sběrka vzpomínek, sign. 9165. Klíma, Vlastimil. *Národní demokracie. Ustavující valný sjezd, program, Hrad, myšlenkové proudy, Košice 1945*. Rkp., 1980. s. 73.

49 ANM, Vlastimil Klíma, karton č.:4, *Masaryk a Kramář*, s. 58.

divu, že nová strana se pyšnila tím, že je prezidentská a prohradní. Další podpora od Hradu přicházela v tisku. Zejména *Přítomnost* Ferdinanda Peroutky a například i Karel Čapek se zapojili do ostrých tiskových bojů.

2.5 Parlamentní a senátní volby 1925

Pohled Vlastimila Klímy na volební porážku v roce 1925 reprezentuje většinový názor.⁵⁰ Mezinárodní optimismus – Nová Evropa a Společnost národů měly být garantem nové a optimistické budoucnosti. Národní strana s nacionálním programem se již stala přežitkem v době, kdy vítězil silný důraz na zájmový princip před ideovým. Vlastimil Klíma hodnotí celou problematiku s ohledem na prožitě zkušenosti, kde je Mnichov a cesta k němu úhelným prizmatem. Běh dějin mu tak dává logicky za pravdu, ale Mnichovská tragédie nebyla nevyhnutelnou. Stejně tak mohl být řešen problém s českými Němci na republikové úrovni menšinovými smlouvami. Na druhou stranu nelze Klímovi v jeho uvažování upřít rozeznání nástupu zájmového principu v politice. Státoprávní demokracie svůj úkol splnila, ale stále udržovala svůj národní, nezájmový – beztřídní program. Národní demokracie s hrdostí odmítala přistoupit k provádění zájmové politiky, ale vývoj v ČSR jejímu postupu nenahrával. Jako reakce na volební nezdary přišlo téměř vynucené rozšíření politické základny. Strana měla silné zastoupení v obchodních komorách a hospodářských organizacích. V zájmových (odborových) organizacích byla situace o poznání slabší. Sám Klíma připouští, že zakládání zájmových organizací představovalo především zoufalý tah, aby straníci neodcházeli do jiných uskupení.⁵¹ ČsND dokázala využít a sbírat odejitě politiky z jiných stran. Mezi nejvýznamnější zájmové organizace patřila Československá rolnická jednota, kterou vedl statkář Rudolf Bergman. Bývalý člen agrární strany patřil mezi její konzervativní křídlo, když se rozešel se Švehlou. Agrárníky koncem roku 1919 opustil a založil vlastní formaci, která se formovala jako agrární opozice. Ta následně vplula do ČsND a kandidovala na společné kandidátní listině. Bergman získal poslanecký mandát a díky jeho sdružení si národní demokracie v řadě dalších voleb na venkově připsala alespoň nějaké hlasy. Podobným způsobem byla založena dělnická organizace Národních odborových organizací, která vznikla v roce 1921, a vedl ji bývalý socialista Josef Hudec. Národní sdružení se stalo relativně silnějším (významnějším) až v éře F. X. Hodáče. Ve dvacátých letech fungovala praxe, kdy se ve stranickém tisku několikanásobně nadsazovaly počty členů a organizací. S opravdovými čísly se nemohlo vyjít na veřejnost, protože by to znamenalo velkou

50 VÚA – VHA, Sběrka vzpomínek, sign. 9165. Klíma, Vlastimil. *Národní demokracie. Ustavující valný sjezd, program, Hrad, myšlenkové proudy, Košice 1945*. Rkp., 1980. s. 59.

51 Tamtéž, s. 62.

blamáž. Síla Národního sdružení oproti dělnickým odborům socialistických stran byla velmi malá. Ve straně vznikaly odbory živnostensko-obchodnické, učitelské, úřednické a železničářské. Výsledek parlamentních voleb 1920 na Slovensku významně oslabil celkový zisk strany, a proto hledali národní demokraté vhodného slovenského spojence. Snahy směřovaly k slovenským nacionalistům (Slovenská národní strana) a tamnímu českému úřednictvu. Na slovenském venkově vznikaly z iniciativy ČsND gazdovské jednoty. Národní demokraté se také snažili o větší proniknutí do Podkarpatské Rusi, kde vystřídali řadu spojenců, ale s nevalnými výsledky, které stály hodně peněz (které nezřídka skončily defraudací). Zájmové odbory neměly enormní vliv na celkovou politiku národní demokracie již jen z toho důvodu, že nebyly tolik silné jako odbory v jiných stranách. Předákem jednotlivého odboru většinou býval senátor, nebo poslanec, aby mohl lépe hájit jejich zájmy.

V roce 1924 se začal viditelně měnit postoj politických elit českých Němců k Československé republice. Smysl politických obstrukcí se evidentně vyčerpал a v Bojovém souručenství (Kampfgeinschaft) zůstávali jen krajní nacionalisté. Němečtí agráři, křesťanští sociálové a živnostníci vysílali signály, že by určitá politická spolupráce s Čechy mohla být možná. V následujícím roce 1925 již nebylo žádným tajemstvím, že se chystá vstup Němců do vlády. Poměry ve vládní koalici víc a víc ovlivňovaly spory mezi agráři a sociálními demokraty. Agráři dokázali prosadit pro ně výhodné celní zákony a sociálně demokratičtí ministři dali demonstrativně svá ministerská křesla straně k dispozici. Ani sociální situace ve společnosti nebyla dobrá a zdražování potravin opět s sebou přineslo protidrahovní demonstrace, kde zejména komunisté hýřili aktivitou.

Vládní stabilitě nepřispěla ani Marmaggiho aféra – diplomatická roztržka s Vatikánem, která se dotýkala i vnitrostátní politiky. Národnědemokratický program z roku 1919 se zasazoval o rozluky státu s církví a bezkonfesní charakter náboženství. Pro Karla Kramáře a jeho stranu představoval hlavní imperativ národ a národní jednotu. Náboženství bylo pojímáno jako soukromá záležitost jednotlivce. Kramář si pragmaticky nepřál vyhocení sporu, zejména s ohledem na specifické poměry na Slovensku. Stojí za zmínku, že vedle podpory vyhlášení památného dne upálení Jana Husa, se zasadil o přijetí dne Cyrila a Metoděje a také sv. Václava mezi památné dny.

Původní šestiletý mandát poslanecké sněmovny měl končit až na jaře 1926, ale spory ve Švehlově celonárodní koalici již příliš uzrály a volby se konaly již 15. listopadu 1925. Důležité je také zmínit, že ve stejném termínu se konaly i senátní volby, které kopírovaly výsledky těch parlamentních. Tím se ze senátu stál jakýsi pouhý doplněk poslanecké sněmovny. Díky vázaným kandidátním listinám, Pětkám až Osmičkám, později sboru politických ministrů a zmocňovacím zákonům můžeme říci, že tehdejší vládní poměry měly daleko k ryzímu ideálu demokracie. Spíše měly blíže k oligarchickému systému vládnutí. Senát měl mizivé pravomoci, a po-

kud měl díky stejnému termínu voleb totožné složení jako poslanecká sněmovna, tak postrádal jakýkoliv věcný smysl.

Před volbami se od agrárníků a národních demokratů odtrhla křídla nespokojenců. Vyhoštění Karla Práška, který ustavil Československou stranu agrární a konzervativní, nemělo prakticky žádných dopadů. Její volební zisk 38 tisíc hlasů znamenal tristní výsledek v porovnání s Republikánskou stranou, která na svou stranu získala téměř jeden milion voličů. Mnohem zajímavější, byť ne o moc úspěšnější, byl odchod Stránského křídla z Československé národní demokracie. Národní strana práce se přímo přihlásila ke Hradu a sama, nejen slovně, usilovala o to být prezidentskou stranou. Ve volbách nakonec dosáhla tristního výsledku. Získaných 98 tisíc hlasů znamenalo zavřené dveře do parlamentu. Mnohem horší dopad Stránského odstěpenectví mělo na Československou národní demokracii, která utrpěla volební debakl – 284 tisíce hlasů znamenalo podporu pouhých 4% voličů. Víc získali například i živnostníci. Pokud v minulých parlamentních volbách zisk 19 mandátů znamenal pohromu, tak nyníjších 13 mandátů představovalo tragický výsledek.

2.6 Mladá generace národní demokracie

Významnou a důležitou složku národně demokratické strany představovala její mládež. Nezřídka sloužila jako bojiště ideologických směrů, ale také zneprátelených skupin. Mládež představovala do velké míry sebevědomou, emancipovanou a také radikální složku strany.

Veřejná proklamace z 1. ledna 1918 o založení Mladé generace československé státoprávní demokracie předcházela založení strany samotné. Jednání mládeže nebylo tolik komplikované jako u seniorských politických stran. Záměr vzniku Mladé generace měl podobnou ideu – koncentrovat a sjednotit mladé příslušníky mladočechů, státoprávních pokrokářů a realistů. Mladá generace se připojila k České státoprávní demokracii jako její autonomní složka, což ji dovolovalo značnou volnost organizační a postupu uvnitř i navenek strany. Zároveň to do budoucna mohlo znamenat možné hrozící problémy, pokud by se mládež názorově rozcházel se svou seniorskou politickou stranou. Organizační a jednací řád přijatý až na prvním valném sjezdu strany ustanovoval jako nejvyšší instanční jednotku ústřední výkonný výbor strany (ČsND).⁵² Své první programové statě publikovala mládež již 20. března 1918, tedy výrazně dříve než Státoprávní demokracie. Prvním předsedou Mladé generace se stal státoprávní pokrokář Ferdinand Veverka, kterého poměrně záhy přetáhl Václav Klofáč. Veverka zasedal v Revolučním národním shromáždění již jako poslanec národních socialistů. Na ustavujícím

52 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Prst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 148.

sjezdu Mladé generace v únoru 1919 byl zvolen předsedou další bývalý státoprávní pokrokař Jaroslav Werstadt. Během jeho předsednictví se začalo vedení Mladé generace stále více a více rozcházet s ideologií a praktickou politikou Československé národní demokracie. Vedení mládeže začalo mít blízký vztah k Hradu. Nebylo to až takové překvapení, když si uvědomíme, že jak do mládeže, tak do strany patřili bývalí členové Masarykovy realistické strany. Vlastimil Klíma ve svých pamětech uvádí za vůdčí osobnosti příklonu mládeže k Hradu trojici bývalých realistů: Josef Fischer, Emil Sobota a Otto Sommer.⁵³ Jaroslav Werstadt se snažil zachovávat ve své funkci nestrannost a ve svých projevech si bral spíše rezervy. Jak již bylo uvedeno dříve, nejvíce sporným tématem se stala idea nacionalismu a jeho praktického uplatňování. S převážujícím postojem ČsND nesouhlasila ani část politiků – zejména bývalí realisté. Další výtky mladých směřovaly k malé pokrokovosti, což znamenalo nedostatečné (spíše žádné) sblížení se socialistickými stranami. Brzo následoval i boj v osobní rovině, kdy vycházela na povrch nespokojenost s politikou Karla Kramáře a především Aloise Rašína. Vedení Mladé generace polemizovalo a utkávalo se s politikou národní demokracie ve svém tisku (především *Zítřek*) a na svých schůzích.

Politická a názorová orientace vyvolala odpor spíše u mladších členů Mladé generace. Opoziční skupina se zformovala kolem čtveřice: Vlastimil Klíma, František Polák, Jan Renner a František Toušek. Ti brzo dostali nálepku „pravice“, s čímž můžeme souhlasit, protože výše zmínění patřili k zastáncům pravicového (radikálnějšího) proudu ve straně po celou dobu první republiky. Stávající vedení mládeže dostalo naopak přídomek „levice“.

Výše zmíněné pravicové čtveřici se dařilo získávat na svoji stranu podporu místních organizací v Praze a také podporu trojice vlivných straníků: Viktora Dyka, Františka Mareše a Františka Síse, v té době všichni členové Revolučního národního shromáždění. *Zítřek* často sloužil k obhajobě politiky Hradu a v podstatě nabádal, aby se národní demokracie transformovala na stranu prezidentovu. Naopak stále sílící pravice na svých schůzích žádala jasný rozchod s dvoukolejnou politikou v Mladé generaci.

1. a 2. února 1920 se v Brně konal valný sjezd Mladé generace. Místo konání sjezdu vyhovovalo vedení mládeže, protože mohlo počítat s podporou Jaroslava Stránského a jeho zemského výkonného výboru. Hlavními referenty se stali František Mareš za pravici a za levici domácí Jaroslav Stránský. Sjezd se nesl v duchu kritiky a obhajoby Karla Kramáře a jeho slovanské politiky. Dosavadní vedení mládeže si udrželo své pozice a Jaroslav Werstadt byl opětovně zvolen do předsednické funkce.

Po neúspěšných dubnových parlamentních volbách se spory v Mladé generaci ještě více přiostrily. To vedlo k valnému a prvnímu zemskému českému sjezdu,

53 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Prst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 151.

který se konal 1. července v pražské Měšťanské besedě. Postoj Karla Kramáře zůstával víceméně stejný, přál si kompromisní dohodu levice s pravicí. Kdežto Alois Rašín zastával pro něj typické razantnější stanovisko a chtěl celou těžko udržitelnou situaci vyřešit i za cenu odchodu levice ze strany. Hlavními obhájci levého směru se na sjezdu ukázali Josef Fischer a Josef Schiezl. Opět padala kritika nacionalismu, nedostatečná pokrokovost, nespokojenost s Kramářovou ruskou politikou a Rašínem, který se přel v hospodářských otázkách s Englišem. Kramář a Rašín si útoky vyslechli a sjezd opustili. Jedním z nejbojovnějších řečníků se ukázal Hubert Ripka, který ostře zaútočil na Aloise Rašína. Jeho invektivy přesáhly únosnou mez a Ripka byl odejit ze sálu. Hubert Ripka tímto ukončil své angažmá v Československé národní demokracii. Pravici na fóru nejvíce reprezentovala trojice Vlastimil Klíma, Jan Renner a František Toušek. Ty ze stranických matadorů nejvíce podporoval Viktor Dyk.

Opoziční pravice dokázala vyhrát hlasování v poměru 2 ku 1. Od této chvíle až do konce éry první republiky ovládal Mladou generaci pravicový proud, který často hlásal radikálnější politiku než politická strana samotná. Předsedou Mladé generace se stal bývalý vedoucí představitel právnického spolku Všehrd Jan Renner. Po vítězné schůzi informoval Karla Kramáře o vítězství směru loajálnějšímu ke straně. Kramářova reakce nadšené mladíky příliš nepotěšila. Předseda národní demokracie stále doufal v nějakou formu kompromisního urovnání a z bojovného rozchodu moc radosti neměl. Zato Rašín pochválil mladíky slovy: „*no vy mladci!*“.⁵⁴ Prvním místopředsedou se stal Vlastimil Klíma a druhým František Polák, který se stal redaktorem *Národních listů*. Jan Renner dosud působil v Uherském Brodě a v roce 1921 odjel studovat Svobodnou školu politických věd v Paříži (tu absolvovali také V. Klíma a L. Rašín). Brněnský František Toušek se stal jednatelem a dočasně převzal správu periodika *Zitřek*, které fungovalo jako prohradní. Fakticky tedy vykonával předsednickou funkci úřadující první místopředseda Vlastimil Klíma, který působil v ideové rovině jako spiritus agens v Mladé generaci až do začátku třicátých let. Dodnes je tento politik znám svoji hloubkou znalostí a velkým přehledem. Klíma prosazoval oponentní politiku vůči Hradu, kdy ve svých stanoviscích vycházel zejména z ideologických hledisek.⁵⁵

Poražené Werstadtovo vedení dalo z pokynu Josefa Fischera podnět k zakládání tzv. pokrokových klubů⁵⁶, ale tato akce se podobně jako Stránského Klub národně demokratické levice nezdařila. Poražení představitelé Mladou generaci opouštěli a často přecházeli do jiných stran (nezřídka socialistických). Z vůdčích osobností

54 VÚA – VHA, Sbíрка vzpomínek, sign. 9160. Klíma, Vlastimil. *Několik pohledů na dr. Aloise Rašína*. Rkp., 1979. s. 28.

55 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. srov. Tamtéž, *Cestou k nacionalismu národa svobodného*. srov. ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 4, *Ze vzpomínek starého kriminálního*.

56 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 173.

odešli František Bláha, Josef Fischer, Zdeněk Peška, Hubert Ripka, Emil Sobota a Otto Sommer.

10. prosince 1922 se konal v Pardubicích zemský sjezd Mladé generace. Za Československou národní demokracii promluvil k mládeži Alois Rašín. Ve svém projevu obhajoval svoji deflační politiku před nespokojeností učitelů a gážístů. Rašín zde pronesl i ono známé heslo: „*Za práci pro vlast se neplatí,*“ čímž pobouřil řady legionářů. Pro Mladou generaci, která nyní zastávala konsensuální politiku shodnou s vedením strany, znamenal sjezd konec autonomie. Tím, kdo stál nejdůrazněji za tímto opatřením, byl paradoxně Alois Rašín. Kramářova politika vůči mladým měla formu uhlašování třecích ploch a docházení ke kompromisním stanoviskům, kdy k tomu využíval svoji osobní autoritu. Rašín jako pragmatik chtěl mít mládež pod kontrolou, čímž by mohl lépe a jednodušeji řešit různé třenice mezi mladými. Proto pověřil pražského aparátčíka Josefa Dlabolu k vypracování návrhu ke zrušení autonomie Mladé generace. Rašín souhlasil s politikou současného vedení mladých, ale přál si mít mládež pod kontrolou. Mladá generace na sjezdu ztratila svoji autonomii a stala se fakticky odborem strany. To znamenalo okleštění její politické samostatnosti, byť je třeba přiznat, že i nadále si mládež často dělala, co chtěla. Rašín na oplátku povolil věkovou hranici 30 let, místo původně navrhovaných pětadvaceti. Vedení Mladé generace na sjezdu předložilo rezoluci o budování národní demokracie jako soustředivé nacionální strany, což bylo jednomyslně přijato.⁵⁷ To představovalo poměrně jasný kurz, kterým se mládež vydala. Prosazovala nacionalismus s přímým akcentem na svobodu národa. Ambice směřovaly k tomu, aby strana koncentrovala všechny nacionální složky ve státu.

Ideologickou platformou nového vedení se stalo v roce 1923 založené periodikum *Národní myšlenka*. Svými názory se jasně vymezovala proti Hradu, ale nebála se kritizovat ani postoje vedení národní demokracie (Kramáře), když se jí zdály oficiálně prosazované názory příliš kompromisní. Jedním z prvních důrazných opozičních vystoupení se stalo odmítnutí vstupu do vlády s Němci. Podnětem k založení periodika *Národní myšlenky* se stala smrt Aloise Rašína. Sám Klíma ve svých pamětech píše: „*Chtěli jsme utvořit nějakou základnu pro uchování jeho myšlenkového odkazu a pro vytyčení 28. října, ducha národní jednoty.*“⁵⁸ Název měsíčníku vymyslel František Polák, Vlastimil Klíma ústřední motto: „*Nesmrtelnost zajišťuje si každý národ sám vůlí k životu.*“ Toto heslo naplňovala *Národní myšlenka* a Mladá generace až do konce první republiky. Do periodika byl přizván také Ladislav Rašín, který připravoval pro vydání paměti svého otce. V *Národní myšlence*, kterou tiskla Pražská akciová tiskárna, se opět sešla čtveřice Klíma, Polák, Renner a Toušek. K nim přibyl bývalý předseda Svazu československého studentstva Jan Ebert a výše zmíněný Ladislav Rašín. Každý vložil do základu částku dva tisíce korun. V redakci

57 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 206.

58 Tamtéž, s. 175.

platila striktní politika odmítající vyplácet honoráře. První číslo vyšlo neohlášeně v říjnu 1923. O povolení vydávat periodikum nikdo Kramáře a ani ústřední výkonný výbor strany nepožádal.

2.7 Alois Rašín

Exkurz první je věnován osobě Aloise Rašína a jeho postavení v Československé národní demokracii. Rašín představoval i v celospolečenském měřítku své doby zcela výjimečnou osobnost. Nezastával ve straně předsednickou funkci, ale přitom jeho faktický vliv na ni, prováděnou politiku a koaliční jednání rozhodně nebyl menší než Kramářův, ba spíše naopak.

Pro pochopení osobnosti Aloise Rašína je potřeba znát prostředí, ze kterého vzešel a které ho formovalo. Jeho otec František představoval prototyp pracovitěho a úspěšného „selfmademana“. Vlastními silami se vypracoval z pekaře na vlastníka obchodu s dílnou a k tomu dokázal obhospodařovat polnosti. Jako rozený homo politicus se angažoval ve veřejném životě, kdy po několik volebních období zastával starostenský úřad v Nechanicích. Inicioval založení městských institucí, které pozvedávaly úroveň města. Měl postřeh, dokázal dobře analyzovat situaci, a proto se jeho největším úspěchem stalo založení svépomocného akciového cukrovaru (v Novém Bydžově). V oblasti, kde dosud vládla rukodělná malovýroba, to představovalo odvážný, ale ve svém důsledku úspěšný počín. František Rašín vykonával v letech 1894–97 poslanecký mandát v Říšské radě. Jeho syn Alois byl nejmladší z devíti sourozenců, a proto se mu mohlo dostat privilegia studií. Rodiče mu vštěpovali skromnost a pracovitost, což se stalo jeho životním krédem a později známým mottem. Příkladnost svých rodičů zmiňoval často. Od svého otce získal také zájem o společenské dění a odvahu udělat krok, který může být nepopulární, ale ve svém důsledku přinese prospěch celku.

Alois Rašín zahájil svá vysokoškolská studia na lékařské fakultě, kterou ovšem brzy vyměnil za Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Aktivně působil ve studentském životě a studentských spolcích (Všehrd, studentská Slavie). Psal do *Časopisu českého studentstva*. Jeho zájmy směřovaly k otázkám národnostním a sociálním. Studium úspěšně završil v roce 1891. Téhož roku napsal spis *České státní právo*, který úřady zabavovaly a jehož autora vyšetřovaly. Rakouskými úřady vykonstruovaný proces s Omladinou směřoval na politické aktivisty a radikály. Rozsudek z února 1894 ukládal Aloisi Rašínovi výkon trestu v délce dvou let. Jeho činnost a chování v žalářích asi nejlépe charakterizovala jeho povahu. Ihned po červnovém nástupu důkladně změnil celou, jestli odpovídá předepsaným normám, a vymáhal náhrady. Sestavil si pevný denní harmonogram a podle něj pracoval. Nepřál si nedobrovolně přidělený volný čas vyplývat, a proto se věnoval především studiu cizích jazyků – francouzštině a angličtině. Později se sám překládání věnoval. Samozřejmostí

se pro něj stala tělesná cvičení, která udržují dobrý zdravotní stav. Největšího strašáka pro Rašína představovala možnost případné amnestie.⁵⁹ Zásadně trval na tom, aby svůj trest vykonal až do jeho konce. Přijetí amnestie by pro politika nebylo dobrým krokem. Obával se, aby si lidé neřekli, že předstíral nemoc, aby se dostal z vězení dříve na svobodu. Svěho otce Františka, který v té době zasedal v Říšské radě, důtklivě žádal, aby v jeho záležitosti nic nepodnikal. Začátkem listopadu 1895 císař potvrdil amnestii pro odsouzené z procesu s Omladinou. Rašín jako jediný z odsouzených proti amnestii protestoval a odmítal věznicí opustit s tím, že zbytek trestu na Borech dokončí. Na vzpurného odsouzence zabrala až pohružka, že bude vyveden násilím.

V politice se Alois Rašín na čas rozešel s mladočechy a účastnil se v (radikálně) pokrokovém, později v radikálně státoprávním politickém hnutí. Nepřál si úplně zpretrhat svazky s mladočechy a chtěl udržet bývalé pokrokáře uvnitř mladočeské strany. To se mu také dařilo až do roku 1899, kdy vznikla Česká strana státoprávní. Rašín reprezentoval nacionalistický myšlenkový proud pokrokářů. Poměrně brzo se rozešel s Antonínem Hajnem v otázkách sociálně politických a sociálně ekonomických. Rašín bytostně věřil v podnikavost a individualismus. Mezi jeho nejbližší politické spolupracovníky patřil Jaroslav Preiss a Jan Třebický. V praktické politice to znamenalo vytvářet vhodné podmínky pro živnostníky. V březnu 1897 se na celý rok stal šéfredaktorem *Radikálních listů* a za hlavní cíl svého politického směru vyhlásil státoprávní radikalismus.⁶⁰ V lednu 1898 se jeho spor s Karlem Baxou vyhrotil do té míry, že odstoupil z pozice šéfredaktora. Rašín odmítl během hilsneriády antisemitské kampaně v *Radikálních listech* a stejně tak činnost Karla Baxy v celém procesu. To znamenalo stále slábnoucí postavení Rašína ve státoprávní straně. V lednových volbách 1901 státoprávní strana propadla a Rašín stranu opustil. Rozhodl se více věnovat advokátní praxi. V následujících šesti letech měla jeho činnost charakter kritiky, ale zároveň snahy po obrodě mladočeské strany, kde po smrti Josefa Kaizla docházelo k výraznému útlumu. Stále si udržoval kontakt s Jaroslavem Preissem a spolu s dalšími přáteli vydával týdeník *Slovo*, který se snažil nalézt kompromis mezi mladočestvím a pokrokářstvím. Skupina (často označována jako Nezávislá pokrokářská skupina Aloise Rašína) podporovala Kramářovu politiku a vedla kampaně na podporu české kultury, hospodářství a finančnictví. Uveřejňované názory reflektovaly dobu, kdy síla českého bankovníctví a finančního kapitálu se může stát rozhodující.

V roce 1906 zprostředkoval Jaroslav Preiss jednání mezi Karlem Kramářem a Aloisem Rašínem. V následujícím roce Rašínova skupina na reorganizačním sjezdu přešla do mladočeské strany a zaujala v ní čelné funkce. Mladočeši na sjezdu

59 VÚA – VHA, Sbírka vzpomínek, sign. 9160. Klíma, Vlastimil. *Několik pohledů na dr. Aloise Rašína..* Rkp., 1979. s. 15.

60 MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel. *Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. díl, Období 1861–1938.* Brno: Doplněk, 2005. s. 329.

přijali nový program, který souzněl s Kramářovou tzv. pozitivní politikou. Na reorganizaci strany a jejího ústředí se agilně podílel právě Alois Rašín. Jeho reformy směřovaly k hierarchizaci a upevňování postavení nejvyššího vedení strany a jejího stranického aparátu. Nový program a prosazování Kramářovy pozitivní politiky odmítly *Národní listy*, které patřily bratrům Grégrům. Spor dospěl až do fáze, kdy Kramář musel zakládat nová loajální periodika. Nutná konsolidace stranického tisku probíhala až do roku 1910, kdy Pražská akciová tiskárna ovládaná Rašínem a Kramářem odkoupila *Národní listy*. Postupně vzniklo několik ústředních periodik a více než dvacítku listů krajských.⁶¹ Mladočeská strana získávala a udržovala dobré kontakty s Živnostenskou bankou, Českou bankou a Lidovou bankou. Není proto divu, že na Rašínův popud byl do národohospodářské sekce *Národních listů* přizván jeho politický soupeř Jaroslav Preiss. Karel Kramář dal Jaroslavu Preissovi zásadní impuls v jeho později tak úspěšné kariéře. Pomohl mu k pozici člena zemského výboru mladočechů a především mu dopomohl k funkci tajemníka Spolku českých továrníků textilních, odkud mohl následně směřovat do Živnostenské banky.⁶² Za války se *Národní listy* staly tribunou mladočeského aktivismu. Toto období trvalo až do roku 1917, kdy se vrátili amnestovaní Karel Kramář s Aloisem Rašínem.

Zajímavým z hlediska vývoje byl vzájemný vztah Kramáře a Rašína. Druhý jmenovaný se stal politickým důvěrníkem předsedy strany. To znamenalo, že získával i důvěrné informace o situaci ve Vídni. Jeho první kandidatura do Poslanecké sněmovny Říšské rady nevyšla. V doplňovacích volbách v roce 1910 ho těsně porazil jeho bývalý kolega Karel Stanislav Sokol. Rašín se zvolení dočkal až o rok později v řádných volbách. Svoji poslaneckou činnost soustředil do finančního výboru a branné říšské rady. Stal se veřejným obhájcem národní politiky. Kladl důraz na hospodářské mohutnění a budování českého průmyslu, jehož cílem se stalo vytlačování průmyslu německého na českém území. Zejména vybízel k zakládání českých peněžních ústavů, venkovských spořitelů a záložen. Rašín se brzo prosadil v mladočeské straně a představoval jejího druhého muže. Povahy dvojice vrcholných politiků byly velmi rozdílné, důležitou roli představoval jejich původ – zázemí. Kramář vyrůstal v poměrně bohatém prostředí a směřoval k tomu, aby se stal „druhým Riegrem“. Dobře se orientoval v salonech vyšší společnosti, kde byla potřebná znalost diplomatických zvyklostí a jemností. Naopak Rašín pocházel, alespoň ze začátku, ze skromných poměrů. Formovalo ho gründerské prostředí, kde úspěch stál především na vlastních schopnostech, pracovitosti a skromnosti. Později byl, a vlastně i dodnes je, vykreslován jako velmi temperamentní, tvrdý a nebojácný člověk. Svět vyšší společnosti poznal až v pozdějším věku a neholdoval

61 MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel. Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. díl, Období 1861–1938. Brno: Doplněk, 2005. s. 162.

62 VÚA – VHA, Sběrka vzpomínek, sign. 9160. Klíma, Vlastimil. *Několik pohledů na dr. Aloise Rašína.* Rkp., 1979. s. 17.

mu. Kramář měl diplomatický jemnocit a uhlazené jednání. Rašín měl povahu mnohem výbušnější a příliš se nerozpakoval říci to, co si myslel. To někdy vedlo až k velmi energickým výstupům, které nebyly ojedinělé zejména v jeho ministerské kariéře, kde si díky nim vytvořil řadu nepřátel. Při jednání šel přímo k meritu věci. Důsledně hájil svá stanoviska, která měl právnicky formulována a podpíral je svoji logikou, nad níž stál zájem národa-vlasti. Z těchto důvodů byly občasné Rašínovy výstupy akceptovány i na druhé straně u jeho politických protivníků. Každý ho znal jako člověka v podstatě prostého a otevřeného, pro něhož je hlavním imperativem blaho národa.

Pro vzájemný poměr obou špiček mladočechů se stalo předělem a rozhodujícím mezníkem společné uvěznění za první světové války. Alois Rašín měl již jednu zkušenost s vězeňským pobytem za sebou a i díky jeho výše vykresleným charakterovým vlastnostem pro něj uvěznění nepředstavovalo takový problém a šok jako pro Karla Kramáře. Tvrzení, že právě Rašínova přítomnost Kramáře uchránila před nějakou formou kapitulace vůči rakouskému mocnářství, není neopodstatněné. I po rozsudku ukládajícím smrt neztrácel víru v budoucnost a odmítal jakkoliv kapitulovat. Svým příkladem dodával potřebnou sílu ostatním spoluvězňům. Kramář se později ke vzpomínkám na uvěznění nevracel. Rašín pouze velmi výjimečně v kruhu blízkých osob a jen v humorné rovině. V krizových situacích, jako bylo společné uvěznění, se lidé většinou sblíží, ale u této dvojice se tak nestalo. Jejich povahy byly příliš rozdílné. Ke sblížení a větší důvěrnosti mezi nimi nikdy nedošlo. Zkušenost společného vězení je v osobní rovině spíše mírně oddálila. Navenek stáli vedle sebe a hlásali jednotnou politiku, ale jejich rodiny se vzájemně nestýkaly. Alois Rašín nedobrovolně darovaný volný čas opět věnoval samostudiu, procvičování angličtiny s francouzštinou a psaní pamětí. Zaměřil se na národohospodářství a finanční plán, který by mohl být použit po nabytí samostatnosti. Oba z vězení udržovali kontakt se špičkami odbojové Maffie. Do vězení podle možností dorazili i její pražští předáci Přemysl Šámal a František Sís. Jako spojky působily obě manželky uvězněných politiků. V červenci 1917 se po amnestii dostali oba na svobodu a plně se zapojili do protirakouského boje. Oba po odsouzení ztratili své doktoráty. Rašín ho potřeboval k výkonu své praxe. Úřady ustoupily a tak měl v září 1917 svoji další promoci. Rašín svoji promoční řeč využil k veřejnému politickému projevu, který měl nacionální charakter. Přihlížející Vlastimil Klíma celý projev dokonce označil za národní manifestaci.⁶³ První Rašínovy případy směřovaly k hájení studentů a k obhajobě proti zákazu činnosti právníckého spolku Všehrd. Kombinace těchto elementů vedla k veřejným nacionálním projevům, které někdy přerostly v manifestační průvody.

63 VÚA – VHA, Sbírka vzpomínek, sign. 9160. Klíma, Vlastimil. *Několik pohledů na dr. Aloise Rašína..* Rkp., 1979. s. 40.

V politické rovině Kramář s Rašínem ihned zahájili očišťování *Národních listů* a mladočeské strany od kompromitujících aktivistických politiků v čele se Zdeňkem V. Tobolkou. Pod staronovým Kramářovým vedením mladočeši směřovali v protiaktivistickém duchu k seskupení městských stran, které by prosazovalo opoziční politiku. Rašín si v *Národních listech* zřídil svoji centrálu, kde pracoval a na vše dohlížel. První úkol představovalo očištění samotných *Národních listů*, které se staly jeho doménou. Karel Kramář s redakcí komunikoval nejčastěji telefonem, kdežto Rašín zasedal v *Národních listech* i během svých ministerských angažmá prakticky každý den. Formálně v nich působil z titulu řídícího člena správní rady Pražské akciové tiskárny, která list vlastnila.⁶⁴ Řídil jejich politiku a hospodaření. Speciálně se věnoval sekci hospodářských redaktorů, kam brzy dosadil na šéfredaktorský post Františka Fouska, který zastával stejné ekonomické názory jako jeho nadřízený. Typické pro Rašína byly jeho večery, kdy usedal mezi redaktory a odpovídal na všechny otázky, které padly. Šlo mu o to, aby redaktoři pochopili jeho hospodářskou politiku, rozuměli jí a mohli ji tak odpovědně prosazovat na stránkách listu. Pro obrození *Národních listů* přibyli do rubrik noví redaktoři a spolupracovníci jako například: Josef a Karel Čapkové, Karel Matěj Čapek-Chod, Viktor Dyk, Jan Herben, Ignát Herrmann, Josef Holeček, Karel Rutte a Karel Scheinpflug. Alois Rašín předpokládal rozpad monarchie a jeho hlavní cíl pro budoucnost představovala hospodářská samostatnost nového státu. Přál si, aby nový stát vypadal na mírové konferenci konsolidovaně a jako ostrov pořádku. V ideální situaci chtěl stavět mírotvůrce již před hotové věci. Kladl důraz na co nejrychlejší obnovení výroby domácího průmyslu, který zle postihla válečná výroba. Odjíždějící delegaci domácího odboje, která směřovala do Ženevy k jednání s Edvardem Benešem, již urgoval, aby především zajistila rychlý dovoz nutných surovin. Dlouho před převratem si budoval dobrý přehled o loajálních státních zaměstnancích, kteří by mohli vést administrativu samostatného státu. Zde je nutno přiznat, že se tento krok vyplatil. Revoluční přechod nebyl bez nesnází, ale úřednické aparáty fungovaly poměrně rychle a výkonně.

Pětice mužů osmadvacátého října je dobře známá, ale tím, kdo dal pokyn k zahájení akce a vzal na sebe největší odpovědnost, byl Alois Rašín. Vyčkával na správný moment. Věděl, že převrat musí vyjít na první pokus a musí být rozhodný. Zřejmě by bylo přílišnou zkratkou a možnou nepřilíš žádoucí glorifikací, kdybychom Rašína označili za toho nejdůležitějšího z mužů, ale nelze mu upřít odvahu, když celý převrat zahájil. Domácí političtí předáci dlící v Ženevě žádný převrat nečekali a zprávy z vlasti je zaskočily. Později se občas od nich objevily i výčitky, že se to celé událo bez jejich přítomnosti.

64 VÚA – VHA, Sběrka vzpomínek, sign. 9160. Klíma, Vlastimil. *Několik pohledů na dr. Aloise Rašína..* Rkp., 1979. s. 42.

V první československé vládě měl Alois Rašín výjimečné postavení. Pravomoci na něj delegované překračovaly běžné zvyklosti, ale revoluční doba s nutnou měnovou odlukou a hospodářskými zákony to vyžadovala. Ostatní ministerstva se vůči němu často nacházela až v podřízeném postavení, protože on určoval, co se smí nakoupit a co nikoliv. K ochraně státní pokladny existoval málokdo povolnější než Rašín. Odmítal vyplácet peníze na různé sociální opatření (podpory) nebo nákup podle něj zbytečných potravin. To znamenalo permanentní spory zejména se socialistickými ministry, kteří měli vliv na stále neklidné davy v ulicích. Ministr financí se poměrně záhy stal veřejným nepřitelem a tím, kdo podle nejednoho mínění mohl za řadu útrap. Na druhou stranu je třeba přiznat, že Rašín se často svými neobratnými vystoupeními dostával do této pozice sám. Jeho politické názory vycházely z moralizování, ke kterému by se snad žádný politik neodvážil.⁶⁵ Dlouhá válka obyvatelstvo zdevastovala, nemluvě o podvýživě a nedostatku. Slova ministra financí, která útočila na lenost obyvatel a jejich očekávání, že vše bude bez práce a zadarmo, často působila jako pomyslný rudý hadr. Rašín doslova bojoval o každou korunu vydanou ze státní pokladny. Původně ani o Ministerstvo financí neusiloval. Nikdo o tento post nejevilo velký zájem, protože s sebou nesl přílišné oběti, které nezískají žádné kladné „politické body“. Nicméně Alois Rašín byl prakticky jediným, kdo měl připravený finanční plán. Taktéž již měl připraven seznam nejdůležitějších odborných zaměstnanců, které s sebou vzal do ministerstva. Šlo o elitní úředníky, kteří se nesměli dát korumpovat. Stáli mimo kapitál, byť na druhou stranu se zájmy státních úředníků s Rašínem v čele často protínaly se zájmy Živnostenské banky a jejích koncernů.⁶⁶ Nicméně hovořit o plošných hmotných výhodách, či dokonce o různých formách primitivního uplácení, by nebylo na místě. Různé formy protislužeb fungovaly a fungují doposud, ale dobře honorované a prestižní postavení vyššího státního úředníka představovalo dostatečnou odměnu. V podstatě šlo o dobře honorovaná místa, která s sebou nesla rozhodovací pravomoc v určitém státním sektoru. K případným výhodám se pojila také místa ve správních radách. Ty omezoval inkompatibilní zákon, který nedovoloval souběžnou ministerskou činnost. Samotnému Aloisi Rašínovi mohli (nejen) socialisté spílat do všeho možného, ale nemohli zpochybnit jeho bezúhonnost a zapálení pro státní zájem. Jeho osobnost tak mohla dobře reprezentovat vůdčí skupinu hospodářské elity, která udávala směr domácí hospodářské politice. Tuto skupinu symbolizovala dvojice Jaroslav Preiss a Alois Rašín, kterého vynuceně nahradili další následovníci. Zájmy této skupiny se často protínaly se zájmy státu, ale je si třeba na druhé straně uvědomit, že šlo o konkurenční prostředí, kdy se vůči této skupině zformovaly jiné průmyslové koncerny dalších velkých bank.

65 KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky : (1918–1938)*. 1. díl, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929). 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 60.

66 Tamtéž, s. 241.

Na finančním plánu, který se tvořil během války, se podílelo několik odborných person. Základem se staly rozборы, které připravil nejvýznamnější představitel českého bankovníctví Jaroslav Preiss. Dalšími, kdo přispěli svými podněty, byli Jan Koloušek a Vilém Pospíšil. Svými postřehy ve vězení musel Rašínovi určitým způsobem přispět i Karel Kramář, který se cítil zneuznán, když nebyl zmíněn mezi autory finančního plánu, a svými výčitkami to dal najevo. Nepředstavovalo to zdaleka jedinou Kramářovu výtku směrem k Rašínovi. Ten důsledně tajil přípravy k měnové reformě a z obav o vyzrazení odmítal informovat řadu svých ministerských kolegů. Informován nebyl ani nepřítomný předseda vlády Karel Kramář. Ten to soukromě Rašínovi vytkl, protože se domníval, že jako předseda vlády a jeho osobní přítel měl právo vše vědět.⁶⁷ Tento příklad dobře ilustruje, v jaké rovině se jejich vzájemný vztah, který prošel peripetemií války, nacházel. Nebudeme daleko od pravdy, když řekneme, že mezi nimi existoval (alespoň u Kramáře) pocit určité hořkosti. V případě měnové odluky se Rašín opřel o nejvýznamnější bankovní odborníky v zemi: Jaroslava Preisse a Antonína Tilleho ze Živnostenské banky, Viléma Pospíšila z pražské Městské spořitelny a šéfy Zemské banky Augustina Nováka a Emila Roose. V součinnosti s bankovními odborníky Rašín přichystal měnovou reformu, na kterou musely být bankovní ústavy připraveny.

Alois Rašín pořádal každé úterý večer v Národním klubu své „mejdány“. Nazýval tak setkání s průmyslníky, kteří se hlásili k Československé národní demokracii. Jednalo se o velkou společnost a podle něj smysl těchto setkání představovalo doslova: „mytí hlav“ průmyslníkům.⁶⁸ Rašín průmyslníky často kritizoval, útočil na ně, nesmlouval s nimi a urputně hájil své hospodářské představy. Vysvětloval jim svoji politiku a naváděl je k poznání vlastních chyb, aby mohli dále růst a hrát svoji úlohu nejen v hospodářství, ale v celé společnosti. Nabádal k investicím, modernizaci, zachycování zahraničních trendů a také jim doporučoval dohody s dělníky. Chtěl, aby i zaměstnanci spokojeně v závodech pracovali, viděli ve své práci smysl a měli zájem na rozvoji závodu. Mezi nejaktivnější diskutéry patřil pozdější ministr Ladislav Novák a Otto Tänzer, který se dokázal Rašínovu stylu vyjadřování přizpůsobit a vedl s ním velmi energické diskuze. Ty dokázaly přilákat i posluchače z okolních místností, kteří ani o záležitostech hospodářství nic nevěděli. Pro přehnaně uctivé pózy v zapálených debatách nebylo místo.

Alois Rašín měl k Hradu v ideologické rovině daleko. Jeho názory souzněly s pravicovým směrem Československé národní demokracie. Na rozdíl od Karla Kramáře udržoval Rašín korektní a lepší osobní vztahy s Edvardem Benešem a T. G. Masarykem. S budoucím prezidentem se před válkou tvrdě střetli v tzv. Švihově aféře. Masaryk svědčil ve prospěch obhajoby obviněného konfidenta

67 VÚA – VHA, Sbíрка vzpomínek, sign. 9160. Klíma, Vlastimil. *Několik pohledů na dr. Aloise Rašína*.. Rkp., 1979. s. 31.

68 Tamtéž, s. 56.

a Rašín naopak tvrdě hájil odpovědného redaktora *Národních listů* Serváce Hellera. Alois Rašín se utkával v řečnických soubojích s Václavem Boučkem, kterého jako právního zástupce protistraně doporučil právě Masaryk. Bouček již před válkou představoval jeho právního poradce. Provázela ho pověst znamenitého a velmi schopného právníka. Jeho služby pro Hrad za první republiky se staly téměř neocenitelnými. Dokázal pro Hrad intervenovat na všech místech, kde to bylo aktuálně potřebné. Nakonec celý spor získal charakter vyřizování si osobních a politických účtů na domácí předválečné scéně. Pro Rašína znamenalo vítězství ve Švihově aféře vrchol jeho advokátní kariéry.

Vztah mezi Masarykem a Rašínem nebyl po jejich střetu dobrý, ale válka staré spory odnesla s sebou pryč. Když se Masaryk dozvěděl o Rašínově vedoucí úloze v domácím odboji, tak ho to potěšilo – měl v něj důvěru. Vztah Masaryka a Kramáře prošel sinusoidou a po roce 1918 se začal povážlivě hroutit z řady příčin, které měly své kořeny v osobní rovině obou zmíněných. Naopak Masarykův vztah k Rašínovi byl více konstantní. Respektoval jeho přesvědčení, houževnatost a v dobrém slova smyslu prostotu. V politické rovině ministr – prezident jim spolupráce nečinila problém. Rašín o svém finančním plánu několikrát jednal s prezidentem a na obou stranách panovala vzájemná důvěra. Naopak v korespondenci mezi Kramářem a Masarykem vládla polemika, kdy měl každý úplně jiné představy o budoucím vývoji státu. Obdobný charakter měl i Rašínův vztah s Edvardem Benešem. Jejich častá korespondence směřovala k zajištění domácího hospodářství a otázky budoucích reparací. Udržovaný vzájemný vztah můžeme označit minimálně za korektní, který přerůstal v celkem dobrý poměr. Beneš si cenil na dopisech od Rašína jeho upřímné otevřenosti a kritičnosti k domácí politice a jejím činitelům. Vztah Kramáře s Benešem naopak v dalších letech přešel do tvrdého souboje osobního rázu.

Po odchodu Československé národní demokracie z vlády se stal Alois Rašín nejtvrdějším a nejhlasitějším opozičním kritikem. To souviselo také s agitační taktikou strany před volbami. Rašín se mohl (alespoň některým) zdát v opozici více nebezpečným než ve vládě. K jeho překvapení mu dorazila nabídka z diplomatických kruhů, aby odjel do Vídně, kde by dohlížel na vzájemné vypořádání se s bývalým mocnářstvím.⁶⁹ Alois Rašín tento post seriózně zvažoval, protože odborně měl na tuto funkci jednu z nejvyšších kvalifikací a mohl by tím prospět novému státu, ale nakonec nabídku odmítl. Nechtěl se nechat živit od státu, respektive Ministerstva zahraničních věcí a odmítl opustit svoji rodinu, kde panovaly velmi silné citové vztahy. Nabídku na tzv. „čestné místo“ obdržel i bývalý ministerský předseda Karel Kramář, ale předsednictví Senátu Národního shromáždění RČS odmítl. Funkce jistě reprezentativní, ale obsahově prázdná. Senát se stal dle své moci fakticky nevýznamným.

69 ANM, Vlastimil Klíma, karton č.: 1, *Rašín budovatel*. s. 147.

Alois Rašín patřil mezi politiky, kteří dali impuls k založení Pětky. Ač by se mohlo zdát, že jeho vyjednávací tvrdost, neústupnost a nelibost ve zdlouhavém jednání budou znamenat pro jednomyslná rozhodnutí překážku, tak opak byl pravdou. Pětka s ním fungovala velmi dobře. Samotný její vznik podmiňovala vážná krize domácí politiky, kdy se zformovaly české státotvorné strany pro udržení nově vzniklé republiky. Otupit hrany v zájmu státu a národa znamenalo pro Rašína základní imperativ. Pozdější Pětky (až Osmičky) samy o sobě již tak úspěšné nebyly. To platí i o účinkování Karla Kramáře za zesnulého Aloise Rašína.

Dnes již není tolik zmiňována Rašínova účast na konferenci v Janově v dubnu 1922. Edvard Beneš a T. G. Masaryk považovali konferenci za příležitost ve vztahu k RSFSR. Oba si také od konference slibovali dohodu, nebo alespoň sblížení mezi Francií a Velkou Británií, což se nestalo. Naopak Karel Kramář absolutně odmítal jakákoliv jednání se Sověty a obával se možných problémů, když se budou zároveň účastnit Německo a RSFSR. Kramářovy zahraničně politické představy se někdy mýjely s realitou, ale zde celou situaci odhadl dobře. O Němce neměl nikdo zájem, a tak si logicky podali ruce s dalšími, o které nikdo nestál – s bolševiky. Obavy Rašína směřovaly k hospodářským záležitostem a případným změnám v uložených reparacích. Obával se, aby nedošlo k bloku velmocí, které by chtěly politicky a hospodářsky diktovat menším státům. To by mohlo ohrozit nově vybojovanou hospodářskou pozici Československa.⁷⁰ Kramář s Rašínem měli o konferenci v Janově mimořádný zájem a *Národní listy* vyslaly na místo svého korespondenta Františka Poláka. Na poslední chvíli se k všeobecnému překvapení domácích politiků rozhodl na konferenci odjet jako soukromá osoba i Alois Rašín. Měl připravený plán na úpravu reparací pro Československo, ale atmosféra a výsledky konference vůbec nenahrávaly tomu, aby mohl být předložen a velmocemi uznán. Během konference se účastnil mnoha soukromých – neoficiálních jednání, kdy vysvětloval zahraničním diplomatům a finančníkům provedenou měnovou odluku. Na jím použitý finanční plán jako celek padalo ze zahraničí hodně dotazů. S československou delegací se scházel každý den, ale setkání se odehrávala pouze v krátké informativní rovině. Vzájemně dobrý vztah Beneš – Rašín se v Janově ještě prohloubil. Pravděpodobně oba neviděli v tom druhém konkurenci. Rašín neměl ambice stát se ministrem zahraničních věcí nebo prezidentem.

Rašínovo druhé působení v čele Ministerstva financí již nebylo tak vyhocené jako to první. Jednak doba budování vyžadovala jiná opatření než čas revoluční. Za druhé se Alois Rašín poučil a poznal, že bojovat úplně proti všem není pro politiku dobrý postup, ale ani tentokrát se mu nepodařilo získat více popularity. Velký ohlas veřejnosti způsobila jeho řeč na sjezdu Mladé generace v Pardubicích, kde pronesl ono známé: „*Za práci pro vlast se neplatí*“. Tím pobouřil značnou část

70 VÚA – VHA, Sběrka vzpomínek, sign. 9160. Klíma, Vlastimil. *Několik pohledů na dr. Aloise Rašína..* Rkp., 1979. s. 68.

legionářské obce. Tehdejší situaci vystihl novinář Ferdinand Peroutka: „*Vláda počítala s tím, že by jeho (Rašína) život mohl být ohrožen. Byl nejnepopulárnějším ze všech jejích členů. Někdy se téměř zdálo, že nepopularitu vyhledává...Zdál se jim (lidem) být tím, kdo jim z nepochopitelné osobní tvrdosti ukládá spoustu omezení. Zdál se jim být nepřitelem jejich životní míry.*“⁷¹

Upozornění na možný pokus o atentát na vlastní osobě ignoroval a policejní ochranu až ostentativně odmítal. 5. ledna 1923 provedl pomatený anarchista a bývalý komunista Josef Šoupal na Aloise Rašína atentát. Ve vazbě prohlásil: „*Stal jsem se nástrojem osudu a nestydím se za to...Nechtěl jsem zabít Rašína, chtěl jsem zabít Živnostenskou banku. Mířil jsem na člověka, ale chtěl jsem zasáhnout to, co reprezentoval: kapitalismus, rdoucí tisíce mých bratří. Lituji doktora Rašína, jestliže zemřel a systém zůstal*“.⁷² Atentáty představovaly v Českých zemích novum. První pokus o atentát Karel Kramář přežil, ale druhý v pořadí Alois Rašín již takové štěstí neměl. Před svým bydlištěm ho Šoupal trefil revolverem do zad, kdy došlo k poranění míchy. Nemocný trpěl v podolském sanatoriu šest týdnů, kde 18. února 1923 zemřel. Typické pro Rašína bylo, že jednu z jeho hlavních starostí představovalo, jestli atentát nevrhne z legionářských kruhů, což by mohlo znamenat tragické nedorozumění a problém pro mladý stát. Proti atentátu se vzedmula vlna odporu ve všech sférách společnosti. Jako reakce na atentát přijala poslanecká sněmovna zákon na ochranu republiky, který chránil instituce a ideje, na kterých stála republika. (Kampaň za jeho přijetí začala již před atentátem na Rašína). I přes možné obvinění z patosu můžeme Aloise Rašína oprávněně označit za pilíř a jednoho z klíčových mužů mladého československého státu. Nahradit ho se nepodařilo. V ministerském křesle jej vystřídal Bohdan Bečka, v té době blízký Živnostenské bance, a Karel Kramář vstoupil do Pětky.

71 PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu IV*. Praha: Lidové noviny, 1991. s. 1723.

72 Tamtéž, s. 1725.

3 BLÍŽE KE KRAJNÍ PRAVICI 1926–1929

Následující kapitola se věnuje Československé národní demokracii a jejím kontaktům a spolupráci s českým fašismem. Tím, kdo představoval hlavního stranického autora tohoto příklonu, můžeme označit jejího generálního tajemníka Františka Hlaváčka, jemuž v tom vydatně sekundoval František Sís.

Samotný termín fašismus, a především jeho pro nás relevantní tuzemská podoba označovaná za český fašismus, by zasloužilo obsáhlejší vysvětlující zastavení. Tato práce není zaměřena na témata a různé skupiny spadající pod tento termín a ani by v ní nebylo dostatek prostoru k potřebnému probrání celé problematiky spojené s fašismem. Nejlépe a nejvýstižněji se tomuto věnuje nejnovější práce Libora Vykoupila.⁷³ Dále je zde stále kvalitní práce Tomáše Pasáka⁷⁴ a přehledová práce Ivo Pejčocha.⁷⁵

Směle můžeme období let 1926–1929 označit érou Františka Hlaváčka. Ten byl sice odejit až v roce 1931, ale po (dalších) neúspěšných volbách v roce 1929 stranu více a více ovládal nový poslanec, generální tajemník Ústředního svazu československého průmyslu František Xaver Hodáč.

3.1 Počátky českého fašismu a národní demokracie

Zárodky domácího fašismu vznikaly již na konci roku 1922, a proto musíme udělat alespoň kratší odbočku v našem výkladu. Důvod je prostý. Fašismus vznikal jako

73 VYKOUPILO, Libor. *Český fašismus na Moravě*. Brno: Matice moravská, 2013.

74 PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999.

75 PEJČOCH, Ivo. *Fašismus v českých zemích*. Fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945. Praha: Academia, 2011.

hnutí s celospolečenskými ambicemi, pyšníci se svojí nadstranickostí. U jeho zrodu stály a podporovaly ho některé významné osoby společenského života, mezi kterými nechyběli ani někteří známí členové národní demokracie.

Politiku nového Československa obohatily extrémní prvky vlastně již před jejím založením. Komunistické, respektive bolševické názory, nacházely odezvu v českých zemích již na konci války. Silné levicové křídlo v sociální demokracii podkopávalo stabilitu jak straně samotné, tak vládnoucí koalici. Domácí komunisté se jako politická strana s odkazem na členství v Třetí internacionále konstituovali již v roce 1921. Čeští fašisté také příliš nezaháleli a začali se objevovat na domácí scéně brzy po Mussoliniho říjnovém pochodu na Řím v roce 1922. Již od samého počátku měl program českých fašistů velmi neurčité a mlhavé kontury, což mu prakticky vydrželo po celé období první republiky. Hlavní proklamované teze se opíraly o vyhocený nacionalismus, který představoval základní znak českého fašismu. Šlo o vymezení se zejména proti Němcům a dalším doslova „cizákům“. Postoj českých Němců k novému státnímu útvaru byl velmi vlažný a někdy ho doprovázela velká míra deklarované nelásky. Jejich projevy pochopitelně nelibě nesli nacionálně zaměřeni Češi, kteří se konečně vymanili ze „čtyřsetleté poroby“. Československo v prvních letech svého života silně zasáhla levicová vlna. Internacionalismus socialistů – především komunistů, světové židovstvo a zřetelně levicový Hrad, který se projevoval značně anacionálně, dávaly budoucím českým fašistům pocit ohrožení a nutnost aktivně vystoupit proti. Paradoxem fašismu byla jeho blízkost k socialistickým stranám v otázce sociální spravedlnosti, ale přitom rezolutně odmítal výklad socialismu dle Marxe jako něco cizího. Horování pro očistu státu a pro vládu silné ruky představovalo hlavní projev domácí scény. Český fašismus byl při svém vzniku záležitostí intelektuálů a střední třídy, a proto nepřekvapuje absence militantního jednání, jakým se vyznačovala situace v Itálii.⁷⁶ Program fašistů představovaly teze k nejbližšímu období. Jejich požadavky neměly daleko k populismu a odpovídaly na aktuální problémy. Konkrétnější vize nebo představy na delší, například střednědobé období, chyběly. Dočasně se hlavními akcentovanými hesly (programem) fašistů stala územní nedělitelnost, odchod německých důstojníků z armády, přímá volba prezidenta, ale i obnovení donucovacích pracoven pro ty, kteří nechtěli pracovat. Tato suma nepředstavovala příliš vyhocené požadavky, spíše naopak. Nicméně republika šla doleva a silný levicový tisk spustil útočnou palbu ihned po vzniku Klubu červenobílých. Ještě podotkněme, že fašismus v obrysech krajně pravicových nacionalistických skupin se v Československu rodil paralelně na několika místech.

Nejznámějším byl vznik klubu Červenobílých na půdě pražské právnické fakulty. Tento klub v ní uvedl 20. listopadu 1922 své svolání, které brojilo k obraně českého státu proti postupu Němců v Československu. Organizátorem klubu se stal

76 VYKOUPILO, Libor. *Český fašismus na Moravě*. Brno: Matices moravská, 2013. s. 37.

tajemník národních demokratů Josef Kučera.⁷⁷ Příznivci se rekrutovali zejména z tamních studentů a z odborové organizace národních demokratů tzv. národního dělnictva. V úvodním provolání k veřejnosti dali svá jména k dispozici národnědemokratický poslanec František Mareš, senátor Matuš Dula, redaktor *Národní listů* Josef Holeček a pozdější předseda klubu Arnošt Wenig. K prvním veřejnému vystoupení Červenobílých došlo na Václavském náměstí ihned po atentátu na Aloise Rašína 5. ledna 1923.⁷⁸ Shromáždění žádalo zastavení vydávání *Rudého práva* a stíhání levicového vedení Československé obce legionářské. Komunistickou redakci před vytloučením oken rozzuřeným davem odvrátil až policejní zákrok.

Paralelně s Klubem červenobílých vznikalo Národní hnutí, které navazovalo na myšlenky Československé národní demokracie. Ze stranické tiskárny vzešlo provolání oznamující ustanovení nového hnutí. Mělo jít o „*volné sdružení vlastenecky cítících občanů*“ v koncepci národní demokracie.⁷⁹ Jejich hlavními tezemi se stal boj proti bolševismu a kampaň proti uznání Sovětského svazu. Ideově tak Národní hnutí navazovalo na Kramářovu slovanskou politiku, kde prosazovalo sjednocení Slovanů pod vedením (svobodného) Ruska. Příznivci hnutí odmítali zahraniční politiku prováděnou Edvardem Benešem. Hnutí se již při svém začátku přihlásilo k italskému fašismu a deklarovalo odpor proti komunismu, socialismu a semitismu, přičemž na druhou stranu (demagogicky) hájilo sociální myšlenky. Národní hnutí podporovala Mladá generace Československé národní demokracie. Mezi nejvíce angažované národnědemokratické řečníky na akcích Národního hnutí patřil Viktor Dyk se svými protiněmeckými postoji. Národní hnutí představovalo zejména městský fenomén, kdy se jeho příznivci rekrutovali ze střední třídy – drobnější buržoazie (advokáti, podnikatelé, živnostníci). Nejsilnější základnu mělo hnutí v Praze a následně v Brně, kde se o založení místní pobočky začaly šířit zvěsti v prosinci 1922.⁸⁰ Zamýšleným vedoucím činitelem měla být poslankyně Josefa Rosolová (ČsND) nebo Jaroslav Stejskal (Socialistická strana československého pracujícího lidu), ale předsedou agitačního výboru se nakonec stal profesor Bohumil Baxa (ČsND). V ústředním výboru Národního hnutí zasedalo ze 47 členů 12 národních demokratů, šlo o nejsilnější stranické zastoupení.⁸¹ Předsedou hnutí se stal národnědemokratický funkcionář Luboš Jeřábek a jeho mluvčím Josef Hudec, jemuž se v následujících letech podařila úspěšná politická kariéra v řadách národní demokracie. Zejména organizování národně demokratických odborů mu vyneslo až poslanecký mandát. Klub červenobílých a Národní hnutí

77 PAVLÍČEK, Jaromír: *Český fašismus*. In: Malíř, Jiří – Marek, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: *Období 1861–1938*. Brno: Doplněk, 2005. s. 629.

78 PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999. s. 62.

79 Národní archiv (NA), Ministerstvo vnitra, karton č. 50, i. č. 24, provolání *Národe československý!*

80 NA, PMR, fond 1082, karton č. 16, Relace o založení Národního hnutí v Brně z 3. března 1923.

81 VYKOUPILOV, Libor. *Český fašismus na Moravě*. Brno: Matice moravská, 2013. s. 43.

vzájemně spolupracovaly a následně se účastnily sjednocovacích procesů s moravskými fašisty. Slučovací procesy domácích fašistů probíhaly vehementně, ale přitom nekonzistentně a občas až váhavě. Obě organizace nakonec postupně vpluly pod hlavičku Národní obce fašistické.

Samotná Československá národní demokracie se po celý svůj čas držela termínu demokratická ve svém názvu. Měla sympatie pro nově rodící se český fašismus, ale nechtěla ho mít ve vlastní straně. Vnímala fašismus jako pozitivní výraz českého nacionalismu a s radostí kvitovala, že domácí fašismus „*hlásá myšlenku národního státu*.“⁸² To znamenalo oficiální důvod, pro který mu vyjádřila podporu. Na stránkách stranického tisku se nezdálo, že by se objevil obdiv k Mussolinimu, ale to v té době znamenalo něco jiného než v pozdějších letech, kdy se fašistický režim v Itálii změnil v otevřenou diktaturu. Pochopení pro Mussoliniho mělo v jeho začátcích hodně později protifašisticky smýšlejících osob veřejného dění. Ve své studii celou problematiku dobře shrnul Jan Tomeš.⁸³ Podpora a zájem národnědemokratických politiků a publicistů o fašismus a některá jeho pozitivní hodnocení nutně neznamenaly propagaci fašismu v Československu.

Pro Československou národní demokracii znamenalo nové lidové hnutí vítaného spojence. Uvědomme si, že často jako jediná parlamentní strana hájila praporek pomyslné pravice proti socialistickým stranám ve státě, který měl levicový charakter, jemuž dopřával podpory také Hrad. Navíc tenčícím se volebním výsledkům ČsND mohlo nepolitické hnutí pomoci a přivést k volbám více voličů ochotných národní demokracii volit. Jednalo se spíše o vzájemnou spřízněnost z rozumu, než zásadní ideové prolnutí. Kritika národnostní politiky, Hradu, zahraniční politiky, materialismu, bolševismu a politické stranic prolnuté korupcí představovalo styčné body. Z hlediska národní demokracie šlo v ideálním případě o výhodný obchod. Proto také její vedení prohlásilo, že nemá námitek proti účasti straníků v nepolitickém hnutí, pokud se nehodlá emancipovat v politickou stranu.⁸⁴ V podpoře pro nová hnutí se veřejně angažovali někteří významní představitelé ČsND, jako například Viktor Dyk, František Mareš a Božena Kunětická-Viková. Ti dokázali najít příznivá slova k Mussolinimu, respektive k jeho fašismu, ale je to potřeba brát v tehdejší kontextu. Jako příklad použijme Viktora Dyka, u kterého šlo především o vypjatou formu vlastenectví. Problémem se spíše stalo, když se kolem něj začali objevovat lidé, kteří neměli úplně průzračnou politickou pověst. Později

82 KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918–1935*. Praha: Torst, 2005. s. 451.

83 TOMEŠ, Jan. *Nacionalismus a demokracie*. In: Broklová, Eva – Tomeš, Jan – Pehr, Michal. *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první československé republiky*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2008. s. 147.

84 SLÁDEK, Zdeněk – Československá národní demokracie. Sládek, Zdeněk. In: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. 1. díl. Období 1861–1938* / [Aut.]: Malý, Jiří – Marek, Pavel a kol. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005. s. 602.

své některé kladné názory k fašismu vysvětloval: „...fašistou jsem nebyl a nejsem, mé stanovisko bylo důsledné a jasné: sympatizuji s národním duchem, hlásaným fašisty, neztožňoval jsem se s jejich diktátorskou teorií a často s jejich taktikou.“⁸⁵

Mezi hlavní národnědemokratické, protiněmecky vystupující představitele patřil poslanec František Lukavský, který měl na starosti menšinovou politiku ve straně, a poslanec Jaromír Špaček. Oba přitom měli k (italskému) fašismu rezervovanější postoj a drželi se především onoho protiněmečství. Výtky, směřující k národní demokracii a jejímu občas vyhocenému a pejorativnímu nacionalismu, opodstatnění měly. Obvinění strany jako celku ze sympatií k fašismu, jeho domácí podobě a uvažování dokonce o straně fašizující, nemělo přílišné opodstatnění. Národní demokracie neprosazovala fašistické principy a ani je neměla ve svém programu. Pokud jde o samotné prosazování českého nacionalismu, tak ten byl v domácích podmínkách nedílně spojen s demokracií. Pro fašismus byl také typickým prvkem nacionalismus, ale italský případ se především opíral o (vel) mocenský šovinismus a imperialismus, který podporovala diktatura a vyvíjející se totalitní režim. V našich domácích podmínkách věc neuskutečnitelná.

Podporou nově vzniklých nacionálních hnutí nešetřila mládež strany, ze které již odešla většina bývalých realistů. Po smrti Aloise Rašína vzniklo periodikum *Národní myšlenka*, kde se soustředilo zejména ideové vedení mládeže, které ji zřetelně posunulo více doprava. Ponejvíce se potýkala s Hradem a konkurenčními periodiky, jako například *Zítřek*. Jejím programem se stal integrální nacionalismus. Právě nacionalismus představoval platformu, na které hledala Mladá generace možnosti spolupráce, ale neopouštěla svůj demokratický základ. Fašismus byl v dalším svém vývoji pro její vedení až příliš vzdálený a přespříliš se odklánějící od demokracie. Všímavý a velký kritik Československé národní demokracie Ferdinand Peroutka zařadil do své kapitoly o záblescích fašismu i *Národní myšlenku*, díky níž měl zejména Ladislav Rašín ventilovat svůj hněv směrem k Hradu.⁸⁶ *Národní myšlenka* se stala hlavním kritikem Hradu, ale stála na demokratických principech. I přes stále částečně poplatný masarykovský diskurz o první republice je si třeba přiznat, že politika Hradu, respektive T. G. Masaryka, nebyla jediná správná a neomylná. U autorství vzniku periodika s podtitulem *revue českého nacionalismu* stál Vlastimil Klíma a smrt Aloise Rašína přípravné práce jen urychlila. Peroutka dobře postřehl zášť Ladislava Rašína, která směřovala k Hradu a některým osobám, ale mladý Rašín se v začátcích v *Národní myšlence* angažoval pouze u zpřístupnění pamětí jeho otce. Později se věnoval článkům o zahraniční politice jako pařížský korespondent. Původně do aktivní politické dráhy nesměřoval, ale pozdější léta vše změnila. Československá národní demokracie se s českými fašisty dostala více do veřejně viditelného kontaktu až v krizovém roce 1926.

85 DYK, Viktor. *O národní stát 1917–1931*. IV. sv. Praha, 1935. s. 500–501.

86 PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu IV*. Praha: Lidové noviny, 1991. s. 1780.

3.2 Gajdova aféra a politické pozadí krizového roku 1926

V roce 1925 vládnoucí koalice zřetelně narážela na své možnosti pokračovat dál, a proto byly volby plánované na jaro následujícího roku posunuty již na listopad 1925. Konaly se společně s volbami do senátu. Výsledky voleb přinesly řadu nečekaných překvapení. Vládnoucí koalice (Pětka) ztratila parlamentní většinu, přičemž posílily okrajové strany – komunisté (druhá nejsilnější strana) a nacionalistické strany (slovenské a menšinové). Volbami utrpěla ztráty jak Pětka, tak Hrad. Po několika neúspěšných pokusech vícero kandidátů nakonec vládu složil Antonín Švehla. 9. prosince představil staronovou Pětku, kterou rozšířili živnostníci. Jediný společný zájem koaličních stran představovala jazyková nařízení. Jejich aktivací fakticky všennárodní koalice („Šestka“) skončila. Po ní nastoupila druhá úřednická vláda Jana Černého.

Na nestabilní a nejisté politické poměry navazovala situace ve společnosti, kde nacházely živnou půdu manipulativní tiskové kampaně a různé šeptandy. Ve Stříbrného (stále ještě národně socialistických) tiskovinách se začaly od roku 1926 objevovat úvahy o potřebě změny stávajícího volebního řádu.⁸⁷ Tyto články psali přední Stříbrného muži, a tak se předpokládalo, že tlumočí jeho názory. Jiří Stříbrný přitom aktuálně zastával post ministra národní obrany. Ke konci druhé Švehlovy vlády Stříbrného tisk situaci přiosříl a začaly se v něm objevovat články, které přivolávaly diktaturu. Práce Stříbrného redaktorů odrážela dobovou atmosféru, kdy se očekávalo, že se něco stane. Tehdejší atmosféru později komentoval Vojtech Tuka slovy: „*Revoluční nálada znovu vzplanula v roce 1926. Byly divoké zvěsti: „Levicové strany chystají převrat...“; „Čeští fašisté chystají převrat...“ Já jsem se chopil obou eventualit. Jednal jsem s českými fašisty o společném postupu, ovšem s podmínkou, že Slovensko od nového režimu dostane autonomii, a jednal jsem s komunisty, zda by se nedala uspořádat společná akce. Mně bylo všechno jedno, s kým.*“⁸⁸ Nejen národní demokracii se šířily zvěsti o Hradem plánovaném oktroji ústavy a změnách volebního řádu, které by fakticky znamenaly státní převrat. V sousedním Polsku Józef Piłsudski úspěšně provedl puč, a tak se v této atmosféře plně obviňování a paranoie začal hledat někdo, kdo by mohl domácí převrat provést. O údajně chystaném a plánovaném puči fašistů, kteří se v březnu spojili pod hlavičku Národní obce fašistické a dostávali se na vlnu své konjunktury, kdy začali budovat i své mládežnické úderné oddíly, se mluvilo často, ale chyběl jim výrazný vůdce. Od května 1926 se v tisku v této souvislosti začaly objevovat zprávy o Gajdově členství ve fašistickém hnutí.⁸⁹

87 VYKOUPILO, Libor. *Český fašismus na Moravě*. Brno: Maticе moravská, 2013. s. 60.

88 HOFMAN, Petr – KLIMEK, Antonín: *Vítěz, který prohrál*. Generál Radola Gajda. Praha, 1995. s. 65.

89 PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999. s. 76.

Na to navazovaly zvěsti, že otevřené fašistické vystoupení proti republice je již naplánováno na VIII. všesokolský sjezd konaný ve dnech 5.-6. července 1926.

Zamýšlený vůdce fašistického převratu Radola Gajda (Rudolf Geidl) prožil pozoruhodný život plný zvratů, který se ne vždy shodoval s jím udávaným životopisem. Svého vrcholu dosáhl v pouhých 26–27 letech jako ruský legionář, později generál bílých. Během ruské anabáze si připsal velmi dobré výsledky a o jeho vojenských schopnostech nemohlo být pochyb. Po návratu do vlasti očekával o svoji osobu větší zájem, než jakého se mu dostalo. Boj na Kolčakově straně mu byl v nové republice spíše ku škodě. Pro politické a armádní špičky představoval nelehký problém. Až po delší dovolené ho čekalo odeslání na válečnou školu do Paříže. Měl si doplnit odborné štabní znalosti, snad se i také trochu ukáznit. Oslnivých studijních úspěchů nedosahoval a jeho vztah k francouzské vojenské misi se prudce zhoršoval. Po návratu do vlasti získal umístění v Košicích a postupně stoupal ve vojenské hierarchii. V roce 1924 zaujal post zástupce náčelníka generálního štábu. Gajda dostal vysoké a prestižní místo, které považoval za samozřejmost vůči své osobě. Po generálu Syrovém, který přešel v roce 1926 do druhé Černého úřednické vlády, se prozatímne posunul na místo náčelníka generálního štábu československé armády. Stanul tak na vrcholu armádní hierarchie. K dalšímu vývoji se nabízí zajímavá otázka, jak mohl vůbec prezident Masaryk svolit, aby muž, kterého považoval za dobrodruha, mohl převzít (dočasně) tento vysoký armádní post? Dle dobře informovaných autorů Gajdova životopisu chtěli mít T. G. Masaryk a ministr národní obrany František Udržal Gajdu na očích, a proto ho převedli do Prahy.⁹⁰ Motivy Františka Udržala směřovaly spíše k vyřešení problémů v armádě. Gajda představoval oblíbeného velitele jak v armádě, tak u veřejnosti. Na druhé straně konfliktní osobu, která měla stálé rozmíšky s francouzskou vojenskou misí a Československou obcí legionářskou, dále také s částí domácí generality (např. Josef Šnejdárek) a nakonec i s Edvardem Benešem, kterého obvinil z plánování socialistického puče. Radola Gajda představoval zejména muže činu, který měl ty nejvyšší osobní ambice. Funkce mu spíše sloužily jako prostředek k dosažení svých cílů. Paralela s Józefem Pilsudským, který v květnu provedl převrat v Polsku, se přímo nabízela.

Radola Gajda byl člověkem politicky velmi naivním. Příliš se nezdráhal veřejně zmiňovat onen převrat, který měl být na spadnutí, společně i s jeho zamýšlenou aktivní roli v něm, o níž se živě spekulovalo. Jeho výroky se dostávaly na německé a rakouské vyslanectví, z nichž následně putovaly k zpravodajské službě ministerstva vnitra. Můžeme konstatovat, že generál Gajda se dostal do složité politické hry, jejímž faktickým hybatelem nebyl. V polovině roku směřovaly ke Gajdovi dvě

90 HOFMAN, Petr – KLIMEK, Antonín: *Vítěz, který prohrál*. Generál Radola Gajda. Praha, 1995. s. 63.

základní otázky. Chystá náčelník generálního štábu fašistický převrat a je v kontaktu se špióny cizích států?

Do napjatého ovzduší plného neklidu a očekávání, kdy se často spekulovalo o chystaném protistátním vystoupení, zasáhl jako první Hrad. Není úkolem této práce zkoumat Gajdovu aféru, a proto se spokojíme se zkráceným výkladem. Velmi vlivný prezidentův advokát Václav Bouček a lidé z okolí Hradu připravili (spíše vykonstruovali) obvinění proti Gajdovi. Ten byl na několika místech denuncován a bylo paradoxem, že právě k němu směřovalo obvinění ze spolupráce s SSSR. Takzvané „důkazy“ proti němu dodalo samotné zastupitelství SSSR v Praze, které rozehrálo vlastní hru na odstranění nepohodlného generála, jenž ještě nedávno bojoval v Rusku proti nim. Václav Bouček se zprvu s ověřováním důkazů příliš netrápil a vše od Sovětů přijal. Podobně celou záležitost přijal i T. G. Masaryk, který se chtěl Gajdy co nejdříve zbavit. Naopak Edvard Beneš váhal a pochyboval o průkaznosti dokumentů, které měly prokazovat generálovu vinu.⁹¹ 2. července poslal ministr Syrový náčelníka generálního štábu na dovolenou. Oficiální zpráva o jeho odchodu vyšla až 14. července. Gajda dostal dovolenou, aby se mohla všechna obvinění proti němu vyšetřit. Obviněný generál odmítal dovolenou a veřejně se prezentoval jako oběť politických intrik.⁹² Pravicové listy mu vyjadřovaly podporu, fašistické ho vášnivě podporovaly a naopak levicové proti němu brojily. Veřejná prohlášení, která odporovala zásadám vojenské mlčenlivosti, připadla Gajdovi k tíži. Tím nahrál svým nepřátelům, kteří pro něj žádali co nejpřísnější potrestání. Hrad našel na Gajdu oprávněnou pomyslnou hůl a protihradní skupiny ji zase našly vůči Hradu. Výsledkem se staly zuřivé tiskové kampaně a tábory lidu, které směřovaly proti Masarykovi s Benešem. Obvinění k ministru zahraničních věcí směřovala mylně. Do celé aféry se dostal až zpětně. Nepatřil k jejím architektům. Později si i postěžoval, že ho prezident do celé aféry zatahl a popřel, že by o ní předem věděl.⁹³

K další Gajdově anabázi již stručně. Důkazy proti němu se pozvolna rozplývaly a důvěra ve svědky, kteří ho obviňovali, rychle klesala. Jan Syrový dal popud k ustanovení zvláštní generálské komise, která 14. července odmítla veškerá obvinění směřující na Gajdu. S tímto výsledkem se odmítl spokojit prezident Masaryk, který antcipoval další soud s generálem, kterého chtěl vidět ve vězení.⁹⁴ Zpochybnil závěry generálské komise a prosazoval Gajdovu degradaci a vyloučení z armády. Předjímal kvalitu důkazů, které mají mít takový ráz, že Ministerstvo národní obrany nebude mít na výběr a bude k takovému postupu donuceno veřejností, tiskem a parlamentem. Jednalo se o zřejmé překročení pravomocí prezidenta

91 ŠEDIVÝ, Ivan. Gajdova aféra 1926–1928. *Český časopis historický*. 1994, roč. 92. s. 737.

92 KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad II*. Praha: Panevropa, 1998. s. 70.

93 VYKOUPILO, Libor. *Český fašismus na Moravě*. Brno: Maticе moravská, 2013. s. 79.

94 Tamtéž, s. 81.

a jeho zásahy do moci soudní. Pro Masaryka dostala celá kauza osobní ráz, kde se ukazovala jeho dlouhodobá averze ke generálovi, ale také jeho až tvrdohlavá neústupnost. Na druhou stranu musíme vidět, že Hrad byl oslaben a šlo mu o jeho prestiž. Vyvolaný boj již nešlo lehce ukončit, a i proto se poměrně dlouho držel T. G. Masaryk a jeho okolí tzv. důkazů dodaných Sověty.

Prezident Masaryk si v podstatě přál, aby si Gajda posypal hlavu popelem a přišel nějakým způsobem žádat o milost. Nebylo jeho záměrem Gajdu zlikvidovat hmotně, ale usvědčit ho, potrestat a odstranit z armády. Padly nabídky určitých sum, nebo míst na některém vyslanectví, ale žádná z nich nebyla akceptována.⁹⁵ Obviněný generál se dal na přímý odboj. 14. srpna vstoupila v platnost generálova superarbitrace a jako voják ve výslužbě začal ještě více inklinovat k českému fašismu. V prosinci 1926 kárný výbor Gajdu degradoval a snížil mu o čtvrtinu zaopatřovací požitky. Tento verdikt odmítly obě strany. Odvolací kárný výbor v dubnu 1927 Radolu Gajdu zprostil obvinění ze špionáže a kontaktu s fašisty. Nicméně degradace platila a zaopatřovací požitky se snížily o pouhé jedno procento. Ministr národní obrany František Udržal odmítl podepsat závěrečný protokol, a proto se musel sejít nový odvolací kárný výbor. Jeho složení bylo na zásah T. G. Masaryka změněno a obvinění z kontaktu se Sověty již byla upozaděna.⁹⁶ Nový odvolací kárný výbor se vrátil k předešlým závěrům kárného výboru. Výnosy kárných komisí, které uznaly Gajdu vinným ve většině bodů obžaloby, se jevily velmi problematicky. Kvalita důkazů proti Gajdovi vyvolávala velké pochyby, zejména pokud šlo o jejich věrohodnost. Vynesené verdikty ukazují především na politickou objednávku na odstranění Gajdy. Pokud by teoreticky Gajda spolupracoval se Sověty, nebo chystal státní převrat, tak by ho stihl vojenský soud, odkud by neodešel s mírným trestem.⁹⁷

S končícím létem a začínajícím podzimem se politická situace stabilizovala. Klofáčovi s Benešem se u národních socialistů povedlo všemi možnými a i skandálními prostředky odstranit Stříbrného, jehož tisk se celou první polovinu roku zaobíral myšlenkou podpory diktatury. Agrárníku Milanu Hodžovi se podařilo v létě složit v parlamentě tzv. celní většinu, kterou po svém zářijovém návratu převzal Antonín Švehla. Poprvé vstoupily německé strany do vlády, což znamenalo vystřídání všennárodních koalic. Ty si do značné míry vynucovala (po)revoluční doba a přijetí potřebných zákonů. Obě socialistické strany zůstaly mimo koalici. Edvard Beneš působil v ministerském úřadě jako odborník. Tato koalice vstoupila ve známost jako tzv. „panská“, protože měla pravo-středový charakter. Někdy také byla označována jako koalice občanských stran.

95 KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad II*. Praha: Panevropa, 1998. s. 71.

96 VYKOUPILOV, Libor. *Český fašismus na Moravě*. Brno: Matice moravská, 2013. s. 85.

97 ŠEDIVÝ, Ivan. Gajdova aféra 1926–1928. *Český časopis historický*. 1994, roč. 92. s. 757.

3.2.1 Národní demokracie v hlasité opozici (společně s fašisty)

Radikální nacionalisté ve vedení Československé národní demokracie vzednutí nacionálních nálad a český fašismus v podstatě vítali. Noví spojenci za ně mohli dělat radikálnější (hlučnější) politiku, a pokud by zůstali u proklamovaného apolitického hnutí, tak by to straně mohlo vynést tolik potřebný přísun hlasů ve volbách. Někteří významní členové národní demokracie přímo stáli u začátků domácího fašismu (viz kapitola 3.1.). Posun národní demokracie více doprava znamenal další odliv významných členů: Jan Herben, Jaroslav Kallab, Jaroslav Kvapil, J.S. Machar, Přemysl Šámal a další. Především šlo o prohradní osobnosti a skupiny. Nejvýznamnější odchod znamenal vystoupení moravského křídla, které vedl Jaroslav Stránský. Pravicovému směru dopřávali přízně zejména zasloužilí členové, jako předseda Karel Kramář, Viktor Dyk, Antonín Hajn, František Hlaváček, František Lukavský, František Mareš, František Sís a další. Ti ve své orientaci nacházeli největšího spojence mezi mládeží. Mladá generace často stála na ještě radikálnějších myšlenkách nacionalismu. Udávala jí směr skupina Národní myšlenky, která ovládala její vedení. Pozici předního ideologa si držel Vlastimil Klíma, kterého doplňovali Ladislav Rašín, Jan Renner a František Toušek. Střední generace ve straně měla větší zdrženlivost k radikální pravicové politice.

Generální tajemník národní demokracie František Hlaváček představoval hlavního vykonavatele radikálně pravicové politiky a můžeme ho označit jako člověka, který ji ve straně nejvíce prosazoval. Chopil se funkce v roce 1925, kdy se vrátil z Paříže. Ve francouzské metropoli zastával vysoký post ve francouzsko-české obchodní komoře. Hlaváčka již před válkou formovalo Kramářovo slovanství. Během války zastával v Římě pozici ředitele kanceláře Národní rady československých zemí. Právě Itálie ho velmi ovlivnila. Měl v ní řadu přátel a jeho zájem o dění v Itálii, jako o fašismus, byl velmi živý. Díky tomu se mu ve straně dostalo i trochu potměšilé přezdívky „Tesstolini“. Úřadoval z redakce *Národních listů*, a tak přímo udával tón psaní národnědemokratických redaktorů. Jeho vidění politiky bylo hodně polarizované. Zjednodušeně řečeno, jedinec šel s ním, nebo proti němu. Poměrně konfliktní Hlaváček si u běžných straníků mnoho sympatií nezískal. Naopak dobrý vzájemný poměr měl s Mladou generací, a to zejména s jejím vedením – skupinou Národní myšlenky. Jejich symbióza se odehrávala na platformě prosazování pravicové – nacionální politiky.

Již v srpnu 1925, před podzimními volbami, vyzýval František Sís z Capri Karla Kramáře k radikalizaci strany. Ta tehdy měla dělat „*limonádovou politiku*“, která vedla pouze k úpadku, protože „*dnes je nejsilnější argument ulice*“.⁹⁸ Sís nechtěl kopírovat fašisty, ale jejich taktika a postup v ulicích se mu svojí účelovostí zamlouvaly. Chtěl ideovou agitaci, která bude klást důraz na nacionalismus a boj proti

98 ANM, Karel Kramář, karton č. 26, Korespondence s Františkem Sísem, Dopis z 5. srpna 1925.

socialismu. Přál si vyzdvihnout individualismus, náboženský a sociální smír. Rozmach a úspěch těchto myšlenek spojil s finančními možnostmi a přál si Kramářovu intervenci v této věci u F. X. Hodáče a Jaroslava Preisse. Ti představovali klíčové muže v otázce zajišťování subvencí pro národní demokracii. Jak již víme, ta v parlamentních volbách 1925 notně pohořela, což povzbudilo snahy k větší radikalizaci strany.

Po volbách 29. prosince 1925 vystoupil na schůzi Mladé generace v Plzni František Hlaváček (fakticky představitel nejmocnějšího oponenta Hradu) s tezí, aby mládež byla připravena na možnost, že nynější krize demokracie může vyvrcholit v krizi státní a ústavní, pokud by státotvorní Slováci odmítli spolupracovat.⁹⁹ Vyzval Mladou generaci, aby si vzala za vzor mládež spřátelených národů (Francie a Itálie). Pokud by došlo k vládní spolupráci s Němci, tak tomu měla zvláště Mladá generace zabránit, a to všemi prostředky. Mladí se k tomu museli připravit a nezaleknout se žádných zbraní a ani obětí. Kdybychom tyto výroky hodnotili až do krajních důsledků, tak Hlaváček vyzýval k puči – povstání proti parlamentní demokracii, kdyby se německým stranám dostalo vládního angažmá.

Rok 1926 znamenal propojení zájmů národní demokracie a fašistů. Národní demokracie se veřejně vymezovala především ke komunistům a možnosti vstupu německých stran do vlády. Uvnitř strany znamenal největší obavu Hradem údajně chystaný ústavní oktroj, který by fakticky také znamenal státní převrat. Největší obavy z toho měli zastánci radikálnějšího pravicového směru ve straně a generální tajemník představoval hlavního konspirátora. Na jaře 1926 docházelo mezi (nejen) pravicovými politiky k různým kontaktům a schůzkám. Jejím vrcholem se stala schůzka v Káraném ve vile Jiřího Stříbrného. Účastnili se jí Karel Kramář, František Hlaváček, Radola Gajda a tajemník ústředního výkonného výboru strany československých socialistů Emil Šimek.¹⁰⁰ Schůzka se odehrála na základě obav (spíše fám), že socialisté chystají převrat. František Hlaváček a lídr Národního hnutí Václav Perek tomu chtěli zabránit za každou cenu – i protipučem, kdyby toho bylo třeba. Když se různých konspirativních schůzek začali účastnit lidé, kteří horovali pro fašismus, jako Cyrill Svozil¹⁰¹ nebo Zdeněk Zástěra, a přitom se nebáli násilných metod, tak mohla tato setkání vyvolávat oprávněné obavy. Prezident bedlivě sledoval veřejné dění a (stranický) tisk. *Rudé právo* přiřklo radikální prvomájové prohlášení „*Demokracie a humanismus vedou stát do záhuby, ale najde se vůdce, jenž spasí republiku.*“¹⁰² Hlaváčkovi, ale autorem byl pouze tajemník Českoslo-

99 NA, PMR, fond 1082, karton č. 5 – Situační zprávy 1926–1928 Čechy, 1. politická zpráva situační za dobu od 27. prosince 1925 do 9. ledna 1926.

100 VYKOUPILO, Libor. *Český fašismus na Moravě*. Brno: Matice moravská, 2013. s. 64.

101 Cyrill Svozil (1886–1935) byl advokát z Prostějova. Převzal poslanecký mandát po rezignujícím Karlu Englišovi. Vykonával jej pouze dvě měsíce v roce 1925. Brzo přešel do Národní obce fašistické, kde se stal jednou z čelních postav.

102 HOFMAN, Petr – KLIMEK, Antonín: *Vítěz, který prohrál*. Generál Radola Gajda. Praha, 1995. s. 74.

venské národní demokracie Josef Kučera. Prezident Masaryk všechny tyto projevy sledoval se znepokojením.

Mladá generace ČsND během roku vystupňovala svoji aktivitu a často svolávala tábory lidu a veřejné schůze, kterých se zúčastňovali také fašisté. Docházelo tedy k veřejné spolupráci národní demokracie a fašistů, ale také k některým publikovaným výrokům, které provázely své autory i dlouho po jejich smrti. Zejména šlo o předsedu strany Karla Kramáře, který měl několik ne zrovna uvážných výroků. Na květnovém třetím zemském sjezdu Československé národní demokracie v Čechách měl její předseda nepřilíši šťastný projev. Resumoval volební neúspěchy, kdy se strana musela bránit útokům živnostníků a strany práce. Vyzýval k pokračování koalice státotvorných stran, což znamenalo odmítnutí koalice s Němci. V podstatě straně vytýkal nedostatek bojovného a agresivního ducha. Kramářovi se ve svém projevu podařilo zpochybnit politický systém v republice a parlamentarismus. Jeho věta: „*Stát musí žít! A když to nejde s parlamentem, tak to půjde bez parlamentu!*“¹⁰³ znamenala přímou výhrůžku. Hledání styčných bodů s českými fašisty, nebo veřejných sympatií k nim, se dopustilo několik předních funkcionářů národní demokracie a její mládeže. Na veřejných schůzích pod tíhou davové mentality nikdy nebyla nouze o silné výrazy, které občas přešly až do výhrůžek.

Tradičním svolavatelem veřejných schůzí, kterým také většinou předsedal, byl redaktor *Národních listů* Josef Jošt. Oblíbené místo pro jejich uspořádání představoval Slovanský ostrov. Posledního květnového dne se tam shromáždilo přes 500 osob.¹⁰⁴ Adolf Dušek protestoval proti zakazování vlasteneckých schůzí, když protistátní (komunistické) jsou povolovány. Jan Renner se připojil ke stejnému protestu a opatrně zmínil fašismus, který nazval mementem pro vládu i parlament. Výroky Boženy Kunětické-Vikové je potřeba brát více s rezervou: „*Můžeme mít fašismus jen svůj národní a slovanský, který nese své barvy a štít. Neztotožňujeme svůj fašismus s fašismem italským...Říkáme-li fašism, říkáme při tom i jméno Žižka....*“ V podstatě šlo o veřejný projev domácího nacionalismu. Každou schůzi ukončovala přijatá rezoluce, která měla stále velmi podobný charakter – protest proti persekuci národní demokracie a proti favorizování protistátních živlů. Jednomu z dozorců úředníků neunikla slova tajemníka Josefa Kučery. Ten odvážnými a plamenými slovy nikdy nešetřil. Patřil vůbec k nejradikálnějším národnědemokratickým řečníkům (také byl za své výroky často vyšetřován). Tentokrát vyzýval k protiparlamentnímu vystoupení, pokud se Němci dostanou do vlády: „*Dnešním dnem zahajujeme boj proti režimu, který bude povelan buď prostředky legálními, nebo ilegálními.*

103 *Národní listy: Večerník Národ* 10. května 1926.

104 NA, Policejní prezidium (PP), 1921–1930, fond 1420, P73/1, č. j. 7019pr, Zpráva o Veřejné schůzi Mladé generace čsl. národní demokracie z 31. května 1926.

*Nikdo nám nesmí zakázat, abychom se zase sešli, neboť půjdeme přes všechno a nic nás nezastaví. Němci do vlády, my do revoluce.*¹⁰⁵

Jedno z nejsilnějších vystoupení se konalo 14. června 1926. Šlo opět o schůzi svolanou Mladou generací, která se konala na Slovanském ostrově. Její program zněl: O fašismu a demokracii. Účastníci zaplnili všechny sály a ti, kteří se do nich nevešli, poslouchali venku projevy pronášené z balkónů. Ředitel *Národních listů* František Sís (místopředseda ústředního výkonného výboru strany) vyzdvihl pozitivní program českého fašismu, který: „...u nás má kladný program a chce jíti za národním státem.“¹⁰⁶ To konvenovalo s programem Mladé generace, respektive Československé národní demokracie. Sís vítal fašismus, který postavil do protikladu se socialismem. Ten měl být proti národnímu státu a prosazoval třídní boj. Řečník fašismus vnímal jako krok vpřed pro všechny vrstvy společnosti: „*Národní demokracie nevidí ve fašismu svoji odnož, ale vítá ho.*“ Tyto závěry podpořilo vedení Mladé generace, protože se protínaly s jejími idejemi. Jmenovitě šlo o přítomného Ladislava Rašína s Janem Rennerem. Rašín se ve své řeči ohradil proti trpění velezrádné činnosti komunistů. (Narážel na násilné demonstrace komunistů). Růst fašismu dával do spojitosti s růstem činnosti komunistů. Radikální advokát Adolf Dušek ve svém projevu povýšil národnědemokratické protiněmectví a antikomunismus na boj proti „*hydře německo-židovské a půjde-li nám o krk, povedeme to po fašisticku a po italsku*“ a přímo vyhrožoval státním převratem: „*Chceme změnu ústavy tak, aby bylo viděti, že jsme státem národním a národní myšlenka byla zjevná. A když to nepůjde se zpěvní síní v Rudolfínu, tak to půjde bez ní...V Itálii zjednal pořádek fašismus a odstranil nepořádky způsobené socialisty. Fašismus musí jíti do dílen a továren, aby získával pro práci národní a odvracel od internacionály a komunismu. Československý fašismus jest vělý a obětavý nacionalismus, který hledá veře(j)nou práci pro stát a národ a neleká se nebezpečí...Národní demokracie vítá každého, kdo pracuje pro totéž, i československý fašismus.*“¹⁰⁷ Schůze na Slovanském ostrově byly rušeny asi dvěma stovkami osob, které sympatizovaly s komunismem. Vytlačil je až nutný policejní zásah. Naštěstí došlo pouze k drobným potyčkám a zraněním mezi fašisty a komunisty. Ti nakonec uposlechlí policejních výzev k odchodu a uchýlili se ke zpěvu Rudého praporu.

25. června 1926 zasedal ZVV ČsND, kde její předseda zaujal stanovisko národní demokracie k fašismu. Nejdříve ujistil a zároveň vyjádřil klíčovou zásadu dodržování demokratických principů: „*Jako strana demokratická stojíme nezměněně na demokratickém parlamentarismu...jsme rozhodně proti každému pokusu o osobní vlá-*

105 NA, PP, 1921–1930, fond 1420, P73/1/I, č. j. 7019pr, čís. 17024.

106 NA, PP, 1921–1930, fond 1420, P73/1/I, č. j. 7469pr 1926, Zpráva o intervenci polic. komisaře Dra. Jindřicha Doležala a polic. koncipisty Vladimíra Piskáčka na veřejné schůzi lidu dne 14. června 1926.

107 NA, PP, 1921–1930, fond 1420, P73/1/I, č. j. 7469pr 1926, Zpráva o schůzi Mladé generace čl. národní demokracie z 14. 6. 1926 z Malého sálu na Slovanském ostrově.

*du, ať činí z té nebo oné strany.*¹⁰⁸ K fašismu dodal: „*Pokud český fašism upřímně hlásá myšlenku národního našeho státu, a chce nenáročné sloužení, a pokud základní tyto myšlenky naší strany a našeho programu živelnou silou zachvacují široké vrstvy našeho lidu, nemůžeme v tom vidět nic, co by mohlo být na škodu národu a státu. My jen bychom nechtěli, aby tímto hnutím byl poškozen vnitřní proces konsolidace státu...a proto bychom, již také z programového svého demokratického stanoviska, nemohli souhlasiti s výstřelky národní a rasové nenávisti.*“ Karel Kramář dokázal najít s novým hnutím společný bod – myšlenku národního státu. Dokonce ho podpořil, ale pouze jako hnutí, které má obrodný charakter. Ti straníci, kteří se v něm angažovali, museli být především národními demokraty. Z pragmatického hlediska si přál udržovat nepolitické hnutí, které přinese straně ve volbách potřebné hlasy. Kramář ve své řeči jasně zdůraznil zachování demokratických principů a odmítl nacionální šovinismus, rasismus a xenofobii.

Mladá generace v Plzni na své schůzi konané 23. června přijala rezoluci, která zdůrazňovala, že hnutí fašistické pojí s Mladou generací idea, kdy blaho státu a národa je nejvyšším zákonem.¹⁰⁹ Rozdíl mezi národní demokracií a fašisty tkvěl v odlišném postupu. Především mládež ČsND si stále udržovala kladný poměr k fašistům.

Mezitím se na politickém poli situace více vyjasňovala. Přes mohutné protesty levicových politiků dokázaly strany vytvořit parlamentní většinu pro přijetí celních a kongruových zákonů. Národní demokracie podporovala kongruu a zejména Viktor Dyk se ujal jejího veřejného hájení. Jeho projev v senátu levicoví senátoři přerušili více než padesátkrát. Z celní unie, sestavené agrárníkem Milanem Hodžou, v říjnu vznikla Švehlova vláda panské koalice. Během období druhé Černého úřednické vlády se proti Hradu sjednocovala opozice ve stranách národně demokratické, agrární, lidové, l'udové a k nim bylo samozřejmě potřeba přičíst fašisty. Edvardu Benešovi reálně hrozil pád z jeho ministerského křesla. Vládní krizi v létě 1926 vyřešil Švehla s Masarykem vzájemnými ústupky. Prezident akceptoval cla s kongruou a tím v podstatě zachránil v úřadě Edvarda Beneše. Po vyřešení politických sporů s agrárníky a lidovci se Hradu naskytla vhodná příležitost pro zásah vůči nepohodlnému generálovi, se kterým se nesly zvěsti o možném převratu.

Národní demokraté se v Gajdově aféře postavili za obviněného generála proti Hradu. Můžeme bezostyšně přiznat, že někteří národní demokraté by se postavili téměř za kohokoliv proti Hradu. Jak jsme uvedli výše, Gajdova aféra rozhodně nebyla v uvozovkách bojem hodných proti zlým. Metody používané Hradem, Masarykova veřejná vyhlášení a manipulace v Gajdově procesu vyvolávaly oprávněné protesty proti vměšování se do moci soudní. Jedním z největších veřejných a ze-

108 *Národní listy* 27. června 1926.

109 NA, PMR, fond 1082, karton č. 5 – Situační zprávy 1926–1928 Čechy, 13. politická zpráva situační za dobu od 13. prosince 1926 do 26. června 1926.

jména nejhlasitějších obhájců Gajdy se stal generální tajemník Československé národní demokracie František Hlaváček. Jeho útoky směřovaly přímo na Hrad a nejvíce proti Edvardu Benešovi. Oba měli vzájemné dlouhodobé spory, které musel řešit až soud.

Na druhé straně začal levicový a prohradní tisk obviňovat národní demokracii z podpory a podněcování fašismu. Vyhrocení sporu následovalo, když vyšly články s Masarykovými interview. Největší ohlas způsobil článek *Eine Unterredung mit dem Präsident Masaryk* ze 7. září 1926 v listu *Prager Tagblatt*. Prezident Masaryk v něm řekl: „*Fašismus je anonymní společnost nespokojených a odmítnutých s neomezeným ručením k výrobě politických báčerek a raubířských historek; má ovšem v sobě aspoň trochu idealismu u těch, kteří dávají se ošálit zdánlivým bojem proti korupci. Fašismus... znamená těžký úpadek národního liberalismu. Fašismus je měřítkem politické desorientace buržoazie a má jenom proto význam, že se vyvinul pod egidou frakce národně demokratické strany... Vede-li muž politické prestiže dra Kramáře... osobní boj proti ministru zahraničních věcí a mythickému ‚Hradu‘, trpí-li (se) tento boj jedné vládní strany po celá léta vyskytnou se naposled politicky nezralí lidé, kteří berou obvinění vážně... Lituji toho v zájmu národní demokracie i... ostatních stran. Fašisté jsou oběť národní demokracie... I ostatní strany prodělávají svou krizi, fašismus je patologická ssedlina této krise uvnitř národní demokracie. Podobné krize prožívají liberální strany buržoasní ve všech zemích.*“¹¹⁰ Interview vyvolalo nadšení na levici a pobouření pravice, kterou dokázala mírnit pouze velká zákonná ochrana hlavy státu.

Karel Kramář se vyhýbal komentování Masarykových článků (včetně anonymních), ale v tomto případě udělal výjimku. Zjevně v rozhořčeném rozpoložení již 10. září reagoval článkem *Moje odpověď v Národních listech*.¹¹¹ Kramář se nejdříve dotkl Gajdovy aféry, která měla podle něj být záležitostí parlamentu a příslušného ministra. Následoval jeho nejznámější výrok, který ale musíme uvést v celkovém kontextu. Nikoliv jako vytrženou větu, která mu byla později neustále připomínána.: „*Nebudu dnes mluvit o příčinách českého fašismu vůbec, jen o spojení, které vykonstruoval prezident mezi naším českým fašismem a stranou národně demokratickou. Pan prezident už dovolí, abych se na věci díval jinak, docela jinak nežli on. Kdyby bylo pravda, co říká, že je fašism měřítkem desorientace buržoazie, a patologickým sedimentem národní demokracie, pak by to bylo dojistá nejostřejším odsouzením všeho, co naše strana dělala, ale také zároveň odsouzením nenáročné, obětavé lásky k národu, již jsme ukázali před válkou, za války a po válce... Ale jestli v naší buržoasii takové ‚desorientace‘ není, což smím tvrdit, jestli naopak, nehledě na všechno, čeho byla svědkem a co vidí, stává se zase nacionálně rozhodnější, chce-li, aby státu a národu sloužili všichni z lásky k osvobozenému národu a ne za materiální výhody stran nebo osob, pak já říkám: zaplat' pán bůh!, i když se jmenuje fašismem, třeba bych sám fašistou nebyl, a jako poctivý demokrat nemohl souhla-*

110 *Prager Tagblatt* 7. září 1926.

111 *Národní listy* 10. září 1926.

siti ani s výstřelky rasové nenávisti našeho fašismu, ani s programovou diktaturou na úkor opravdového demokratického konstitucionalismu. Nemohu mítí náš fašismus za patologický zjev, jako president, třeba by se mohlo nejvíce nebezpečným státi zrovna naší straně, poněvadž vím, že je u většiny fašistů hybnou silou jejich odporu proti všemu, co okolo sebe vidí, vřelá láska k národu, upřímný nacionalism, touha, aby náš stát byl čistým, opravdu, ne falešně demokratickým, naším národním státem...Za Pětky nikdo neslyšel o fašismu, bylo zde jen nepatrné Národní hnutí. Když však ve volbách nacionálně cítící lidé viděli, jak se pracuje proti (naší) straně, jejímž jediným cílem bylo, navždy upevniti náš stát jako národní, a když byla československá většina, representant tohoto národního státu...fašism rostl a mohutněl a musil mohutněti zejména potom, když lidé viděli, jak z průzračných příčin nebylo odvahy k soustavnému, bezohlednému boji proti našemu bolševictví, ale jak se okamžitě našla stará policejní energie, když se jednalo o lidi, kteří nechtěli bourati stát, nýbrž kteří jej všemi prostředky hájili proti všem rozvratným elementům...Myslím tedy, že mám právo odmítnouti mluvení o pathologii naší strany.“

Karel Kramář jistě nezvolil o fašismu nejvhodnější výrok, ale jak můžeme vidět, tak v celkovém kontextu nešlo o žádné vzývání fašismu jako spásného modelu pro mladý československý stát. Autor se vymezil proti stávajícím levicovým pořádkům ve státě a sdělil vlastní pravicové tužby. Kramáře za onen výrok stihla velká vlna soudobé i pozdější kritiky. Čím víc se Národní obec fašistická emancipovala, tím víc narážela spolupráce s národní demokracií na vzájemné limity. To později vedlo až k vyhlášení neslučitelnosti členství národních demokratů ve fašistické straně (hnutí).

Publikované národně demokratické prohlášení z 15. září 1926 představovalo spíše onu pomyslnou labutí píseň Hlaváčkova křídla, které bylo nakloněno spolupráci s fašisty.¹¹² Národní demokracie varovala před rozpuštěním fašistů a ohradila se jako státotvorná strana proti zákazům vlastních schůzí. „*Povolané orgány strany národně demokratické zaujaly už jasná stanoviska k fašismu. Projevily naprostý souhlas se stanoviskem dra Kramáře, jež bylo precisováno v odpovědi panu prezidentovi. Národně demokratická strana postaví se energicky i v parlamentě proti pronásledování národního a státotvorného fašismu, který jest protivahou protistátní strany komunistické, jež těší se blahověli dnešního policejního režimu. Národní demokracie, strana vládní většiny, nestrpí persekuci československého nacionalismu, jehož je přední reprezentantkou.*“

Vedení Československé národní demokracie se neztotožnilo s Hlaváčkovou (a Sísovou) profašistickou orientací, ale spíše se nacházelo v jejím vleku, respektive následovalo kroky svého vůdce Kramáře. František Hlaváček během letních prázdnin aktivně jednal s politiky jiných stran (ponejvíce s agrárníky – Milan Hodža, lidovci a živnostníky), veřejně činnými osobami a snažil se utvářet koalici vůči Hradu. Hodně taktizoval, ale ve svých teoriích se často dostával až příliš daleko. Mohli bychom říci, že ve svých hlášeních Kramářovi se často chytal kdejakého tvrzení,

¹¹² *Národní listy – Večerník Národ* 15. září 1926.

kteří právě kolovali politickými tamtamy. Hradní oktroj představoval stále téma, ale na konci července se k tomu přidala teorie, že by Jiří Stříbrný a jeho frakce mohli podpořit vládu, kdyby se jí neúčastnil Edvard Beneš. Následně by měl převzít jeho ministerské křeslo právě Karel Kramář.¹¹³ Věc velmi nereálná. Začátkem září jednal František Sís s prozatímním lídrem agrárníků Milanem Hodžou o jeho jednáních s německými stranami, které by měly zájem vstoupit do vlády.¹¹⁴ Oba řešili možného ministra zahraničních věcí. Milan Hodža měl navrhnout Kamila Kroftu a Vojtěcha Mastného. Oba stranickým členstvím národní demokraté, ale již spíše formální. František Sís naopak doporučoval Štefana Osuského.

3.2.2 Konsolidace poměrů uvnitř národní demokracie na podzim 1926 – nástup křídla živnostenské banky

František Hlaváček představoval hlavního iniciátora útočného psaní národně-demokratického tisku, ale jeho pozice a volné pole působnosti v této záležitosti začínaly postupně slábnout. S podzimem se situace začala mírnit díky několika příčinám. Vznikala vládní koalice vedená agrárníky. Národní demokracii umírnělo vládní angažmá, od kterého se očekávala alespoň nějaká míra státotvornosti. Uvnitř strany se probouzelo a sílilo velmi vlivné křídlo Živnostenské banky, kterou vedl její vrchní ředitel Jaroslav Preiss. Ten představoval ústřední postavu domácího bankovníctví a hospodářství. Patřil mezi vůbec nejvýznamnější a nejmocnější muže Československa. Preisse s Kramářem ještě z mladočeských dob pojila blízká spolupráce a zájem o finanční otázky. Kramář do velké míry nastartoval Preissovu tolik úspěšnou kariéru, když mu pomohl k funkci tajemníka Spolku českých továrníků textilních, odkud se vyšvihl až do čela Živnostenské banky. Finančník také krátce zastával poslanecký mandát za státoprávní/národní demokracii, ale brzo se jej vzdal (16. 9. 1919). Jaroslav Preiss se staral o udržitelnost soukromých financí Karla Kramáře. Také se často podílel na řešení častých finančních obtíží národní demokracie. Jeho vliv na politickou stranu, která měla velké ambice, ale velmi často prázdnou pokladnu, byl nemalý. Ještě dodejme, že jeho vztah s prezidentem Masarykem se odehrával na korektní úrovni. Jejich vzájemný poměr můžeme označit jako dobrý.

Preissovým nejbližším spolupracovníkem byl kapitán domácího průmyslu – generální tajemník Ústředního svazu československých průmyslníků (ÚSČP) František Xaver Hodáč. Oba ho společně zakládali a můžeme je označit jako osoby, které stály u konsolidace a razantního nástupu československého průmyslu. Znali se ze studijních let a krom hospodářských zájmů je pojil i například interes

113 ANM, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, ANM23 2719.

114 ANM, Karel Kramář, karton č. 26, Korespondence s Františkem Sísem, Dopis z 8. září 1926.

v umění. Roku 1909 šel Jaroslav Preiss F. X. Hodáčovi za svědka.¹¹⁵ O jejich vzájemné blízkosti není pochyb. Aktivita v tomto spojení byla na straně Hodáče, který někdy budil dojem, že společný styk až vyhledává.¹¹⁶ Jaroslav Preiss měl oceňovat jeho schopnosti, ale byl si vědom i stinných stránek jeho povahy a měl jej i otevřeně kritizovat. Oba dva byli povahou úplně rozdílní. Jaroslav Preiss se především věnoval své Živnostenské bance, ale a dokázal si také najít čas k vychutnávání příjemného života. František Xaver Hodáč představoval extrémního workoholika. Šachistu, který obrazně řečeno hraje ve dne v noci simultánně několik partií. Generální tajemník ÚSČP byl téměř všude. Používal dva řidiče a i ty dokázal vyčerpat do krajností. Žertem se o něm tvrdilo, že vůbec nikdy nespí. Stačilo mu spát jen tři hodiny denně. Výčet funkcí a členství, které zastával, byl téměř nevyčerpatelný. Již od samého počátku Československé republiky ji reprezentoval na řadě různých mezinárodních hospodářských konferencí. Měl ohromné množství kontaktů a udržoval s řadou významných politiků dobrý poměr. Mezi ně patřili i lidé spojení s Hradem.

Kdybychom označili F. X. Hodáče za pouhého vykonavatele Preissovy politiky v národní demokracii, tak by to vůči němu mohlo znít poněkud neucitivě. Představoval velmi schopného člověka. I jeho straničtí – ideoví odpůrci jako Vlastimil Klíma o něm hovořili jako o géniovi ve svém oboru. Hodáčovy a Preissovy zájmy se velmi protínaly, a proto byl generální tajemník ÚSČP tím mužem, který začal vykonávat politiku blízkou Živnostenské bance v národní demokracii. Svůj vliv ve straně uplatňoval tím nejefektivnějším způsobem – přes finance. Zastával funkci ve finanční komisi (místopředseda). Reálně tak závisel přísun peněz a půjček na něm. S tím se pojilo i rozdělování stranických financí.

Vztah národní demokracie a Hradu se dostal do další fáze, když Hrad začal využívat osobního vlivu Jaroslava Preisse na Karla Kramáře, respektive na jeho politickou stranu. Přání a stížnosti prezidenta Masaryka většinou tlumočil Preissův přítel hradní kancléř Přemysl Šámal. Ten se nebál napsat přímo Kramářovi, ale na Hradě dávali přednost jednání prostřednictvím Preisse, který mohl uplatnit vliv také na národnědemokratický tisk. *Národní listy* vlastnila Pražská akciová tiskárna, kde měla Živnostenská banka svůj vlastnický podíl. Preiss na konci roku 1925 hrozil kvůli ztrátovosti *NL* konkurzní podstatou z důvodu jejich nerentabilnosti. Ve skutečnosti se v posledních letech *Národním listům* začínalo dařit lépe a dluhy se pomalu umořovaly. Podařilo se provést investice a byly vypláceny dividendy. Jaroslav Preiss pravděpodobně hrozil pouze proto, aby vyvinul tlak na národní demokracii a ředitele *NL* Františka Síse. Jejich opovržení a nelibost byla vzájemná. Preiss v roce 1924 měl vystoupit ze správní rady se slovy, že: „nemůže sedět ve správní

115 NA, František Xaver Hodáč, fond 464, karton č. 327, Osobní pozůstalost, Domovské rodné listy, oddací list.

116 ANM, Vladislav Klumpar, fond 217, karton č.: 1, Ústřední svaz Československých průmyslníků 1920–1926. s. 6.

radě podniku, který považuje za insolventní.¹¹⁷ Inicioval založení konkurenční *Tribuny*, ale ta neuspěla. Hrozbu Preissem pro *Národní listy* zažehnal až Bohdan Bečka, který vyřešil úvěr u Živnostenské banky. Ta taktéž vlastnila budovu PAT v Opletalově ulici, kde se nacházela i redakce *Národních listů*. Další pomyslnou páku představovaly subvence straně jako takové. Jaroslavu Preissovi se nabízela pestrá paleta možností, jak uplatnit svůj vliv.

Přemysl Šámal (Hrad) měl na pokraji července nejdříve zájem vstoupit a upravit poměry v redakci *NL*. Vznikla kombinace, že by mohl v *Lidových novinách* nespokojený Arnošt Heinrich přesídlit do *Národních listů*.¹¹⁸ Šámalův informátor dokonce naznačoval, že by to mohlo vést až k navrácení strany práce do národní demokracie. To znamenalo spíše snění, protože Stránského křídlo rozhodně neodešlo z národní demokracie v dobrém a samotný Jaroslav Stránský si ve svých veřejných vystoupeních nekladl žádné rezervy vůči své bývalé straně, zejména vůči Kramářovi osobně. Nicméně jak uvidíme dále, snahy o jakýsi návrat skutečně existovaly a proběhly. Jaroslav Preiss reagoval o několik dní později a přiznal, že o Arnoštu Heinrichovi již sám uvažoval.¹¹⁹ K těmto navrhovaným změnám v *NL* nikdy nedošlo. Ještě na konci listopadu platilo Heinrichovo ustanovení jako šéfredaktora, který nastoupí k 1. lednu 1927, ale nikdy se tak nestalo. Preissovu akci překažilo pragmatické spojení jeho odpůrců, kde měla navrch čtveřice – Bečka, Dyk, Hlaváček a Sís. Bohdan Bečka se nacházel s Jaroslavem Preissem ve hluboké osobní rozepři, kdy mu vyčítal své vystrnadění z Živnostenské banky. Dyk s Hlaváčkem a Sísem zastávali radikální pozice, což se mýjelo s Preissovými představami. Navíc ani vzájemné osobní vztahy neměli nejlepší. Dyk, Hlaváček a Sís ovládali redakci, čímž fakticky vládli *Národním listům*, byť většinu akcí, a tedy nárok na de jure vládnutí, měl Jaroslav Preiss a jeho Živnostenská banka. K jím zamýšleným změnám nedošlo i proto, že v aktuálním roce nemohl udělat změny ve správní radě PAT (nebyl volební rok). Karel Kramář nebyl Alois Rašín a jeho starání se o *Národní listy* se omezovalo na občasná telefonáty do redakce. Jeho vedení *NL* připomínalo jeho řízení Československé národní demokracie.

Již 12. srpna 1926 přišla Jaroslavu Preissovi žádost od T. G. Masaryka, aby zasáhl do tiskové národnědemokratické protihradní kampaně, kterou vedl Hlaváček: „*Hlavní orgány Vaší strany pomínuly se rozumem a tropí přímo orgie krátkozrakosti a zášti vůči Benešovi, sloužíce zároveň fašismu, tomu nejhlupejšímu vykvětu našeho politického Kocourkova.*“¹²⁰ Za měsíc již byl označen Kramář za nepřítelnoho.

117 ANM, Karel Kramář, karton č. 26, Korespondence s Františkem Sísem, Dopis z 19. dubna 1930.

118 Archiv České národní banky (AČNB), Živnostenská banka v Praze, Dr. Jaroslav Preiss, 912/Dr. Šámal Přemysl kancléř pres. republiky 1920–1938, ŽB-SVII/i-1–I., Dopis z 2. července 1926.

119 Tamtéž, Dopis ze 7. července 1926.

120 HOFMAN, Petr – KLIMEK, Antonín: *Vítěz, který prohrál*. Generál Radola Gajda. Praha, 1995. s. 126.

Jaroslav Preiss zaslal 21. srpna Karlu Kramářovi dopis, ve kterém vyjádřil svoji nelibost nad psaním *Národa* a *Národních listů* a intervenoval za nápravu: „*Dle stavu daného utápí se Národní demokracie v iluzi českého fašismu – až se probudí, nebude Národní demokracie. A to přece není možno. A přímo proti zájmům národa i našim intencím! My potřebujeme řádně vedenou Národní demokracii a speciálně nyní. Ale ne Hlaváčkův fašismus. O Gajdovi ani nemluvě. Víím, že na Vás čekají jako na spasitele. A jsem přesvědčen, že se postavíte jak proti žurnalistické tendenci této v Národu a Národních listech, tak také ve straně. Čeho jsem se obával, to nastává: p. Sís, Hlaváček atd. obětují Národní demokracii fašismu, t.j. zabijí Národní demokracii. Mám vždy odpor k dobrodružstvím stejně jako vy...*“¹²¹ a požadoval na Kramářovi, aby provedl nápravu situace.

Karel Kramář v srpnu dlel na dovolené v italském Riccione a na Lidu. Později přinesly domácí levicové listy konspirační teorie o této schůzce s tím, že snad měl Kramář jednat s Mussolinim. K takové schůzce nedošlo, protože Mussolini dorazil na Lido až týden po Kramářově odjezdu. Nicméně zájem o takovou schůzku národnědemokratický vůdce potvrdil v dopise Jaroslavu Preissovi.¹²² Zajímala ho tématika urovnání sociálních sporů v Itálii. Kramář reagoval na Preissův dopis z 21. srpna, aby ve straně zavedl pořádek. Kvůli tomu svolal na začátek září zasedání ústředního výkonného výboru. Svůj poměr k fašismu (italskému) shrnul: „*Fašismus... má ještě něco, čeho potřebujeme jako soli. Udělal a dělá pořádek ve jménu a pro lásku k Itálii. To je věc přímo ohromná – zejména pro toho, kdo znal Itálii tak dobře (jako já)... Pak jeho energie ve vyčišťování Augiášova poválečného chléva a konečně bezohlednost, s jakou zašlapal bolševismus.*“ Aplikování fašistických metod v Československu odmítl s tím, že zdejší poměry jsou na rozdíl od italských civilizovanější. Probíhající aféry Stříbrného a Gajdy kritizoval za jejich ostudný průběh, což představovalo meritum kritiky vůči Hradu a stávajícím poměrům v ČSR. Tyto aféry a způsob jednání měly být podle Kramáře vodou na mlýn domácího fašismu. Ve svém exposé se dotkl i svého poměru ke Gajdovi, s nímž politicky nesouhlasil. Z legionářských dob v Rusku mu stále vytýkal některé jeho postupy. Předseda národní demokracie rezolutně odmítl levicové útoky na Františka Hlaváčka kvůli jejich podstatě. To znamenalo, že se ztotožňoval s Hlaváčkovou kritikou Hradu, kvůli jeho činnosti v Gajdově aféře. Ta měla k nezávislému vyřešení všemi různými rozhodčími řízeními, nebo soudy, poměrně daleko. Kramář přiznal, že psaní *Národa* pod Hlaváčkovým dohledem nekoresponduje s jeho představami a v této věci podnikne další kroky. K celé problematice se vyjádřil takto: „*A co se konečně týče toho, aby naše strana nestránila se fašismu, přiznám se, že bych to také nechtěl. To co má náš fašismus dobrého, je našim starým programem, a co má nepřijatelného, boj proti kon-*

121 ANM, Karel Kramář, karton č. 26, Korespondence s Jaroslavem Preissem, Dopis z 21. srpna 1926.

122 AČNB, Živnostenská banka v Praze, Dr. Jaroslav Preiss, 435/Dr. Karel Kramářem. ministerský předseda, poslanec v letech 1919–1938, ŽB-SVII/i-1-I., Dopis z 30. srpna 1926.

stitutionalismu a demokratismu, to nikdy nepřijmem. To je snad dobré pro Itálii, ale ne pro nás. Tedy nemějte strach, utonout naší straně ve fašismu nedám, ale chtěl bych, aby nám naši lidé k fašismu a naopak, aby dobří fašisté mohli jít k nám...Ale jenom se neklamte! Fašismus nedělá Hlaváček ani Národ, fašismus dělají páni na Hradě a jejich přísluhovači.“ Na druhé straně je třeba Kramářovo hájení Hlaváčka trochu korigovat. Hlaváček rozhodně nebyl žádná nevinná oběť. Generální tajemník národní demokracie představoval hlavního iniciátora při jednání protihradních skupin a v pořádání protihradních demonstrací, které často probíhaly nejen jako protesty proti postupům v Gajdově aféře.

Zajímavá byla Preissova odpověď z 3. září.¹²³ Finančník se přiznal, že nesouhlasil s vyřízením Gajdy a nevěřil ani špionážní aféře, ze které byl obviněn. Hlaváčkoví vytýkali, že jeho spor s Benešem měl osobní charakter, což byla pravda. Schvaloval boj proti Edvardu Benešovi, ale odmítal metody a rétoriku *Národa*. Jaroslav Preiss vyzýval Kramáře, aby národní demokracie měla atraktivní sílu pro všechny slušné elementy: „*Zdravý solidní nacionalismus, rozumná politika, místo malých sporů velké, linie státní raisony – tomu bude každý rozumět. Fašismus u nás? Nemožnost. Národní i státní. A pak náš fašismus se přečnuje.*“ Samotný fenomén fašismu považoval za pražské hnutí. Za aktivitou Hlaváčka a Síse viděl především jejich zájem posílit své pozice ve straně. O národní demokracii psal stále jako o „naší straně“. Jaroslav Preiss podporoval okruh lidí skupiny Demokratického středu, kteří rozhodně odmítali Hlaváčkův vyhraněný kurz ve straně. Vrchní ředitel Živnostenské banky evidentně neobhajoval celkovou politiku Hradu, ale jeho názory na fašismus se s těmi hradními překrývaly.

Na začátku září Masarykovo interview celý spor opět notně vyostřilo a Šámal již Preissovi přímo napsal: „Jest to opravdu ostuda, co se v Národních listech i v *Národě* děje. Kdybychom neprotestovali, padá ostuda na nás všechny. Kdy konečně budou oni pánové z redakce odstraněni!“¹²⁴ Preiss, reagující o týden později, již odmítl svůj jakýkoliv vliv na stranu a psaní v jejím tisku, ale intervenci u některých redaktorů provedl.¹²⁵ Nelíbily se mu štvance v *Národu*, které považoval za nedůstojné a škodlivé. Ve své doslova „utišovací“ taktice, jak ji sám nazval, hodlal nadále pokračovat.

Září se stalo měsícem, kdy se národnědemokratický kurz začal otáčet. Straně velmi často docházely finance a o prázdninách se opět začaly problémy kupit. Na mnoha místech měly místní národnědemokratické odbočky finanční problémy, které ohrožovaly jejich životaschopnost. Obecně můžeme říci, že čím dále od Prahy na východ, tím byly finanční manka větší a urgence o přidělení subvencí

¹²³ ANM, Karel Kramář, karton č. 26, Korespondence s Jaroslavem Preissem, Dopis z 3. září 1926.

¹²⁴ AČNB, Živnostenská banka v Praze, Dr. Jaroslav Preiss, 912/Dr. Šámal Přemysl kancléř pres. republiky 1920–1938, ŽB-SVII/i-1-I., Dopis z 7. září 1926.

¹²⁵ Tamtéž, Dopis z 15. září 1926.

naléhavější. Nyní měla například vážné problémy Olomouc. Hlaváček sděloval finanční potřeby finanční komisi, to fakticky znamenalo, že je hlásil Hodáčovi, který je měl zvážit a případně potřebný přísun financí do stranické pokladny zajistit. Na konci srpna se již oba dostali do sporu a Hlaváček vše hlásil Kramářovi.¹²⁶ Stěžoval si na Hodáče, který se neměl starat o sehnání peněz a Touškoví měl navíc sdělit, že se již o shánění peněz starat nebude. Jak uvidíme později, tyto postupy představovaly Hodáčovu taktiku, jak dosáhnout jím požadovaného cíle. Strana závisela na jeho servisu, což znamenalo, že závisela na jím sehnanych penězích. Hlaváček chtěl jít v celém sporu přímo za Preissem, ale ještě neporozuměl tomu, odkud onen pomyslný vítr vanul. Dalším faktorem, který musíme zohlednit, bylo i to, že ne všem průmyslníkům se Hlaváčkův národnědemokratický kurz líbil. Takže například z předpokládaných 200 tisíc od textilních průmyslníků získali pouze 55 tisíc (především od Bartoňů-Dobenínů). Ti podnikali v textilním průmyslu ve východních Čechách. Orientovali se nacionálně a patřili mezi stálé podporovatele národní demokracie (podpořili také NOF). V podstatě šlo Hlaváčkoví o to, aby generální tajemník ÚSČP F. X. Hodáč intervenoval u jednotlivých průmyslníků ve prospěch strany. S tím se nedílně pojila otázka, proč by to měl dělat, když Hlaváček prováděl politiku, se kterou nesouhlasil?

Československé národní demokracii se rychle tenčily finanční rezervy. Kramář vyhověl Hlaváčkovu přání a sjednal mu schůzku u Preisse. Ta proběhla 27. září. Vrchní ředitel Živnostenské banky mu sdělil prakticky to samé co F. X. Hodáč – žádné peníze pro něj neměl. Odkázal jej na možnosti bývalého národně demokratického ministra Jana Dvořáčka. Ten již ale delší dobu nic k dispozici neměl, o čemž musel Preiss vědět. Bývalý ministr byl totiž jeho člověk. Ani ne za dva týdny po této schůzce (8. října) Dvořáček složil poslanecký mandát a nastoupil do Živnostenské banky. Jaroslav Preiss využil situace, ve které se národní demokracie nacházela, a shánění financí Kramářovi podmínil: „*Myslím ale znovu, že bude velmi na čase, abychom si ve společnosti několika pánů o některých politických záležitostech promluvíli, poněvadž vidím zde dosti podrážděné smýšlení.*“¹²⁷

Jen co se podařilo Kramářovi zmírnit radikální kurz prováděný dvojicí Hlaváček – Sís, tak přišel do národní demokracie další neklid. Pro nacionálně smýšlející straníky mělo vládní angažmá jednu těžko překonatelnou překážku. Nově vznikla koalice za účasti německých stran. Ta odporovala nejzákladnějším postulátům ve straně. Heslo „*Němci do vlády – my do revoluce!*“ patřilo k často používaným. Jako protestní reakci dal oblíbený senátor Bohumil Němec svůj mandát k dispozici. Brněnský lídr František Toušek podal demisi na protest proti vládě s Němci (vzata zpět). S velmi nesouhlasnými reakcemi přišla téměř vždy radikálně naladěná Mladá

126 AMN, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, Dopis z 25. srpna 1926.

127 Tamtéž, Dopis z 30. září 1926.

generace ČsND, ale Kramářovi a pragmatictějším politikům ve straně se podařilo celou překerní situaci vyřešit. Předseda strany naléhal na odpovědnost ke státu. Národní demokracie těžko mohla chybět v první nesocialistické vládě. V této situaci nemohla dělat opozici jako v dobách minulých. Nakonec byla přijata teze, že strana musí být ve vládě, aby fungovala jako strážce národního rázu ve státě. Přála si takzvaně hlídat vládní Němce, ale její vliv odpovídal počtu jejich poslanců. Skupina pravicových národních demokratů kolem Síse, Bečky a Němce sama počínala cítit, že jejich vliv ve straně začíná stagnovat. Kramářovi vyčítali, že je exponenti Živnostenské banky (Preisse) od něj izolovali, což se fakticky stalo. Sísova pozice ve straně se stala obtížnější, protože musel čelit kritice za finanční stav *Národních listů*, respektive PAT. Kramář jej ale dokázal před správní radou uhájit. Sísovi samotnému velmi pomohly stále rostoucí zisky a klesající dluh. Rozpočet měl zajištěno krytí a listy mohly být na straně nezávislé.¹²⁸

Sám generální tajemník František Hlaváček utrpěl také. Jeho radikální kurz byl pomalu opouštěn. Národní demokracie nezakazovala svým členům činnost u fašistů, ale pouze dokud budou nepolitickým hnutím. Prvně museli být národními demokraty, a až posléze fašisty. Kramář přímo vyčetl Hlaváčkovi jeho štvavý styl psaní.¹²⁹ Hlaváček se jako obvykle bránil svým bipolárním viděním poměrů ve straně, kterou viděl rozdělenou na dva tábory. On a příznivci jeho kurzu mají stát za Kramářem proti druhému táboru, který považoval za levicu, respektive sympatizanty Hradu. To se mělo projevovat zejména na schůzích Mladé generace, kde padala od podporovatelů Demokratického středu kritika nacionalismu jako příčině prohraných voleb etc. K tomu se objevila i nespokojenost s Kramářem, pro kterého byla většinou ve straně vyhrazena pouze adorace. Hlaváček se chytře před nespokojenci hájil tím, že pokud se útočí na něj, tak se útočí vlastně také na Kramáře, protože on pouze vykonával politiku v jeho intencích. Kramářovi si postěžoval, že tím vším má být Preiss odrazován od financování strany. Československá národní demokracie se opět dostala do finanční tísně a Preiss na konci října narychlo nesehnal peníze od cukrovarníků, takže sekretariáty zůstaly bez peněz a výplat. Jako již dříve musel financemi vypomoci Bohdan Bečka. V dalším měsíci se opakovalo to samé – tísnivý dluh a prosby o naléhavý zákrok u Bečky. Celková výše těchto výpomocí činila přes půl milionu korun. Finance zprostředkované Jaroslavem Preissem začaly přicházet až po novém roce. Z průmyslníků přispěl na Kramářem nutně žádaných 300 tisíc korun ředitel škodovky Karel Loevenstein.¹³⁰

Švehlova vláda se skládala ze stran: agrární, lidové, živnostenské, národně demokratické a dvou německých stran – agrární a křesťansko-sociální. Národní de-

128 ANM, Karel Kramář, karton č. 26, Korespondence s Františkem Sísem, Dopis z 18. prosince 1926.

129 AMN, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, Dopis z 1. listopadu 1926.

130 ANM, Karel Kramář, karton č. 26, Korespondence s Jaroslavem Preissem, Dopis z 2. ledna 1927.

mokracie měla zájem na vstupu lidové strany do koalice, ale to se uskutečnilo až v polovině ledna 1927. Kramář si nepřál mít Hlinku s Tukou v opozici. Ve vládě působilo několik nezávislých ministrů a mezi ně můžeme zařadit i národní demokracii blízkého Františka Peroutku, který si z minulé vlády podržel Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností. Před veřejností se národní demokracie halasně vymezila jako hlídač národního rázu státu a jako někdo, kdo musí přiložit ruku k dílu při nápravě škod po socialistických stranách. Vstup Němců do vládní koalice viděli národní demokraté jako uspěchaný. Jejich požadavek mířil na Ministerstvo zahraničních věcí. Přáli si nahradit Edvarda Beneše. Zamýšlených kandidátů mohlo být několik, ale uvažovaný Milan Hodža se jím nestal. Masaryk se Beneše nevzdal, což akceptoval také Švehla. Nakonec se vůdce národních demokratů spokojil s tím, že Edvard Beneš dostal náměstka, který ho bude mít pod dozorem (měl jej doslova hlídat). Volba padla na historika a již zkušeného diplomata Kamila Kroftu. Jeho příslušenství k ČsND již bylo povícerem formální. Jako pomyslný Benešův hlídač jednoznačně zklamal. Brzo našel s Edvardem Benešem společnou notu a ztotožnil se s jím prosazovanou zahraniční politikou. Krofta svými schopnostmi výrazně přispěl k dobrému fungování ministerstva. Nakonec tedy národní demokracie vstoupila do vlády, aby prosadila zákony a předpisy, které se týkaly jejího programu. Ambice směřovaly ke správní reformě, daňové reformě, liberalizaci obchodu a branným zákonům.

Pětka, která stál vedle v jeho nejtěžších porevolučních letech, se stala minulostí. Během druhé Švehlovy a druhé Černého vlády se již nescházela. S příchodem českých Němců do vlády se i její původní záměr vytratil – koaliční Němci se nyní ukazovali státotvornými. Nicméně potřeba orgánu, který by zajišťoval dohodu politických stran a zasloužil se o hladší a jednodušší spolupráci, stále existovala. Z těchto důvodů vznikla tzv. „Osmička – Osma“ za účasti: československých a německých agrárníků; československých, německých a slovenských katolíků; československých živnostníků; československých národních demokratů; sedmero politických stran doplnil Edvard Beneš. Novinkou oproti Pětce představoval vznik oficiálních institucí – dvou komitétů, které vláda ustanovila k řízení státní politiky. Prvním a důležitějším sborem se stal komitét politických ministrů, kterému předsedal ministerský předseda. Druhému komitétu hospodářských ministrů předsedal ministr financí. Stále více chřadnoucí Švehla se z politické aktivity postupně stahoval. V Osmičce ho zastupoval Bohumír Bradáč, který patřil spíše k prohradnímu Švehlovi křídlu ve straně, ale měl zároveň dobré kontakty s národními demokraty. Úřadujícím místopředsedou vlády se stal lidovec Jan Šrámek.

3.3 Volba prezidenta republiky 1927

Výsledky voleb do obou komor Národního shromáždění také určily volitele pro volbu prezidenta republiky. Ta se konala 27. května 1927. Znamenala těžkou zkoušku pro Hrad a T. G. Masaryka, ale nebyla jednoduchou ani pro Československou národní demokracii. Ze serióznějších protikandidátů připadali v úvahu pouze dva. Kdyby chtěl být Antonín Švehla zvolen prezidentem, tak by k tomu měl nemalé šance, ale neměl o tuto funkci zájem. Jako již po několikáté ve svém životě měl jasno, kde může vládnout co nejefektivněji. Navíc ho zrazovalo stále nelepšící se zdraví. Druhého vážného kandidáta představoval Karel Kramář. Muž požívající nemalé autority u českého obyvatelstva, ale pro Němce těžko volitelný. O funkci stál, byť to nechtěl dávat příliš najevo. Výzev z nelevicového spektra k jeho kandidatuře, a zejména z vlastní strany, nebylo málo, ale matematicky jeho zvolení představovalo věc prakticky nemožnou. T. G. Masaryk si přál kandidaturu svého prosazovaného nástupce Edvarda Beneše, ale jeho úspěšné zvolení představovalo věc velmi nejistou. Nakonec se proti stávajícímu prezidentovi postavil pouze komunista Václav Šturc. Masaryk předem prohlásil, že by se případného druhého kola prezidentské volby nezúčastnil. Jak moc se tento výhrušný apel projevil, můžeme pouze spekulovat. Nicméně získal pouze o 13 hlasů víc, než bylo potřeba k jeho zvolení. To se v prvním kole předpokládalo, ale taková těsnost nemohla samotného T. G. Masaryka potěšit. Na Hradě pravděpodobně věděli, kdo konkrétně odevzdal ze všech platných 434 hlasů bílé lístky (104), a nezapomněli na to.¹³¹ Národní demokraté odevzdání svých prázdných volebních lístků ohlásili již před volbou.

V samotné národní demokracii byla situace paradoxně jednodušší, a přitom i složitější zároveň. Jednoduchost spočívala ve faktu, že snad každý si musel uvědomit, že potřebné hlasy ke zvolení Kramáře nelze zajistit a jeho kandidatura by byla pouze zbytečnou porážkou. O tu samozřejmě vůdce strany nestál a zaujímal k tomu příslušné stanovisko. Kandidatuře se vyhýbal, byť by se nepochybně stal velmi rád prezidentem. Složitost na jedné straně spočívala v tom, že někteří pravicejší a vlivní straníci chtěli volit Kramáře tak, jako tak – demonstrativně. Navíc někteří měli k Masarykovi vyloženě averzi a volit ho by pro ně představovalo věc naprosto vyloučenou (například Viktor Dyk, Božena Kunětická-Viková a další). Na druhé straně ve vedení národní demokracie se nacházelo několik členů, kteří neměli k současnému prezidentu tolik vyhraněný vztah a o podpoře jeho kandidatury by uvažovali. Ani Karel Kramář k ulehčení situace příliš nepřispěl. Poměrně dlouho nechával otevřenou eventualitu volby pro případ – co kdyby se něco stalo. Tomu přispíval František Hlaváček, který mu často tlumočil, jak moc je podporován, a jeho snaha vmanévrovat Kramáře do kandidatury byla jasně patrná. Sís

131 KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky : (1918–1938)*. 1. díl, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929). 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 404.

s Hlaváčkem jednali o možném postupu v hledání společného kandidáta s l'udáky, kde dohoda mohla být nalezena. Naopak jednání s lidovci vedenými Šrámkem jednoduchá nebyla a jemu samotnému vyhýbavá role velmi vyhovovala. Poměr agrárníka Švehly byl naprosto zřetelný.

Národní demokracie jako celek dlouho nevydávala jasné stanovisko, což způsobovalo nelibost místních organizací, které reagovaly na všemožné spekulace. Zejména eventualita, že by mohl být volen Masaryk, vyvolávala místy občas velká pnutí. Tomu vydatně pomáhal generální tajemník Hlaváček, který jezdil po místních organizacích a burcoval k protihradní agitaci. To prováděl jak u pravicově (radikálně) naladěných organizací, tak také tam, kde měli kladnější poměr k Hradu díky poslancům, kteří danou oblast zastupovali, například na jihu Čech kvůli Janu Dvořáčkovi. Hlaváček dle svého zvyku zacházel až do krajností a hrozil, že by mohli radikální nespokojenci přejít i s místními organizacemi k fašistům (například zbraslavská etc.), kdyby došlo k volbě Masaryka.¹³² Generální tajemník dokonce dával návrh k zamyšlení, jestli by se kvůli volbě prezidenta neměla strana otevřeně postavit premiéru Švehlovi i za cenu rozbití koalice. Názor hodně extrémní, který by národní demokracii zvolení Kramáře určitě nepřinesl a ve svém důsledku by znamenal pouze ztráty. Ve straně nebyli jen podporovatelé Hlaváčkovy směru. Například pragmatičtější založený dlouholetý poslanec strany Josef Matoušek by na podporu Masaryka i kývl – když voliči nakonec přijali vládu s Němci, proč by znovu nepřijali podporu Masaryka? Vyhraněně protimasarykovský postoj by zároveň dostal stranu do velmi složité situace, protože místní lídři jako Bohumil Baxa, František Lukavský a již zmíněný Josef Matoušek hrozili nespokojeností ve svých organizacích, pokud nebude Masaryk volen.¹³³

Až 21. května 1927 padly na ústředním výkonném výboru ČsND propozice k volbě prezidenta.¹³⁴ Karel Kramář, spíše pro forma, potvrdil definitivní nezájem o kandidaturu. Během schůze vykrytalizovalo několik názorových proudů vztahujících se k volebnímu aktu. Paleta možností skýtala několik variant. Volit, či nevolit Masaryka, případně povolit volnost hlasování, nebo odevzdat prázdné lístky. Nakonec padlo rozhodnutí o tom, aby volitelé za národní demokracii nevolili Masaryka. Dvojice Dyk se Špačkem prosadila usnesení, aby ve zbývajících dnech vyjednávací tým hledal společného československého kandidáta všech parlamentních stran. Zraky se upíraly na lidovce a zejména l'udáky. Oba jmenovaní připustili, že jde jen o manévr, aby se kryli před vlastními voliči. Fráze (snaha) jen pro vlastní voličskou veřejnost. Čas pro takový projekt již dávno uplynul a musel by se na něm podílet i Švehla. Den před volbou (tj. 26. května) se sešel klub poslanců

132 ANN, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, Dopis z 16. května 1927.

133 Tamtéž, Dopis ze 7. května 1927.

134 ANM, František Hlaváček, fond 168, karton č. 77, Plénum ú.v.v. 21/V 27 (o presid. volbě).

a senátorů národní demokracie a vydal prohlášení pro *Národní listy*, proč nebudou volit T. G. Masaryka prezidentem. Ten se měl odchýlit od tradiční národní a slovanské politiky. Výtky zazněly i na jeho nadstranickost, kdy bylo jeho jménem bojováno proti národní demokracii a koalici. Kramář se ještě dva dny po volbách na stránkách *Národních listů* vrátil k záležitosti, proč nemohl volit Masaryka prezidentem, a přiznal, že odevzdání prázdných lístků prosazoval on sám.¹³⁵ Prezidentu vyčetl a vyčítal pořád to samé – nedostatek národní (nacionální) politiky. Ohradil se proti jeho politice vůči národní demokracii, kterou viděl jako nespravedlivou. Následovalo odmítnutí jím prosazované zahraniční politiky. Z Kramářova článku byla také patrná jeho stálá nechuť k Hradem prosazované verzi vztahující se k 28. říjnu a osvobození.

3.4 Politická emancipace fašistů na národní demokracii a komunální volby na podzim 1927

Velmi zajímavým se stal pro Československou národní demokracii rok 1927 z hlediska jejího poměru k fašistům, kteří se na ní politicky emancipovali. Jen připomeňme, že fašistické hnutí dosud nepůsobilo jako politická strana, takže národní demokraté mohli víceméně počítat s hlasy jejich příznivců. Sami také povolovali svým členům angažmá u fašistů, ale jenom pokud setrvávají nepolitickým hnutím. Myšlenky na osamostatnění a větší, především vlastní politickou realizaci fašistů, se objevovaly již před rokem 1927. Na fašistickém sjezdu konaném 14. února 1926 ve vyhlášeném pražském hotelu Zlatá husa (oblíbené místo pořadatelů politického extrémismu) již bylo řečeno, že pokud mají fašisté něco znamenat, tak se musí od národní demokracie osamostatnit.¹³⁶ To znamenalo vytvořit pevné organizační struktury a najít dostatečně autoritativní osobnost – osobnosti do svého vedení. Za ustavení Národní obce fašistické (NOF) můžeme považovat 24. březen 1926. Ta představovala dočasné splnutí nejvýznamnějších skupin hlásících se k fašismu. Národní obec fašistická byla nejsilnější a nejuspěšnější organizací českého fašismu, byť její další vývoj prošel nejedním výkyvem. Během neklidného jara a léta 1926 fašisté s národními demokraty často spolupracovali v protihradní kampani, zejména v provádění politiky na ulicích. Personální unie, kdy někteří národní demokraté stáli u zrodu fašismu, nebo se v jeho hnutí účastnili, byla stále poměrně silná. Na podzim vznikající vládní koalice za účasti německých stran uvolnila fašistům ruce. Jejich nacionalismus a šovinismus vyplul plně na povrch. K již odmítanému Hradu se přidal záporný postoj vůči vládě. To zároveň znamenalo i vymezení proti vládní národní demokracii.

¹³⁵ *Národní listy* 29. května 1927

¹³⁶ VYKOUPILOV, Libor. *Český fašismus na Moravě*. Brno: Matice moravská, 2013. s. 90.

Levicový tisk předjímal osamostatnění fašistů již na podzim 1926. Národnědemokratický *Národ* otiskl 11. prosince apel Adolfa Duška, který platil za radikálně smýšlejícího národního demokrata, ale zároveň také za jednoho z předáků fašistického hnutí.¹³⁷ Ten odmítl přeměnu domácího fašismu – NOF v politickou stranu: „*Mohu však říci otevřeně, pokud mne se týká a tisíců a tisíců, kteří stejně se mnou myslí, že fašism nyní politickou stranou nebude.*“ Stranictví odmítl a vyzval k práci pro vlast a národ. Odkazoval tak na Rašínovo heslo: „*Blaho vlasti je zákonem nejvyšším,*“ které si fašisté vzali za své.

Založení Národní obce fašistické znamenalo postupnou emancipaci na národní demokracii, která se v tomto partnerství stále více a více dostávala do pasivní role. V podstatě se nacházela v určitém vleku dění a čekala na to, co přijde. Jedním z prvních signálů vzájemných neshod se stalo během fašistického sjezdu v Brně (2. ledna) vyloučení Roberta Macha z NOF. Ten patřil k zakladatelům fašismu na Moravě a působil v *Hanácké (Národní) republice* na redaktorském postu. Již začátkem listopadu 1926 ohlásil Mach vznik frakční skupiny. Mach se stavěl především proti vstupu fašistů na politické kolbiště a zjednodušeně sem můžeme zařadit také většinu fašistů z Moravy. Ti vykazovali velké tendence k ideologické a organizační samostatnosti. Na brněnském sjezdu se podařilo fašistům konečně získat svého vůdce. Radola Gajda vstoupil do řad NOF a rovnou byl povolán jejím vůdcem. Gajda měl na sjezdu zaútočit na Machovu skupinu s tím, že jejich hlavní ideou je, jak dostat peníze od jiných stran,¹³⁸ což při dalším vývoji NOF, a zejména Radoly Gajdy, může znít trochu kuriózně. V březnu 1927 rozesílalo Machovo ústředí Československých fašistů letáky, které útočily na NOF, která se měla zpronevřit svým (nepolitickým) idejím. Letáková kampaň se týkala moravských měst, zejména Brna a Moravské Ostravy. Mach apeloval na idealismus a nepolitičnost NOF. Vedení Národní obce fašistické tyto apely nevyslyšelo. Letákovou kampaň chápalo jako dílo národní demokracie, která chce rozbít a oslabit fašistické hnutí.¹³⁹ Vyloučení Macha znamenalo pro národní demokracii nepříjemnou komplikaci, protože již nadále nemohla tolik posilovat svoji pozici uvnitř NOF.

Aktivní generální tajemník národní demokracie Hlaváček reagoval na Machovo vyloučení ihned. Vydal se na Moravu, kde tamní fašisté měli blíže k apolitickému kurzu NOF – tím pádem blíže k národní demokracii. František Hlaváček neprodleně po sjezdu jednal s Radolou Gajdou. V dopise Kramářovi si liboval nad správně zvolenou taktikou, kdy nechtěl jít s fašisty do rozepře, ale spíše působit v zákulisí.¹⁴⁰ V těchto intencích jednal 7. ledna v Brně i zemský výkonný výbor

137 *Národní listy: Večerník – Národ* 11. prosince 1926

138 HOFMAN, Petr – KLIMEK, Antonín: *Vítěz, který prohrál*. Generál Radola Gajda. Praha, 1995. s. 150.

139 VYKOUPILO, L. *Český fašismus na Moravě*, s. 161.

140 ANM, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, Dopis z 10. ledna 1927.

národní demokracie. Ten zaujal pro Moravu stanovisko vůči fašismu.¹⁴¹ Přísně důvěrná taktika spočívala v napnutí všech sil k ovlivnění fašistických předáků, kteří byli zároveň příslušníky národní demokracie. Cílem bylo vystupování proti zpolitizování fašistického hnutí a především odmítnout samostatný postup NOF ve volbách. Další bod představovalo docílení odvolání důvěrníků (fašistů) pro obecní volby. Národní demokracie využívala například vliv prostějovského továrníka Špačka (Kramářův spolužák), který působil na místní odbočku zdejšího předáka NOF Cyrilla Svozila (bývalý krátkodobý poslanec za ČsND). Ten se skutečně později z Národní obce fašistické odtrhl, ale na začátku roku 1927 se ještě spíše konjunkturálně ztotožňoval s převládající politikou v NOF, kde zastával jednu z nejvyšších pozic. O Svozilův Prostějov měla národní demokracie velký zájem. Cyrill Svozil taktizoval a hleděl především na své individuální zájmy. V podstatě si vymohl na vedení NOF samostatnou kandidaturu fašistů v chystaných obecních volbách. František Hlaváček zdejšímu tajemníku Janu Sedláčkovi psal o jednání s vedením fašistů (jednalo se i přímo s Gajdou).¹⁴² Sjednaná dohoda měla obsahovat závazek fašistů na ukončení tiskové kampaně proti národní demokracii. Šlo o útočné články v *Moravské orlici* a *Selské stráži*, která podléhala právě Svozilovi. Ta útočila i přes Gajdův zákaz, který musel být Svozilovi opakován přímo Gajdou. Samotný Hlaváček provedl v *Národě* intervenci, aby nereagoval na útočná psaní fašistických listů. Prvořadým cílem národní demokracie bylo, aby fašisté upustili od snah o vytvoření vlastní strany, která by samostatně vystupovala ve volbách (o Prostějovu se stále jednalo). Prostějovský advokát Svozil se k národní demokracii opět přiblížil na podzim, kdy veřejnost žila akcí lorda Rothermera. Svozilova pozice ve vedení NOF se postupně měnila a vyvíjela.

Jak uvidíme později, dané závazky dodrženy nebyly. Nicméně nebylo by úplně správné vinit Hlaváčka ze špatných informací, či podlehnutí mystifikacím. Sám nechtěl předjímat velký optimismus. Uvnitř fašistů – NOF se teprve tříbilo zrno a samotný nový vůdce Radola Gajda představoval osobu politicky krajně naivní. Podléhal názorům toho, s kým hovořil naposledy. Navíc osoby stojící za ním – ve fašistickém direktoriu často naplňovaly své vlastní plány a chtěly se jednoduše posunout výše. Nelze se tedy divit, že dohody s fašisty měly velmi krátké trvání – spíše přesněji jepičí život. V praktické rovině šlo národním demokratům o to, aby fašisté nezakládali svá odborová hnutí. Národní sdružení sice stranický tisk chválil a psal o jeho rozvoji, ale ve skutečnosti bylo slabé a jeho stavy několikanásobně zveličovány.

Některé odbočky NOF, ve kterých měli silné zastoupení národní demokraté, projevovaly větší inklinaci právě k národní demokracii. Jako příklad můžeme uvést lounskou organizaci. Zdejší fašisté se 29. prosince dotazovali pro ně důvěryhodného

141 ANM, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, příložený dopis Miloše Kříže ze 7. ledna 1927.

142 ANM, František Hlaváček, karton č. 77, Dopis z 13. ledna 1927.

Františka Hlaváčka na dění v Praze.¹⁴³ Měli blízko k Machovu křídlu a jím prosazovanému idealismu. Lounští fašisté měli odmítavý postoj k šířícím se zvěstem, že by se NOF přeměnila v politickou stranu. Zajímavý byl jejich pohled i z hlediska tehdejšího vývoje fašismu v ČSR. Prosazovali a zastávali ideologické principy shodné s vlastenectvím. Byli hrdi, že jsou členy Sokola a národní demokracie. Svoje angažmá u fašistů pojímali jako účast v obrodném národním hnutí.

Ve fašistické obci – NOF to od počátku roku 1927 vřelo. Neustálé spory, změny a neklid se vztahovaly k blížícím se podzimním obecním volbám. Fašisté se chtěli postavit na vlastní politické nohy. To zároveň prohlubovalo roztržku s národní demokracií a jejími členy, kteří se angažovali ve fašistickém hnutí. Lednové pře a jednání s národní demokracií předznamenaly vývoj, kterým se vzájemný vztah začal ubírat. Po domluveném příměří, které se týkalo zejména tiskových kampaní, bylo jen otázkou času, kdy se v některém fašistickém listu opět objeví atak na národní demokracii. O útočení měli zájem fašističtí předáci, kteří stáli o přeměnu na politickou stranu, což by pro ně znamenalo politickou kariéru. Ta nabízel a nabízí řadu výhod, které konvenovaly s osobními ambicemi řady lidí – například již zmíněný Cyrill Svozil. Za národní demokracii vedl jednání její generální tajemník František Hlaváček. Pokud se vyskytl problém, tak intervenoval přímo u Gajdy. Ten většinou vydal příslušný příkaz o zastavení útoků, který měl faktickou platnost velmi omezenou. Platil pouze do doby, než vyšel další útočný článek a postup s Hlaváčkovou stížností se opakoval. Taktika Františka Hlaváčka, kdy chtěl pomocí národních demokratů – fašistů ovládat NOF, se nezdařila. Existovaly okresní odbočky, kde měla národní demokracie velmi silné zastoupení, ale ke kýženému efektu to nevedlo. Fašisté se účastnili protimasarykovské kampaně ve volbě prezidenta republiky. Radikálně odmítavý postoj fašistů k volbě Masaryka vzbuzoval očekávání, že by nemalá část voličů mohla na toto téma reagovat kladně. To podporovala i častá protikomunistická vystoupení. Podmínky pro vstup NOF do politického kolbiště nebyly vůbec špatné, ba spíše naopak. Fašisté se ocitali na vrcholu své konjunktury, ale srpnovými událostmi si sami pod sebou nařezávali pomyslnou větev.

Ve dnech 14. a 15. srpna 1927 se konal říšský sjezd NOF v Mladé Boleslavi. Sjezd dovršil budování vůdcovského principu, kdy direktorium složilo své funkce do rukou vůdce Gajdy, který jim je navrátil zpět. Šlo o výraz naprosté poslušnosti vůdci. Právě ona naprostá poslušnost vůdci se stala pro NOF do velké míry osudovou chybou. Gajda prosadil proti vůli direktoria neúčast Národní obce fašistické jako politické strany v podzimních komunálních volbách. Padla pouze doporučení, koho volit členové nemají – především levicové strany¹⁴⁴. Rozhodnutí Radoly Gajdy možnosti NOF jako politického činitele výrazně podvázalo.

143 ANM, František Hlaváček, karton č. 76, Dopis z 29. prosince 1926.

144 VYKOUPIĽ, L. *Český fašismus na Moravě*, s. 111.

Gajda měl původně připraveno i volební prohlášení, ale jeho politická neschopnost (nesamostatnost) a naivita se opět projevila. Za tímto krokem musely stát urgencye někoho, kdo potřeboval využít hlasy fašistů pro sebe. Výslednice směřovala k národní demokracii. Gajdovy propozice k obecním volbám obsahovaly výjimku. Vůdce fašistů povolil účast ve volbách některým místním skupinám, nikoliv však pod hlavičkou Národní obce fašistické. Prezident Masaryk označil v anonymním článku v *Národním osvobození* sjezd fašistů a jeho ideový program nepřiléhavěji, když napsal, že sjezd ukázal: „*ideovou ubohost fašismu*.“¹⁴⁵ Kořeny fašismu spatřoval v katolicismu a liberalismu, který spojil v našem prostředí s národní demokracií (Kramářem), ale v tomto hodnocení se Masaryk mýlil, jak uvidíme dále v nadcházejících událostech. Další faktor v jeho hodnocení představovala skutečnost, že na Hradě nezapomněli na činy národní demokracie během prezidentské volby a hlava státu si nenechávala ujít příležitost zasadit oponentovi úder. Nyní v této podobě: „*Účast klerikálů v hnutí fašistickém je charakteristická(...). Dr. Kramář je otcem fašismu(...). Gajda svými ukazy a rozkazy si hrává na cara – není dnes již pochyby, že ho ve vlastní straně stihne také osud carův, třebaže ve formě paskvilu, jímž ve skutečnosti celý fašismus je.*“ O týden později proběhla tzv. Sázkavská aféra, kdy fašisté podnikli amatérské přepadení u rady Ministerstva národní obrany Jaroslava Vorla (člen národní demokracie). Kýžené dokumenty ke kárnému řízení vůči Gajdovi nezískali. Čekali je rychlé zatčení a odsouzení ke krátkým trestům. Na tuto aféru můžeme pohlížet jako na diletantskou akci několika mladíků, nebo jako na fašistický úder vůči státu. První varianta byla skutečnosti mnohem bližší. Zároveň takovýto druh násilného vystoupení fungoval jako mobilizační faktor u protistrany.

Během června se poměr národní demokracie – fašisté opět vyostřil a posunul. Sliby fašistů opět vzaly za své. Znovu se objevily útoky proti národní demokracii, zakládání dělnických syndikátů a přípravy na účast v obecních volbách.¹⁴⁶ Hlaváčkovi se nelíbila snaha fašistů přimět k účasti na kandidátních listinách členy národní demokracie. Intervenoval u Kramáře za vydání direktivy ÚVV ČsND, která by zakazovala straníkům případnou kandidaturu na fašistické kandidátce. Jeho porady s Dykem, Hajnem, Matouškem a Síssem vyústily v potřebu vydání spíše mírnějšího projevu, než který by si on přál (a také ZVV na Moravě). Mírnější prohlášení mělo za cíl přenechat aktivitu na straně fašistů, na které by se v případě konečného rozkolu mohla svalit vina. Zatím tedy nedošlo k zákazu členství národních demokratů ve fašistických organizacích.

František Hlaváček si ještě během léta držel víru ve spolupráci (využití) s NOF, která se neměla samostatně účastnit obecních voleb. 26. července hlásil Karlu Kramářovi podepsání závazku Radolou Gajdou o tom, že fašisté nepůjdou v Praze

145 *Národní osvobození* 17. 8. 1927. srov. VYKOUPILO, L. *Český fašismus na Moravě*, s. 111.

146 ANM, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, Dopis z 24. června 1927.

do komunálních voleb samostatně, jak si původně přáli.¹⁴⁷ O jednání s Gajdou a jeho fašisty se tehdy nejvíce zasloužil František Mareš. Podle úmluvy tam, kde fašisté zastávali silnou pozici, měli jít do voleb pod národní firmou sdružení kandidátních listin, což by opět znamenalo společný postup s národní demokracií. Její generální tajemník tuto eventualitu kvitoval. V dopisech Kramářovi měl Hlaváček tendence psát o (velkém) odporu proti transformaci fašistů v politickou stranu.¹⁴⁸ Jakoby Kramáře ujišťoval, že jím zvolená a stále prováděná sázka na fašisty má opodstatnění a smysl. To se projevovalo jeho častými hlášeními, jak jsou na tom fašisté špatně. Zpočátku dával Gajdově postavení a prestiži velkou důležitost. Jeho slova měla podle italského vzoru působit jako zákon, ale to se u neklidné a velmi frakční Národní obce fašistické realizovalo těžko. Na druhou stranu je třeba přiznat, že samotného Gajdu a jeho postavení prohlédl poměrně rychle. Přirovnání k plavbě na kocábce bez kormidelníka bylo přesné. Hlaváček si uvědomoval vliv ostatních lidí na vůdce Gajdu, zejména Františka Pauluse, kterého označoval jako člověka, jenž vůdce fašistů ovládá. Hlaváček Pauluse neměl rád, protože se zasažoval o to, aby se NOF komunálních voleb účastnila. Paulus prosazoval na první místo kandidátky v Praze svoji ženu, která se měla následně kandidatury zříknout ve prospěch druhého v pořadí – Pauluse samotného. Ještě v polovině července se v Praze konala schůze předsedů pražských organizací fašistů. Na ní se hlasovalo v poměru 18:6 v neprospěch samostatné účasti NOF ve volbách. Nicméně ústřední sekretariát Národní obce fašistické závěry z této schůze odmítl. Veřejně prosazoval a tvrdil jiná stanoviska.¹⁴⁹

Velmi důležitým ve vztahu národní demokracie – NOF byl rozkaz o neslučitelnosti funkcí v politické straně. Vedoucí fašisté, kteří měli zájem participovat na volbách, se tímto snažili oslabit odpůrce účasti. Ti často měli stranickou příslušnost k národní demokracii. Jednoduše chtěli takové osoby ze strany vysunout. Vyskytly se případy, kdy členové fašistického direktoria přijeli k místní organizaci a její představitelé nesouhlasili s přeměnou NOF v politickou stranu. Následně je čekalo z příkazu členů direktoria vyhození (např. Louny). Naopak v mladoboleslavské župě měla národní demokracie situaci poměrně zajištěnou. Sídlo župní organizace NOF v Turnově vyreklamoval národnědemokratický tajemník Rudolf Kudrna do své Mladé Boleslavi, kde měl vše pod kontrolou. Župním předsedou se stal k národní demokracii loajální tajemník Kryka. V mladoboleslavské župě, kde měla národní demokracie dobré postavení v NOF, k žádnému vylučování exponovaných členů nedošlo.

147 ANM, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, Dopis z 26. července 1927.

148 ANM, František Hlaváček, karton č. 77, Dopis Kramářovi z 10. srpna 1927.

149 Tamtéž, Dopis z 19. července 1927.

Před srpnovým říšským sjezdem fašistů v Mladé Boleslavi se Hlaváček snažil využívat místní organizaci NOF. Ta odmítala povolení i jen k omezené účasti ve volbách. Hlaváček je využíval k tomu, aby inicioval jednání s Gajdou za přítomnosti těchto místních fašistů, kteří měli ve skutečnosti blíže národní demokracii, aby Gajdu ovlivnil. Fašistický vůdce se měl skutečně již před sjezdem zavázat ve věci komunálních voleb národní demokracii.¹⁵⁰ Na sjezdu měl vzestup Československé národní demokracie potvrdit také jeden z hlavních ideologů domácího fašismu (patrně jediný s širším vzděláním) lidovec Jan Scheinost.

Sázavská aféra příliš potěšit Československou národní demokracii nemohla. Držet ochrannou ruku nad fašisty, kteří páchali protistátní činy, nešlo. Zajímavé v této věci bylo Hlaváčkovo jednání s agráříkem Hodžou.¹⁵¹ Ten mu potvrdil chladný poměr agráříků k fašistům, za kterým se ale skrýval spíše politický kalkul – jednoduše od nich neočekávali žádné hlasy. Milan Hodža nabádal národní demokracii k využití fašistů, u kterých se předpokládalo, že odevzdají hlasy stranám vládní koalice. Nicméně vše se mělo dít v mantinelech, aby nemohl Hrad, nebo Švehla, vytykat národní demokracii obranu nelegálních činů, kterých se fašisté dopustili. U agráříků nebyla velká poptávka po rozpuštění fašistů. Samotný Hodža by tomu bránil, a kdyby k tomuto požadavku došlo, tak urgoval národní demokracii, aby vystoupila s požadavkem na rozpuštění KSČ. Optimistický představitel agráříků dokonce předjímal, že by Hrad mohl svolit k povolání Josefa Matouška do vlády, o které národní demokracie dlouho usilovala. Tradiční ministerskou baštu národní demokracie Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností stále řídil nestraník František Peroutka (přešel z II. Černého vlády). Ambice Československé národní demokracie po stranickém ministru narážely na odpor Hradu, respektive T. G. Masaryka. Jeho poměr ke Kramářově straně stále nebyl příliš dobrý. Prezidentské volby proběhly teprve nedávno a přestřelky spojující národní demokracii (Kramáře) s fašisty stále probíhaly. Prezident republiky vzniklou situaci plně využil. Josef Matoušek se o své ministerské jmenování pilně zajímal a brzy se dozvěděl z prezidentova okolí případné podmínky. T. G. Masaryk jmenování národního demokrata ministrem podmiňoval třemi body.¹⁵² Jak uvidíme následně, nebyly to podmínky (obstrukce) poslední. Za prvé požadoval, aby národní demokracie udělala „čistý stůl s fašismem.“ Druhá podmínka vycházela z osobních pocitů, kdy měl požadovat zadostiučinění za to, že ho strana nevolila prezidentem. Tento bod se může zdát poměrně ožehavým, ale T. G. Masaryk nebyl prorokem andělokracie, který by neměl ambice a chuť si vypořádat účty s někým, kdo se veřejně vyjadřoval proti němu. Poslední podmínka zněla na upuštění od národního státu z národnědemokratického programu. Když tyto podmínky

150 ANM, František Hlaváček, karton č. 77, Dopis ze 17. srpna 1927.

151 Tamtéž, Dopis z 1. září 1927.

152 Tamtéž, Dopis z 20. září 1927.

sumarizujeme, můžeme je vidět jako poměrně tvrdé a strana by musela fakticky vyhlásit kapitulaci. Ani sám Masaryk pravděpodobně nepředpokládal, že by se národní demokracie lehce vzdala. Spíše jenom chtěl oddálit jmenování, a jak se říká, národní demokraty trochu potrápít. Ministerský předseda Antonín Švehla se k této záležitosti stavěl podle svého zvyku ostražitě a promyšleně – nechtěl do sporu příliš vstupovat.

Do chystaných komunálních voleb se národní demokracii nechtělo příliš jít na společné kandidátce s ostatními občanskými stranami. Generální tajemník Hlaváček totiž kalkuloval s tím, že za volbu Masaryka prezidentem občanské strany u voličů zaplatí.¹⁵³ Československá národní demokracie před volbami jako obvykle vyzývala k tomu, aby obecní volby proběhly jako nepolitické. V reálu to znamenalo spustit útočnou kanonádu vlastně proti všem. Její doporučení se sestávalo hlavně z urgencí koho nevolit.¹⁵⁴ Národní demokracie ihned obvinila socialisty z toho, že komunální volby udělali politickými. To znamenalo opět ostrou negativní kampaň mezi národnědemokratickým tiskem a socialistickými listy. Strana Karla Kramáře se především v Praze vymezila také vůči lidovcům a živnostníkům – varovala voliče před jejich volbou. Apel padl i na voliče fašistů, aby netříštili nacionalistické hlasy, protože Radola Gajda měl vydat rozkaz, aby NOF v Praze nekandidovala ani pod jinou firmou. Jejich kandidátka, vedená Janem Karlíkem, měla mít za cíl pouze oslabit národní demokracii ve prospěch Benešovy kamarily. Samotnému Karlíkovi *Národ* přisadil, že ještě donedávna kandidoval za Stránského a nyní se má snažit se skupinou nespokojených fašistických předáků oslabit Gajdu uvnitř NOF. Radola Gajda dal nakonec pokyn k tomu, aby členové NOF odevzdali své hlasy kandidátům občanského a národního bloku, který vedl bývalý legionář, tehdy již vydavatel, Jan Karlík.¹⁵⁵ To znamenalo pro národní demokracii onu pomyslnou poslední kapku. Možnost využívat fašisty ve volbách se rozplynula a vsázet na tuto kartu dál již nemělo jakýkoliv smysl. Reakce národní demokracie přišla obratem – zákaz členství straníků v Národní obci fašistické. Radola Gajda svá rozhodnutí několikrát měnil podle toho, kdo k němu přišel poslední a zdali mu mohl návštěvník něco nabídnout. Šlo zcela jednoduše o sponzorství jeho nákladného života a NOF. Její finanční problémy se po volbách ukázaly v plné nahotě.

Národnědemokratičtí agitátoři se měli v předvolební kampani soustředit na zdůrazňování ztrát a chyb socialistů. Větší problém pro Františka Hlaváčka představovalo vyjasnit problematiku poměru k fašistům, na které tolik v minulosti sázel. Ti nyní šli na několika místech pod svoji vlastní kandidátkou. Generální tajemník se uchýlil 18. října v Měšťanské besedě na předvolební schůzi důvěrníků

153 ANM, František Hlaváček, karton č. 77, Dopis Kudrnovi z 2. července 1927.

154 *Národní listy: Večerník – Národ* 15. října 1927.

155 VYKOUPILO, L. *Český fašismus na Moravě*, s. 104.

Velké Prahy k výčtu věrolomností, které jim fašistické vedení provedlo.¹⁵⁶ Vlastimil Klíma svalil vinu za rozkol s fašisty na skupinu Demokratického středu. S ním v tomto období aktivně bojovala jeho frakce Národní myšlenky, potažmo Mladá generace ČsND. Klíma fašistům vytýkal především zabraňování činnosti národních demokratů v jejich hnutí (NOF). Sám ve svých pamětech fašismus striktně odmítl¹⁵⁷, ale zjevně rozuměl jeho využití jako zásobárny hlasů pro stranu. Při shánění financí na blížící se komunální volby F. X. Hodáč a J. Preiss svoji aktivitou a ochotou příliš nehyřili. Sám Hodáč Hlaváčkovi sděloval, že mu nemůže nic poukázat do doby, dokud se nevrátí Preiss.¹⁵⁸ Oba ponechávali generálního tajemníka ČsND v situaci, kdy si musel pomoci sám. Ten musel o subvence urgovat pražský těžký průmysl, kterému vyšla strana vstříc a dala na svoji kandidátní listinu jejího reprezentanta – sekretáře uhelného průmyslu Dr. Peterse. (Ten paradoxně do zastupitelstva hlavního města Prahy zvolen nebyl.) Průmyslové závody daly k volebním účelům částku 250 tisíc korun, která padla na volební kampaň národní demokracie.

Výsledky komunálních voleb národní demokracii příliš nepotěšily. Z celkového pohledu posílily opoziční socialistické strany (české i německé). Dobré dílčí výsledky pro Kramářovu stranu přišly například z Hradce Králové nebo Českých Budějovic, ale ztráty v pro stranu prestižní Praze zakrýt nemohly. Národní demokracie neměla před volbami zájem jít v jednotném bloku občanských stran, ale ihned po volbách vyčítala v *Národních listech* množství kandidátek a tříštní voličských hlasů.¹⁵⁹ Stesk po předvolebním semknutí proti socialistickému bloku neměl od národní demokracie upřímné opodstatnění. Na druhou stranu výčitky na Karlíkovu kandidátku, která ČsND v Praze připravila o část voličů, byly upřímné a hořké. Ztrátu přibližně sedmi tisíc hlasů přičetla strana osobním ambicím fašistických předáků, kteří měli jít proti původnímu Gajdovu rozkazu a v posledních dnech agitovali přímo vůči národní demokracii.¹⁶⁰ Tradiční povolební národnědemokratický kolorit o boji osamocené ČsND proti všem nyní dostal další rozměr o ráně do zad od NOF. Národní demokracie si již od fašistů začala držet zřetelný odstup.

156 ANM, František Hlaváček, karton č.: 77, Zápis ze schůze důvěrníků Velké Prahy z 18. října 1927.

157 VÚA-VHA, Sběrka vzpomínek, sig. 9166, Vlastimil Klíma, *Dr. Karel Kramář a fašismus*. Rukopis, 1979. srov. VÚA-VHA, Sběrka vzpomínek, sig. 9165, Vlastimil Klíma, *Národní demokracie: Ustavující valný sjezd, program, Hrad, myšlenkové proudy, Košice 1945*. Rukopis, 1980.

158 ANM, František Hlaváček, karton č.: 76, Korespondence 1927, Dopis Karlu Kramářovi z 27. září 1927.

159 *Národní listy – Ráno* 16. října 1927.

160 *Národní listy: Večerník – Národ* 17. října 1927.

3.5 Spor s mládeží demokratického zítřku a konec roku 1927

S nastupující zimou v roce 1926 se Studentský odbor v Mladé generaci vydal do otevřeného střetu o ovládnutí celé mládežnické organizace. Hlavní vzbouřence představovaly osoby z okruhu skupiny Demokratického středu, který odmítl Hlaváčkem prosazovaný radikalismus a podporu fašismu. Mezi přední představitele opozice patřili Vojtěch Horák, dr. Procházka a Josef Matoušek ml. Ten byl symem stejnojmenného pozdějšího ministra a ve straně významného politika. Z tohoto důvodu proti němu Hlaváček nevystupoval příliš tvrdě jako k ostatním vzbouřencům. Pravě výše uvedení vystupovali s kritikou nacionalismu a Kramáře samotného. Matoušek ml. odmítl na konci října provádět v sekretariátu Mladé generace Kramářovy pokyny, což vyústilo v ostrý konflikt s Hlaváčkem. Koncem listopadu 1926 se objevil požadavek na svolání sjezdu Mladé generace na polovinu ledna příštího roku. Záměrem bylo definitivně vyřešit spory s odbojným Studentským odborem. To Hlaváček podporoval, protože si přál odstranit vedoucího studentského odbojníka dr. Procházku, kterému zazlival všemožné nelojalnosti.¹⁶¹ Za nimi, a údajnými opozičními činy, se skrývalo pouze politické taktizování studentů. V tomto případě šlo o vyhnutí se řádné schůzi, která by znamenala jejich porážku. Objevily se například pozvánky na schůzi, ale s jiným datem konání apod. 12. prosince na schůzi zemského výkonného výboru Mladé generace byli při hlasování opozičníci i s Matouškem drtivě poraženi.¹⁶² Hlaváček předjímal klidné a brzké vyřízení sporů, ale to se mylil. Mimořádný zemský sjezd Mladé generace nakonec proběhl v Praze 5. února 1927.¹⁶³ 260 účastníků se delegátů zvolilo kandidátku vedenou Josefem Joštem, který patřil ke skupině Národní myšlenky. Další vítězství a upevnění toho směru přišlo o den později. Na mimořádném valném republikovém sjezdu Mladé generace byl předsedou nového ústředního výkonného výboru zvolen Ladislav Rašín. Stoupenci poraženého studentského vedení se seskupili kolem nového nezávislého listu mladých národních demokratů – *Demokratický zítřek*, který poprvé vyšel 11. února 1927. Zklamano opoziční skupinu nyní vedl tajemník poslaneckého klubu Vojtěch Horák. Celý spor díky Kramářově nerozhodnosti bobtnal a protáhl se až do podzimu, kdy mezitím na sebe obě mládežnické skupiny čile útočily.

Demokratický zítřek, jako *nezávislý list mladých národních demokratů*, se ostře stavěl proti pravicově nacionálnímu kurzu, který udržoval sympatie k fašistům. Dalším krokem se stalo založení Akčního výboru Mladé generace. Jedním z jeho čelných

161 AMN, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, Dopis z 2. prosince 1926.

162 Tamtéž, Dopis z 14. prosince 1926.

163 PMR, fond 1082, karton č. 5, Situační zprávy 1927 Čechy, 3. politická zpráva situační za dobu od 23. ledna do 5. února 1927.

představitelů se stal pozdější generální tajemník národní demokracie Vojtěch Horák. Vedení Mladé generace pevně ovládalo trio Ladislav Rašín, Josef Jošt a Vlastimil Klíma, který se staral o ideovou stránku. V červnu ústřední organizační komise strany, která měla zmocnění k vyřízení sporů uvnitř Mladé generace, rozhodla o rozpuštění Akčního výboru Mladé generace a podřízení všech institucí Mladé generace Ústřednímu výkonnému výboru ČsND.¹⁶⁴ *Demokratický zítřek* měl být zastaven. Akční výbor Mladé generace tyto direktivy zamítl a naopak zaútočil s požadavkem na suspendaci Hlaváčka se Síssem. Dále vymáhal veřejné prohlášení o neslučitelnosti členství v Národní obci fašistické. Pro samotného Kramáře bylo typické, že si přál zastavení periodik obou znesvářených skupin (*Demokratický zítřek*, *Mladý národ*), nikoliv pouze jednoho. Záleželo mu na klidném, a pokud možno konstruktivním, vyřešení sporu. Jednatel zemského výkonného výboru Jan Ebert se v dopise Kramářovi podivil nad jeho přísným postupem vůči Mladé generaci a jejímu vedení. To mělo být stále věrné Kramářovu učení a jeho zásadám.¹⁶⁵ Dalším typickým znakem pro národní demokracii bylo, že Kramářovým přáním se řada lidí zaklínala, ale ve skutečnosti se chovala jinak. V podstatě si často každý dělal skoro, co chtěl. Na direktivy z vedení strany se nehledělo a oba zneprátelené tábory bojovaly dál. Vedení Mladé generace mělo jednoznačně silnější postavení, protože je podporovali ve straně důležití muži F. Hlaváček a F. Sís. Po obecních volbách 12. listopadu zasedalo zastupitelstvo strany, které přijalo několik důležitých rezolucí.¹⁶⁶ Došlo k likvidaci sporu v mládeži. Věková hranice se snížila na 26 let, což se dotýkalo stávajícího vedení (L. Rašín i V. Klíma přesahovali hranici). Mladá generace také přišla o část autonomie a pořádání politických projevů podmiňoval souhlas Ústředního výkonného výboru strany. Obě zneprátelená periodika již byla zastavena. Výše uvedené změny (v organizačním řádu) přinesly nespokojenost, trpkost a nepochopení, proč se Kramář takto k tzv. integrálním nacionalistům v čele Mladé generace zachoval. Odboj skupiny Demokratického zítřku, občas označovaný za odboj realistů v mládeži národní demokracie, přinesl výsledky. *Národní osvobození* psalo dokonce o vítězství realistů ve straně.¹⁶⁷ Je třeba přiznat, že pokud to vítězství bylo, tak mu nejvíce pomohl definitivní krach Hlaváčkem prosazované politické linie využívající fašisty. Na výše uvedené schůzi 12. listopadu jedna z přijatých rezolucí dala formální výraz rozchodu s fašistickým hnutím. NOF se svou volební účastí stala politickou stranou a to odporovalo organizačnímu řádu. Politická linie ve straně se změnila především díky krachu Hlaváčkem pro-

164 NA, PMR, fond 1082, karton č. 5, 9. politická zpráva situační za dobu od 29. května do 25. června 1927.

165 ANM, František Hlaváček, karton č. 76, Korespondence 1927, Dopis od Jana Eberta z 1. srpna 1927.

166 NA, PMR, fond 1082, karton č. 5, Rok 1927, čís. 32262, 14. Politická zpráva situační za dobu od 16. října do 12. listopadu 1927 z 19. listopadu 1927.

167 *Národní osvobození* 16. listopadu 1927.

sazované politiky, opírající se o spolupráci s fašisty, než aktivitou skupiny Demokratického zítřku.

Na Moravě se ke konci roku 1927 objevily nesmělé pokusy Národní strany práce o návrat do lůna národní demokracie.¹⁶⁸ V úvahách prozatím padaly návrhy na společný postup v příštích obecních volbách. Stránského stranický projekt se propadl a hledal možnosti, kam by se mohl přidat, především kde by mohl získat mandát. Brněnský lídr František Toušek od počátku tyto snahy rázně odmítal. Byl to on, kdo moravskou národní demokracii křísil v roce 1925, když se od ní odtrhl Jaroslav Stránský a jeho společníci. Karel Engliš a Jaroslav Stránský měli pro místní národní demokraty status nevítaných osob. Samotné využití hlasů Národní strany práce bylo problematické. Jednalo se o městskou stranu, která měla na venkově slabé výsledky. Z opatrných námluv nakonec sešlo. Někteří členové Národní strany práce se postupně začali objevovat na kandidátkách národních socialistů. V únoru 1930 se konal likvidační sjezd Národní strany práce, kde padlo doporučení straníkům, aby i oni vstoupili k národním socialistům.

3.6 Národnědemokratický ministr ve vládě

Československá národní demokracie platila za člena panské koalice (třetí vlády Antonína Švehly), ale svého oficiálního ministra – straníka a politika v ní neměla. Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností představovalo pro národní demokracii poslední baštu, kterou si nárokovalo. Ministerstvo financí po Bohdanu Bečkovi už obsazovali především odborníci (vyjma dvou správcovských intermezz Emila Frankeho). Ve Švehlově vládě na podzim 1926 zasedla řada odborníků a mezi ně můžeme počítat i ministra průmyslu, obchodu a živností Františka Peroutku. Sice měl k národní demokracii blízko, ale jejím členem nebyl. V letech 1926 a 1927 panoval mezi Kramářovou stranou a Hradem velmi vyostřený poměr. To platilo zejména v osobě prezidenta Masaryka. Taktéž z hlediska koaličního vládnutí se občas naskýkala otázka, jestli národní demokraté dávají přednost koalici, nebo spíše opozici. Na podzim 1927 národní demokracie definitivně vyřešila svůj poměr k NOF a její nacionální směr politiky musel ustoupit. Zlepšené poměry k Hradu a zodpovědnější politika s sebou přinášely očekávání, že by se jeden z předních straníků mohl stát ministrem.

Na konci dubna 1928 se konečně situace jevila příhodnou a na jednoho národního demokrata čekalo povolání k převzetí ministerské funkce. Jednání výkonného výboru ČsND k této záležitosti trvalo pět hodin. Od prezidenta Masaryka přišla žádost, aby dostal na výběr ze tří kandidátů – tzv. terno. Již nějaký čas představoval hlavního pretendenta na ministerský post Josef Matoušek, který se snažil

168 ANM, Karel Kramář, karton č. 47, Dopis Františka Touška z 13. prosince 1927.

zejména o to, aby se žádná volba do terna vůbec nekonala. Svoji pozici ve straně se snažil uhájit útočením na Hrad a jeho kamarilu. Apeloval na předsedu strany Kramáře s tím, že za svoji práci od něj očekává patřičné zadostiučinění. Ve své argumentaci se především soustředil na hájení své odbornosti a vhodnosti. Tu opíral o tezi, že je sice doktorem práv, ale jeho žena vlastnila továrnu a to podle něj zaručovalo dostatečně odbornou kvalifikaci pro ministra průmyslu, obchodu a živností. Karel Kramář přišel do schůze s návrhem terna a hájil ho. Oponenty vedl František Sís, který nechtěl prezidentovi ustupovat a přál si trvat na jediném kandidátu. Po prudkém dvojím hlasování, kdy u prvního Viktor Dyk zpochybnil správnost počítání lístků, čímž urazil Kramáře, nakonec terno nejtěsnější většinou prošlo. Ministerský pretendent Matoušek se ho uraženě účastnit nechtěl, ale nakonec se nechal přesvědčit. Do terna se volilo několikrát, protože jeho sestavení musel schválit celý výkonný výbor. Zajímavostí byl určitě návrh do prvního terna kvůli jeho složení. K Josefu Matouškovi totiž přibyli dva nacionální radikálové – Antonín Hajn a Viktor Dyk. Tím by T. G. Masaryk mohl reálně vybrat pouze Matouška. Po dlouhých sporech se nakonec hlasovalo o jednotlivých kandidátech postupně. Nejvíc volebních lístků získal bývalý ministr Ladislav Novák. Terno pro prezidenta se skládalo z trojice: favorizovaný Josef Matoušek, Jaroslav Brabec a až na posledním místě se nacházel Ladislav Novák. Matouškova pozice se zdála velmi nadějnou, vlivný agrárník Bohumír Bradáč ho ujišťoval, že jeho jmenování bude podepsáno.¹⁶⁹ Prezident Masaryk nakonec vybral právě až posledního z nabízené trojice. Důvodů měl několik. Oficiální výtky vůči Matouškovi směřovala k jeho neobornosti. Prezident republiky bývalého realistu Matouška příliš oblíbeného neměl. Považoval ho za člověka velmi naivního. Jeho kritická řeč vůči němu a jeho hradní kamarile se nepodařila utajit. S Ladislavem Novákem měli na Hradě dobrou zkušenost. Patřil v národní demokracii k lidem, se kterými udržovali dobrý vztah. Novákovo jmenování podpořila také Kancelář prezidenta republiky, zejména Přemysl Šámal, se kterým měl Ladislav Novák přátelský vztah.

Výběr kandidátů v národní demokracii ukázal její vnitřní poměry v plné nahotě. Nejednotnost, taktizování, koho nevolit, kde téměř každý hrál především na sebe. Není proto překvapením, když řekneme, že reakce Josefa Matouška na své nejmenování nebyla úplně klidná a ambice po ministerském křesle lehce nevyzimely.

I následující události v letech 1928–1929 měly především politický ráz. Došlo k přesunům jak ve straně, tak ve vládní koalici. První zemské volby, konané v prosinci 1928, přinesly národní demokracii lepší volební výsledek, než loňské komunální volby. Zisk nových 37 tisíc hlasů pro již ne tak radikální a nacionálně vyhraněnou národní demokracii představoval nadějný příslib do budoucna¹⁷⁰. Le-

169 Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR), fond T635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č. j. T-521/28, Záznam rozhovoru s Ladislavem Novákem z 2. května 1928.

170 KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: (1918–1938)*. 1. díl, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929). 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 407.

vicové strany posílily, kdežto koalice jako celek oslabila díky ztrátám katolických stran – lidovci a HSLS utrpěli značný odliv hlasů. Volební součty ukazovaly vítězství opozičních stran oproti vládním o 300 tisíc hlasů. Ministerské předsednictví za nemocného Antonína Švehlu vykonával Jan Šrámek. Toho velmi těšilo zastávání nejvyššího vládního postu, ale nespokojenost s ním projevovali i zástupci ostatních katolických stran. Na Švehlova nástupce, který fakticky přebere ministerské předsednictví zpět do agrárnických rukou, se čekalo poměrně dlouho. Nástupnictví korunního prince agrární strany – ministra národní obrany Františka Udržala nesporné nebylo. On sám považoval své pověření pouze jako provizorní. Dobrý volební výsledek a hospodářská konjunktura nahrávaly agráříkům pro vypsání parlamentních voleb. Lidovci sice utrpěli v zemských volbách porážku, ale kalkulovali s tím, že celostátně pojaté oslavy svatováclavského milénia jim hlasy přinesou. Nejsilnější vládní strany měly zájem na vypsání parlamentních voleb.

3.7 Rozpad koalice občanských stran a hledání spojence do parlamentních voleb v roce 1929

Československá národní demokracie si od druhé poloviny roku 1927 přála koalici udržet a být v ní co nejdéle. Klíčovou předvolební otázkou pro ni bylo, jestli vystupovat těsně s agráříky a budovat blok občanských stran, či nikoliv. Agrární strana si přála využít zbývající předvolební čas k prosazení hospodářských a agrárních zákonů, které se týkaly především jejich vlastních voličů. Otázkou, jestli má národní demokracie jít, či nejít s nejsilnější politickou stranou, fakticky vyřešil menší, ale přitom silný proud ve straně. Ten se v národní demokracii začal stále více a více prosazovat. Generální tajemník Ústředního svazu československého průmyslu František Xaver Hodáč se totiž rozhodl plně zahájit svoji politickou kariéru. Již v lednu 1929 psal František Sís nemocnému Karlu Kramářovi o vážnosti situace: „*kdy se strana dostává do situace buď anebo.*“¹⁷¹ Agráříci chtěli prosadit obilní monopol a zvýšení obilních cen. František Sís viděl situaci reálně. V prosazení zákonů agráříkům národní demokracie zabránit nemohla a rozbít vládu nemělo smysl. V tehdejší konstelaci žádná nová, výhodnější koalice vzniknout nemohla. Na druhé straně se nabízela situace těsné spolupráce s agráříky, podpořit je a něco od nich na oplátku získat. Josef Matoušek, jednající v Osmě za nemocného Kramáře, měl zájem agráříkům vyhovět, a to poměrně vstřícně, ale F. X. Hodáč jakékoliv ústupky agráříkům razantně odmítal a hájil požadavky svého průmyslu. V agrární straně zvítězila Švehlova koncepce široké strany, která přesahovala Práškovo striktně selské – venkovské pojetí. To znamenalo mohutnou agrární expanzi do hospodářských, peněžních a průmyslových sektorů. Agráříčtí politici

171 ANM, Karel Kramář, karton č. 49, Korespondence s Františkem Sísem, Dopis z 19. ledna 1929.

měli snahy vyvázat zemědělské průmyslníky z Hodáčova ÚSČP. Nakonec tato akce padla díky aféře banky Bohemia. Další faktor představovaly osobní vztahy a ty Hodáč neměl s řadou agrárníků nejlepší. Svůj postup hájil tím, že by se díky obilnímu monopolu zdražily potraviny a základní potřeby. Své názory a zájmy často skrýval za mlhavé teze o politice pro všechny třídy, kdy se žádná z nich nefavorizuje. To konvenovalo i s hlavním ideovým principem národní demokracie jako strany všenárodní, ale k volebnímu úspěchu to nikdy nevedlo.

Nejhorší situace pro Kramářovu stranu by nastala tehdy, kdyby agrárníci prosadili své zákony bez kompenzace pro ni. Národní demokracie se sice stále tvářila jako strana všenárodní, ale měla zájem na určitých skupinách voličů (soukromí úředníci, učitelé, gážísté). Přála si pro ně alespoň něco ze zákonných opatření prosadit, aby měla v předvolební kampani před svými voliči na co poukázat. Brzký rozpad bloku občanských stran, který by přitom ve volbách nezískal parlamentní většinu, by znamenal pro Československou národní demokracii ten nejméně příznivý děj. Trochu předběhneme dějovou linku a můžeme potvrdit, že tento scénář ČsND skutečně potkal. Vztah s Republikánskou stranou zemědělského a malorolnického lidu se začal drolit. Tím se rozpadal i blok občanských stran jako celek. Ještě začátkem května po sjezdu RSMZL se nezdála společná budoucnost s národní demokracií úplně ztracená. Vůči Kramářově straně padl pasus o „věrných s věrnými“, ale to představovalo jediný výstup ze sjezdu, který mohl národní demokracii potěšit. Po něm se totiž začaly objevovat vážné výhrady vůči Švehlově straně a výrokům, které zazněly na jejím sjezdu. Především útočné pasáže proti odpůrcům agrarismu a měštům národní demokracie příliš nepotěšily. O vzájemně dobrý poměr se zasazoval na jedné straně Kramář s Hlaváčkem a na druhé straně Bradáč. Ten tehdy jednal zejména za agrárníkou pravici kolem Berana, Vraného a také Hodži. Švehlova strana přišla s myšlenkou na vytvoření bloku agrárních stran s německým Bund der Landwirte a to znamenalo pro blok občanských stran konec. Jako první tuto skutečnost pochopili v národní demokracii lidé z okolní skupiny Demokratického středu. Ti jasně předpokládali, že by cenou za udržení spojení s agrárníky bylo velké podřízení národní demokracie a popření jejího programu, což by ve svém důsledku mohlo znamenat také její definitivní konec. Dalším z důležitých činitelů se ukázal výše zmíněný F. X. Hodáč, který proti agrárníkům občas ostře vystupoval za pomoci tiskových kampaní. Tím se blok občanských stran jako celek rozdrobil úplně. Lidovci se pokusili o podobný krok s vytvořením bloku katolických stran, který ale narazil zejména z důvodů nacionálních na odpor. Naopak dobře spolupracoval blok socialistických stran. V tomto schématu se národní demokracie ocitala v jakémsi vzduchoprázdnu a osamění.

Od přelomu let 1928 a 1929 probíhala jednání s Jiřím Stříbrným, který hledal spojence. Prozatím vlastnil Slovanskou stranu národně socialistickou, která měla charakter spíše hnutí. Po soudním zbavení poslaneckého mandátu se Stříbrný definitivně rozhodl pro budování nové, vlastní politické existence. Jiří Stříbrný udr-

žoval dobré vztahy s radikálnějšími národními demokraty, jako František Hlaváček a František Sís. Navíc předseda Karel Kramář měl pro Stříbrného velkou míru pochopení a respektoval jeho schopnosti. On i jeho strana Stříbrného podporovali, když byl odstraněn od národních socialistů a čelil soudním přím o svůj poslanecký mandát. U zrodu jednání o možném spojení stála schůzka Františka Stříbrného s Františkem Hlaváčkem, která se odehrála na konci prosince. F. Stříbrný slíbil zarazit útoky vůči národní demokracii a přišel s návrhem společné kooperace, případně úplného spojení.¹⁷² Jiřímu Stříbrnému by to poskytlo již vybudovanou stranu s fungujícím stranickým aparátem a na oplátku by tiskoviny Stříbrných sloužily zájmům národní demokracie. Hlaváčka a J. Stříbrného pojil také zájem na oslabení Edvarda Beneše, se kterým měli oba konfliktní vztah. Na další schůzku již bratři Stříbrní zvali Hlaváčka se Sísem. Ze vzájemných schůzek se během několika měsíců vyvinula seriózní jednání o sloučení Stříbrného hnutí (strany) s národní demokracií v novou politickou formaci. Karel Kramář pověřil Františka Hlaváčka, aby vedl jednání o možném sloučení.¹⁷³ Jak se říká, dohoda již ležela na stole. Domluven měl být nový název strany a její program, také poměr tisku k organizacím, organizační změny, stanovení kandidatur a společný postup v příštích parlamentních volbách. Dohoda se nakonec neuskutečnila díky dvěma problémům. Jiří Stříbrný představoval velmi zkušeného a schopného politika. Mimo to měl také dobré informace o jednotlivých politicích a o tom, co se v jednotlivých stranách děje. Musel vědět o problematice financování národní demokracie. Jeho podmínky oficiálně směřovaly k financování strany a poměru strany k velkopřemyslu. V reálu nešlo o nic jiného, než o zbavení se vlivu Živnostenské banky a jmenovitě Preisse s Hodáčem. Stříbrný věděl o jejich silném působení na ČsND a nechtěl je přijmout do nové strany pod záminkou (více) lidového charakteru nového subjektu. Tím pádem by do ní exponenti velkokapitálu neměli přístup. Kramář Stříbrného podmínky odmítnul a jednání ustala. Na druhé straně národní demokracie příliš nevěřila tvrzením, že by Stříbrný dokázal zajistit slibovaných 70 tisíc hlasů, a zejména nechtěla přistoupit na zaručení požadavku tří poslaneckých mandátů. Ty Stříbrný chtěl pro sebe a dva své spolupracovníky – Karla Perglera a Jindřicha Trnoblanského. Jiří Stříbrný si měl na národní demokracii vymoci, kromě zvolení za jednoho ze čtyř místopředsedů ÚVV, kandidaturu buď na druhém místě v Praze, nebo na prvním místě ve venkovské župě.¹⁷⁴ Nakonec se musel bývalý předák národních socialistů porozhlédnout po spojencích jinde. Na konci dubna se rozhodl ke kompletnímu budování své strany, nově již jako Radikální

172 ANM, František Hlaváček, karton č.: 76, Korespondence 1928, Dopis Karlu Kramářovi z 30. prosince 1928.

173 Tamtéž, II. 1931, 1855/1–5, Žalobní odpověď ke stranickému soudu z 3. prosince 1931.

174 VYKROUPIL, Libor. *Jiří Stříbrný: Portrét politika*, Matices Moravská : 2003, Brno. s. 192.

strana – slovanští socialisté. Do parlamentních voleb šel ve spojenectví s NOF pod hlavičkou Ligy proti vázaným kandidátním listinám.

Hlaváček se Stříbrným spolu často komunikovali a na začátku října 1929 se domluvili na zastavení tiskových kampaní vůči sobě s vyhlídkou toho, že by spolu mohli v parlamentu spolupracovat.¹⁷⁵ Dohody vzaly rychle za své. V předvolebním klání se do sebe periodika obou skupin pustila s plnou vervou a jedno nenechalo na druhém niť suchou. Zřejmě jediný, kdo nechtěl tvrdě postupovat vůči Stříbrnému, byl František Hlaváček. Národní demokracie před volbami často opakovala tvrzení o ztracených hlasech voličů pro Stříbrného Ligu, která nemá šanci dostat se do parlamentu. Liga se nakonec do parlamentu dostala se ziskem sedmdesáti tisíc hlasů, což znamenalo tři poslanecké mandáty. Výsledek voleb potvrdil správnost Stříbrného odhadů a požadavků na národní demokracii. Vlivný pražský národně demokratický tajemník (předseda ZVV v Čechách) Josef Dlabola po volbách přišel s informací o sponzorství Stříbrného projektu agrárníky.¹⁷⁶ Sám Jiří Stříbrný se měl vyjádřit ve smyslu, že národní demokracii již nepotřebuje, protože má bohatšího strýčka. Jeho Liga měla za agrárníky dělat hlučnou politiku proti Hradu a tím by voličsky, ale i významem oslabil národní demokracii.

9. června 1929 se konala ve stranickém sekretariátu národní demokracie porada stranických špiček. Dosavadní aktivita nevedla k získání volebního spojence, a tak během schůze padl i návrh na navázání spolupráce s Národní obcí fašistickou.¹⁷⁷ Na této poradě padlo konečné rozhodnutí proti spolupráci s NOF, protože byla fakticky rozbita a nalézala se v úpadku. Jednoduše ji nebylo jak využít pro vlastní prospěch. Jediný ze všech, kdo se o spolupráci s fašisty zasazoval, byl František Hlaváček. Na stejné schůzi padlo rozhodnutí, aby se všemi prostředky pracovalo proto, aby byly parlamentní volby ještě minimálně o rok oddáleny „*Kdyby volby měly být teď, byl by důsledek pro nár. dem. katastrofální.*“¹⁷⁸

Situace ve straně byla trvale neurovnaná a nedobrá. Národní demokracie měla také co do činění s aférami, které zavinila, nebo u jejich zrodu stála. Po vyhlášení teze maďarského agenta Bély Tuky o tzv. vacuum iuris podal slovenský předák národní demokracie Milan Ivanka na Tuku trestní oznámení pro velezradu. Problém tkvěl v Hlinkově slepé víře v Tuku, což vedlo v hysterickou kampaň proti jeho odsouzení. Na protest vystoupila před volbami HSLS z vládní koalice.

Další aféru rozpoutal přímo Karel Kramář, když se na valném sjezdu národní demokracie, který se konal 13.-14. dubna 1929 v Praze na Královských Vinohradech, opřel do ministra zahraničních věcí. Vůdce strany se vyjádřil o Edvardu Benešovi

175 ANM, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, Dopis z 3. října 1929.

176 AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č.j. T-1216/29, Záznam rozhovoru s Dr. Vladimírem Slavíkem 31. října 1929.

177 Tamtéž, č. j. T-1812/29/I, Nar. dem. a fašism z 12. června 1929.

178 Tamtéž, č. j. T-1812/29/II, Nar. dem. a volby z 12. června 1929.

ve smyslu, že ve své politické aktivitě používá nemravných prostředků. Inkriminované vyjádření se rychle dostalo do tisku a velká aféra přišla na svět. Iluze o používaných metodách politiků za první republiky není třeba mít, ale podstatné bylo, že se Kramář sám svojí vinou dostal do situace, kdy nemohl vyhrát. Souhlasil s čestným soudem, kde předpokládal, že prokáže všechny Benešovy nemravnosti. Něco takového prokázat představovalo velmi obtížný úkol a v případě, že by se mu něco takového podařilo, musel by Beneš z vrcholné politiky odejít. To by znamenalo pravděpodobně i odchod prezidenta Masaryka. Za Kramáře se postavil s plnou vervou Hlaváček, který chtěl k útokům na Beneše využívat stranický tisk. Mimo to se výrazně angažoval ve shánění jakéhokoliv materiálu na E. Beneše již od dob odboje. Proti Hlaváčkově naopak vystoupili Hodáč s Novákem. Ti trvali na rezervovaném postoji vůči ministru zahraničních věcí.¹⁷⁹ Prvně jmenovaný jednal více energičtěji a upozorňoval generálního tajemníka strany na důsledky jím vedených tiskových kampaní. Opatrný postup doporučovali také agrárníci v čele s ministerským předsedou Františkem Udžalem. Ministr Ladislav Novák měl na Kramáře důležitou páku v podobě financování strany. Hlaváčkově otevřeně řekl, že pokud jednání o urovnání a omezení sporu Kramář – Beneš dopadne špatně, tak průmyslníci odmítnou stranu finančně podporovat. Hlaváček sice Nováka obviňoval z defetismu, ale ministr viděl aféru více reálněji. Kramář se svými obviněními mohl těžko uspět, respektive je prokázat. Při se nakonec podařilo omezit do soukromé roviny Beneš – Kramář. Soud se vyvíjel podle předpokladů a Kramář zůstával v obtížné situaci, která špela k jeho prohře. Dostal Jaroslavem Preissem zprostředkovanou nabídku na čestné urovnání sporu, ale tu odmítl.

Samotný dubnový valný sjezd svým charakterem nijak nevybočil. Akcentu se opět dočkaly zavedené stranické postuláty o národní ideji, principech demokracie a beztrždní – nestavovské společnosti. Již před sjezdem se objevovala kritika tzv. levé inteligence ze skupiny Demokratického středu. Zejména radikální členové, jako Viktor Dyk, si nebrali servítky. Dyk chtěl využít situace, kdy se sjezd konal na jeho domácích Vinohradech. Ty byly vždy radikální a pravicově orientované. Tamní senátor navrhoval o vyloučení „středistů“ ze strany hlasovat. Tomu zabránil až Kramářův zásah. Během sjezdu zdůrazňovala trojice Kramář, Sís a Preiss nutnost zaslání pozdravného telegramu prezidentu republiky. Šlo v té době o zavedený úzus politických sjezdů. Vztah strany k Hradu (Masarykovi), a zejména Kramáře, který ho určoval, se nacházel na vzestupné části sinusoidy, byť pořád měl jasně dané mantinely. Karel Kramář ve své řeči shrnul vývoj vztahu k TGM, kdy viděl za všemi rozmíškami v éře první republiky okolí, kterým se prezident obklopil.¹⁸⁰ Signifikantním se stal výrok předsedy národní demokracie k zaslání pozdravného

179 ANM, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, Dopis z 3. května 1929.

180 *Národní listy* 16. dubna 1929.

telegramu: „*Nic platno, ať tam nahoře sedí kdokoli, nutno v něm vždy respektovati a ctíti hlavu státu.*“¹⁸¹ Proti zaslání telegramu prudce vystoupila dvojice Hlaváček s Matouškem. Generální tajemník strany nikdy neměl dobrý poměr k Hradu a pretendent na ministerský post Josef Matoušek se ministrem nestal. Jejich nechuť měla jednoduše z čeho pramenit.

Z Kramářovy řeči stojí za uvedení jeho rekapitulující pasáž o národní demokracii a fašismu.¹⁸² Předem zdůraznil, že k italskému fašismu měla mít strana stanovisko vždy kritické. V roce 1926 se podle něj ČsND soustředila na podporu lidového hnutí, ve kterém spatřovala protiváhu rostoucí aktivitě komunistů. Lidové hnutí mělo proti třídním tezím nabízet ideu nacionalismu a fungovat s aktivizačním účinkem. Národní demokraté podporovali lidové hnutí, dokud se netransformovalo v politickou stranu. Kramář obhajoval tehdejší stanovisko Ústředního výkonného výboru ČsND, který dovoloval národním demokratům souběžné členství ve fašistických organizacích. Fašisty – NOF jako politickou sílu odmítl a vytykal jim zkompromitování československého nacionalismu. Společný rozchod zapříčinila přeměna hnutí na politickou stranu. Karel Kramář odmítal, že by v Gajdově aféře hájil konkrétně odvolaného generála, nýbrž legálnost a charakter postupu proti němu. Tehdejší správnost podpory fašistického hnutí dokazoval také přílivem členstva a nikoliv jeho úbytkem směrem k fašistům.

Politickou hladinu rozčeřili i agrárníci, když bylo na jejich květnovém sjezdu předneseno Švehlovo poselství (jeho pravost je doposud zpochybněna), kde padla například slova o parazitech na vrub těch, kteří odporovali agrární politice.¹⁸³ V atmosféře afér a hlasité nespokojenosti l'udáků se František Udržal rozhodl požádat prezidenta republiky o vypsání předčasných parlamentních voleb již na 27. října 1929.

Československá národní demokracie hledala spojence, který by jí pomohl vylepšit špatné volební výsledky. V Čechách v hledání úspěch neměla (viz výše), a tak se ve svém hledání orientovala na Slovensko a Podkarpatskou Rus, kde měla slabou základnu. Nově tak vznikl volební konglomerát: Československá národní demokracie; Národní rolnická jednota; Slovenská národní strana; Ruská národní strana; Autonomní zemědělský svaz; Ruské národní sjednocení; Karpatoruská strana pracujícího lidu, maloročníků a bezzemků. Vzhledem k dosavadním volebním výkonům národní demokracie, kdy její výsledky neodpovídaly ambiciózním odhadům, nebude velkým překvapením, když trochu předběhneme a sdělíme, že ani tentokrát volby moc dobře nedopadly. Takto velký konglomerát může teoreticky přinést hodně hlasů. Počet hlasů na Slovensku a Podkarpatské Rusi skutečně

181 AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č. j. T-1209/29/VII, Telegram pres. rep. na sjezdě nár. dem. z 14. dubna 1929.

182 *Národní listy*. 16. dubna 1929.

183 KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky : (1918–1938)*. 1. díl, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929). 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 552.

povyrostl, ale velký počet spojenců s sebou nesl také značné požadavky na poslanecké a případně senátorské mandáty. Slovenský národně demokratický předák Milan Ivanka během jednání o společném volebním postupu velmi nedoporučoval dávat Rusínům jakékoliv sliby na mandáty (požadovali poslance a senátora), ale zůstal v Praze nevyslyšen.¹⁸⁴ Požadavky všech spojenců se nepodařilo uspokojit, protože volební zisk to jednoduše nedovoloval. Hlaváčkovy předvolební odhady, které sám považoval za umírněné, předpokládaly zisk od slovenských a rusínských stran v rozmezí 3–4 poslanecké mandáty, 1–2 senátorské mandáty.¹⁸⁵ Tyto odhady zůstaly nenaplněny, ale solidní počet získaných hlasů dovoloval jejich využití ve II. skrutiniu. Brzo vyplula mezi společně kandidujícími napovrch nespokojenost. Spojenectví se rychle drolilo a to nepředstavovalo jedinou jeho stinnou stránku. Národní demokracii stál zisk hlasů na Slovensku a Podkarpatské Rusi značné prostředky a její spojenci občas budili údiv. Zejména se jednalo o Autonomní zemědělský svaz, který vzbuzoval značné rozpaky i uvnitř národní demokracie. Jednalo se o promaďarskou a protičeskoslovenskou stranu, kterou vedl statkář Ivan Kurtjak. Proti jeho kandidatuře se postavil Karel Kramář a měl vymoci takové usnesení, že Kurtjak kandidován nebude. Celou záležitost považoval za vyřízenou a odjel pryč. V národní demokracii měl situaci na Podkarpatské Rusi pod patronací Antonín Hajn. Ten nakonec Kurtjakovu kandidaturu prosadil, protože si to podle něho měla situace vyžadovat.¹⁸⁶ O dohodu se Slovenskou národní stranou stál pro agrárníky Milan Hodža, který apeloval u Hlaváčka na vše možné, ale národní demokracie – Hlaváček mu odmítli národníáry přenechat.¹⁸⁷ Jejich předseda Martin Rázus získal poslanecký mandát, pro Slovenskou národní stranu vůbec první v její československé historii.

3.8 Politický nástup křídla živnostenské banky v národní demokracii a volby do Národního shromáždění 1929

Uvnitř Československé národní demokracie stále přetrvávala situace, kdy vůdce strany fakticky nevládl (pokud Karel Kramář vůbec někdy straně vládl). V roce 1929 v souvislosti s parlamentními volbami docházelo k novému přerozdělení politické moci ve straně. Dosavadní spojenectví Františka Hlaváčka s Františkem Síssem se rozpadlo a do zápasu o směřování stranické politiky vstoupil zcela otevřeně František Xaver Hodáč. Skupina Živnostenské banky tímto krokem získala

184 ANM, Karel Kramář, karton č. 49, Korespondence s Otakarem Šimandlem, Dopis z 11. září 1929.

185 AMN, František Hlaváček, karton č. 76, Dopis z 3. října 1929.

186 AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č. j. T-1251/24, Záznam o rozhovoru s Františkem Síssem z 6. listopadu 1929.

187 ANM, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, Dopis z 4. října 1929.

větší vliv na rozhodování uvnitř strany. Ten měla díky financování již v minulosti, ale nově mohla ovlivňovat plánované politické kroky a nikoliv zpětně korigovat národnědemokratický kurz. Vliv F. X. Hodáče postupně rostl, ale v roce 1929 ještě nebyl tolik rozhodujícím jako v pozdější době.

Ústavení kandidátních listin předcházelo taktizování a řada sporů uvnitř strany o to, kdo má kam zamířit. Dvojice Hodáč – Preiss se snažila do kandidátek zasahovat, ale s nevelkým úspěchem. Sám F. X. Hodáč měl původně vést kandidátku českobudějovické župy, ale místní ho odmítli. Nakonec převzal po Matouškově střední Čechy (volební kraj mladoboleslavský), kde byl hladce přijat. V souvislosti s generálním tajemníkem ÚSČP musíme zmínit ještě kandidaturu na jihu Moravy. Mladého brněnského lídra Františka Touška vynesla jeho aktivita až na první místo místní kandidátní listiny. Toušek byl profesí brněnským tajemníkem ÚSČP a tedy Hodáčův podřízený. Preiss s Hodáčem napnuli všechny síly, aby Touškově kandidatuře zamezili. Navíc o jeho kandidaturu neměli zájem ani zlínský Baťové, se kterými měl F. X. Hodáč nadstandardní vztahy. Za průmysl již kandidoval Hodáč do parlamentu a Toušek navíc patřil do skupiny Národní myšlenky, která stále prosazovala radikálnější kurz politiky, než který by vyhovoval Živnostenské bance. Na brněnského předáka se snesl velký tlak, aby z prvního místa kandidátky odstoupil. Vše došlo tak daleko, že hrozby propuštěním z pracovního poměru se naplnily a přišla mu z pražského ústředí ÚSČP výpověď.¹⁸⁸ Poté, co se dostala do veřejného povědomí, byla nakonec stažena. Pražské vedení strany a také F. X. Hodáč si přáli na první místo dosavadního poslance Viléma Votrubu. Bojovný Toušek se nakonec tlakům pražského ústředního výkonného výboru podvolil, ale odstoupení svého lídra jednoznačně odmítl Zemský sekretariát ČsND pro Moravu a Slezsko. Podpořil ho také František Hlaváček a Jan Renner. František Toušek se stal poslancem a Vilém Votruba senátorem.

Sporné a problematické kandidatury přišly na Olomoucku a Pardubicku. František Sís si vyprosil Olomouc. Jeho místní nasazení budilo rozpaky. Z kraje nepocházel, mezi nejpopulárnější politiky také nepatřil a jeho stranická hvězda spíše upadala. Ve straně si udržoval pozici Kramářova nejoddanějšího stoupence. Na dotaz Preisse, proč Síse nechal kandidovat, mu vůdce strany rozhořčeně vylíčil situaci, kdy ho Sísova žena zaklínala udržitelností jejich životní existence.¹⁸⁹ František Sís měl mandát již slíben z dřívější doby. Ze svých představ o podobách kandidátních listin musela skupina Živnostenské banky notně slevit. Nakonec se soustředila na svoji největší prioritu – získat pro F. X. Hodáče mandát. Jeho kandidatura se nesetkala všude s bouřlivým nadšením. U pravicových – nacionálně orientovaných národních demokratů se vynořovala řada pochyb o kandidujícím

188 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami* s. 389.

189 AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č. j. T-1171/24, Dopis z 20. října 1929.

profesoru národního hospodářství. Udržoval si celkem dobrý poměr k Hradu a jeho ÚSČP úzce spolupracoval se svým německým protějškem, takže svaz dostal nelichotivý přídomek „utrakvistický“. Hodáč byl považován za exponenta Živnostenské banky a často i za kariéristu. Z tohoto důvodu se s národní demokracií před parlamentními volbami 1929 rozešel známý nacionál profesor Bohumil Němec. Když byla Hodáčova kandidatura na jihu Čech odmítnuta, měl Jaroslav Preiss pohrozit, že nedá na volby ani krejcar, dokud nebude Hodáčova kandidatura kladně vyřízena.¹⁹⁰ Na náležité představení a doporučení Hodáče v mladoboleslavské župě se podíleli Hlaváček s Matouškem. Josef Matoušek měl původně opět vést Mladoboleslavský volební kraj, ale nakonec se zařadil na druhé místo v Praze za Karla Kramáře. V Mladé Boleslavi bylo vše dobře připraveno a pochyby o hladkém přijetí generálního tajemníka ÚSČP za kandidáta neměl nikdo. F. X. Hodáč se ve své předvolební řeči věnoval tématům, kde se nešlo příliš zmýlit – kritika stranických obchodů a výčet toho, co národní demokracie zařídila.¹⁹¹ Jako ve všech svých projevech se věnoval zejména hospodářským záležitostem. Projev zakončil heslem: „*Pro větší prospěch a pro větší slávu našeho národa!*“ a byl hladce přijat za lídra místní kandidátky.

Další z řady problematických kandidatur se odehrála na Pardubicku, kam byl generální tajemník strany František Hlaváček spíše nasazen – podobně jako Sís a Hodáč. Sice zastával funkci župního předsedy, ale místní ho měli za cizího. Ti většinou podporovali svého odstaveného kandidáta profesora B. Dudychu, který měl blíže ke skupině Demokratického středu. Místní volby skončily pro národní demokracii debaklem. Na Pardubicku se naopak dobře vedlo konkurenčnímu uskupení Jiřího Stříbrného. Sám Hlaváček měl ve straně více odpůrců než příznivců a jeho volební kampaň měla mít formu reklamy obchodního cestujícího. Stejně tak mu u místních nepomohly zvěsti, že má mandát zaručený. Když se Hlaváček po volbách prohlásil v tamní župě jako její tzv. zástupce poslance, tak ho presidium zemské organizační komise jednomyslně odmítlo.

Solidních volebních výsledků dosáhli národně demokratičtí kandidáti, kteří akcentovali hospodářský program státu – F. X. Hodáč a Ladislav Novák. Volební svolání národní demokracie vyšlo 13. října 1929 v *Národních listech*.¹⁹² Strana se pochlubila svými zásluhami – co vše dokázala během svého vládního angažmá vybojovat a s jakým programem jde do nadcházejících voleb. Pyšnění se obnovením zemského zřízení, konsolidací finančního hospodářství a nový platový systém pro státní zaměstnance (zde ČsND musela velmi slevit z původních slibů) fakticky znamenal, že strana opět neudělala pro žádnou zájmovou složku (stav) téměř nic.

190 ANM, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, Dopis z 3. října 1929.

191 NA, František Xaver Hodáč, karton č. 159, Stenografický záznam ze schůze v Mladé Boleslavi z 10. října 1929.

192 *Národní listy* 13. říjen 1929.

Tradiční voliči národní demokracie jako úředníci, gážisté a případně živnostníci, pochybovali o tom, co pro ně strana vykonala. Národní demokracie nedokázala v tisku dobře využít skutečnosti, že se o zákony vztahující se k učitelům zasloužila právě ona. Bankovní úředníci cítili, že se ČsND nikdy nepostavila za jejich zájmy proti bankám a Matouškova proponovaná daňová reforma živnostníky spíše odradila. Volební program se držel stálíc jako spravedlivá práce pro všechny stavy, národní stát a slovanstvo. Zdůraznění se dočkal i boj za odstranění kandidátních listin, ale s tím se dalo těžko uspět, když si z toho udělal Jiří Stříbrný volební vývěsní štít.

Parlamentní volby roku 1929 se konaly po čtyřech letech rozkvětu mladé Československé republiky, ale zároveň v ovzduší plném dramatických událostí a různých afér. Volby skončily úspěchem socialistických stran. Sociální demokraté druzí, národní socialisté třetí. Agrárníci díky výsledkům ze Slovenska a Podkarpatské Rusi uhájili první místo. Největší propady zaznamenali Gottwaldovi bolševizovaní komunisté a lidovci, kteří nedokázali z velkolepých oslav milénia prakticky nic vytěžit. Vládní tábor jako celek oslabil a fakticky se dostal do menšiny, protože se ke stávající socialistické opozici přidala Hlinkova HLS a Stříbrného Liga. Německé aktivistické (vládní) strany stagnovaly. Československá národní demokracie si své voliče udržela. Její volební uskupení vykazovalo zisk 4,9%. To pro ni znamenalo jako téměř vždy malý a nedostatečný výsledek. Jeho dopadem byl velký boj o mandáty ve druhém skrutiniu. Ještě nedávno ve straně vedoucí dvojice Hlaváček – Sís se rozpadla. Oba očekávali od poslaneckého mandátu upevnění a zvýšení svého postavení ve straně. Hlaváček si přál vyrovnat se svému protějšku u agrárníků Rudolfu Beranovi a Sís se chtěl zbavit nálepky pouhého Kramářova poradce. Do druhého skrutinia národní demokracie vyslala zástupce svých odborů (Národní sdružení) Josefa Hudce. Ten za svůj politický život prožil pozoruhodnou cestu od sociální demokracie a jejich derivátů, přes národní demokracii a zase zpět k sociální demokracii. Jediné možné pozitivum pro národní demokracii znamenalo, že předehnala alespoň živnostníky, kteří oproti minulým volbám mírně oslabili.

František Udržal se jako ministerský předseda osvědčil, a tak se dočkal pověření k sestavení nové vlády. Konzervativní křídlo agrárníků okolo Staňka, Vraného, Berana a Hodži si přálo menšinovou koalici opřenu o spolupráci s malými stranami (autonomistické strany, Stříbrného Liga).¹⁹³ S tím by souhlasila i národní demokracie, která by tak mohla pomýšlet na odstavení Edvarda Beneše. To by u agrárníků velmi vyhovovalo Milanu Hodžovi, který měl o křeslo ministra zahraničních věcí celoživotní zájem. Tyto velmi smělé plány nakonec naplněny nebyly. Socialistické strany si vítězství vzít nenechaly a 7. prosince 1929 vznikla vláda široké koalice. V ministerském křesle Ministerstva průmyslu, obchodu a živností vystřídal Ladislava Nováka Josef Matoušek.

193 KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky : (1918–1938)*. 1. díl, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929). 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 560.

Pád nejoddanějšího stoupence Karla Kramáře – Františka Síse nabíral rychle na obrátkách. Sís zklamal Kramáře přístupem, když se před volbami dožadoval příslibeného mandátu, respektive volitelného místa na čele kandidátní listiny. Na druhou stranu je třeba dodat, že František Sís toho udělal pro stranu hodně a určitý nárok na mandát měl. Po volbách 1920 se Karel Kramář ocitl v těžké situaci vůči zástupcům průmyslu, kterým slíbil mandát a potřeboval je uspokojit (Ladislav Novák se o mandát hlásil s plnou vehemencí). František Sís se svého mandátu vzdal a pomohl vyřešit pro Kramáře trapnou situaci. Šéfredaktor *Národních listů* za to získal studium s finanční podporou na pařížské škole politických věd. Zároveň také vůči němu padl závazek poslaneckého mandátu. Ten měl být naplněn ve volbách 1925, kdy se opět vyskytla podobná situace. Všechny orgány strany posvětily jeho kandidaturu do II. skrutinia, ale na Kramářovu žádost rezignoval, aby mohl předseda strany dostat slibu generálnímu sekretáři Obchodní a živnostenské komory Františku Samkovi.¹⁹⁴ Kramář měl následně za souhlasu celého výkonného výboru pronést závazek o Sísově volbě v příštích parlamentních volbách. Nicméně ani v nich se vytoženého poslaneckého mandátu nedočkal. Ve volbách roku 1929 zklamal a případná podpora do II. skrutinia ani nepřišla. Jeho bývalý stranický spojenec František Hlaváček taktéž neměl zájem Síse podpořit. Zasadil se o to, aby ho výkonný výbor do II. skrutinia nepodpořil a místo něj dostal šanci František Toušek. Sísovi ve straně, a především u Kramáře, značně uškodila předvolební řeč v Olomouci, kde se ho zeptali na jeho vztah k prezidentu Masarykovi. Indiferentní – neutrální odpověď si někdo poznamenal a rychle se dostala do Prahy. Kramář vytkl Sísovi jeho devótnost s tím, že chce patrně přeseďlat na druhou stranu.¹⁹⁵ Tento odsudek se nám může jevit jako příliš tvrdý a možná i zlostný, ale zároveň poměrně vystihující oportunní povahu Františka Síse. Ten již brzo po volbách 6. listopadu v rozhovoru s kancléřem Přemyslem Šámalem sondoval možnosti na druhé straně.¹⁹⁶ Formality přátelského rozhovoru brzy ustoupily a přišla na řadu vnitrostranická politika. Sís si postěžoval na kde co a kde koho. Vyjádřil lítost, že nepřijal dřívější nabídku T. G. Masaryka na vyslanecký post a zdůraznil, že k němu byl vždy loajální. František Sís se nacházel s Přemyslem Šámalem – Kancelářím prezidenta republiky (resp. T. G. Masarykem) v kontaktu. Šámala přesvědčoval o své loajalitě k prezidentovi, a jak v ústředním výboru Československé národní demokracie vykonává umírněovací politiku, která souzní se zájmy Hradu. Na druhé straně si svoji pozici v národní demokracii upevňoval vysloveně nacionalistickými a protiněmeckými články.

194 ANM, Karel Kramář, karton č. 49, Korespondence s Františkem Sísem, Dopis z 23. ledna 1932.

195 AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č. j. T-728/30, Záznam o rozhovoru s Vlastimilou Sísovou z 30. května 1930.

196 Tamtéž, č. j. T-1251/24, Záznam o rozhovoru s Františkem Sísem z 6. listopadu 1929.

4 OD VLÁDNÍ STRANY K NÁRODNÍMU SJEDNOCENÍ (1930–1935)

Tato kapitola se věnuje období 1930–1935 a vzniku koncentračního uskupení Národní sjednocení. Začátkem třicátých let postupně získal ve straně rozhodující vliv generální tajemník ÚSČP F. X. Hodáč. Ten těsně spolupracoval s hlavním představitelem československého finančnictví – ředitelem Živnostenské banky Jaroslavem Preissem. Seriózní politický kurz, odmítající radikalismus a krajní pravici, se v tomto období ukázal jako koaličně neefektivní. Československá národní demokracie, plnicí ve vládní koalici velmi minoritní roli, nedokázala zabránit přijetí zákonů, které odporovaly jejím základním imperativům. Z těchto důvodů raději koalici opustila a provedla názorový obrat ke krajní pravici. Ten byl v původních intencích inspirován umírněným křídlem ve straně. Národní demokracie se s vidinou velkého předvolebního zisku spojila s krajně pravicovými subjekty v Národní sjednocení. To se před volbami 1935 prezentovalo vystupňovaným krajním nacionalismem.

4.1 František Xaver Hodáč

Osoba Františka Xavera Hodáče je v této práci klíčovou, a proto si zaslouží vlastní podkapitolu. Česká historiografie má k této nesporně významné osobnosti nemalý dluh. Dosud není jeho životopis nikde zpracován a nezdědka se objevuje pouze ve zkratkovitých a v poměrně jednostranných hodnoceních. Na druhou stranu je třeba přiznat, že se jednalo o osobnost složitou, rozmanitou a rozhodně nejednoduchou na popsání, případně historické zpracování.

František Xaver Hodáč se narodil v roce 1883 do rodiny významného brněnského advokáta Františka Hodáče, který se velkou měrou podílel na organizování

spolkového a kulturního života v Brně. Pod tímto vlivem se u něho již v mládí začaly projevat literární sklony. Skládal básně a během pražského studia psal také divadelní a literární kritiky. Mimo jiné mezi ně patřila i kritika tehdejší divadelní hvězdy Anny Sedláčkové. Hodáč vydal sbírku básní a redigoval studentské almanachy. Během pražských vysokoškolských studií patřil k nejvýznamnějším a nejaktivnějším představitelům v tehdejších studentském hnutí. Během let 1905–1906 zastával post předsedy Ústředního svazu československého studentstva. Věnoval se otázkám sociálním, organizoval studentské manifestace za všeobecné hlasovací právo a hájil požadavek na vybudování druhé české univerzity. Navázal dobré známosti s pražskými (českými) uměleckými kruhy a také s budoucími významnými osobnostmi pozdějšího Československa. Jednalo se především o navázání přátelství s Jaroslavem Preissem, který mu svědčil na svatbě. Studenti a jejich záležitosti byli Hodáčovi po celý život blízkými. Stal se členem předsednictva Společnosti přátel čsl. studentstva a později jako poslanec zasedal v parlamentní komisi, která měla v poslanecké sněmovně prosazovat požadavky studentů. F. X. Hodáč platil za známého a štedrého podporovatele, případně protektora různých studentských spolků a jejich oslav. V národní demokracii věnoval mnoho času studentskému odboru strany. Rád chodil na studentské schůze, kde přednášel a s velkým zápallem s mladými polemizoval a debatoval. Účastnil se i studentských demonstrací a nerozpakoval se jít v čele protestního průvodu. Někdy se dočkal i odsudků za to, že demonstrace sám podněcuje a vyvolává neklid. Veřejné angažmá se stalo jeho celoživotní náplní. Vypsát všechny organizace, ve kterých se angažoval, nebo patřil mezi členy, by vydalo na mnoho stran. Zmiňme tedy jejich pouhý nástin: Hlahol, Sokol, Britská společnost pro Československo, Spolek Národního muzea, Jednota pro povzbuzení průmyslu, Klub čes. právníků, Jednota profesorů komercialistů, Sbor pro zřízení druhého Národního divadla, Svaz pro výzkum a zkoušení techniky důležitých látek, Matice moravská, Umělecká beseda, Společenský klub (Praha). Národní klub, S.K. Smíchov, Tennisový odbor S.K. Smíchov a mnoho dalších.

Literátem se F. X. Hodáč nakonec nestal, ale nemusel toho příliš litovat. Na Univerzitě Karlově získal v roce 1907 doktorát práv, ale svoji životní cestu směřoval k vědám finančním. Ve Vídni studoval národohospodářský seminář pod vedením rakouského ekonoma Eugena Philippoviche. Po návratu ze studií se v roce 1909 oženil s malířkou Adélou Gollovou, se kterou měli dvě děti. Starší Ivan projevoval značnou impulzivnost a v mládí dával přednost doslova velmi rychlému životu, který vedl k řadě nehod. Ke své nevelké radosti se musel v nejednom urovnání sporu angažovat jeho otec. V dceři Nataše (Našce) plně rozkvetly umělecké sklony obou rodičů a stala se z ní přední hvězda filmového plátna. Vystupovala pod jménem Nataša Gollová. Její otec si zakládal na svém postavení a nehodilo se, aby dcera vysokoškolského profesora, generálního tajemníka ÚŠČP a poslance s ním byla jednoduše spojována – případně měla nějaké protekce. V uvažování F. X. Hodáče měla lepší původ než on (byl synem

právníka), a proto jí celý život vykal. Nataša mu naopak tykala. Naplnění hereckého talentu Nataši Gollové překazila komunistická doba. Ani její soukromý život jí příliš štěstí nepřinesl. Zemřela chudá a osamocená v roce 1988 v pražském domově seniorů. Až v posledních desetiletích vyšla na veřejnost zpráva o třetím dítěti F. X. Hodáče.¹⁹⁷ Mladická kritika výše uvedené divadelní herečky Anny Sedláčkové vedla v polovině dvacátých let k narození dcery Marcely. Její život byl v některých aspektech podobný její nevlastní sestře Nataše. Hezká a nadaná dívka se stala herečkou, kdy její kariéru čekalo vynucené zpomalení, či spíše zastavení. Natašu se po válce tehdejšímu režimu odsoudit nepodařilo, ale její sestra Marcela takové štěstí neměla. Byla za domnělé napomáhání k útěku za hranice odsouzena ke 12 letům vězení (propuštěna na amnestii v roce 1953). Život jí také příliš štěstí nepřinesl a nakonec v roce 1969 spáchala sebevraždu. Otec Hodáčovy manželky Adély Jaroslav Goll je považován za zakladatele pozitivistické historické školy v Česku. Z jeho prací a žáků vznikla tzv. Gollova škola. Během svých pražských studií se F. X. Hodáč účastnil seminářů profesora Golla. Svoji velmi úspěšnou pětadvacetiletou kariéru v organizování průmyslu zahájil v roce 1911, kdy se stal tajemníkem Jednoty průmyslníků pro Moravu a Slezsko. O rok později získal řádnou docenturu na c.k. české vysoké škole technické Františka Josefa v Brně. Před válkou měl politicky nejbližší k moravské lidovo-pokrokové straně. Do Československé národní demokracie vstoupil v době jejího založení.

Během války sloužil F. X. Hodáč ve Vídni jako záložní důstojník, který dostal přidělení do válečné kožařské ústředny. Již před válkou se znal s Tomášem Baťou a ze svého postu mu pomohl k dodávkám kůží. Baťova výroba se během války mohla zdesetinásobit a ten to Hodáčovi nikdy nezapomněl. Pokud bychom o někom mohli prohlásit, že byl Hodáčovým přítelem, tak bychom museli uvažovat o Tomáši Baťovi nebo Jaroslavu Preissovi. Paradoxně se oba tito giganti neměli v přílišné oblibě. Jana Antonína Baťu, který v roce 1932 po tragických okolnostech převzal zlínskou firmu, generální ředitel Živnostenské banky doslova nesnášel. Vadila mu jeho suverénnost, která hraničila až s exhibicionizmem. Hodáč se vždy snažil vzájemné spory mezi Baťovými a Preissem uhlazovat a vyrovnávat. Na konci války – v červnu 1918 F. X. Hodáč spolu s Jaroslavem Preissem zakládal Ústřední svaz českých průmyslníků. V poválečné éře se angažoval na mírové konferenci ve prospěch hospodářských zájmů Československa. Díky sponzorství továrníků Tomáše Bati a Jindřicha Waldese se mohl F. X. Hodáč v roce 1919 účastnit mezinárodní konference práce v USA. Zastupování různých, nejen průmyslových oborů, organizací a s tím spojené cestování po světě se mu stalo denním chlebem. Po válce již jako obyvatel Prahy začal vyučovat na Českém vysokém učení technickém. V roce 1922 získal jmenování profesorem národního hospodářství.

197 CIBULKA, Aleš. *Nataša Gollová 2:Černobílé vzpomínání*. Sláflka: Praha, 2003. s. 40.

V čele Ústředního svazu československého průmyslu stál prezidiální výbor, který se skládal z předsedy a dalších pětadvaceti členů. Ve výboru zasedali nejdůležitější zástupci průmyslových odvětví. Například kovoprůmysl zastupoval Ladislav Novák, dokud se nestal ministrem. Novák patřil na začátku mezi neaktivnější členy ÚSČP. Během jeho ministerského angažmá mělo Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností nejintenzivnější styk s ÚSČP, zejména po ose Hodáč – Novák. Jedním z místopředsedů byl také Josef Bartoň-Dobenín. Díky kapitálové účasti Živnostenské banky v průmyslu a své osobě byl nejvlivnějším místopředsedou Jaroslav Preiss. Původně byl generální tajemník (sekretář) ÚSČP jedním z úředníků jako ostatní tajemníci, ale to se s nástupem F. X. Hodáče změnilo. Tomáš Baťa a Jaroslav Preiss vyvinuli velké úsilí, aby na řízení svazu získali právě jeho. Baťa mu koupil do svazu osobní automobil a Preiss garantoval roční příjem ve výši půl milionu korun.¹⁹⁸ Hodáč se navrch dočkal zvolení za člena prezidiálního výboru jako jeho úřadující člen. Formálně stál na stejné úrovni jako ostatní členové, ale fakticky byl jeho vliv mnohem větší. Přitom ostatní funkce byly čestné a neplacené.

František Xaver Hodáč v čele organizace zastřešující domácí průmysl mohl naplno prokázat své velké schopnosti a kvality. Extrémní workoholismus, nekonečná energičnost, výborné organizační schopnosti, rozmanitost zájmů a kosmopolitní rozhled mu umožnily vybudovat z Ústředního svazu československého průmyslu jednu z nejvýznamnějších organizací Československé republiky. Snad jako v jediné evropské zemi se mu podařilo zastřešit veškerá průmyslová odvětví do jednotné fronty. To znamenalo v tehdejší době téměř unikátní úspěch. Průmysl jako celek, tak mohl stát jako protiváha vůči tehdejší agrární expanzi, ale také i proti silným odborům. Mezi průmyslníky se objevovaly individuality, které neměly zájem účasti v odborných spolcích z mnoha důvodů, ale generální tajemník jim umožnil individuální členství v ÚSČP jako v zastřešující organizaci. Dobrý příklad představoval Baťa, který dlouho bojoval se spolkem továrníků obuvi (vedli proti němu kampaň vůči jeho některým exportním výhodám), a přitom zůstával členem ÚSČP (dokonce jeho prezidia). F. X. Hodáč pro jednotlivé odborné referáty sháněl jen ty nejkvalitnější odborníky v zemi. Často se stávalo, že je přetáhl ze státní sféry, což mu bylo vytýkáno, ale dokázal jim nabídnout všestranně lepší podmínky. Lpěl na jejich dalším rozvoji, erudici a iniciativě. Jednotlivé referáty dosáhly takové úrovně, že se bez vzájemné spolupráce s nimi Ministerstvo financí neobešlo. Totéž platilo i pro uzavírání mezinárodních hospodářských smluv. Hodáč měl cit a talent rozpoznat (v hospodářství) vývoj věcí příštích. Jako tehdejší průkopník se plně rozhodl podporovat spolupráci průmyslu s vědou. Ze svazu pomohl zakládat výzkumné ústavy, které všemožně podporoval. Pěstoval stálý styk s Československou národohospodářskou jednotou, kde často publikoval v *Národohospodářském obzoru*.

198 ANM, fond 217, Vladislav Klumpar, karton č.: 1, *Ústřední svaz Československých průmyslníků 1920–1926*. s. 5.

Dále ve svazu založil různá odborná periodika. *Průmyslový věstník* se stal ústředním periodikem ÚSČP a stal se téměř nepostradatelným pomocníkem každého většího podniku. Hodáčem vybudovaný Ústřední svaz československého průmyslu svoji kvalitou, významem a pohotovostí předčil dřívější obchodní a živnostenské komory. V tehdejší Československu vládlo přebujelé stranictví. Zájmové politické strany si vždy pečlivě hlídaly svá území a své zájmy. V ÚSČP to neplatilo. Generální tajemník ve věci politického stranictví na nikoho nevyvíjel žádný nátlak. Šlo mu především o odbornou kvalitu. Byl velmi náročným šéfem, ale zároveň poměrně nesystematickým, protože měl příliš mnoho aktivit.¹⁹⁹

Jedním z největších počínů generálního sekretáře ÚSČP se nesporně stala vyjednaná dohoda z roku 1928 o spolupráci s Hauptverbandem der deutschen Industrie, který sídlil v Teplicích. Hodáčovi se podařilo české Němce přivést k úzké spolupráci. Nešlo o úplné splynutí obou svazů, ale spíše o formu federace. Hodáč celou záležitost prezentoval jako úspěch československé věci.²⁰⁰ Převedení (česko-) německých průmyslníků, z nichž někteří stále udržovali sympatie k německému nacionalismu, do aktivistického tábora, znamenalo velký úspěch. Sám Hodáč si sliboval větší blízkost a kontrolu nad německými závody v Ostravě, Schichtem, Liebigem, etc.

V národní demokracii tento úspěch paradoxně F. X. Hodáčovi spíše uškodil. V nacionální straně získalo ÚSČP posměšné přívěskové utrakvistický svaz (autorem F. Sís) a pochopení od nacionálně orientovaných straníků nepřicházelo. Další faktor představovaly Hodáčovy ambice, které mířily na ty nejvyšší posty. Kolovalo o něm mnoho zvěstí. Nemluvalo se příliš o ministerstvech financí nebo průmyslu. Kuloáry hovořily až o aspiracích na ministra zahraničních věcí. Vlastimil Klíma nabyl dojmu, že se F. X. Hodáč snažil prostřednictvím obou svazů získat případnou podporu pro vysoké politické místo.²⁰¹

Do aktivní politiky vstupoval František Xaver Hodáč spíše tak trochu zadními dveřmi. V roce 1926 přetáhl Jaroslav Preiss k sobě Jana Dvořáčka a naopak více do stranické politiky vstoupil F. X. Hodáč. Ve svých politických začátcích se pod vlivem své velké energie občas dopouštěl vyložených chyb, které vyvolávaly u spolustraníků rozpaky. Například na schůzi soukromých úředníků přítomní žádali, aby zaměstnavatelé poskytovali práci také národním demokratům.²⁰² Vyslanec strany, profesor národního hospodářství Hodáč se jim snažil vysvětlit, že jejich požadavky jsou vlastně nemorální, protože se tak zaměstnavatele nemohou chovat z důvodů veřejné morálky. To nepředstavovalo nejšťastnější vyjádření před voliči, kteří očekávali od svého politika slova podpory.

199 ANM, Vladislav Klumpar, karton č. 1, *Ústřední svaz Československých průmyslníků 1920–1926*. s. 64.

200 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 361.

201 Tamtéž, s. 381.

202 ANM, Karel Kramář, karton č. 49, Korespondence s Františkem Síssem, Dopis z 19. ledna 1929.

F. X. Hodáč se rychle stal pro Československou národní demokracii nejdůležitějším mužem z hlediska financí a vzhledem k faktu, že strana měla permanentně finanční problémy, jeho důležitost razantně rostla. Jenom připomeňme, že Hodáč a Preiss spolu těsně spolupracovali, takže obejít jednoho a jít za druhým prakticky nešlo. Jejich spolupráce se projevila také nástupem Hodáče do správní rady Pražské akciové tiskárny, kde působil za Živnostenskou banku. Jak jsme mohli vidět v minulých kapitolách, Jaroslav Preiss měl velkou snahu korigovat směr a styl psaní *Národních listů*. Podnikl k tomu několik akcí, ale žádoucí výsledky se nedostavily. Neuskutečněná instalace Arnošta Heinricha přinesla Preissovi zklamání a ubrala mu na chuti se účastnit dalšího boje o směřování listu, kterému stále udával směr Hlaváček se Sísem. Skupina Živnostenské banky se soustředila na postupné získávání akcií Pražské akciové tiskárny. Do přímého souboje o ovládnutí *NL* se při zahájení své aktivní politické kariéry plně pustil F. X. Hodáč. Jak uvidíme později – Hlaváčka a Síse se mu podařilo odstranit a Viktor Dyk zemřel ve vlnách Jaderského moře. Hodáč získal poměrně rychle v redakci *Národních listů* navrch a často zabráňoval vydávání článků, které neodpovídaly jeho představám.

Nejdůležitějším pro Hodáčovu stranickou kariéru se stalo, když dokázal, aby Komitét národně demokratických průmyslníků neodevzdával straně finance přímo, ale vkládal je do jeho dispozičního fondu při ÚSČP.²⁰³ Jeho oponenti často opakovali výtku o jím zavedené politice moci peněz ve straně a v podstatě měli pravdu. Celková forma dispozičního fondu byla velmi nezřetelná. F. X. Hodáč neměl ve zvyku se s kýmkoliv o fondu bavit a způsob jeho využívání neexistoval, respektive jakákoliv kontrola neexistovala. Část průmyslníků okolo bratrů Bartoňů-Dobeníňů, Heidlera, Robětína a také Löwensteina se začala bouřit a odmítala posílat peníze na v podstatě nekontrolovaný účet jedné osoby. Peníze začaly straně posílat opět přímo. Hodáč s Preissem svolali poradu národně demokratických průmyslníků, kde za vše vyčínili Františku Hlaváčkovi, kterého měli za agitátora odbojné akce proti nim. Oba obhajovali tezi o nemožnosti tříštění finančních prostředků na propagaci a docílili svého. Platby opět putovaly do Hodáčova dispozičního fondu. Ten se pouze zavázal, že: „*bude při svých dispozicích dbáti výslovných přání nár. dem. průmyslníků.*“²⁰⁴ Hodáč s přibývajícimi léty ve straně získal přezdívku „Fuád“ po egyptském autokratickém monarchovi. Sám o sobě tvrdil, že je člověk rapsodický. Jeho odpůrci mu vytýkali kariérismus, zjištnost a ctižádost. F. X. Hodáčovi byl vlastní pragmatismus, což lze také považovat za diplomatictější pojmenování jemu vytýkaných vlastností. Ve svých pamětech na něj vzpomínal Vlastimil Klumpar, který s ním několik let pracoval v ÚSČP a vystihl jednu z vlast-

203 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Prst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 385.

204 Tamtéž, s. 386.

ností svého nadřízeného.²⁰⁵ Hodáč se vždy měl velmi snažit o těsný styk s Aloisem Rašínem, protože měl vliv ve finančních otázkách a v národní demokracii. Tím pádem málo spolupracoval s Kramářem. Jakmile dostal ze sanatoria zprávu, že je s Rašínem konec, tak se měl začít rychle shánět právě po Kramářovi. Podle vzpomínek Vlastimila Klumpara si měl Hodáč rychle uvědomit, kdo je v ČsND po Rašínově smrti nejvýznamnější, a následně se podle toho zařídil.

4.2 Odstranění radikálních nacionálů z vedení strany

Po získání poslaneckého mandátu v roce 1929 se pustil F. X. Hodáč plnou parou do prosazování jím požadovaných změn ve straně. Měl k tomu velmi dobré podmínky. Rozhodoval o financích strany – na jaře 1929 získal post úřadujícího místopředsedy finanční komise. Mohl plně využívat osobní dispoziční fond a průmyslníci stáli (vesměs) za ním. Schopnosti a spojení nepostrádal, přiměřeně vycházel s Kramářem a vůle mu také nechyběla. Jak následně uvidíme, tak největší překážkou Hodáče se stal do velké míry sám Hodáč. Jeho obrovská razance, tížádost, neklid a výbušnost ve svém důsledku vedly k řadě konfliktů a nakonec i k neoblíbenosti. Hodáč uměl navazovat účelová spojení s politiky. V tomto případě šlo o spojení s těmi, kterým se nelíbilo prosazované pojetí nacionální strany s protihradním zaměřením. Na začátku se mu podařilo získat (podmínečného) spojence ve vlivném a populárním Františku Ježkovi, který měl ve straně poměrně specifické postavení. V roztržité straně se často úspěšně pohyboval mezi jednotlivými skupinami a celou svoji kariéru se připravoval na převzetí ministerského postu. S Hodáčem je pojil zájem očistit stranu od protihradní a vyhrocené politiky. Hodáč se prioritně zaměřil na *Národní listy* a preferoval jako prvního, koho bylo potřebné omezit, jejich ředitele Františka Síse. Podle paměti Vlastimila Klímy doporučoval Ježek odstranění Františka Hlaváčka jako prioritní.²⁰⁶ František Ježek měl zájem pomoci svému příteli, dosavadnímu tajemníku poslaneckého klubu Vojtěchu Horákovi, do postu generálního tajemníka strany právě místo Františka Hlaváčka.

Celá situace, s výběrem na koho prvního zaútočit, se stala trochu nepřehlednou a paradoxní. Karel Kramář již prvního ledna varoval F. X. Hodáče, aby na Hlaváčka neútočil a naopak si přál, aby ho chránil: „*Já bych za žádnou cenu nedopustil odstoupení Hlaváčka.*“²⁰⁷ Vyzdvihoval především jeho lojalitu. Kramář hrozil, že každý pokus o jeho odvolání by musel brát jako útok na svoji osobu. O měsíc později – začátkem

205 ANM, Vladislav Klumpar, karton č. 1, *Ústřední svaz Československých průmyslníků 1920–1926*. s. 6. a 26.

206 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 386.

207 NA, František Xaver Hodáč, karton č. 313, Korespondence dr. Kramář 1930–36, Dopis z 1. ledna 1930.

února 1930, se v Praze konal sjezd národní demokracie. Hodáč zde měl otevřenou roztržku s Hlaváčkem, kterému vytkl liknavost v jeho činnosti generálního tajemníka.²⁰⁸ Ten to odmítl a odůvodňoval svoji (ne)činnost pomínutím své kandidatury do poslanecké sněmovny. Ve II. skrutiniu nezískal mandát, který měl mít slíbený Kramářem a výkonným výborem za svoji protihradní činnost. Na sjezdu vznikla roztržka, kdy se za Hlaváčka postavily některé venkovské organizace (zejména slovenské), ale také překvapivě František Ježek. Ten měl za sebou podporu svých státně-zaměstnaneckých odborů. Ježek měl vždy dobrou politickou intuici a zřejmě vytyčil, že Hlaváčka ve stávající situaci lehce odstranit nepůjde. Vedení strany roztržka nepotěšila. Jako reakci vydalo oběžník organizacím, který nabádal nesympatizující skupiny s Hlaváčkem, aby se ve stranických záležitostech neobracceli na něj, ale na Hodáče. Po sjezdu se ihned začaly šířit spekulace nad dalším osudem generálního tajemníka ve straně. Kolovaly obavy, aby ze strany nevystoupil s některými organizacemi, podobně jako to provedl Jaroslav Stránský. Generální tajemník ÚSČP Hodáč následně raději přesunul svoji aktivitu vůči dalšímu odpůrci ve straně. Dařilo se mu mít přehled o dění ve stranickém sekretariátu a do jisté míry ho i kontrolovat. Na svoji stranu totiž získal vlivného pražského aparátčíka Josefa Dlabolu. Hlaváčkově byla v uvozovkách přistřížena křídla, když povinně dostal svého zástupce Josefa Hlada, který patřil mezi lidi F. X. Hodáče.

František Sís ve straně požíval respekt zejména za svoji odbojovou činnost, ale po volbách 1929 byl již ve straně fakticky odepsaným. Doporučovalo se mu, aby se spíše soustředil na sepsání odbojových pamětí. Jeho dřívější spojenectví s Hlaváčkem se rozpadlo. Ve volbách vyhořel a Kramářův poměr k němu se zhoršil. Již na přelomu roku se Kramář radil s Matouškem o tématu, jak nejlépe Sísu odstavit (odstranit) a Hodáčovi vzkazoval: „...shodli jsme se, že by každé příliš okaté odstraňování Sise bylo těžkým nebezpečím pro stranu, zejména kdybyste ho měl nahradit aspoň *de facto* Vy (Hodáč).“²⁰⁹ Nicméně předseda strany podpořil nového poslance Hodáče, který mezi své aktivity zařadil i starost o *Národní listy*, ale předjímal těžkosti s případným odvoláním Sise. Kramář doporučoval pasivní přístup, protože František Sís se podle něj nakonec odstraní sám svoji pohodlností a leností. Odmítal proti němu otevřeně vystoupit a vzkazoval: „...nechtěl bych být za žádnou cenu jeho *popravčím*.“ Karel Kramář si přál pokud možno nějaký nekonfliktní odchod jednoho ze svých nejvěrnějších spolupracovníků. Františku Sísovi bylo nejprve nabízeno gentlemanské vyrovnání, kdy se za jeho další existenci zaručoval i Jaroslav Preiss. Sís všechny nabídky odmítl a dál se snažil držet své místo, které již ale bylo dávno ztracené.

208 AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č. j. T-727/30, «Národní demokracie» z 17. února 1930.

209 NA, František Xaver Hodáč, karton č. 313, Korespondence dr. Kramář 1930–36, Dopis z 1. ledna 1930.

Impulsivní F. X. Hodáč nechtěl příliš otálet a zaútočil vůči Sísovi přímo. Použil vůči němu nesrovnalosti ve finančních otázkách. V reálu to vypadalo tak, že Síše obviňoval z defraudace a přímo ho označoval za zloděje. 24. dubna ve schůzi ředitelství PAT Hodáč opět zaútočil na Síše, ale tehdy ještě ostřeji než dříve.²¹⁰ Františka Síše nejvíce hájili jeho přátelé Bohdan Bečka a Bohumil Němec. Oba patřili k odpůrcům nového směru ve straně, který reprezentoval F. X. Hodáč a za ním stojící Živnostenská banka (Jaroslav Preiss). Ve straně ale již měli vliv spíše formální, než skutečný. Po řadě obvinění se žádala Sísova rezignace. Opět mu bylo doporučeno, aby se věnoval psaní pamětí s tím, že mu bude dosavadní příjem ponechán. Nabídka zůstala nevyslyšena. Následně měla Františka Síše v jeho domě z rozčlenění ranit mrtvice. Z té se měl probrat až po 36 hodinách. Zajímavá byla prvotní reakce Kramáře, pro kterého představoval Sís nejoddanějšího služebníka. Ten měl reagovat slovy: „*To má Sís z té politiky*“ a zejména: „*To má Sís ze svého lajdáctví.*“²¹¹

F. X. Hodáč vítězství dosáhl – zbavil se Františka Síše, ale za cenu vyvolání značné nelibosti vůči své osobě. Dalšího dne mu Viktor Dyk odmítl podat ruku a Hodáče to velmi pohněvalo. Jeho výbušnost (obdobně jako Dykova) vedla k požadavku satisfakce. Jejich vzájemný spor musel řešit až čestný soud. Celou aféru dokázal patřičně využít Stříbrného tisk. Hodáčův odpůrce Hlaváček se ve straně postaral o rozšíření celé aféry i s patřičnými detaily. Čestnému soudu předsedal František Lukavský. František Ježek se stal důvěrníkem F. X. Hodáče a Antonín Hajn důvěrníkem Viktora Dyka. Oba zneprátení sokové představovali do velké míry zarputilé individuality a kompromisy se hledaly velmi těžko. Literát Dyk přišel přímo s obviněním, že se Hodáč chce zmocnit rozhodování v *Národních listech* a přivést je na politickou orientaci blížkou Hradu. F. X. Hodáč se soustředil na meritum svého útoku na Františka Síše – dokazování jeho pochybení ve funkci vrchního ředitele PAT. Celý spor skončil, když Dyk prohlásil, že z nečestného jednání Hodáče obvinít nechtěl, ale že se k politické stránce případu vrátí, až to zdravotní stav Síše dovolí.²¹²

Vlastimil Klíma měl kladný poměr k Sísovi, kdežto k Hodáčovi velmi rezervovaný a v některých záležitostech až negativní. Oba ve straně zastávali jiné politické koncepce. Klíma je ve svých pamětech k Sísovi hodně shovívavý, ale Jan Hochman takovou potřebu neměl. V rozhovoru s Přemyslem Šámalem potvrdil Hodáčova obvinění a jejich faktický základ.²¹³ Sám Hochman měl vidět padělané stvrzenky na peníze. Již během Sísovy zdravotní rehabilitace se utvořila skupi-

210 AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č.j. T-676/30, Záznam o rozhovoru s Miroslavou Paulovou z 23. května 1930.

211 Tamtéž.

212 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 386.

213 AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č. j. T-66/31, Zápis rozhovoru s Janem Hochmanem z 17. ledna 1931.

na starších straníků, kteří měli zájem politické karty nemocného Františka Síse využít. Viktor Dyk se svými Královskými Vinohrady a skupina Národní myšlenky stáli za Sísem. Jejich terčem se začínal postupně více a více stávat F. X. Hodáč.

Nemocného se zastával také, ve dvacátých letech pro finance strany důležitý, bývalý ministr financí Bohdan Bečka. Jeho hvězda v národní demokracii již zapadla, ale podobně jako Sís měl ve straně značné renomé ze své odbojové činnosti. Pravě Bečka se stal jedním z hlavních obhájců Sísovy rehabilitace. Zastat se přítele je vždy hezké, ale tato situace měla i druhou stranu. Bývalý ředitel PAT – NL svoji pozici ve straně již dávno ztratil a v tomto případě Bečka spíše využil pomyslnou hůl proti Jaroslavu Preissovi, kterému stále nemohl odpustit svoje odejití z Živnostenské banky. Na Preisse vznikl tlak na zajištění existence pro národnědemokratickou ikonu válečného odboje. Nabídka již Sís dostal před svojí mrtvicí, když dobrovolně opustí svůj post, ale nevyužil je. Jaroslav Preiss neměl rád Františka Síse a nebylo překvapením, když Sísova záležitost hladce neprošla. Hodáč si po události s mrtvicí již začal brát ve svém postupu větší rezervy, ale Sís pro něj zůstával (a tak ho i nazýval) zlodějem a zrádcem. Zlodějem kvůli finančním machinacím a zrádcem, protože se Hodáč dozvěděl o Sísově povolebních (1929) návštěvách na Hradě, kde si měl s radostí postěžovat a sondovat tam pro sebe další možnosti. Tím měl vyzradit důvěrné informace (především si stěžoval), o kterých se měl dozvědět i prezident Masaryk. Kancléř Šámal měl povinnost o průběhu návštěvy prezidenta informovat. O věci se promptně dozvěděl Karel Kramář a požádal Jana Hochmana o písemné potvrzení těchto obvinění. Hradní kancelář si nepřála písemně obvinění potvrdit, ale Přemysl Šámal nabízel své svědectví k dispozici.

Samotný zdravotní stav nemocného vyvolával pochyby. Jeho rekonvalescence měla dobrý průběh a občas se jevil až v nezvyklé dobré kondici. František Sís během první světové války fingoval nemoc. Pobýval v nemocnici na lůžku a tato příhoda vešla ve známost. Jan Hochman měl celou Sísovu mrtvicí a jeho rekonvalescenci za značně přehnanou. Stejný náhled vyjádřil i Karel Kramář a další členové strany. I z těchto důvodů nebyla chuť Preisse s Hodáčem na vyhovění požadavku Sísova zajištění příliš velká.

Vliv Karla Kramáře na stranu upadal po celý prvorepublikový čas. Stále častěji ho provázela dlouhá období, kdy mu nemoc nedovolovala veřejnou činnost. Zůstával ve svém obydlí a to se také ve straně neprojevovalo příliš dobře. Již dříve jsme uvedli, že národní demokracii pod alespoň nějakou kontrolou nikdo po Rašínově smrti víceméně neměl. Ambice na převzetí faktického předsednictví, ne-li přímo předsednického nástupnictví, chovalo ve straně několik výraznějších osobností. Ne náhodou téměř každý, kdo takto smýšlel, se snažil získat přízeň Kramáře a jeho případné schválení. Občas se objevila kritika mířící na tzv. „byzantinismus“ v národní demokracii, kde každý uctívá Kramáře a snaží se získat jeho přízeň. To ovšem představovalo nutnost pro naplnění velkých ambicí. F. X. Hodáč používal taktiku častých návštěv u Karla Kramáře. Formálně se s ním radil a informoval ho

o veškerém dění ve straně. V reálu mu spíše předkládal již rozhodnuté věci na schválení, kde si zároveň již byl jist Kramářovým stanoviskem. Proto není divu, že se jejich politiky do velké míry shodovaly. Pokud nastaly problémy a neshody, řešil je Hodáč ve výkonném výboru strany, kde si dokázal zajistit podporu.

O velkých ministerských ambicích Josefa Matouška již zmínka padla a i on měl snahu využít Kramářovy nepřítomnosti k posílení svého postavení ve straně. Matoušek ve II. vládě Františka Udržala získal křeslo ministra průmyslu, obchodu a živností. Tím pádem via facti stouplo jeho postavení veřejné a také stranické. Při Kramářově absenci se stal hlavním obhájcem vládní politiky a účasti Československé národní demokracie v koalici. Na povolebním lednovém sjezdu v pražském Merкуру již měl Josef Matoušek zřejmé tendence vystupovat jako nový vůdce strany.²¹⁴ Průběh sjezdu řídil ústřední výkonný výbor, respektive F. X. Hodáč. Ten prosadil, aby se delegáti nespokojení s volebními výsledky mohli celé odpoledne vymluvit. Na jejich kritiku jim nebylo ani odpovídáno a o jejich závěrech se ani nehlasovalo. Zklamání, kteří postrádali moc a silný vliv jako předáci z Českých Budějovic – Autengruber a Kvasnička, veřejně vystoupili a kritizovali Karla Kramáře. Vyčítali mu jeho přílišnou ústupnost vůči agrárníkům. Navrch přidali kritiku útočící na úpadek strany a přiklonili se k provádění politiky více lidové, zejména konkrétní. Jednoduše si přáli provádět politiku více zájmovou. Za zmínku ze sjezdu stojí příspěvek nově zvoleného senátora Josefa Havlína. Ten ambice nepostrádal a vděk za mandát mu také nechyběl: „*Jako senátor vidím, jak je to těžké dělat dobrou politiku a musím uznat, že Kramář to dělá fajn.*“²¹⁵ Josef Matoušek bývá často řazen do zjednodušeného schématu tzv. průmyslového křídla ve straně, ale není to úplně opodstatněné a správné. S průmyslem měl společnou pouze onu manželku, která vlastnila továrnu. Taktéž nepatřil k lidem z Živnostenské banky a vztah s F. X. Hodáčem můžeme označit pouze za korektní. V otázkách cel a obilního monopolu se rozcházeli a F. X. Hodáč mu svojí aktivitou často jeho pozici neulehčoval. Nicméně na začátku roku 1930 Josef Matoušek skutečně mohl vystupovat a jednat téměř jako vůdce strany, protože mu dal Karel Kramář plnou moc k zastupování v době své nepřítomnosti.

Již na přelomu ledna a února 1930 musel národnědemokratický ministr řešit velkou nepřijemnost. Ministr zahraničních věcí Edvard Beneš se účastnil konference v Haagu, která se zabývala reparačními otázkami. Zároveň se dočkal definitivního přijetí Youngův plán. Zjednodušeně můžeme konstatovat, že poražené státy získaly úlevy v reparačních platbách a povinnostech. To samozřejmě nemohlo české nacionály v případě Německa a Rakouska potěšit. Československo získalo dohodu s věřitelskými mocnostmi, které se vzdaly vůči němu pohledávek z titulu mírových

214 AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č. j. T-151/30, «Velké zasedání národní demokracie v Merкуру» z 9. ledna 1930.

215 Tamtéž.

smluv. ČSR se placení ovšem nevyhnula. To se pouze přesunulo pod jiný název a Československá republika se zavázala zaplatit 10 milionů zlatých marek během 37 let.²¹⁶ Vláda se rozhodla jako výraz poděkování odeslat ministru zahraničních věcí děkovný telegram. Když se o něm hlasovalo, tak návrh podpořil i ministr Josef Matoušek. Jeho podpora vyvolala ve straně a v poslaneckém klubu velkou nelibost. Tu zesílila i Benešova kontinuální zahraniční politika, která neměla příliš přízné pro italský režim. Zahraničněpolitické teze národní demokracie si přitom dělaly velké naděje na možné přísliby ze zlepšeného vztahu s Itálií.

Z vedení strany přišli nacionálně orientovaní Viktor Dyk a Antonín Hajn, které proti Benešovi vydatně podpořil František Hlaváček s myšlenkou na návrh vyslovení nedůvěry ministru zahraničních věcí. Viktor Dyk hrozil složením mandátu, pokud by strana souhlasila s odesláním děkovného telegramu. Poslanci Antonín Hajn a Jaromír Špaček podali návrh a svolali k této otázce jednání užšího výboru strany. Celá záležitost se rychle rozšířila a zastupující vůdce strany Matoušek měl co vysvětlovat jednak ministerskému předsedovi Udržalovi a na Hradě Šámalovi s Masarykem. Prezident republiky nechal ministra průmyslu, obchodu a živností upozornit, že by při případném vyslovení nedůvěry byla jeho účast ve vládě na pováženu.²¹⁷ Ve stejném duchu uvažoval i premiér Udržal. Matoušek si měl ve straně udělat pořádek, ale i on sám se Šámalovi přiznal z obav, jestli se mu podaří vliv Dyka s Hajnem potlačit.²¹⁸ Opozičníky svolanou schůzi na 2. února se mu podařilo odložit a prosazoval, aby o vyslovení nedůvěry, jako o věci politické, hlasoval klub poslanců a senátorů. Tam měl Matoušek silnější pozici. Nikoliv tedy Hajnem a Špačkem zamýšlený užší výbor strany. Zákonodárcům národní demokracie se z vládní koalice odejít nechtělo a Matouškovi, který držel vytoužené ministerstvo dva měsíce, ještě méně. Z politického hlediska si uvědomoval, že by strana v opozici nezískala žádný kredit za zlepšení úřednických platů, pro které se velmi exponovala. Taktéž si nepřál, aby se obilní monopol řešil bez účasti národní demokracie. Josef Matoušek z celé aféry utrpěl ve straně pouze ztráty. Vytýkalo se mu, že naprosto obrátil své názory a přešel k Hradu. Straníci si pamatovali jeho tvrdou kritiku T. G. Masaryka, když před nimi bojoval o to, aby ho podpořili v boji o ministerské křeslo, které nakonec získal Ladislav Novák. Ministr Matoušek hlasoval pro odeslání děkovného telegramu Benešovi do Haagu, za kterým spatřoval i osobní zájem, protože jeho zeť se stal konzulem v Teheránu.

Jedním z prvních úkolů, kterými se nová Udržalova vláda musela zabývat, představovaly březnové oslavy osmdesátých narozenin prezidenta T. G. Masaryka. Jako dar uznání mu byl na jeho počest navrhnout zákon obsahující pouze krátkou

216 *Senát parlamentu České republiky* [online]. [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/3vo/stena/038schuz/S038001.htm

217 AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č. j. T-155/30, Telefonát Dr. Schenka z 1. února 1930.

218 Tamtéž, Záznam rozhovor s Josefem Matouškem 1. února 1930.

větu: „*Tomáš Garrigue Masaryk zasloužil se o stát.*“ S oslavami se protínal i dlouholetý spor TGM s Karlem Kramářem, kde se mnoha zainteresovaným stále nedařilo najít smírné řešení. V únoru 1930 se zdálo, že snahy o kompromisní urovnání spějí ke zdárnému cíli. Smírný verdikt mezi oběma personami byl dokonce publikován v předvečer prezidentových narozenin.²¹⁹ Karel Kramář oznámené ujednání nakonec odmítl. Na celé situaci byla nejpodstatnější jiná věc. Kramářův dlouholetý spor a nelibost k Hradu se omezila pouze na jeho osobu – nestal se tak stanoviskem celé strany (byť ti nejvěrnější Kramářovo stanovisko stále uctívali). Navrhovaný zákon o zásluhách T. G. Masaryka (lex Masaryk) národní demokracie neblokovala a díky vlivu F. X. Hodáče a Jaroslava Preisse odeslalo vedení strany srdečný blahopřejný telegramem.

Prosazování Hodáčova politického směru nemělo ve straně plynulou trajektorii. Pohrávání si s myšlenkou na spolupráci (využití) s fašisty se objevilo v přídružené organizaci národní demokracie. Během dubna 1930 se Liga Jiřího Stříbrného osamostatnila z volebního protihradního bloku (Liga proti vázaným kandidátním listinám). V té době se alespoň v části národní demokracie – Rolnické jednotě (přidružená část ČsND) znovu objevila myšlenka k opětovnému využití fašistů (NOF). Rolnická jednota měla vcelku kladný vztah k Národní obci fašistické a jejímu vůdci Gajdovi. Nově zvolení senátoři – předseda Rolnické jednoty, statkář Rudolf Bergman společně s Josefem Havlínem prosazovali přijetí Gajdy i dalších členů NOF do národně demokratické strany.²²⁰ Tento záměr nakonec ke své realizaci nedošel.

František Xaver Hodáč po Sísově nehodě mírně a na krátký čas zvolnil v otevřené razanci vůči svým oponentům, ale to neznamenalo, že by tím byl boj ve straně utlumen. Hodáč se pragmaticky zaštiťoval podporou Kramáře a ve spojení s tím, že ovládal finance strany, byla jeho pozice pevná. Zajímavý byl pohled Kramáře na Hodáče, kterého tehdy považoval za onu pomyslnou dravou štiku, která by mohla rozčeřit stojaté národně demokratické vody. Vůdce strany oceňoval jeho velké kvality generálního tajemníka ÚSČP, ale vadil mu jeho cynismus v politice.²²¹ Kramář se stále uklidňoval tím, že ve straně rozhoduje on a nikoliv Hodáč, který ho o všem informuje a radí se s ním. Opozice vůči F. X. Hodáčovi se zformovala okolo Bohdana Bečky, Viktora Dyka, Antonína Hajna a Františka Hlaváčka. U těchto politiků je potřebné vidět již jejich jistou opotřebovanost. Ve straně pracovali od jejího založení a politický zenit měli všichni již za sebou. Nejvážnějším a zároveň nejostřejším protivníkem F. X. Hodáče se stal Viktor Dyk. Ideologicky

219 KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky : (1918–1938)*. 2. díl, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935). 1. vyd. Praha: Libri, 2002. s. 72.

220 HOFMAN, Petr – KLIMEK, Antonín: *Vítěz, který prohrál*. Generál Radola Gajda. Praha, 1995. s. 216.

221 AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č. j. T-1331/30, Záznam rozhovor s Janem Hochmanem z 8. října 1930.

a svým naturelem stáli oba na jiné straně. Literát a idealista Dyk, proti pragmatickému generálnímu tajemníku ÚŠČP. Nicméně, jejich povahy se v leccěms podobaly. Viktor Dyk měl výbušnou povahu a nikdy se nebál použít ostřejší výraz, a to ani na veřejných schůzích. F. X. Hodáč měl stejně výbušný temperament, který ale neuměl využít a zvládat. V otázkách průmyslu se dokázal díky své velké erudici a pragmatičnosti rychle dohodnout téměř s každým, ale to v politických jednáních příliš nefungovalo. Hodáč se v politických půtkách a soubojích sám rychle dostával do pasti. Nebyl příliš schopen se držet věcné polemiky a brzo ho zachvátil hněv, nebo alespoň rozčilení. Navíc si potrpěl na uhlazenou formu jednání, ale to mohlo proběhnout pouze s odpovídajícím partnerem. Jeho oponenti se naučili této jeho slabiny využívat. Zejména půtky s Viktorem Dykem jsou toho důkazem – ve stranickém soudu požadoval Hodáč po Dykovi satisfakci za urážku. Hlasitý spor mužů, kteří ve straně představovali její nejsilnější křídla (a ideové protějšky), vyhovoval i ostatním politickým činitelům. Národní liga Jiřího Stříbrného využívala situaci a přiživovala Hodáčovy útoky na Dyka, aby získala nacionálně naladěné voliče národní demokracie. Naproti tomu z druhé strany Hradní tisk obviňoval Dyka a spol. z vypjatého šovinismu a radikalismu, jehož výsledkem bude zahnání národní demokracie do izolace.²²²

Poslanec Hodáč se soustředil na upevňování své pozice uvnitř ČsND a postupně získával lidi na svoji stranu. Po celý život patřil mezi osoby velmi činné ve studentských záležitostech a tímto směrem začal napínat svoji pozornost. Během roku 1930 proběhly studentské demonstrace, které rozhodně neměly klidný průběh. Pomáhaly je pořádat *Národní listy* a *Národ*. Už z toho titulu musely mít podporu Hodáče, který začal mít v redakci postupně rozhodující vliv. Navíc sám Hodáč by takovou věc neučinil bez podpory Kramáře, který se opět dostal na vlnu optimismu.²²³ Vůdce národní demokracie viděl ve studentských bouřích možnost, že by se konečně mohla karta obrátit. Snil o tom, že by T. G. Masaryk mohl v roce svého jubilea uvolnit prezidentský úřad a ten by následně mohl získat pro sebe. F. X. Hodáč se tehdejšími hájením studentů spíše snažil získat pro sebe politický kapitál. Zastával se jich i v případech, které se ve skutečnosti ani nestaly, nebo měly jiný průběh. Tímto krokem se sblížil se straníky, kteří v minulosti zastávali vyhraněnější radikální pozice. Za příklad můžeme použít v mládeži činného Jana Eberta, který patřil do skupiny Národní myšlenky. S ní měl, nejen o mládež strany, svést F. X. Hodáč souboj až v letech přístích. Lidé z okolí skupiny Demokratického středu, kteří již dlouhou dobu toužili po novém větru ve straně, který by s sebou přinesl změny a znovu stranu nastartoval, ukotvil ji v klidných politických

222 SLÁDEK, Zdeněk – Československá národní demokracie. Sládek, Zdeněk. In: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. 1. díl. Období 1861–1938* / [Aut.]: Malíř, Jiří – Marek, Pavel a kol. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005 s. 605.

223 AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č. j. T-1331/30, Záznam rozhovor s Janem Hochmanem z 8. října 1930.

vodách, Hodáčovi příliš nevěřili. Ten stranu skutečně čistil, a to zejména od svých odpůrců, ale ne vždy mohl nový člověk nabízet jistotu prosazování nového kurzu. Generálnímu tajemníku ÚSČP se podařilo odstranit z tiskového odboru poslance Antonína Hajna, ale na jeho místo nastoupil Vlastimil Klíma, který se orientoval na nacionální platformě. V první polovině roku 1930 se zdálo, že se F. X. Hodáč ve svém postupu dokáže domluvit se skupinou Národní myšlenky.²²⁴ Jeho nástup je brán jako určitý mezník, kdy se strana uklidnila a on dokázal utopit její protihradní ostří. To se částečně stalo. Sám Hodáč neměl zájem, aby tisk útočil na prezidenta Masaryka. Od informátora se objevila v hradní kanceláři zpráva, že F. X. Hodáč podpořil útok na Edvarda Beneše, ale to se nestalo.²²⁵ Naopak již na schůzi ÚV, která se konala 8. ledna 1930, měl prohlásit: „*Nemůžeme být stranou radikální, která dělá frmol s sebou.*“²²⁶ Oním frmolem mínil boj proti Edvardu Benešovi. Sám navíc inicioval ukončení tiskového boje proti tzv. Benešovým nemravným metodám.

4.3 Pád generálního tajemníka Františka Hlaváčka

V roce 1931 pokračoval, a spíše již dozníval, boj F. X. Hodáče s odpůrci jím prosazovaného politického směru ve straně. Toho nejhlasitějšího kritika – Viktora Dyka ranila v Jaderském moři 14. května 1931 mrtvice. Dyk nebyl politicky nadaným mistrem, ale především odvážným a uznávaným tribunem, který co měl na srdci, tak měl i na jazyku. K jeho nacionálnímu, hlasitému, a do jisté míry vzpurnému, odkazu se hlásily jeho domácí Královské Vinohrady. Ty se ustavily jako strážci jeho odkazu. Netrvalo dlouho a v příštích letech právě odsud směřoval útok na stranu a Hodáčem propagovaný politický směr. Předsedou klubu senátorů se po smrti Viktora Dyka stal Vilém Votruba.

Po svém poslaneckém nástupu se F. X. Hodáč rozmyšlel, proti komu z dvojice Hlaváček – Sís vystoupí nejdříve. I přes radu Františka Ježka, který měl shodný zájem, si vybral Františka Síse. Toho po těžkých obviněních ranila mrtvice a cynik by mohl říci, že se tak celá záležitost sama vyřešila. František Sís se pro jednu stal mučedníkem a pro druhé terčem podezření, jestli ona mrtvice není zveličena a dobře využívána. K Hodáčem prosazovanému očištění strany již zbývalo odstranění Františka Hlaváčka. Ten platil za muže rázného, ve svých způsobech až brutálního. V jeho případě se nejednalo o politicky nadaného génia, ale o stranického

224 AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č. j. T-668/30, Záznam rozhovoru s Vladimírem Slavíkem z 21. května 1930.

225 AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č. j. T-161/30, “Nár. demokratické zasedání” z 9. ledna 1930. srov. AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č. j. T-668/30, Záznam rozhovoru s Vladimírem Slavíkem z 21. května 1930.

226 ANM, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, Dopis z 13. října 1931. s. 24.

aparátčíka, který neustále vymýšlel různé a někdy až velmi fantastické kombinace. Spiklenecky sprádat (někdy nereálné) plány představovalo jeho běžnou pracovní náplň. Můžeme ho označit za doktrináře, který se orientoval krajně pravicově a nacionálně. Proto měl časté schůzky s Gajdou, fašisty, různými nacionály a také i s bratry Stříbrnými. Hlaváček si Kramáře vážil a jeho poměr k němu vykazoval až značnou servilitu. Zejména on patřil k strůjčům onoho „byzantinismu“ ve straně, kdy se vůdce strany stal nedotknutelnou ikonou. Kramáře s Hlaváčkem spojoval také jejich vzájemný poměr k Hradu. Generální tajemník Československé národní demokracie neudělal nic pro to, aby zlepšil vztah mezi Kramářem a T. G. Masarykem, případně poměr strany samotné k Hradu. Sám Hlaváček vedl soudní pře s Edvardem Benešem a vzájemný vyhocený poměr mu vyhovoval. František Hlaváček nepatřil ve straně mezi oblíbené muže. Rozhodně se nedal označit za osobu konsenzuální, ale spíše až konfliktní, a to není pro generálního tajemníka strany nejlepší předpoklad. Měl podporu v nacionálně orientovaných stranících, kteří ovládali místní organizace (MO na Královských Vinohradech se nabízela) a pak také u mladých. Dobrý poměr vládl mezi ním a skupinou Národní myšlenky. Vykonávání funkce generálního tajemníka ČsND nebylo jednoduché. Musel permanentně řešit prázdnou stranickou pokladnu. To znamenalo neustále shánět peníze a být v dobrém vztahu v tomto směru s klíčovými muži Hodáčem a Preissem. Oba pro něj příliš sympatií neměli a stejný postoj měl i Hlaváček k nim. Sám si na oba v možných mezích u Kramáře několikrát stěžoval. Vrcholem Hlaváčkovy postavení a síly se nesporně stal krizový rok 1926, ale od té doby jeho postavení ve straně postupně sláblo. To se vzájemně pojilo s odklonem národní demokracie od radikálně nacionální politiky. Hlaváček velmi stál o zisk poslaneckého mandátu ve volbách 1929, ale neuspěl v nich. Nepopulární generální tajemník z Prahy na východě Čech propadl. Když se v ústředním výkonném výboru strany projednávali kandidáti pro II. skrutinium, vystoupil proti kandidatuře Síse. Tím jejich spojenectví definitivně skončilo. Hlaváček jako generální tajemník národní demokracie úřadoval z redakce *Národních listů*, jejichž směr a způsob psaní osobně řídil. S nástupem Hodáče, který začal do redakce docházet a v případě nutnosti zastavoval články, se i toto výsadní Hlaváčkovy postavení hroutilo. Už v polovině roku 1930 se politickými kuloáry šířily zvěsti, že je ve straně Hlaváček vyřízený a jeho odchod se vbrzku očekává. On za rozšiřováním těchto, podle něj nepravdivých zpráv, stále viděl politickou kampaň svého úhlavního nepřítel Edvarda Beneše a jeho tisku (první takovouto zprávu přinesl katolický list *Čech*, který ale E. Benešovi příliš blízký nebyl).²²⁷

Se začátkem roku 1931 začal F. X. Hodáč jako úřadující místopředseda řídit finanční komisi. I když tuto funkci vykonával její právoplatný předseda Vichr, tak

227 ANM, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, Dopis ze 4. května 1930.

měl Hodáč fakticky největší moc. Jelikož stranická pokladna na tom (stále) nebyla nejlépe, byl zaveden režim větší šetrnosti. František Hlaváček dostal od finanční komise seznam všech sponzorů a ty musel obvolávat. Náplní práce generálního tajemníka národní demokracie se tedy staly prosby o příspěvky pro stranu. Zde musíme podotknout, že se mu vedlo s nevelkým úspěchem. Finální Hodáčův útok vůči němu přišel s létem. Začátkem července 1931 si poslanec Hodáč nepřál, aby se generální tajemník strany účastnil jednání s Kramářem v *Národních listech*. Teprve tehdy Hlaváček předjímal, že bude ze strany odejit.²²⁸ Na konci července na schůzi prezidia ÚVV proti němu F. X. Hodáč otevřeně vystoupil. Jednalo se o řadu obvinění. Ta mířila jednak na Hlaváčkovu funkcionářská rozhodnutí a na dezorganizaci v jeho sekretariátu.²²⁹ Jedno obvinění padlo i k financování strany, kde by se mohlo zdát, že strana vykonala za úplatu pro uhelného obchodníka službu a ten ji za to sponzoroval. Jednalo se o kauzu tzv. polského uhlí. Hodáč ve svém útoku naznačoval i možnost poškození státu a domácího uhelného průmyslu. Přitom sám musel vědět, že jeho tvrzení nejsou správná, protože měl těsný kontakt se sekretářem „uhlářů“ (uhelný průmysl) J. Petersem. Financování prvorepublikových stran by bylo z dnešního pohledu velmi problematické. Tehdy nedostávaly politické strany žádný příspěvek od státu jako dnes. Omezme se na konstatování, že strany získávaly finance od svých sponzorů, respektive vybudovaných pilířů (základů) a všechny kromě národní demokracie byly zájmové. František Hlaváček se proti předneseným obviněním bránil. Přiznal vedení důvěrných protokolů presidiálních a finančních, ve kterých se vedlo účetnictví strany. Taktéž odmítl odsudek z nečestného jednání – že by snad sliboval sponzorům intervenci za finanční podporu strany. Samozřejmě, že intervence v politice existovaly a existují dodnes, ale Hodáčovi šlo o to, aby použil všechno možné proti Hlaváčkově. Sám generální tajemník ÚŠČP doslova fungoval jako továrna na intervence, viz řady kartonů s touto tematikou v Národním archivu. Karel Kramář na výše uvedené schůzi svého generálního tajemníka bránil. Navíc o rozmazávání tématu financování strany nikdo přílišný zájem neměl. Nicméně vyšlo najevo, že uhlař Jirásek dal straně přes 1,1 milionu a národní demokraté Hlaváček, Ježek a Novák skutečně za něj intervenovali na Ministerstvu železnic.²³⁰

Po záříjových obecních volbách podal generální tajemník národní demokracie svoji demisi s tím, že se chce věnovat boji proti škodlivým a zhoubným vlivům ve straně. Přál si bojovat za starou linii strany – starou Kramářovu linii. Tuto mantru používalo mnoho straníků, kteří často hájili opačná stanoviska, ale zaštitit se děláním Kramářovy politiky znamenalo jednak jistou povinnost a za druhé snahu,

228 ANM, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, Dopis z 8. července 1931.

229 Tamtéž, Dopis z 14. srpna 1931.

230 Tamtéž, Vypsání platby od Jirásky pro národní demokracii ANM233086

aby vůdce strany mohl podpořit daný směr. 13. října napsal František Hlaváček Karlu Kramářovi rezignační dopis, kde vysvětloval okolnosti, které ho k tomuto kroku vedly²³¹. Celý dopis má charakter hájení své osoby a naopak obžaloby F. X. Hodáče, který mohl za jeho pád. Informace o charakteru dopisu poměrně brzo vyluply na povrch a mohla se s nimi seznámit také veřejnost.²³² Když se lidi ve zlém rozcházejí, tak padají různá obvinění, a i tento dopis je nutné brát s potřebnou rezervou – kritikou. Hlaváček příčinu zlepšeného volebního výsledku v obecních volbách spatřoval v setrvačnosti a nikoliv v odklonu od radikální nacionální politiky, která se doplňovala s protihradním étosem. Jeho vidění se nacházelo v dogmatických schématech, pro která již ve straně nebylo místo. On sám dospěl ke stejnému stanovisku, byl se velmi opíral o společnou minulost s Kramářem, boj za ideály a své svědomí. Po té již následovalo obvinění F. X. Hodáče ze všeho špatného ve straně. To se mělo datovat od jeho vstupu do ústředních orgánů národní demokracie. Hlaváček v podstatě obvinil i Kramáře, že se nechal ovlivnit levicovými a také mimostranickými vlivy, díky kterým přestal dělat rozhodnou politiku. Narážel i na smlouvu se SSSR, která odporovala základním stranickým ideám, ale generální tajemník ÚSČP se na ni spolupodílel z jednoduchého důvodu – byla v zájmu domácího průmyslu a hospodářství. Národní demokracie nakonec smlouvu se SSSR nevetovala – v podstatě ani neměla jak jí zabránit.

Hodáč, respektive Živnostenská banka, měli na *Národní listy* a PAT rozhodný vliv již z titulu své funkce. Hospodaření *NL* znamenalo složitější problematiku. Na konci dvacátých let opět začala vydávaná periodika stagnovat a nebylo divu, že ten, kdo financoval, měl zájem na tom, aby jeho aktivum nevykazovalo ztrátovost. Na druhé straně měl Hlaváček pravdu v tom, že PAT představovalo mocenskou kartu k ovládnutí *Národních Listů* a dalších stranických tiskovin. Ty často měly charakter útočné varty radikálního nacionalismu, který určovala dvojice Hlaváček – Sís. S odbytem tiskovin PAT nastaly problémy i díky rozmachu tiskovin vydavatelské společnosti Tempo. Hlaváčkovu obvinění ze snahy o ovládnutí národně demokratického tisku a budování mocenské základny lze přijmout. F. X. Hodáč stál za založením Národní vydavatelské společnosti, která pod sebe převáděla regionální národně demokratická periodika (např. *Pozor*, *Národní denník*, *Národní student* etc.). Formálně v ní držel rozhodující – 26 % podíl Karel Kramář, ale reálný výkon moci měl v rukách její jednatel F. X. Hodáč, respektive Živnostenská banka. Taktika a postup generálního tajemníka ÚSČP měla tvrdé a občas až bezohledné rysy. Většina regionálních tiskovin byla závislá na subvencích z Prahy a o těch rozhodovala finanční komise. Například Bratislavskému *Národnému denníku* hrozilo zastavení kvůli nedostatku peněz. Již naplánovanou likvidaci dokázal v poslední

231 ANM, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, Dopis z 13. října 1931, Dopis z 13. října 1931.

232 *Národní osvobození*. Hlaváčkův případ a Demokratický střed. 3. listopadu 1931.

moment odvrátit úřadující místopředseda finanční komise Hodáč, ale periodikum muselo přejít do jím založené vydavatelské společnosti. Co se týče cenzury v redakci *Národních listů*, tak ta existovala vždy, ale kromě Hlaváčka ji začal provádět také Hodáč. Zastavoval řadu útočných článků proti Hradu a několikrát pomohl zastavit také útoky na pražské sociálnědemokratické odbory, protože udržoval nadstandardní vztahy s jejich předákem Antonínem Hamplem. O Hodáčovi se vědělo, že opravdové přátelství pravděpodobně s nikým neudrží, ale pokud se o někom uvažovalo (vyjma Jaroslava Preisse a Tomáše Bati), tak padalo právě Hamplovo jméno. Tajemník ÚSČP měl velmi živou povahu, která dobře zapadala do jeho extrémně zaplněného pracovního programu, ale jeho poklidné vycházky s předsedou sociální demokracie se neutajily. František Hlaváček měl také pravděpodobně pravdu v tom, že F. X. Hodáč v Praze příliš nepodporoval národnědemokratické odborové hnutí (Národní sdružení). Myšlenka o nějaké formě dohody s Antonínem Hamplem se v této záležitosti nabízela.

Hlaváčkovu obvinění z teroristických praktik a vlády peněz mělo v podstatě reálné základy, ale jako vždy záleželo na úhlu pohledu. F. X. Hodáč do velké míry rozhodoval o financích strany, která měla charakter přebujelého kolosu a zároveň stále prázdnou pokladnu. Aby dosáhl svého, využíval generální tajemník ÚSČP taktiky hrozeb, že na svoji funkci ve straně rezignuje a národní demokraté by si mohli shánět peníze sami. Navíc příspěvky od národnědemokratických průmyslníků putovaly do jeho osobního dispozičního fondu. Pravděpodobně bychom v tomto jednání mohli spatřit i jistou formu vydírání, ale v tehdejší společnosti představovalo takřka zavedený úzus hrozit složením funkce a národnědemokratičtí politici tímto hrozili poměrně často (viz korespondence Karla Kramáře se straníky aj.). Zadržováním subvencí dokázal F. X. Hodáč velmi potrápít některé organizace, a to zejména ty, které s ním neměly dobrý vztah. Například Českobudějovická župa, která zamítla jeho parlamentní kandidaturu v roce 1929, pocítila silnou a dlouhodobou nepřízeň jak z hlediska obdržených financí, tak v personální rovině (např. otázka jmenování prof. Kvasničky do zemského výboru etc.).

Ve své, do velké míry jedovaté výpovědi, se František Hlaváček dotkl i Ladislava Nováka, kterého označil za spojence Hodáče a „paradečechena.“²³³ Nikoliv, že by byl bývalý ministr až tak velkým spojencem generálního tajemníka ÚSČP ve straně, ale oba podle něj zastávali levicové názory. To znamenalo dobrý vztah s Hradem a ústup od radikálního nacionalismu. Starost o domácí průmysl, společná minulost v začátcích ÚSČP a pragmaticky udržitelné vztahy (nejen) s oponenty spojovaly Hodáče s Novákem víc, než případná touha po ovládnutí národní demokracie. Nicméně v něčem měly odsudky vůči Ladislavu Novákovi pravdivý základ. Bývalý ministr průmyslu, obchodu a živností se stal sběratelem dobře honorovaných funkcí v různých správních radách, které získal díky národní demokracii. Autor

233 ANM, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, Dopis z 13. října 1931.

řady libret se své straně za celou dobu svého působení odvděčil příspěvkem jednoho tisíce korun, což ještě více umocňovalo jeho nevelkou popularitu.²³⁴ Ve svém rozloučení doporučil Hlaváček na své místo generálního tajemníka Františka Touška nebo Františka Ježka. Na Karlu Kramářovi ponechal své další setrvání v ústředním výboru, českém zemském výboru a všech komisích (prezidiích).

František Hlaváček, fakticky zbavený moci, rezignoval na post generálního tajemníka národní demokracie, ale stále si dělal naděje, že zůstane ve straně činný a bude otevřeně bojovat proti výše uvedeným nešvarům (myšleno Hodáčovi). Situace se ovšem vyvinula úplně jinak a Hlaváček si své zbývající postavení sám pod sebou podtrhl. Karel Kramář na výše uvedený výčet výtek reagoval osobním setkáním. Odmítl jakýkoliv pasus o změně své politiky a deklaroval, že nikdy nepodléhal tlaku, což by musel považovat za osobní urážku. Přesto vůdce strany alespoň částečně Hlaváčka podpořil. Celý spor chtěl vyřešit na vnitrostranickém fóru a Hlaváček měl i po demisi zůstat v ústředních funkcích národní demokracie. Následující události ovšem nabraly úplně jiný směr. Dění v národní demokracii se nepodařilo utajit a jako první o něm informovaly *Lidové noviny*.²³⁵ Následně se po Hlaváčkově začali shánět novináři s nejagilnějšími muži ze Stříbrného Tempa. Bývalý generální tajemník jim podle svých slov odmítl vydat jakékoliv prohlášení s tím, že se bude celá záležitost řešit vnitrostranicky.²³⁶ Tlak novinářů z bulvárního *Expressu* nakonec neustál a rozeslal svoje krátké komuniké ke své rezignaci a situaci v národní demokracii. Zejména mu šlo o odmítnutí jakýchkoliv možných spekulací ohledně financování strany a vyhlášené boje za nacionální linii národní demokracie, která byla opuštěna. Ve své výpovědi, která se stala veřejnou, otevřeně obvinil F. X. Hodáče z rozvoje nezdravých poměrů ve straně.²³⁷ Veřejná výpověď pro Františka Hlaváčka znamenala konec. Díky svému vyjádření ztratil i to, co mu ve straně Karel Kramář ještě ponechal. Již téhož dne večer (sobota 25. října) se rozhodlo o svolání Ústředního výkonného výboru v Hlaváčkově záležitosti. Zastupující (a příští) generální tajemník Vojtěch Horák již předjímal nepříznivý verdikt díky publikovaným článkům. Levicové tisky taktéž začaly anticipovat Hlaváčkovu vyloučení ze strany a ten uvažoval o soudní žalobě vůči nim, ale celou situaci neodhadl. Zaútočil na ty, kteří měli podle něj celou záležitost vyzradit konkurenčním listům. Zmiňoval přímo Horáka, který tehdy patřil k Hodáčovým blízkým spojencům ve straně.

Velmi zajímavý a vlastně signifikantní byl postoj F. X. Hodáče. Během půlroku Hlaváčkův vliv velmi omezil a na konci července proti němu vyrazil s řadou obvinění, která útočila na jím vykonané činy. Vyhybal se osobní rovině a snažil

234 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 365.

235 *Lidové noviny* 24. října 1931.

236 ANM, Karel Kramář, karton č. 8, Korespondence s Františkem Hlaváčkem, Dopis z 26. října 1931.

237 *Express* 24. října 1931.

se udržet meritum věci na věcných stanoviscích. V podstatě položil základy a čekal, protože Hlaváčkovu povahu dobře prohlédl. Na zasedání ÚVV měl prohlásit vše vypovídající větu: „*Já jsem proti vyloučení Hlaváčka! Nebudu z něho dělat mučedníka. On už svými nepředloženostmi se znemožní a vyloučí sám,*“²³⁸ což se nakonec stalo. Hlaváčkoví přátelé a spojenci (Hajn, Malý, Navrátil) obviněného nabádali především ke klidu, aby se s ničím neukvapil, protože by veřejnými vyjádřeními mohl svoji situaci pouze zhoršit. Své vyloučení by si tím zařídil prakticky sám a to se mu také povedlo (vyjádření v *Expressu* a ve *Frontě*). Pro Hlaváčka, respektive jeho radikální, nacionální linii, se objevila na veřejnosti podpora, nejsilněji z Královských Vinohrad a také od skupiny Národní myšlenky, zejména od jejího ideologa Vlastimila Klímy.²³⁹ Naopak levicové listy a periodika bratrů Stříbrných dokázaly využít stávající situaci ve svůj prospěch. Stranický soud s Hlaváčkem se dočkal velké pozornosti a okolo národní demokracie se objevovala proroctví o jejím rozpadu. Listy Stříbrných se snažily u svých čtenářů navodit dojem, že Liga je již vlastně jediný útvar, který prosazuje nacionální a protihradní politiku.

Nejvyšší disciplinární soud strany jednal o obžalobě Františka Hlaváčka. Ten vážně porušil stranickou kázeň, protože měl poskytnout interview redaktoru *Expressu*, který přinesl informace o jeho pádu a situaci ve straně.²⁴⁰ Dále musel bývalý generální tajemník vysvětlit, proč poskytl své komuniké periodiku *Fronta*.²⁴¹ Navíc měl vyzradit důvěrnost z jednání parlamentního klubu, když se řešila záležitost možného zatčení Jiřího Stříbrného. K těmto obviněním se Hlaváček přiznal.²⁴² Novinářům, kteří ho zastihli, se vyjádřil a následně to doplnil rozesláním vytištěného komuniké. Měl reagovat v rozrušení na článek *Lidových novin*, které psaly o zbavení jeho funkce kvůli nečestné finanční aféře. Verdikt stranického soudu, který padl v lednu 1932, Františka Hlaváčka osvobodil ve všech bodech, kromě výše uvedeného porušení stranické kázně. To znamenalo, že ani jeden z bodů Hodáčova útoku se neujal. Měl tedy pravdu v tom, že se obžalovaný vyloučí sám. Ve výkonu své funkce se neměl dopustit žádného pochybení, což i straně samotné velmi vyhovovalo, protože veřejně projednávat financování strany se nikomu nechtělo. Jednalo se o již uvedenou kauzu uhlaře Jiráska. Díky tomu se Hlaváček dočkal u soudu podpory například i ministra Josefa Matouška, který v roce 1926 jednal v kauze tzv. polského uhlí. Sám neměl zájem tuto záležitost rozmazávat a nebyl jediným straníkem. Vzhledem k faktu, že Hlaváček rezignoval na všechny své posty, tak výše trestu měla pouze mírný charakter. Stranický soud vedený Janem Kaprasem mu udělil pouze písemnou důtku. V národní demokracii příliš nevládla nálada k přímému

238 ANM, František Hlaváček, karton č. 76, Dopis od Dr. Malého z 7. listopadu 1931.

239 *Demokrat – List československé národní demokracie*. 7. listopadu 1931, číslo 46, ročník XIII.

240 *Express* 24. října 1931.

241 *Fronta* 12. a 19. listopad 1931.

242 ANM, František Hlaváček, karton č. 76, II. 1931, 1855/1–5, Žalobní odpověď z 3. prosince 1931.

vyloučení Hlaváčka, který stále ještě měl podporu radikálně naladěných skupin. Hlaváček se přitom během zimy začal intenzivně stýkat s Ligou Jiřího Stříbrného a jeho odchod k němu se zdál v kuloárech již hotovou věcí. Taktéž zvěsti o možném vedení radikálních národních demokratů nabíraly na síle.

František Hlaváček v Československé národní demokracii úplně skončil. Zprvu se začal angažovat v protihradní činnosti, ale dostal se do hmotných obtíží. Nikde o něj nepanoval velký zájem. Finanční pomoc mu poskytl Karel Kramář, ale paradoxně také i T. G. Masaryk (v roce 1938 i E. Beneš). Roku 1933 nabízel Hlaváček Kanceláři prezidenta republiky, že by se mohl podílet na zlepšení vztahu s Itálií, kdyby dostal subvence na zahraniční cestu. To se nestalo. František Xaver Hodáč odstavil posledního vážného a zároveň nejvýše postaveného protivníka ve straně. Cesta k jemu prosazovanému politickému kurzu se zdála volnou a umetenou, ale po čistce velkých osobností začali povstávat a zejména dorůstat oponenti noví.

4.4 Revolta (nejen) mladých

Události v národní demokracii, za kterými stál F. X. Hodáč, vyvolaly u části nacionálně naladěných straníků odpor. Strana definitivně ustoupila od hlučného nacionalismu a poměr k Hradu se začal lepší. To se projevovalo i v jejím předním periodiku *Národních listech*. Ty se v minulosti občas rády pouštěly do štvavých kampaní. Pád a (jeho forma) několika zasloužilých členů vyvolal rovněž nelibost směřovanou vůči novému směru ve straně. František Sís a František Hlaváček se ve straně dostali do slábnoucích pozic, ale forma jejich odchodu, zejména u Síse Hodáčovi ve straně velmi uškodila. Ze starých, významných a zasloužilých straníků, kteří oponovali novému směru ve straně, se všichni ocitli mimo rozhodovací pozice (Bečka, Němec, Mareš). Z toho důvodu museli povstat bojovníci – oponenti noví.

Baštu radikálního nacionalismu představovala místní organizace na Královských Vinohradech (Dykova) a mládež národní demokracie. Právě zde se začala rodit Radikální národní demokracie. Za vůbec její první vystoupení můžeme považovat již začátek roku 1930, kdy se konal zemský sjezd ČsND. Její kandidát na funkci předsedy zemského výboru Bohumil Němec získal třetinu odevzdaných hlasů, což znamenalo úspěch. Živnou půdou pro tzv. radikály se stala Sísova a Hlaváčkova aféra. Vůdce radikální frakce Adolf Dušek měl ambici odtrhnout ji ze strany, ale na to byla skupina příliš malá. Radikální zůstali členy národní demokracie a jejich protihradní články vycházely v tisku Jiřího Stříbrného.

Vzniklá platforma odpůrců společně vystoupila již koncem října 1931. Veřejně se ustavila jako Politická přátelé Viktora Dyka. V lednu 1932 představila Radikální národní demokracie v divadle Akropolis programové zásady svého hnutí. Její teze otevřeně mířily na kurz, kterým se nově vydala národní demokracie. Radikální požadovali transparentní financování strany, kdy podle nich nebyl znám původ

a účel vydaných peněz. Požadovali odstranění utrakvistické průmyslové politiky strany, která jim měla být diktována. Taktéž si přáli autonomní průmyslový odbor ve straně. Odmítli převažující vliv průmyslu a bank na dění ve straně. Aby byl útok ještě více adresnější a kompletnější, požadovali obnovení tiskové autonomie ve straně – tzn. vrátit pravomoci tiskovým komisím, aby monopolně nerozhodovala soukromá vydavatelská společnost: „...*třeba by v ní bylo na oko určeno dosti význačné zastoupení a vliv předsednictva strany.*“²⁴³ To neznamenal nic jiného, než otevřený atak vůči F. X. Hodáčovi. Tomu vyčetli úmyslné nefinancování (zadržování peněz) a vliv na odborové Národní sdružení. Nespokojenci požadovali obnovení protihradní politiky. Radikální cítili, že nejsou důsledně dodržována občanská práva a zmiňovali probíhající případ zvoleného poslance Karla Perglera. Ten se stal Hradu nepohodlným a národní demokracie ho nehájila až do krajnosti. Vytýkali straně ochabnutí boje proti Edvardu Benešovi, který navrhoval panevropské projekty. Podle jejich názoru by proti tomu měla národní demokracie buď aktivně vystoupit, nebo odejít z vládní koalice. Tím by se zároveň ukončila pro ně tolik nepopulární česko-německá spolupráce. Radikálové se ve svém myšlení vraceli do poloviny dvacátých let a opět snili o koncentraci všech nacionálních sil. Tato myšlenka bude v Československé národní demokracii za několik let oprášena stávající vůdčí silou v národní demokracii, ale tehdy ještě ve straně neměla přílišného uplatnění. Také proto, že na politické scéně se etabloval oproti druhé polovině dvacátých let mnohem větší politický talent, než byli přátelé Viktora Dyka z Radikální národní demokracie. Nacionální kartu tehdy poměrně zručně používal a využíval Jiří Stříbrný. Mezi autory prohlášení radikálních by mohl patřit František Sís, od kterého pochází ono pejorativní označení utrakvistický svaz československých průmyslníků. Taktéž požadavek na autonomní průmyslový odbor a kritika tiskové politiky ve straně se objevil již v jeho červencovém dopisu Karlu Kramářovi.²⁴⁴ K nejvýznamnějším představitelům radikálních národních demokratů patřil známý pražský, vyhraněně nacionální, advokát Adolf Dušek a Karel Locher (v odboji patřil k největším militantům a zajišťoval spojení do Polska). Zajímavý byl jejich poměr ke Karlu Kramářovi. Jejich pohled na bývalého vůdce národa měl až romantický charakter. Tvrdili, že strana Kramáře i s jeho politickou linií obětovala a zbavila ho práva rozhodovat.²⁴⁵ Podle jejich mínění měli o současném politickém kurzu národní demokracie rozhodovat kapitalisté, židé a němečtí průmyslníci. Adolf Dušek se snažil přimět Karla Kramáře k odstavení F. X. Hodáče, ale neuspěl.

243 ANM, František Hlaváček, karton č. 76, Korespondence a činnost radikálních nár. demokratů po resignaci Fr. Hlaváčka a na funkci gen. tajemníka Čsl. N.D. v letech 1931 až 1933, Rezoluce z národně-demokratické schůze v divadle "Akropolis" dne 31. ledna 1932.

244 ANM, Karel Kramář, karton č. 26, Korespondence s Františkem Sísem, Dopis z 30. července 1931.

245 AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č. j. T-1759/32, Členská schůze nár. dem. strany v Praze XII. z 29. listopadu 1932.

Další veřejná rezoluce pocházela z hotelu Zlatá Husa, který představoval oblíbený podnik všech pražských nacionálů a radikálů (fašisté i J. Stříbrný). Zde proklamované požadavky se již více držely věcné roviny a prováděné politiky (např. ústup od obratové daně).²⁴⁶ Radikální odmítli tezi, že by opoziční činnost v době hospodářské krize znamenala protistátní čin. Vyjma stálého volání po více národní politice, padla opět kritika na provádění politiky zahraniční, kde probíhalo sblížování se SSSR. Radikálové se uchýlili k národnědemokratické (kramářovské) mantře o slovanské politice. Nabízeli alternativu v podobě orientace na Polsko a Jugoslávii, ale pomýjeli problematičností vzájemných vztahů, obzvláště se severním sousedem. Vůči vedoucímu proudu ve straně požadovali mocný boj stejně tak, jako proti diktátorským choutkám uvnitř strany. Mezi stále požadavky radikálních národních demokratů patřilo volání po valném sjezdu strany, od kterého si slibovali vítězství své politiky a prohru Hodáčova směru.

K odbojným pohrobkům Viktora Dyka se občas přidávala i skupina Národní myšlenky, která měla velký vliv na Mladou generaci Československé národní demokracie. Nastupující třicátníci (V. Klíma, L. Rašín, J. Renner, F. Toušek) u mládeže končili a přirozené místo pro jejich další postup představovala velká politika. Prvním, komu se do ní podařilo prorazit, byl brněnský předák František Toušek. Toho domácí organizace podpořila proti drtivému tlaku, aby svoji kandidaturu do parlamentu nevzdal. Na podzim roku 1929 se stal vůbec jedním z nejmladších poslanců – měl teprve 32 let. Zbylí tři se na rozdíl od inženýra Touška (brněnský ÚSČP) věnovali advokacii. Vlastimil Klíma se již rozloučil s Mladou generací, ale pořad měl na ni značný vliv. Ve svých pamětech mluvil o své roli jako o duchovním otci.²⁴⁷ Tvrzení jistě sebevědomé, ale mělo reálné základy. Klíma představoval velmi vzdělaného ideologa, který si pro sebe přál udržovat nezávislé postavení. Proto také odmítl Kramářem nabízené angažmá v *Národních listech*. F. X. Hodáčovi se podařilo z tiskového odboru strany odstranit Antonína Hajna a na jeho místo usedl právě mladý Klíma. Z něj se stal spíše Hodáčův oponent, než podporovatel. Advokát Jan Renner provozoval svoji praxi na jihu Moravy v Uherském Hradišti, kde vedl tamní župu národní demokracie. V roce 1932 se vrátil do Prahy, kde si opětovně otevřel advokátní kancelář.

Tak trochu „privilegovaný syn“ národní demokracie Ladislav Rašín taktéž musel brzy kvůli věkovému limitu opustit Mladou generaci (byl jejím předsedou). Na začátku třicátých let prožil jako advokát jeden z nejskvělejších momentů své profesní kariéry. Nezkratný a hlučný opozičník Jiří Stříbrný se díky své činnosti

246 ANM, František Hlaváček, karton č. 76, Korespondence a činnost radikálních nár. demokratů po resignaci Fr. Hlaváčka a na funkci gen. tajemníka Čsl. N.D. v letech 1931 až 1933, Rezoluce ze schůze ND z Zlaté Husy dne 6. května 1932.

247 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. srov. VÚA – VHA, Sběrka vzpomínek, sign. 9165. Klíma, Vlastimil. *Národní demokracie. Ustavující valný sjezd, program, Hrad, myšlenkové proudy, Košice 1945*. Rkp., 1980

stal až příliš nepohodlným. Z titulních stránek svých, do velké míry bulvárních periodik, útočil na zástupy svých nepřátel. Ze schůzí Národní ligy přenesl svoji hlasitou aktivitu i do parlamentu. 10. července 1931 pronesl v poslanecké sněmovně projev proti Klofáčovi, Frankemu, Bechyněmu a vládním stranám. Ty obvinil, že žijí díky provizím z obchodů s uhlím.²⁴⁸ Na schůzi Národní ligy Edvarda Beneše přímo obvinil z braní úplatků, intrik a z odstraňování oponentů. J. Stříbrný se tak díky svým aktivitám a proneseným výrokům stal nepohodlným pro značné spektrum osob. Rozběhl se politický proces, jehož cílem bylo Stříbrného umlčet, případně odsoudit. V celém procesu se vůči nepohodlnému kritikovi také osobně angažoval T. G. Masaryk, který vydal tajné instrukce, kde požadoval odsouzení Jiřího Stříbrného.²⁴⁹ Ten mu měl na oplátku hrozit, že pokud padne on, tak padne i Jan Masaryk, který se právě rozváděl se svojí americkou manželkou. Navrch přidal, že znemožní i jeho zetě Henri Revillioda, který si měl údajně „*namastit kapsu*“, když pomáhal zahraničním firmám v Československu. Další důsledek prezidentova zásahu tkvěl v zostření cenzurních orgánů vůči periodikům, která útočila na Hrad. Jedním z nejvíce hlasitých vykonavatelů v tažení proti Jiřímu Stříbrnému se stal Jaroslav Stránský. Jejich vzájemné pŕtky o tom, které periodikum a tiskárny mají nižší úroveň, se v parlamentu vyostřily do té meze, že Stránský měl na půdě parlamentu zvolat: „...*že svědomitý prokurátor vyžene Stříbrného z parlamentu.*“²⁵⁰ Jaroslav Stránský se v celém procesu osobně exponoval do té míry, že během jihlavského procesu vystupoval jako zástupce vedlejších účastníků proti Jiřímu Stříbrnému.

Nakonec se oficiální obvinění vůči Jiřímu Stříbrnému týkalo křivého svědectví. Obžalovaný zvolil překvapivého obhájce. Dal důvěru poměrně nezkušenému Ladislavu Rašínovi. Ten své rozhodnutí přijmout tuto kauzu vysvětloval dvěma důvody.²⁵¹ V osobní rovině ctil Stříbrného jako muže, se kterým jeho otec provedl 28. říjen. Po stránce hmotné a právníckého renomé představovalo zastupování Jiřího Stříbrného výhru. Rašín dostal šanci a tu využil. Svého klienta obhajoval velmi úspěšně a také po něm následně požadoval značnou sumu. Za krátkou obhajobu – dvoje soudní stání – si Ladislav Rašín řekl o ohromující sumu 100 tisíc korun, která vyrazila dech i na hodně věcí zvyklému J. Stříbrnému. Během procesu se vzájemně v ideologické rovině poměrně sblížili. Na říšském sjezdu Mladé generace v únoru 1932 strhla skupina Národní myšlenky rozhodné vedení na sebe a to se projevilo především větším příklonem k nacionalismu. Mládež národní demokracie tehdy začínala mít velmi blízko k politice, kterou prosazoval Jiří Stříbrný.

248 VYKOUPIĽ, Libor. *Jiří Stříbrný: portrét politika*. Brno: Matice moravská, 2003. s. 174.

249 HOFMAN, Petr – KLIMEK, Antonín: *Vítěz, který prohrál*. Generál Radola Gajda. Praha, 1995. s. 65.

250 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma světovými válkami*. s. 406.

251 ANM, Rašín Ladislav, karton č. 5, Korespondence s Jiřím Stříbrným, Dopis z 28. dubna 1932.

Vládnutí v široké koalici v době hospodářské krize s sebou neslo nutnost činit řadu ústupků – o to více, když Československá národní demokracie představovala početně velmi slabého koaličního partnera. Nespokojenost s prováděnou vládní politikou u mladých vykrystalizovala na sjezdu Mladé generace 13. listopadu 1932. Mladá generace se otevřeně přiklonila k radikálnímu nacionalismu, vyslovila nedůvěru ve vedení strany a požadovala svolání stranického sjezdu. Bývalý generální tajemník strany František Hlaváček se díky svým kontaktům stal velmi aktivním v propojení zájmů Mladé generace, Jiřího Stříbrného a různých radikálních (nacionálních) uskupení. Velký interest v celé záležitosti měla Stříbrného Národní liga. Sjezd mladých byl pečlivě připraven, aby se na něj nedostali nepozvaní delegáti.²⁵² Ladislav Rašín na sjezd uvedl redaktora *Poledního listu* Karla Wernera (někdy zmiňován jako Verner), který podával o průběhu referáty, které byly následně otištěny. V redakci *Poledního listu* měli k dispozici projevy Rašína a Bertla ještě před tím, než je jejich autoři přednesli. Nejen ve vedení národní demokracie, ale ve všech kuloárech to vřelo nad otázkou, jestli Ladislav Rašín a spol. chtějí převést Mladou generaci ke Stříbrnému, nebo si jen budují lepší vyjednávací pozici. Vlastimil Klíma ve svých pamětech celou tuto událost popisuje v jiné rovině.²⁵³ Stříbrného redaktor se měl na sjezd vloudit, a díky tomu se vše ze sjezdu objevovalo příští den na stránkách *Poledního listu*.

Reakce od kritizovaného vedení národní demokracie přišla záhy. Již 14. listopadu se ve velkém sálu Aeroklubu sešlo přes dvě stovky národnědemokratických důvěrníků z Velké Prahy. Ministr Josef Matoušek vysvětlil důvody, proč strana zůstala ve vládě, a odmítl útoky proti straně.²⁵⁴ Zmínil především pokusy o rozkolnictví. Schůze většinově podpořila ústřední vedení ČsND a odmítla nedisciplinovanost mladých. Jejich postup hájil osobně Vlastimil Klíma, Jiří Bertl a Jan Ebert. Generální tajemník strany Vojtěch Horák veřejně odmítl nařčení ligistického tisku, že by Mladou generaci připravil (odcizil) o 10 000 korun. Večerní číslo *Národa* odmítlo ligistickou kampaň vůči Hodáčovi s Matouškem a uveřejnilo Kramářův otevřený list, který podporoval setrvání strany v Malypetrově vládě.²⁵⁵ Otištění se dočkala i podpora národně demokratického studentstva, která vyzývala k jednotě strany. Studenti většinově po celou dobu sporu podporovali ústřední předsednictvo strany.

Vedení národní demokracie svolalo na 16. listopad schůzi ústředního výkonného výboru ČsND, kterou řídil místopředseda strany Richard Fischer.²⁵⁶ Na schůzi

252 AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č. j. T-1714/32, Mladá generace nár. dem. strany – styky s Národní Ligou z 16. listopadu 1932.

253 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 213.

254 *Národní listy* 16. listopadu 1932.

255 *Národ* 16. listopadu 1932.

256 *Národní listy* 17. listopadu 1932.

se nejednalo o obsahu – výtkách Mladé generace, ale o jejich formě. Bylo sice uznáno právo na vnitrostranickou kritiku, ale projev ústředního vedení Mladé generace měl veřejný charakter. Publikování bez souhlasu předsednictva strany znamenalo porušení organizačního řádu. Tím pádem se jednalo o uvolnění stranické kázně a porušení jednoty strany (tento argument zazníval od užšího předsednictva strany po celou dobu sporu). Následkem toho byl Ústřední výkonný výbor Mladé generace rozpuštěn. Vedením Mladé generace byl pověřen ústřední komitét (výbor). V jeho čele stáli František Hašek a Erich Kottas.

Rašínovo vedení se odmítlo podřídit a obě strany proti sobě ihned zahájily tiskovou kampaň. Fakticky se jednalo o odpor vůči F. X. Hodáčovi a jeho křídlu ve straně. Do opozice proti vedení národní demokracie se přidala i vinohradská (Dykova) organizace, která odsoudila tvrdý postup strany proti své mládeži (vinohradská a mladogenerační opozice se ve svém vedení částečně překrývaly). Třetí opoziční skupinu utvořili Radikální národní demokraté, kteří ve svém periodiku *Korespondence* otevřeně podpořili odboj Mladé generace vůči vedení strany.²⁵⁷ Opět padla kritika F. X. Hodáče, kterému velmi sebevědomě vzkazovali, že by si měl uvědomit svoji roli, kdy je pouhým dodavatelem prostředků, kteří poskytují průmyslníci.

Představitelé Mladé generace odmítli rozpuštění od ústředního výkonného výboru ČsND. Nakonec se vydali taktikou svolat valné sjezdy Mladé generace do Prahy na začátek ledna. Užší předsednictvo strany ihned označilo jejich kroky za nepřijatelné a tvrdě proti odbojníkům vyrazilo. Již 5. prosince vydal Ústřední komitét Mladé generace svoje tisky, kde personálně útočil na lídry vzbouřenců kvůli jejich věku a osobním ambicím.²⁵⁸ Zde se sluší dodat, že předseda strany Karel Kramář dostával informace zpětně a se zpožděním. Jeho postoj bychom mohli nazvat termínem konzistentní. Kramář neměl rád vyhrocené spory a to korespondovalo s celou jeho umírněností, kterou se snažil ve stranických sporech prosazovat, zejména pokud šlo o spory s mládeží.

Na začátku prosince sice užší předsednictvo národní demokracie ustanovilo komisi pro jednání s mladými odbojníky, ale zároveň jim byl uzavřen sekretariát Mladé generace a jejich periodikum *Mladý národ* čekalo zabavení. Před uzavřením sekretariátu stihl tajemník Mladé generace Svatopluk Studený vyměnit vložku v zámku a převezl jeho část do svého bytu. Vedení Československé národní demokracie proto nechalo sekretariát zapečetit a nakonec se do něho nemohl dostat nikdo. Z vedení strany padalo obvinění z nákazy „stříbrňáctvím“, které zachvátilo mladá. Do smírčí komise se dostali Dlabola, Hodáč, Ježek a Toušek. Přítomnost Františka Touška by mohla navozovat dojem, že vedením strany složená komise

257 ANM, František Hlaváček, karton č. 76, Korespondence a činnost radikálních nár. demokratů po resignaci Fr. Hlaváčka a na funkci gen. tajemníka Čsl. N.D. v letech 1931 až 1933, *Korespondence radikálních národních demokratů*, č. 1.

258 *Korespondence ústředního komitétu Mladé generace Čs. nár. dem.*, č. 1. z 5. prosince 1932.

nebyla pro mladé tak špatná, ale zbývající trojice pevně stála na stanovisku vedení ČsND. Navíc Toušek byl v té době vážně nemocen a jeho příjezd do Prahy provázely velké nejistoty. Smírčí jednání proběhla 13. a 18. prosince. Prvého jednání se účastnili F. X. Hodáč, F. Ježek, L. Rašín a J. Ebert. Kompromisní dohoda se hledala těžko. Ani jedna strana nechtěla příliš ustoupit a každá skupina již dělala za zády té druhé přípravné kroky k další fázi sporu. V podstatě se všichni chystali do bitvy, ale smírčímu jednání se nechtěl nikdo vyhnout, aby na něm neležela vina za špatnou vůli. Vedení strany chtělo mít kontrolu nad Mladou generací a jejími sjezdy. Přitom rebelující stále vystupovali z pozice ÚVV Mladé generace, které bylo oficiálně rozpuštěno. Mladí si zase přáli zastavení postupu a kampaně, kterou proti nim spustilo vedení strany. Po prvním jednání měly obě strany kompromisně ustoupit, ale stalo se něco úplně jiného. Mladí odbojníci situaci vyostřili a definitivně potvrdili konání svých valných sjezdů na 7. a 8. ledna 1933. Mezitím vedení strany jednomyslně prohlásilo ohlášené sjezdy Mladé generace za nepřípustné a zakázalo účast na nich. Do druhého smírčího jednání již přibyl František Toušek a Ladislava Rašína nahradil Vlastimil Klíma, který měl precizovat jednání odbojníků. Z rokování vznikla dohoda o Mladé generaci a dalším postupu v ní – zrušení dosavadního ústředního komitétu, který ji měl spravovat a vznik nového přípravného výboru. Ten se měl skládat také ze zástupců zemských výborů na Moravě a Slovensku. Taktika vedení ČsND měla jasné kontury a objevovala se v národní demokracii i v příštích letech. V přípravném výboru Mladé generace by jeho rozšířením a personálním přeobsazením získalo vedení národní demokracie většinu. Navíc ústřední vedení ČsND trvalo na účinnosti věkového limitu 26 let. Přípravný výbor měl rozhodnout o *Mladém národě*, zvolit si tajemníka a svolat sjezd Mladé generace na 8. ledna 1933.

Uzavřená Dohoda se začala drolit téměř okamžitě. Vedení národní demokracie a přímo F. X. Hodáč měl již 23. prosince požadovat odložení sjezdu, protože se nepodařilo naplnit dohodu o delegátech do přípravného výboru.²⁵⁹ O pět dní později měl generální tajemník strany Vojtěch Horák doručit nové podmínky smírné dohody. Na druhé straně mladí nezastavili jimi svolané sjezdy, ke kterým se zavázali. Argumentovali technickými okolnostmi – pozvané již nemělo být možno obeslat.²⁶⁰ V té době vedl (z pověření) národní demokracii úřadující místopředseda strany olomoucký starosta Richard Fischer. Ten se snažil Ladislava Rašína přimět k odložení sjezdu na první polovinu února, ale nepochodil.

Nakonec ústřední vedení národní demokracie sjezdy zakázalo s jednoduchým odvoláním na organizační řád – odvolaný ÚVV Mladé generace neměl žádnou pravomoc jakékoliv sjezdy svolávat. Odbojníci brzo poznali tlak zemských výborů

259 NA, František Xaver Hodáč, karton č. 170, Materiály – Mladá generace Národní demokracie, Dopis předsednictvu ÚVV ČSND z 4. ledna 1933.

260 Tamtéž, Dopis předsednictvu ÚVV ČSND z 2. ledna 1933.

Mladé generace, aby do přípravného výboru byli zvoleni určití lidé, kteří měli dobrý vztah k ÚVV národní demokracie. Jednotliví straníci, blízcí převládajícímu směru uvnitř ÚVV, nepolevili ve svém tlaku vůči odbojníkům. Ti následně bránili své činy poukazováním na jejich chování. Josefu Dlabolovi vytýkali urážlivý projev a František Ježek přes své sliby neměl žádné rezoluce prošetřit. Odvolané vedení Mladé generace nečekalo na vyjádření ÚVV ČsND na jím předložené výtky. 2. ledna svolané sjezdy potvrdilo a pod svoji patronací připravovalo. Zároveň přitom veřejně deklarovalo dobrou vůli a snahu k jednání a vinu za rozepři dávalo ÚVV národní demokracie. Obeslané členy upozorňovalo, že se sjezdy uskuteční za jakýchkoliv okolností.

V národní demokracii fungovala zavedená metoda stížností Karlu Kramářovi, kterou uplatňovala řada straníků. Učinil tak i Jan Renner. Ten protestoval proti článkům v *Národních listech*, které zakazovaly sjezd Mladé generace. Renner předložil Kramářovi právní důvody, o které se opírali mladí opozičníci po celou dobu probíhajícího sporu.²⁶¹ Právník Renner protestoval proti skutečnosti, že užší předsednictvo strany neinformovalo o výsledcích smířcích jednání širší prezidium strany, které nebyvalo ani svoláno. V podstatě protestoval vůči užšímu předsednictvu, které podle něj mělo zastávat odlišný názor než členové strany. Oba tábory zahájily boj o jednotlivé organizace Mladé generace a jejich vyslané delegáty. Metod k přesvědčení existovala celá řada a obě strany si vyčítaly různé úskoky. Karlu Kramářovi napsal také z druhé strany Josef Dlabola (Kramář ho neměl příliš v oblibě).²⁶² Upozorňoval ho na sílící přesvědčení mezi straníky o odchodu národní demokracie do opozice a její radikalizaci, za čímž měl být Střřbrného tisk. V podstatě Kramáře upozorňoval, že radikalizujícím proudem je znemožněna pozitivní práce pro stát a také pro stranu. Možná až trochu servilně prosil předsedu strany, aby do sporu s Mladou generací zasáhl. Dlabola měl pravdu v tom, že Josefa Matouška provázela značná apatičnost. F. X. Hodáče zmínil jako maximálně vytiženého, ale především jako oběť rafinované nenávisti, kterou proti němu jeho protivníci vytvářeli. Josefu Dlabolovi nešlo v zaslaném dopise ani tolik o gratulaci Kramářovi k narozeninám, ale aby zabránil Mladé generaci v konání jejich plánovaných sjezdů na začátku ledna.

Když okolo Nového roku bylo zřejmé, že veškeré dohody padnou, tak i část Mladé generace věrná ÚVV strany zahájila svoji ostrou kampaň. Z těchto vod vzešel leták s úvodním oslovením *Přátelé*.²⁶³ Ten kladl vinu za krach o smírném jednání starému ústřednímu vedení Mladé generace, protože nemělo dodržet úmluvu o složení komitétu, který by připravil sjezd. Toto tvrzení můžeme brát celkem

261 AMN, Karel Kramář, karton č. 49, Korespondence s Janem Rennerem, Dopis z 5. ledna 1933.

262 ANM, Karel Kramář, karton č. 7, Korespondence s Josefem Dlabolou, Dopis z 26. prosince 1932.

263 NA, František Xaver Hodáč, karton č. 170, Materiály – Mladá generace Národní demokracie, Leták s úvodním názvem: „Přátelé“.

za logické a velmi se blížíící skutečnosti. Odbojníkům záhy došlo, že díky početným mládežnickým organizacím na Moravě a Slovensku se dostanou na vedení strany proponovaném sjezdu do menšiny. Komitét, který měl provádět oficiální kuratelu nad Mladou generací, nakonec vznikl. Výše uvedeným provoláním vyzval odbojníky, aby respektovali organizační řád a dodrželi původní dohodu. To znamenalo, aby upustili od pořádání svých vzdorosjezdů. Provolání a letáků nabádajících k neúčasti na sjezdu vznikla celá řada.

První číslo periodika *Mladá generace* vytištěné v tiskárně v Novém Bydžově vyšlo již před sjezdu k Novému roku. Prohlásilo se za myšlenkového pokračovatele *Mladého národa*, kterého vedení národní demokracie zastavilo. Na titulní straně se objevil manifest *Mladým Čechoslovákům*, což byl otisk známého manifestu přijatý ve Zlaté Huse z 13. listopadu 1932.²⁶⁴ Kritika padla na společenské nešvary jako duchovní úpadek. Ovládnání národa prostřednictvím vázaných kandidátních listin, nadvláda politických stran etc. V podstatě se jednalo o výčet nešvarů a moralizujících konstatování. Kreativnější pasáž se týkala apelu na mladé, který obsahoval patos přirovnávající tehdejší boj k boji za první světové války. Tím chtěli autoři vyburcovat větší, zejména samostatnou aktivitu mladých. Zmíněno bylo i přání na volnou politickou soutěž se starými a zasloužilými politickými matadory. Většina článků měla charakter výzev k bojům za národní ideál proti třídnímu soupeření (dělení). Další číslo *Mladé generace* již bylo připraveno k vydání po proběhnuvších sjezdech.

7. ledna 1933 se v Hasičském domě na Královských Vinohradech konal Řádný zemský sjezd Mladé generace ČsND v Čechách a o den později již celorepublikový Řádný valný sjezd. Přátelský večer mezi jednacími dny vyplnilo vystoupení známého příznivce krajně nacionálního směru umělce Karla Hašlera.

Ze sjezdu vznikla řada rezolucí. Některé obsahově něco sdělující a některé spíše zející prázdnotou. Celospolečenské apely, které se vracely ke slovanstvu a národnímu ideálu, překvapit nemohly. Za stávajícími problémy byla spatřována osobní řevnivost politiků, která se měla překonat příchodem slušných a odpovědných lidí do politiky. Tyto teze představovaly myšlenkový návrat ke kořenům a jakýsi povinný hold (nejen) Kramářovi, zejména pokud šlo o *Resoluci slovanskou*, která tkvěla v budování zahraniční politiky „Mladoslovanů“²⁶⁵. Ta začala historickým exkurzem. K dobám minulým by se řečníci rádi vrátili, ale problém tkvěl (jako u většiny krajních nacionalů) v absenci smyslu pro reálné možnosti. Teze o sjednocených Slovanech, bojujících proti imperiálním státům, cizímu kapitálu a kulturám, vyžadovalo značnou představivost autorů, ale v podstatě jen oprášili staré mladočeské (kramářovské) teze. Na současnou zahraniční politiku opírající se

264 NA, František Xaver Hodáč, karton č. 170, Materiály – Mladá generace Národní demokracie, *Mladá generace*, č. 1.

265 Tamtéž, *Resoluce slovanská*.

o Společnost národů se snesla velká vlna kritiky. K zahraniční politice měl referát Vlastimil Klíma, který si s Karlem Kramářem často souzněl a tento vztah byl vzájemný. Právě Klímův referát se vůdce Československé národní demokracie přímo dotknul. Klíma se měl opírat do národně demokratické zahraniční politiky s tím, že nemá žádnou linii (částečně mířil na Antonína Hajna).²⁶⁶ To Kramář vzal za své a dotklo se ho to, protože on měl vždycky hájit novoslovanství. Vlastimil Klíma odmítl Kramářovu výtku, že by opomíjel jeho činnost. Svoji kritiku stranické zahraniční politiky opíral o vývoj v posledních měsících. Svým referátem mířil na stranu, respektive *Národní listy*, které kvůli koaliční loajalitě nekritizovaly Edvarda Beneše za jím prováděnou zahraniční politiku Československa.²⁶⁷ Idea Společnosti národů, zajišťující kolektivní bezpečnost, se hroutila a alianční systém se opět vracel do mezinárodní politiky. Ve vzájemném rozhovoru si Klíma na opátku Kramářovi postěžoval, že stranický sekretariát se pečlivě stará o to, aby byl na všech schůzích kontrolován.

V širších souvislostech požadovali odbojníci proklamaci jediného československého národa, čímž by na svých právech utrpěly menšiny v Československu. V ekonomické oblasti ohlásili požadavek návratu k liberalismu. Mezi základní teze přidali požadavek na odstranění vázaných kandidátních listin a poslaneckých reversů. K věcným záležitostem se dostala až *Resoluce organizační*, kde zúčastnění odmítli věkovou hranici pro Mladou generaci. Jen připomeňme, že vůdci odbojníků již limit překročili a patřili mezi třicátníky. Mladí si odhlasovali resoluci, kde se do velké míry osamostatňovali od strany a požadovali autonomii: „*Ml. generace na základě tohoto org. řádu stává se samosprávnou součástí strany národně demokratické a osamostatňuje se i po stránce finanční tím, že má možnost vybíratí od svých členů příspěvky a tvořiti vlastní pokladny.*“²⁶⁸ Tato pasáž představovala do velké míry hozenou rukavici vedení Československé národní demokracie, protože výlučně ono rozhodovalo o tom, kam peníze zamíří. Případná proveditelnost výše uvedeného obsahovala řadu trhlin a spíše měla učinit silný dojem. Provozovat Mladou generaci pouze z členských příspěvků představovalo poměrně nereálný záměr. To se ostatně záhy potvrdilo vymáháním nedobytných pohledávek právě na organizátorech sjezdů. Ti je pojali velmi velkoryse a delegátům propláceli cestovné i s dietami. Celková výše nákladů se měla pohybovat okolo 70 tisíc korun.²⁶⁹ Mladí se snažili vzbudit dojem, že jsou dobře financováni, ale jednalo se pouze o půjčky.

Závěrečná Resoluce zemského sjezdu Mladé generace a Resoluce vnitrostranická završily celý protest nespokojenců: „Řádný valný sjezd Mladé generace

266 ANM, Ladislav Rašín, karton č. 4, Korespondence s Karlem Kramářem, Dopis z 21. února 1933.

267 ANM, Karel Kramář, karton č. 11, Korespondence s Vlastimilem Klímou, Dopis z 8. března 1933.

268 NA, František Xaver Hodáč, karton č. 170, Materiály – Mladá generace Národní demokracie, *Resoluce organizační*.

269 AKPR, fond T 635/21, Československá strana národně demokratická (II. část), č. j. T-241/33, Mladá Generace nár. dem. strany z 18. ledna 1933.

ČsND, který se sešel 8. ledna 1933 v Hasičském domě na Král. Vinohradech, protestuje proti posledním zákrokům, podniknutým proti Mladé generaci Ústředním výkonným výborem strany a jeho užším předsednictvem. Sjezd nebere na vědomí rozpuštění Ústředního výkonného výboru Mladé Generace a zbavení dra Rašína, Bertla funkcí, neboť jest přesvědčen, že Mladá generace nedopustila se ničeho, co by odůvodňovalo tak drakonická opatření.²⁷⁰ Zákaz sjezdu považovali účastníci za protiprávní a uchýlili se ke klíčce v organizačním řádu – užší presidium strany mělo o závěrech jednání s mladými informovat celé širší prezidium, a to se nestalo. Naopak žádali od vedení strany zastoupení ve finanční komisi a ve straně čestný soud s těmi, kteří používali zastrašovací praktiky. Odsouzení se dočkalo do slova „vyvlastnění“ Mladého národa. Mladá generace měla být rozvrácena pod vedením několika jednotlivců ve straně. Po Hodáčově muži – Josefu Dlabolovi, žádali mladí za jeho aktivitu a články rovnou rezignaci na všechny jeho funkce (předseda ústřední organizační komise a předseda Zemského výkonného výboru v Čechách).

Zajímavější spíše bylo to, co se dělo v zákulisí celého sjezdu. O detailním průběhu sjezdu Mladé generace Československé národní demokracie neinformovaly *Národní listy*, nebo jiný národnědemokratický tisk, ale opět *Polední list* Jiřího Stříbrného. Národní liga měla zájem přetáhnout mladé národní demokraty a podporovala jejich odbojné snahy. Ladislav Rašín již po zemském sjezdu 7. ledna telefonoval redaktoru Karlu Kutovi, který představoval jeho protějšek u mladých národních ligistů. Ferdinand Kahánek následně napsal článek o průběhu sjezdu. Hradní informátor považoval šířící se zvěsti o spojení Mladé generace s Národní ligou za velmi předčasné, ale poměrně přesně odhadl osobní cíle předáka revoltujících: „*Zdá se, že dr. Rašín si vytkl vyšší cíl než by bylo spojení Mladé generace s N.L., totiž ovládnouti celou nár.dem. stranu, potlačití křídlo dra. Hodače...Dr. Rašín svým opatrným postupem dává najevo, že si chce ponechati volné pole pro svou politickou činnost a že se proto vyhýbá zavázati se předčasně se k N.L.*“²⁷¹ V podstatě to znamenalo ambice vystoupat do vyšších politických pater. Jak ukázal za půl roku konaný říšský sjezd Československé národní demokracie v Bratislavě, Ladislavu Rašínovi se to podařilo, ale již v jiné konstelaci. Momentálně se L. Rašín snažil využít situace a takticky hledal nejlepší řešení. Když ho na sjezdu zástupci Národní ligy požádali o pozdravný telegram pro bývalého poslance ligistů Karla Perglera, odmítl. Vlastimil Klíma se kromě referátu o zahraniční politice pohyboval více v zákulisí a v ideových sférách, což mu více vyhovovalo. Na myšlenku o vytvoření jednotné nacionalistické strany reagoval kladně s tím, že jednání se již nacházejí v plném proudu.

270 NA, František Xaver Hodáč, karton č. 170, Materiály – Mladá generace Národní demokracie, *Resoluce unitrostranická*.

271 AKPR, fond T 635/21, Československá strana národně demokratická (II. část), č. j. T-63/33, Mladá Generace nár. dem. strany z 11. ledna 1933.

Ve vedení odbojné Mladé generace panovala po lednových sjezdech spokojenost. Účast měla hojný charakter. Dorazili delegáti ze všech koutů republiky, byť předsedu Ladislava Rašína nepotěšila slabší účast starších členů. Naopak potěšitelnou pro ně byla reakce od užšího vedení národní demokracie. To vzbouřenci nepokládali za dost silné, aby proti nim ostře vystoupilo. Ladislav Rašín se neřídil dopisem, který mu již před sjezdem zaslal Karel Kramář, jímž ho vyzýval k umírněnosti. Dalo by se i říci, že onen dopis Rašín vlastně zatajil. Až po dotazech na něj přiznal jeho existenci a posléze své chování vysvětloval tak, že ho považoval za soukromý, a proto jej neuveřejnil.²⁷² Zároveň s tím se šířily zvěsti, že se Kramář snaží udržet mladého Rašína za každou cenu a je ochoten mu přislíbit i mandát v příštích volbách. Karel Kramář nevystoupil po sjezdech Mladé generace proti jejímu opozičnímu chování a setrval ve své neintervenci snaze. Ladislavu Rašínovi napsal: „*Rád Vám přiznám, že nemám, co bych Vám vytýkal...*“²⁷³ což znamenalo vyjádření sympatií, které těžko mohly přispět ke konsolidaci strany. Většina národnědemokratického tisku stála za vedením národní demokracie. Rašína a spol. podpořila především periodika ostatních skupin, které se nacházely v rozepři s vedením strany – vinohradský *Demokrat* a Hajnova *Samostatnost*.

Otevřeným odbojem Mladé generace se vykrystalizovaly také rozpory v předsednictvu Československé národní demokracie. To se vyhranilo na tři nestejně silné skupiny. První a nejsilnější tvořilo okolí F. X. Hodáče a ministra Josefa Matouška. Ne, že by byli blízcí spojenci, ale pojily je zájmy na stabilizaci strany, kterou si nepřáli mít radikalizovanou. Disponovali finančními prostředky a ovládali aparát strany. Horší to měli s podporou obyčejných straníků. Zaměstnanci strany a lidé, kteří byli závislí na jejich podpoře, s těmi všemi počítat mohli, ale početně jich bylo relativně málo. Hospodářská krize a rozhárané poměry ve straně vedly k finančním omezením. F. X. Hodáč si již nemohl dovolit takové subvence, jako poukazoval před krizí. Stranickému tisku se vedlo hůře a jeho náklad upadal. Vedení strany a finanční komise, kterou řídil právě Hodáč, celou situaci řešila snižováním platů, nikoliv stavů. Navíc eventualita na zrušení málo významných sekretariátů, a tím i jejich pracovních postů, reálně hrozila. Druhá skupina se formovala okolo Františka Ježka, který si dle své tradice držel indiferentní a nevyhraněný postoj, kdy celou situaci pozorně sledoval. Vědělo se o jeho velkých ambicích a touze získat ministerské křeslo. Ježek požíval popularity ve straně, hlavně mezi státními zaměstnanci a hraničáři, které zastupoval. K jeho skupině se přikláněl i generální tajemník strany Vojtěch Horák. O něm se mluvilo jako o Hodáčově muži, ostatně hodně kritiky od Rašína a spol. padlo právě na jeho hlavu. Horák měl spíše blíž k Ježkovi, který mu pomohl k jeho tajemnické

272 AKPR, fond T 635/21, Československá strana národně demokratická (II. část), č. j. T-241/33, Mladá Generace nár. dem. strany z 18. ledna 1933.

273 ANM, Ladislav Rašín, karton č. 4, Korespondence s Karlem Kramářem, Dopis z 21. února 1933.

funkci. Poslední skupina měla celkem zřetelné složení. Seskupili se v ní ti, kterým vadil nový směr strany a jeho představitel F. X. Hodáč. Jednalo se často o starší, zasluhující členy, kteří podporovali snahu Mladé generace proti vedení strany. Odstavený František Hlaváček přímo napomáhal s kontakty na Národní ligu. Dále můžeme uvést také Františka Síse, Františka Mareše a také stále aktivního poslance Antonína Hajna. Naopak Bohumil Němec a Bohdan Bečka doporučovali Ladislavu Rašínovi a jeho druhům opatrnost, aby je vedení nemohlo obvinít z nedisciplinovanosti. Vzbouřenci se snažili získat spojení s mladšími, nacionálně zaměřenými straníky, ale s nevelkým úspěchem. Kromě Františka Touška, který nechtěl vystupovat příliš zaujatě, oslovili opozičníci nově zvoleného senátora Josefa Havlína. Ten v dopise Rašínovi vyjádřil sympatie, ale svoji účast na jejich sjezdu odmítl s tím, že si chce zachovat objektivitu, až se bude o Mladé generaci následně rozhodovat.²⁷⁴ Havlínovo složitější postavení vycházelo také z faktu, že s F. X. Hodáčem spolu zastupovali mladoboleslavskou župu. To znamenalo jejich častý kontakt a společnou účast na schůzích (na řadě z nich Hodáče přímo zastupoval). Josef Havlín sice v celém dopise zdůrazňoval svoji osobní statečnost, ale jednoduše tehdy nebyl v postavení, kdy by mohl proti Hodáčovi otevřeně vystoupit. Uběhlo několik let a vše se změnilo.

Radikální národní demokracie se do probíhajícího sporu hlasitěji přihlásila až v březnu ve své *Korespondenci radikálních národních demokratů*.²⁷⁵ Ta se očekávaně, jako již v minulosti, opřela do vedení národní demokracie. V článku *Bilance činnosti Dra. F.X. Hodáče v Čsl.N.D.* vystavili generálnímu tajemníkovi ÚSČP nepřilíživý účet. Autoři začali jeho neúspěšným tiskovým pokusem s časopisem *Tribuna* a nezapomněli uvést, že celý podnik byl sponzorován také německo-židovskými průmyslníky a Hradem. Tedy nedobrá vizitka pro někoho, kdo se stal vůdčí osobou strany, která si často dělala ambice bdít nad blahem národa. Ve své bilanci mu k dobru přičítali pouze lepší finanční situaci strany, rozmach odborového Národního sdružení a zlepšení poměru k socialistickým stranám, jako k prezidentu republiky a ministru zahraničních věcí. U tohoto je na místě předpokládat spíše ironický podtext. Výčet Hodáčových záporů měl větší rozsah než kladů. V podstatě se jednalo stále o to samé – vláda peněz a odklon od nacionální politiky. K novým záporům se přidala i likvidace mimopražských stranických listů. Úbytek samotných *Národních listů* měl být také jeho přičiněním. V závěrečném hodnocení přičítali F. X. Hodáčovi vše, co šlo: „*Pan Dr. F.X. Hodáč všude kde byl, všechno jen rozleptal a přivedl k zániku. Za krátkou dobu své činnosti v naší straně prokázal, že dovedl v několika letech rozleptat i mohutnou kdysi stranu národně demokratickou, kam postranními cestami přišel do čela, aby posílil svou pozici ve svazu průmyslníků, kde mu stále více hořela půda pod nohama, zejména mezi průmyslníky*

274 ANM, Ladislav Rašín, karton č. 4, Korespondence s Josefem Havlínem, Dopis ze 7. ledna 1933.

275 *Korespondence radikálních národních demokratů*, č. 3.

opravdu národně česky smýšlejícími.“ Generální tajemník ÚSČP skutečně poměrně rychle změnil kormidlo národní demokracie, ale ta se svojí vyhraněně nacionální politikou, a zejména všenárodním (beztrídním) zaměřením, vytlačovala sama sebe do slepé uličky. Československá národní demokracie se již po prvních parlamentních volbách nemohla pyšnit tím, že by byla mohutná. Radikální národní demokraté ustrnuli v roce 1918 a vůči F. X. Hodáčovi použili vše, co měli po ruce, byť je třeba přiznat, že obvinění z vlády peněz se nehledalo těžce. V *Korespondenci* ještě vyšel článek *Pravda o politických názorech Mistra Viktora Dyka*, což představovalo jistý odkaz a apel. Ten také kriticky mířil na stávající národnědemokratické vedení.

4.4.1 Potlačení radikálních národních demokratů a VII. Říšský sjezd v Bratislavě

Užší vedení Československé národní demokracie ve svém tažení proti mladým odbojníkům nepolevilo a vydalo se cestou uspořádání VII. řádného valného sjezdu Mladé generace Československé národní demokracie v Luhačovicích. Ten se konal ve dnech 25. a 26. března 1933. Vlastimil Klíma ve svých pamětech tvrdí, že se sjezdu mělo vedení strany řadu těžkostí.²⁷⁶ Zde musíme být u jeho objektivity na pozoru. Klíma uvádí, že pro sjezd vedení strany narychlo opatřovalo delegáty i mezi studenty národně socialistickými a fašistickými. Tato informace byla uveřejněna i v jeho *Mladé generaci*, která vyšla 8. dubna 1933.²⁷⁷ Naopak někteří členové Mladé generace (Rašínovi), kteří byli současně i členy Národního sdružení, měli obdržet zákaz účastnit se sjezdu pod hrozbou vylučování ze strany.

Užší předsednictvo národní demokracie pověřilo jako zástupce k jednání s odbojníky jednatele strany Františka Ježka. Ten alespoň formálně jednal jak s Rašínem, tak na druhé straně s Haškem. Smírné řešení mezi dvěma skupinami Mladé generace se najít nepodařilo. Vedení ČsND odmítalo Rašínuv požadavek na povolení členství v mládežnické organizaci i osobám starším 26 let. Ježek vyzýval Rašína, aby i jeho skupina vyslala delegáty na luhačovický sjezd. Sliboval i vstřícnost vůči těm, kteří budou v menšině, ale vůdce opozice tuto nabídku nepřijal.²⁷⁸ Za oficiálním svoláním valného sjezdu do Luhačovic stál již Ústřední správní výbor Mladé generace. V čele tohoto výboru se objevil syn dlouholetého poslance Františka Lukavského Jaromír, který zastával funkci předsedy sjezdu. Následně již vystupoval jako sjezdem zvolený předseda ústředního výkonného výboru Mladé generace. Mladý Lukavský se stal pro F. X. Hodáče cenným spojencem v mládeži

276 AMM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*, s. 215.

277 *Mladá generace – Politický list mladých národních demokratů*. „Fašističtí studenti na luhačovickém sjezdu“ 8. dubna 1933.

278 ANM, Ladislav Rašín, karton č. 4, Korespondence s Františkem Ježkem, Dopis z 14. března 1933.

strany, ale větší úkoly na něj teprve čekaly o několik let později. Do lázeňského města dorazily ty odbočky Mladé generace, které podporovaly ústřední vedení národní demokracie. Delegátů nakonec dorazilo přes šest stovek.²⁷⁹ Sjezd mladých očekávaně souzněl s vedením strany, které jej bralo jako legitimní reprezentaci Mladé generace. Hlavní referáty na sjezdu měli poslanci F. X. Hodáč a František Ježek. Za ochablostí nejen národní, ale i stranické, mělo stát lajdáctví, neschopnost se podřídit stranické kázi a nechuť odložit osobní zájmy před ideou národa.²⁸⁰ Přijaté rezoluce odmítly tzv. ošklivé pomluvy, které měly útočit na národní demokracii, jako na stranu málo národní. Ta se nikdy neměla zpronevřit odkazu Karla Kramáře a Aloise Rašína. K poslednímu apelu na mladé odbojníky bylo paradoxně, možná cynicky, zvoleno slov básníka Viktora Dyka: „*Opustíš-li mne, zahyneš.*“

V sobotu prvního dubna se v Praze konala ustavující schůze plena ústředního výkonného výboru Mladé generace zvoleného na sjezdu v Luhačovicích. Na ní byli zvoleni místopředsedové. František Hašek se stal úřadujícím místopředsedou, protože Jaromír Lukavský vykonával právní praxi v rodné Plzni.

Ústřední vedení strany a Rašínova Mladá generace pevně stály na svých pozicích. Variant dalšího vývoje již mnoho nezbývalo. Opoziční skupina Národní myšlenky, sebevědomě vystupující jako jediná s právoplatným nárokem na vedení mladých, mohla z národní demokracie odejít, nebo se nějakým způsobem podvolit a najít kompromis. Přílišný zájem na odchodu Rašína a jeho druhů vedení strany nemělo. Reálně by totiž hrozilo, že by to mohlo stranu rozštěpit a následně i zničit. Teoreticky by se k nim mohla přidat řada nespokojenců s tehdejšími vedením ČsND, a to nejen radikální národní demokraté, ale i osoby, které požívaly ve straně respekt a autoritu. Neopomenutelný byl také fakt, že strana, ale zejména Kramář, nechtěli ztratit někoho, kdo se jmenoval Rašín. Karel Kramář po lednových sjezdech Mladé generace do velké míry přijal kritiku stranického tisku a *Národních listů*, které chřadly. Opozičníci sice dávali najevo odhodlanost a radikálnost – to ostatně k mladému věku patří, ale samotný hazard s odchodem do jiné strany představoval až příliš velký risk. Navíc například u Stříbrného by jim dalo hodně práce vybudovat tak rozsáhlou a silnou stranickou organizaci, jakou představovala ta stávající národnědemokratická.

František Toušek po luhačovickém sjezdu napsal nemocnému předsedovi strany Kramářovi, aby do celé patové situace zasáhl svojí autoritou: „*A proto Vás prosím v zájmu strany – ne osob, abyste právě nyní zasáhl rychle a vynutil smír.*“²⁸¹ Toušek varoval Kramáře před řešením sporů vylučováním, které by mohlo stranu rozštěpit. Předseda strany po svém vyvíjel snahu situaci uklidnit a vyřešit. Jestli se řešení sporu

279 *Národní listy* 27. března 1933.

280 NA, František Xaver Hodáč, karton č. 95, Korespondence k hosp. otázkám 1933, PXX/9 Sjezd ml. gen. v Luhačovicích, Strojopis sjezdové rezoluce.

281 ANM, Karel Kramář, karton č. 26, Korespondence s Františkem Touškem, Dopis z 4. dubna 1933.

našlo přímo na popud Karla Kramáře, není zcela jisté. Nicméně záměry ústředního vedení strany na svolání říšského sjezdu ČsND se objevily ihned po luhačovickém sjezdu. Na schůzi ústředního výkonného výboru Československé národní demokracie konané 4. dubna za účasti Jaromíra Lukavského bylo jednomyslně schváleno, aby se řádný valný sjezd konal nejpozději do konce září.²⁸² Taktéž byl jednomyslně přijat návrh senátora Gejzy Reháka, aby se splnil slib daný Slovensku a sjezd se konal v Bratislavě. Vedení národní demokracie skutečně svolalo říšský sjezd podle těchto propozic, ale jak se říká – „ďábel se skrýval v detailech.“ Sjezd se konal v Bratislavě ve dnech 26. až 28. května 1933. Za tímto záměrem stálo několik příčin. Ta oficiální mluvila o tom, že je Slovensko v pořádku na řadě, protože se předešlé říšské sjezdy konaly v Čechách a na Moravě. Ty pádnější důvody pochopitelně ležely jinde. Bratislava se nacházela daleko a to znamenalo dlouhé a nákladné cestování, které si nemohli všichni delegáti dovolit. Vedení strany chtělo tímto krokem opozici oslabit již předem a to se povedlo. Samo hmotně podpořilo své delegáty, aby na sjezd mohli dorazit. Navíc místní národnědemokratická odbočka měla vůči F. X. Hodáčovi závazky. Ten doslova v hodině dvanácté zachránil *Národní denník*, který se nacházel již v likvidaci. Následně ho pragmaticky převedl pod svoji Národní vydavatelskou společnost. Slovenští národní demokraté byli zcela závislí na přísunu peněz ze stranické pokladny, o které Hodáč rozhodoval. V neposlední řadě i místní národně demokratické špičky měly pracovní vazby na ÚSČP, nebo vedly místní filiálku Živnostenské banky. V případě konání říšského sjezdu v tak odlehleém koutu republiky bylo již dopředu jasné, že se ho nezúčastní churavý předseda strany Karel Kramář. To znamenalo, že se sjezd bude konat plně v režii užšího předsednictva národní demokracie a tím pádem případně rozhodující vliv F. X. Hodáčovi a jeho spojencům.

Oponenti se na říšský sjezd museli dostavit, pokud nechtěli stranu opustit, respektive kapitulovat. Hlavní otázka ale zněla, jak budou jednotní a jestli budou plně spolupracovat. Radikální národní demokraté dostali svému jménu a vydali programové prohlášení, s jakými požadavky na sjezd jedou.²⁸³ K němu připojili i projev poslance Antonína Hajna, který jim vyjádřil podporu. Radikální nejprve vyčetli ústřednímu vedení strany taktiku svolání říšského sjezdu do Bratislavy – to, že se tam nedostanou všichni delegáti, bylo nasnadě. Předem odmítali taktiku ústředního vedení s vymezeným časem na projevy. Ty měly mít podle jejich výpočtů v programových otázkách délku pouze tří minut. Po těchto podle nich „*hozených klacích pod nohy*“ nakonec deklarovali, že se i přesto dostaví a pokusí se navrátit národní demokracii k jejímu programu. To v reálu znamenalo snahu přesvědčit delegáty o tom, že účast ve vládě s Němci představuje největší chybu, které se kdy

282 *Pondělí Národních listů a Národa* 3. dubna 1933

283 NA, František Xaver Hodáč, karton č. 169, Národní demokracie 1933, *Korespondence radikálních národních demokratů*, č. 4.

strana dopustila. Radikální si přáli vidět národní demokracii jako sjednocující, všenárodní opoziční stranu, která povede boj proti Němcům a marxistům.

Předáci radikálů a Rašín svolali na 30. dubna do paláce Metro společnou schůzi (dostavili se i moravští delegáti z Mladé generace). Obě skupiny se rozhodly do Bratislavy dorazit, i když s poznámkou, že je zřejmá politika vedení strany, aby získalo výběrem Bratislavy majoritu. Vzbouřenci zaslali Karlu Kramářovi podle zavedeného zvyku telegram, ve kterém mu vyjádřili důvěru a zároveň odmítli postup vedení národní demokracie.²⁸⁴ Přitom se zároveň ohradili proti svolání říšského sjezdu před zemskými sjezdy.

Na jaře 1933 se opět radikalizovala místní vinohradská organizace, která představovala baštu radikálů a mladých odbojníků. Místní organizaci čekaly v květnu volby do svého předsednictva. Kandidátní listina sestavená z členů podporujících ústřední vedení národní demokracie vyvolala nespokojenost a posléze otevřený konflikt. Předseda Jan Kapras vyzýval ke kompromisu, a aby místní organizace respektovala závěry, které budou na bratislavském sjezdu přijaty. Místnímu senátoru Kaprasovi a jeho spojencům vyjádřili oponenti nedůvěru (uznání nezpůsobivosti dále Královské Vinohrady reprezentovat), a ten proto raději po dramatické schůzi konané 4. května rezignoval na svůj předsednický mandát.²⁸⁵ Na Vinohradech se již těžko hledaly možnosti pro kompromisní politiku. Místopředsedové místní organizace (Z. Malý, J. Navrátil) neotáleli a rychle si zvolili novou kandidátku, se kterou plánovali jet na bratislavský sjezd. Do jejího čela se dostal zřejmě nejvýše postavený podporovatel opozičníků – poslanec Antonín Hajn. Zvoleni byli také Klíma, Malý, Navrátil, Renner a Sís. 12. května se sešlo užší předsednictvo ČsND a za vedení místopředsedy Milana Ivanky ve složení J. Dlabola, A. Hajn, F. X. Hodáč a J. Matoušek se usneslo na dalším předsednictví rezignujícího Jana Kaprase v místní organizaci na Královských Vinohradech. Dále užší předsednictvo reagovalo návrhem na rozpuštění místní organizace. Návrh byl až na Antonína Hajna, který na protest jednání opustil, přijat. Místní vinohradskou organizaci čekala kuratela správního výboru v čele s dr. B. Jahnem. Místopředsedové Navrátil a Malý se měli ze svých činů zodpovídat dle stranických stanov. Vedení strany poslalo na Královské Vinohrady správní komisi a převzalo sekretariát. Samotné přebírání mělo velmi živý průběh. Místní ho odmítali vydat i za asistence Vlastimila Klímy. Vinohradští se snažili kuratelu správní komise zbavit co nejrychleji. 23. května provedli valnou hromadu, při níž odmítli obvinění, že jejich postup byl namířen proti jednotě ČsND a jejímu valnému sjezdu v Bratislavě. Novým předsedou místní organizace zvolili Jana Rennera, který okamžitě proklamoval věrnost Karlu Kramářovi a jeho programu. Tento tah se místním příliš nevyplatil

284 NA, František Xaver Hodáč, karton č. 169, Národní demokracie 1933, *Korespondence radikálních národních demokratů*, č. 4.

285 ANM, Karel Kramář, karton č. 48, Zápis užšího předsednictva Ústředního výkonného výboru z 12. května 1933.

a správní komise na Vinohradech zůstala. Zejména když si místní zvolili za svého představitele jednoho z hlavních protagonistů Národní myšlenky. Neklidná situace pokračovala i během podzimu 1933, kdy si předseda strany Kramář vyžádal osobní setkání s Rennerem.²⁸⁶ Při něm trval na kompromisní kandidátce, která by vedla k manifestační jednotě na valné hromadě. Vinohradští se chtěli dohodnout se zástupci vedení V. Horákem a J. Štúlou, aby se vyhnuli jednání se správní komisí, která trvala na ostrém stanovisku vůči nim. Spor se přenesl až do jara 1934. Místní vítali výstup národní demokracie z vládní koalice a ve straně tak mohl vzniknout větší prostor pro jednání. Opět jednali s generálním tajemníkem strany Vojtěchem Horákem, ale tehdy již i za účasti F. X. Hodáče, který směřoval ke krajně pravicové politice. Vinohradští učinili vůči vedení strany ústupky a smírné řešení se podařilo ihned nalézt.

V Rašínově Mladé generaci panoval trochu rozdílný vývoj než u radikálních národních demokratů. Rašín a jeho druzi měli pro národní demokracii větší hodnotu a zjednodušeně řečeno, nebyli doslova tak radikální jako Duškova skupina. Ladislav Rašín požíval nepopíratelnou popularitu. Na sjezd odjížděl již jako předseda místní organizace ČsND na Praze II (Nové město). Dosavadní předsednictvo místní organizace patřilo ke stoupencům stávající politiky ve straně, ale v hlasování o volbě předsedy neměl Rašín ani protikandidáta. Prvním místopředsedou se stal Adolf Dušek. Po Rašínově zvolení se místní organizace během dvou týdnů rozrostla až o 300 členů.²⁸⁷ Zde se nabízí otázka, jestli to nebylo z důvodu upevnění majority jedné skupiny v místní organizaci. Začátkem června se již mladí přesvědčili o velkých těžkostech spojených s financováním jejich odbojného úsilí. Tím pádem i přestup do jiné strany ztrácel svoji perspektivu.

Řešení celé situace s odbojnou Mladou generací přišlo již před bratislavským sjezdem. František Xaver Hodáč se soukromě sešel s Ladislavem Rašínem a dokázali dospět k dohodě. V Hodáčově pozůstalosti se nachází jeho rukopis k dohodě s L. Rašínem.²⁸⁸ Vedení strany se mělo zasadit o Rašínovo zvolení do ústředního výkonného výboru strany a jeho předsednictva. Navíc se mělo vedení strany zasadit o jeho zvolení do poslanecké sněmovny. Kandidaturu měl získat v místě, kde existovala šance na zvolení, nebo alespoň posun do II. skrutinia. „*Tato dohoda předpokládá loajální spolupráci k vzrůstu strany, zvláště takový postup, jenž nebude směřovati k porušení jednotného postupu v org. naší politice strany, opřeneho o usnesení příslušných orgánů.*“ Taktéž mezi oběma došlo k politické shodě ve všeobecných zásadách organizačního řádu. Vývoj událostí tuto dohodu zcela potvrdil.

286 ANM, Karel Kramář, karton č. 49, Korespondence s Janem Rennerem, Dopis z 18. října 1933.

287 ANM, Karel Kramář, karton č. 30, Korespondence, Dopis o dosavadních vyhlídkách kurzu národní demokracie a jejich vyhlídkách z 3. června 1933, ANM267409.

288 NA, František Xaver Hodáč, karton č. 169, Národní demokracie 1933, Perem napsaný rukopis o dohodě s L. Rašínem na třech stranách.

Radikální národní demokraté zůstali na bratislavském sjezdu osamocení a utrpěli jasnou porážku. O Ladislavu Rašínovi se šířily zvěsti, že přistoupil na smír díky tomu, že mu F. X. Hodáč umožnil účast na dodávkách pro československou tabákovou režii, což mu mělo zaručovat roční příjem 150 tisíc korun.²⁸⁹ Toto obvinění mělo spíše formu pomluvy, ale na druhé straně řada poslanců za první republiky měla podobné přilepšení ke svému poslaneckému platu. Ladislav Rašín patřil k tehdejší pražské zlaté mládeži a to s sebou neslo také značné finanční náklady. Rašínova dohoda s Hodáčem, nebo tzv. přeběhnutí (záleží na úhlu pohledu), velmi zklamala radikální národní demokraty, ve kterých zůstalo hodně hořkosti. Přijít s takovouto pomluvou také představovalo způsob, jak dát bývalému spojenci pozdrav na rozloučenou. Z Národní ligy přišla zpráva o tom, že se Rašín dohodl až po konzultaci a schválení od Jiřího Stříbrného. Motiv měl tkvět v tom, že Ladislav Rašín jako nový člen předsednictva národní demokracie mohl lépe pracovat k oslabení Hodáče. Jako vůdci malé opoziční skupiny, která by se pravděpodobně dostala mimo rámec strany, by se mu to těžko dařilo. Dokládat tuto smělou tezi měl *Polední list*, který na Rašína vůbec neútočil. Stříbrného tisk se spíše snažil ukonejšit své čtenáře, proč dlouhé námlogy s Rašínem a spol. nevyšly a zveličoval rozpory během bratislavského sjezdu. Psaní Stříbrného tisku odsoudil Vlastimil Klíma v *Národních listech*, kde se ohradil proti údajnému brachiálnímu násilí, kterému měl čelit.²⁹⁰

Před bratislavským sjezdem došlo ke kompromisu a obě Mladé generace byly sloučeny za podmínek, že se předsedou stane Jaromír Lukavský a periodikum *Mladý národ* se dočká opětovného tištění.²⁹¹ Do ústředního výkonného výboru strany se nově dostaly i osoby, které stály na straně opozičníků. Ladislav Rašín zamířil přímo do užšího předsednictva strany. Dohodu s mládeží strany již oznamoval Kramářův zasláný projev (přečetl F. Ježek), který musel vzniknout před sjezdem.²⁹² Předseda strany v něm vyjádřil svůj souhlas s konáním sjezdu v Bratislavě a tím podpořil argumentaci užšího vedení strany, že na Slovensko připadala řada v pořádání říšského sjezdu. Kramář se ve svém projevu věnoval zejména problémům politickým, než vnitrostranickým. Sjezd pojímal jako manifestaci vůči revizionismu, ale zároveň připomínal slabost národní demokracie v koaličním vládnutí. Akcentoval řešení hospodářské krize a snahu prosazovat úspěšnost. Československá národní demokracie nakonec v koalici prosadila jeho vlastní návrh na vznik šetřící komise,

289 AKPR, fond T 635/21, Československá strana národně demokratická (II. část), č. j. T-957/33, Radikální nár. demokrati z 6. června 1933.

290 *Pondělí Národních listů a Národa*. 27. května 1933.

291 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 216.

292 NA, František Xaver Hodáč, karton č. 169, Národní demokracie 1933, Projev Karla Kramáře k říšskému sjezdu ČsND konaném v Bratislavě ve dnech 26. – 28. května 1933.

srov. NA, František Xaver Hodáč, karton č. 169, Národní demokracie 1933, "Náš sjezd" projev Karla Kramáře.

ale ta žádný velký efekt neměla. Zajímavý bod přišel, když se Kramář ohradil vůči heslu: „*Němci do vlády, my do opozice*“, které považoval za soukromé vyjádření jednoho funkcionáře. Předseda strany ve svém projevu v podstatě přijal fakt, že čeští Němci do koalice patří. Svoji účastí v ní měli cizině dokázat, že nejsou v ČSR nijak utlačováni. Nicméně to neznamenalo, že by Kramář vzal české Němce na milost. Smysl své početně slabé strany v koalici spatřoval v tom, že národní demokracie funguje jako protiváha proti výbojně německé sociální demokracii. V praktické rovině mu slabost strany svazovala ruce v otázce tvrdého vystoupení vůči českým Němcům. Kramář odmítl, že by byl někým ovlivňován v otázce vystoupení z vlády. Navíc tento případný krok neviděl jako prospěšný. Všem delegátům popřál, aby se z Bratislavy vraceli s vírou v „*naš krásný čistý nacionalismus*.“

Předáci (částečně již bývalých) opozičníků Rašín, Dušek, Klíma, Renner a Navrátil dorazili do Bratislavy již o den dříve a do posledních chvil nebylo jasné, s čím přesně vyrukují. Z původních odhadů dvou stovek oponujících delegátů jich dorazilo přibližně pouze sto.²⁹³ Už po prvních hlasováních bylo zřejmé, že se jejich blok rozpadl a radikální národní demokraté zůstali osamoceni. Adolf Dušek se snažil situaci ještě na poslední chvíli zachránit a svolal další důvěrnou schůzi opozičníků. Objednal sál pro 150 osob, ale jednání se již ani nekonalo, protože pozvaných dorazil pouze nepatrný počet. Rozhodujících porad se na sjezdu účastnilo pouze 33 delegátů z oné původní stovky a proti návrhům ústředního výkonného výboru se našla pouhá patnáctka hlasů.

Dá se říci, že ty nejdůležitější věci se udály hned první den sjezdu. Již jeho začátek plně naznačil, kterým směrem se budou jednání ubírat. Podle návrhu generálního tajemníka strany Vojtěcha Horáka bylo zvoleno předsednictvo sjezdu ve složení: Fischer (předseda sjezdu), Ivanka, Reháč, Ježek, Hodáč, Štůla a Dlabola. To znamenalo potvrzení užšího předsednictva Československé národní demokracie. Na zahajovací řeč Richarda Fischera přišla z publika poznámka, aby se řešila především otázka Mladé generace. Na to měl olomoucký starosta reagovat tím, že vše již bylo smírně vyřešeno. Sjezdový boj o národní demokracii se tedy vlastně vůbec nekonal. Za bývalé opozičníky vystoupil předseda místní organizace na Královských Vinohradech Jan Renner s vysvětlujícím stanoviskem, že je k usmíření dohnala vážnost doby. Poukázal zejména na zahraniční politiku, kdy strana musí být schopna čelit zahraničněpolitickým hrozbám (Německo s Hitlerem v čele) a domácí výbojnosti socialistů. Z těchto ohledů zveřejnil požadavek na urychlené přistoupení Polska k Malé dohodě. Před sjezdem se očekávala palba kritiky z řad opozičníků, ale pod ni se dostali právě členové odbojné Mladé generace. Nejvíce kritiků se objevilo z řad odborového Národní sdružení, které mělo většinově velmi dobré vztahy s F. X. Hodáčem. Zejména Vlastimil Klíma

293 NA, PMR, karton č. 602: Činnost a požadavky národně demokratické strany 1928–1935, Čsl. národní demokratická strana – V. valný sjezd v Bratislavě v dnech 26. – 28. mája 1933.

se nacházel v ohni dotazů a musel vysvětlovat, proč se vinohradská organizace zbavila senátora Jana Kaprase, který vyzýval k jednotě strany a opozičnictví místní organizace se mu příliš nelíbilo. Vůči Janu Rennerovi také nepanovala na sjezdu dobrá atmosféra za dění na jeho Vinohradech a musel si vyslechnout řadu kritických hlasů. Z řad delegátů padla výtka i na Stříbrného tisk, přes který by se stranická politika dělat neměla. Klíma a také Rašín se ve svých odpovědích drželi ideologických požadavků a uchýlovali se ke stížnostem na politická klíše jako vázané kandidátní listiny a poslanecké reversy. Klímovi je třeba přiznat, že již tehdy varoval před (domácími) německými stranami. Jeho kritici reagovali chystaným zákonem na zastavování činnosti a rozpouštění politických stran, který nakonec nebyl dodržován do důsledků.

Adolf Dušek měl na sjezdu velmi špatnou pozici již od samého začátku a dobře se mu nevedlo ani v jeho průběhu. Po krachu jednání o jednotném opozičním bloku nebyl ani vpuštěn na sjezd samotný. Verifikační komise odmítla uznat jeho mandát. Tato komise měla napilno se zajištěním sjezdu. Zejména, aby se ho nezúčastnili delegáti, kteří tam neměli co dělat, nebo neměli v pořádku potřebné náležitosti. Ostatně z 1700 přihlášených delegátů jich verifikační komise uznala pouze 1378 (z toho ze Slovenska a Podkarpatské Rusi 494).²⁹⁴ Ke konci prvního dne se podařilo, neznámo jak, dostat Duškovi do sjezdového sálu. Přihlásil se o slovo (okolo čtvrté hodiny ranní) a byl předsednictvem sjezdu odmítnut. Navíc na něj začali slovenští zástupci nevráživě pokřikovat a dožadovali se na něm omůlvy (Adolf Dušek měl na schůzi vinohradské organizace pronést větu, podle které bylo Slováky lehké získat, protože se nedokázali ani podepsat). Následně se strhl incident a hlavní představitel radikálních národních demokratů musel sál nedobrovolně sál opustit. Někteří členové Národního sdružení byli připraveni dát opozičnickům za vyučenou i fyzicky. Úspěšný den pro vedení strany zakončil o páté hodině ranní F. X. Hodáč. Vysvětlil politiku strany a nechal hlasovat plénum s požadavkem na schválení stávajícího směřování ČsND. Proti se našlo pouhých 15 hlasů. O drtivém vítězství nemohlo být pochyb.

Druhý den měl více pracovní charakter, kdy jednotlivé komise pracovaly na programových tezích. Základ programu zůstával stejný – národní stát. V zahraniční politice se program držel neuznání SSSR, ale ve straně o této otázce stále probíhaly diskuze. Zejména F. X. Hodáč na začátku svého poslaneckého angažmá se ke smlouvě stavěl pragmatičtěji, podobně i J. Matoušek. Oba hleděli především zájmů ekonomických, respektive průmyslových. Problémem zůstával Kramářův resentiment a neoblomnost v této otázce. Další ze stranických iniciativ opět směřovala k zahraničněpolitické dohodě s Polskem. Zde národní demokraté stále odmítali vidět reálný stav věcí, protože zahraniční politiku posuzovali z hledis-

294 NA, PMR, karton č. 602: Činnost a požadavky národně demokratické strany 1928–1935, Čsl. národní demokratická strana – V. valný sjezd v Bratislavě v dnech 26. – 28. mája 1933.

ka doktrinálního přesvědčení o tzv. slovanské politice, která měla své uplatnění spíše v minulém století. Ve stranických tezích se objevila akcentace i na jeden z Hodáčových hlavních požadavků – spolupráce zaměstnanců a zaměstnavatelů. Jednalo se o hospodářskou solidaritu, která měla představovat protipól třídnímu boji. Jednání v komisích mělo často prudký průběh. Poražená opozice si přála alespoň něco vydobýt, ale navržené předlohy zůstaly beze změn. Druhý jednací den prostřednictvím radiotechniky promluvil Karel Kramář k celému zasedání. Apeloval na jednotu mezi Čechy a Slováky, která představovala nutnost v boji proti revizionismu. Vůdce strany tím mířil na dění v Německu.²⁹⁵

Plenární schůze druhého dne se dočkala zahájení až navečer, byť to nejdůležitější bylo dohodnuto již předem. Kandidátní listina do Ústředního výkonného výboru národní demokracie se dočkala odhlasování dle původní předlohy, na které se všichni důležití straníci dohodli. Ladislav Rašín přijal místo III. jednatele. Dal si záležet, aby vzbuzoval dojem, že ve všem s vedením strany nesouhlasí, ale je mu tímto zvolením alespoň dána možnost uplatnit své názory v nejvyšším orgánu strany. Naopak poprvé se stalo, že se do užšího vedení strany nedostal poslanec Antonín Hajn. Zde připomeňme jeho předsjezdovou podporu opozice na Královských Vinohradech. Jeho nezvolení v sobě tedy logiku mělo. Nepříjemnou tvář nastavil bratislavský sjezd také Františku Touškovi. Den před zahájením sjezdu schválilo užší předsednictvo strany jeho opětovnou kandidaturu na funkci II. jednatele ústředního výkonného výboru. Příští den ale již bylo vše jinak a Touška čekal tvrdý úder v podobě nezvolení. V dopise zaslaném Karlu Kramářovi Toušek odmítl tvrzení, že by ho nezvolila jeho Morava (z deseti členů jich měl mít na své straně sedm).²⁹⁶ V přímé volbě ho porazil Pinkas. František Toušek se následně ucházel alespoň o post tiskového referenta strany a opět ho čekala porážka. Hlasování nebyl přítomen, protože se účastnil probíhajícího jednání hospodářské komise. Mezitím proti němu vystoupili delegáti ze Slovenska a tiskovým referentem se stal Jaromír Lukavský. Nastala tedy situace, kdy se brněnský předák František Toušek ocitl mimo užší předsednictvo strany. To ho velmi rozlítlo, odmítl dále na sjezdu referovat a požadoval svoji účast v užším prezidiu strany. Tento požadavek spojil se svým poslaneckým mandátem. V podstatě si tak vynutil okamžité svolání užšího předsednictva strany, kde mu měli Fischer, Hodáč, Ježek a Špaček slíbit, že dostane místo III. místopředsedy klubu, které mu přenechá F. X. Hodáč. Tím pádem se opět stane členem užšího předsednictva strany. Jestli se jednalo v Touškově případě o shodu okolností dnes těžko dokážeme, ale pokud bylo účelem Touška na sjezdu pokořit, tak se záměr vydařil. Nástup na slíbený post se nekonal ihned. Začala řada obstrukcí, kdy se i jiní přihlásili o své sliby a Toušek musel trvat na původní úmluvě, která mu zaručovala mandát na plné funkční ob-

295 *Národní listy* 28. května 1933.

296 ANM, Karel Kramář, karton č. 49, Korespondence s Františkem Touškem, Dopis z 2. června 1933.

dobí. Rozčilený brněnský lídr za celým průběhem (intrikami) viděl odplatu za rok 1929, kdy odmítl tlak z Prahy a Hodáče s Preissem, aby nekandidoval na prvním místě do poslanecké sněmovny. Touškova situace se nakonec vyřešila až na konci roku 1934.

Další průběh sjezdu už byl takřka idylický. Jednotlivými komisemi navržené rezoluce byly odsouhlaseny a František Xaver Hodáč měl závěrečný projev před šestnácti sty straníky. Hodáč vystoupil se svým obvyklým programovým zaměřením orientovaným na hospodářství. Jeho řeč se překrývala se závěry hospodářsko – sociální komise.²⁹⁷ Za základ všech oborů podnikání spatřoval soukromé vlastnictví. Jako předpoklad pro zlepšení výroby a tím celého hospodářství, které procházelo krizí, spatřoval spolupráci zaměstnanců a zaměstnavatelů. Svobodu státu podmiňoval zdravým hospodářstvím a pevnou měnou. Silné hospodářství představovalo záruku samostatnosti národního státu a to znamenalo pro národní demokracii nejvyšší imperativ. Z Hodáčových psaných poznámek byla patrná snaha hájit stávající koalici i s německými stranami jako nejlepší tehdejší řešení.²⁹⁸ Zmínku týkající se uplatňování československého nacionalismu ve vládě raději ze svého projevu vyškrtnul.

Poslední sjezdový den (28. května) se ráno konala manifestační schůze s průvodem za účasti 3 tisíc osob. Velkolepě jistě vyznělo 45 zástav nesených v čele průvodu, za kterými pochodovalo spokojené vedení strany: Fischer, Hodáč, Ivanka, Ježek etc. Posledního dne se již neúčastnili (částečně již bývalí) opozičníci, kteří odjeli po druhém jednání domů (Rašín, Renner, Dušek, Locher etc.). Navrátil a Cabálek výhružně vzkazovali vedení strany, že má co chtělo a Hodáč dovede národní demokracii tam, co Stránský. Především ale živili dohady o tom, že vinohradská organizace vystoupí ze strany. To by samozřejmě znamenalo pro národní demokracii velmi vážný problém, protože se jednalo s 20 tisíci hlasy o nejsilnější místní organizaci strany.

Zajímavou interpretaci bratislavského sjezdu představil jeden z předních protagonistů – Vlastimil Klíma ve svých pamětech.²⁹⁹ Ten interpretuje celý spor s vedením strany především v ideologické rovině, kdy mladí idealisté vystoupili s manifestem, kterým se obraceli k široké veřejnosti. Měli tím usilovat o společenské obrození duchovní a mravní. Otevřený apel mířil ke střídání generací, aby starší a zavedení politici mezi sebe pustili mladší konkurenty. O stranických ambicích vůdců Mladé generace se v manifestu mlčelo. Klíma bral výsledek sjezdu jako vítězství Národní myšlenky, která ovládala rebelující část Mladé generace. Podle něj se muselo vedení strany a F. X. Hodáč zaleknout odporu ve straně, které měly

297 NA, František Xaver Hodáč, karton č. 169, Národní demokracie 1933, Návrh hospodářsko – sociální rezoluce pro Bratislavu. srov. *Národní listy* 28. května 1933.

298 Tamtéž, Poznámky psané tužkou k hospodářsko – sociální komisi.

299 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Prst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 213.

vyvolat doslova „perzekuční“ opatření vůči Ladislavu Rašínovi a jeho Mladé generaci.³⁰⁰ Z toho důvodu měl být Hodáč fakticky donucen ustoupit a vůdce opozičníků Rašín se navíc stal členem užšího předsednictva strany, kde mohl nadále hájit a prosazovat své záměry. Tato interpretace má vážné nedostatky, které zejména vycházejí z jejich vzájemného přátelství. Klímův pohled na mladšího Rašína je hodně benevolentní a ne příliš kritický. Ladislav Rašín se v národní demokracii nestal oponentem F. X. Hodáče, spíše naopak. Často spolu jezdili ve dvojici na schůze a jejich poměr měl spojenecký charakter. Ani v éře Národního sjednocení, kdy se L. Rašín mohl přidat na stranu Stříbrného proti Hodáčovi, tak neučinil. Klíma se ve svých pamětech spíše snažil držet tvář a sám zveřejnil věty, které měl prohlásit v Bratislavě na adresu ústředního vedení, aby bylo jasné, že on se nikomu nepoddal: *„Je-li rozumná a neromantická politika taková, která zvoní jako mince a šustí jako bankovka, tedy jen více nerozumné a romantické...Kdyby národní demokracie chtěla hrát roli jakési státní strany s vládní politikou za každou cenu, strany v pravém slova smyslu se jen tulící ve stínu vysokých komínů, tedy ztroskotá, neboť pro takovou stranu není dána ani hospodářská struktura našeho státu, ani sociální struktura našeho národa.“*³⁰¹ Uváděl také, že rezoluce přijaté na sjezdu měly být podle zásad opozičníků. To bylo spíše frázi, protože jak víme, přijaté rezoluce kopírovaly stanoviska stávajícího vedení strany. Klíma přeháněl, když tvrdil: *„Výsledek zákroků proti Mladé generaci byl tedy pro ty, kdo je podnikli, celkem žalostný: Mladá generace měla dále vedení, jdoucí politicky za ‚Národní Myslenkou‘, a nad to do užšího presidia strany přibyl nový příslušník ‚Nár. Myslenky‘.“*³⁰²

Oponenti vedení národní demokracie utrpěli porážku. Mládež – Rašín se dohodl s Hodáčem a našli společný modus vivendi. Nejhlasitější oponenti, radikální národní demokraté, zůstali osamoceni ve své opozici. Ani jejich účast vzhledem k vzdálenosti nemohla být nejsilnější, ale to představovalo slabou útěchu. Této frakci uvnitř ČsND zvonil pomyslný umíráček. Výsledek sjezdu způsobil zklamání a vůdčí trojice celé skupiny radikálních národních demokratů: advokát Adolf Dušek, vydavatel *Demokrata* Prokop Kroupa a architekt Rudolf Svoboda začali uvažovat o založení občanského bloku, který by měl ambici soustřeďovat všechny radikální občanské síly. Minimální naděje na ovládnutí, nebo alespoň reformu národní demokracie podle jejich představ, byly nenávratně pryč.

Radikální národní demokraté se na podzim nakonec osamostatnili. V červenci začali vydávat svůj týdeník *Hlas* (s podporou Jiřího Stříbrného) a 24. září se Radikální národní demokracie ustavila jako samostatná strana. 6. října 1933 pořádali radikální na Slovanském ostrově schůzi za účasti přibližně 450 osob, kde

300 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 215.

301 Tamtéž, s. 216.

302 Tamtéž, s. 217.

provolali jednotnou slovanskou frontu.³⁰³ Znamé národní radikály jako A. Duška, R. Svobodu, K. Lochera doplnili například nacionální dobrodruzi jako František Schwarz, redaktor *Vlajky* Jožo Hritz a fašisticky orientovaný odborový předák Josef Kučera. Řečníci se vymezili vůči Československé národní demokracii s tím, že je v rukou několika jednotlivců. Na bratislavském sjezdu neměla být svoboda projevu a přímo padlo obvinění na podplácení delegátů (důkazy předloženy nebyly). Vedení národní demokracie jim mělo znemožnit vydávání *Vinohradského demokrata*, který nahradil nový *Hlas*. Vzájemné spory v ČsND definitivně ukončilo oznámení, podle kterého se všichni opozičníci pokládali za vystoupivší ze strany. Následné projevy nespokojenců otevřeně útočily na F. X. Hodáče a s ním spojenou otázku financí. Jelikož se jim nepodařilo strhnout národní demokracii na svoji stranu, vyhlásili alespoň vytvoření nacionalistické slovanské fronty prosazující vládu Slovanů v zemi. Oznámili proponovanou schůzku v Nitře, kde se měli sejít se zástupci Ludáků, Strany národní slovenské, Národní obce fašistické a Národní ligy. Výstupem měl být společný manifest. Hlavní řečník Dušek zkritizoval socialisty a ministra Matouška, který měl dávat souhlas k uskutečňování nenárodní politiky. Hospodářské závěry F. X. Hodáče Adolf Dušek odmítl s tím, že by z národohospodářských důvodů bylo nejlepší vymýtit veškerý vliv Němců a Židů. Československá národní demokracie měla podle něj přitom dělat pravý opak. Schůze samotná netrvala příliš dlouho. Fašistický řečník Jaroslav Folta otevřeně zaútočil na komunisty a hakenkreuzlery, kteří měli být stávajícím režimem chráněni. Už tak nepokojně naladěni posluchači začali vykřikovat protistátní pokřiky, a tak dozorující státní úředník raději schůzi předčasně ukončil. Stojí za zmínku, že fašistu Foltu čekalo trestní stíhání dle zákona na ochranu republiky. Následně byl odsouzen k šestidennímu pobytu ve vězení a ke dvouleté podmíněčné době.

Během října 1933, kdy se veřejně debatovalo o zákoně o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran, vešli Adolf Dušek s Rudolfem Svobodou v jednání s Radolou Gajdou. O možném rozpuštění Národní obce fašistické se mluvilo velmi nahlas a radikální z toho chtěli něco vytěžit pro sebe. Kdyby nastalo rozpouštění NOF, tak by se jim Gajdův pokyn k přesunu fašistů k nově tvořenému bloku občanských radikálů hodil. Vyhledky směřovaly především na venkov, protože Duškovo hnutí bylo stále omezeno pouze na Prahu. Po zjištění, že Dušek a spol. disponují finančními zdroji, Radola Gajda se schůzkou souhlasil.³⁰⁴ Potěšitelný výsledek se nedostavil a i před samotným jednáním vládla spíše skepse. Získání předáka českých fašistů představovalo velmi drahou investici, kterou provázela pověst velké nespolehlivosti. Na začátku roku 1934 se objevily snahy o vznik Fronty národního sjednocení, posléze Občanské strany – národního sje-

303 NA, PP, 1931– 1940, P85/7, Zpráva o veřejné schůzi na Slovanském ostrově z 6. října 1933.

304 AKPR, fond T 635/21, Neprotokolované zpravodajství (1927–1933), č. j. T-4702/33, Radikální národní demokracie z 23. října 1933.

dnocení. Nakonec se radikální národní demokraté přidali v dubnu 1934 do nově založené Národní fronty čítající řadu uskupení, stran a spolků. Jednalo se o početně dominantní Národní obec fašistickou a řadu odštěpeneckých skupin z významnějších politických stran.

4.5 Členem vlády v době hospodářské krize

Druhá vláda Františka Udržala, za účasti osmi stran, začala v roce 1932 zřetelně narážet na své limity dalšího pokračování. Postupně se začala rýsovat vládní krize znamenající konec stávající vlády. Místo široké koalice nabízel národní demokraté alternativy s částečnou odbornickou vládou (i za účasti Karla Engliše sic!) s tím, že by většinu ministerstev obsadili důvěrníci stran. Druhou variantu představovala vláda čistě úřednická, respektive odbornická. V ní se předpokládalo i angažmá Jaroslava Preisse, který s tím měl souhlasit. Jeho jméno se čas od času objevovalo v souvislosti s ministerským postem. Těžko by se hledal někdo, kdo by domácímu finančnictví rozuměl lépe než on, ale na začátku prvorepublikové éry dal přednost jistějšímu a v podstatě i vlivnějšímu postu generálního ředitele Živnostenské banky. Preissovi se do ministerského křesla příliš nechtělo, ale během hospodářské krize v roce 1932 dal najevo, že by ve státním zájmu funkci ministra financí přijal (sám tehdy pro ministerstvo průmyslu, obchodu a živností navrhoval F. X. Hodáče).³⁰⁵František Ježek se měl vyjádřit o třech největších podrývačích (doslova „štěnicích“) stávající vlády a jmenoval Berana, Hodáče a Najmana. Radil je posadit do vlády, kde by museli svoji energii uplatnit tvořivým způsobem. To znamenalo pro Ježka jistě velký ústupek, protože jeho velkou touhu po ministerském křeslu znal téměř každý.

Úvahy o vystoupení z koalice, nebo o vzniku úřednických vlád, se v národní demokracii objevovaly poměrně často. Krutá pravda tkvěla v tom, že malý počet poslanců odpovídal síle strany ve vládě. Dřívější dobrý poměr k agrárikům upadal zejména díky aktivitě F. X. Hodáče, který trochu paradoxně zlepšil poměr k socialistickým stranám. Nicméně dobré styky s agráriky v osobní rovině, jako například s Bradáčem a Hodžou, přetrvávaly díky Matouškovi, případně osobnosti Kramáře.

Na konci září 1932 se předsednictvo ČsND v souladu s předsedou Kramářem rozhodlo pracovat pro úřednickou vládu, případně pro opuštění koalice. Národní demokracie se rozhodla opět na otázce úřednických platů a státních zaměstnanců. Vlivem hospodářské krize hrozilo těmto složkám snížení mezd. Tyto vrstvy vždy platily za její, ale strana samotná se k nim občas příliš neznala a preferovala

³⁰⁵ AKPR, fond T325/26, Jaroslav Preiss, č. j. T-484/33, Záznam o rozmluvě s Jaroslavem Preissem z 4. března 1932.

neúspěšné motto o straně všech tříd. Ministr průmyslu, obchodu a živností Josef Matoušek dokonce zvažoval otázku demise, aby dosáhl v platové otázce svého. Tím pádem by patová situace mohla vyústit až v úřednickou vládu, což by pro Kramářovu stranu představovalo nejlepší řešení. Ministr Matoušek se chtěl v tomto případě především zbavit odpovědnosti a co nejvíce získat.³⁰⁶ Nastoupivší úřednická vláda by totiž musela snížit mzdy a Československá národní demokracie by tak byla u svých voličů z obliga. Snížování mezd u státních zaměstnanců doporučoval i Jaroslav Preiss. Celou situaci nakonec vyřešilo pnutí uvnitř agrární strany. Pozice ne příliš rozhodného ministerského předsedy Udržala slábla jak u veřejnosti, tak i ve vlastní straně. František Udržal nedokázal před veřejností uhájit jím navrhované úspory ve státní správě. S nimi nesouhlasili ani socialističtí ministři, kteří se odmítli účastnit koaličních schůzí, pokud by jim Udržal nadále předsedal. Ve vlastní straně odstavený ministerský předseda musel rezignovat. Novým premiérem Československé republiky se stal 29. října 1932 dosavadní předseda poslanecké sněmovny Jan Malypetr. Za zmínku stojí, že ještě v prosinci byl přijat úsporný zákon o státním úřednictvu, který předpokládal zmenšení počtu úředníků, odjímal vánoční prémie a předpokládal snížování jejich platů.

Po bratislavském sjezdu zavládlo uvnitř národní demokracie klidnější období, kdy se energie mohla více soustředit na politické problémy a nikoliv na vnitrostranické půtky. Úřadující místopředseda Richard Fischer požádal o zproštění ze své funkce, protože nestíhal dojíždět z Olomouce do Prahy. Často se stávalo, že i on musel být zastupován. Na Kramářovo naléhání Fischer úřadujícím místopředsedou strany zůstal. František Ježek vykonával funkci jeho zástupce. Karel Kramář měl zájem více zapojit do funkce plzeňského poslance Františka Lukavského, ale ten vážně onemocněl (mrtvice) a do aktivního dění ve straně se již příliš nezapojoval (zde bývá občas chybně zaměňován s jeho synem Jaroslavem). V Československé národní demokracii vládla situace, kdy existovalo hodně lídrů a nemálo funkcí. Vůči vládě měl nejdůležitější postavení ministr Josef Matoušek, ale ve straně primusem již nebyl. K uzmutí Kramářova dědictví měli blíže jiní straníci.

Konec léta 1933 se alespoň navenek nesl ve velkolepém znamení F. X. Hodáče, který slavil 21. srpna padesátiny. Běžná – formální událost se stala díky *Národním listům* velkolepou pompou, o které se vědělo po celé republice. Ambiciózní Hodáč stál o obrovskou oslavu, která by se přiblížila Kramářovým sedmdesátinám (publicisticky velkolepější byly snad jen narozeniny T. G. Masaryka). Oslavu padesátin pořádala jeho mladoboleslavská župa ve svém hlavním městě. Oslav se zúčastnila stovka delegátů z regionálních organizací (účastnili se i zástupci ze Slovenska, kteří dorazili v krojích). *Národní listy* připravily speciální vydání, do kterého přispěly nejvýznamnější osobnosti. Vlastimil Klíma zmínil, že kromě Kramářova článku si

306 ANM, Karel Kramář, karton č. 13, Korespondence s Josefem Matouškem, Dopis z 30. září 1932.

měl sám Hodáč řadu věcí upravit k obrazu svému.³⁰⁷ Cíl oslav a článků byl zřejmý – představit Hodáčovu hospodářskou a politickou práci široké veřejnosti. Mladoboleslavská župa představovala i v dalších letech jednu z Hodáčových základů. Často pro místní intervenoval a jeho subvence znamenaly téměř polovinu všech příjmů tohoto kraje.³⁰⁸

Hospodářská situace Československa s vrcholící krizí si žádala, aby se strana věnovala více politice státu, než minulým vnitrostranickým sporům. Československá národní demokracie měla ambice, elán a personální obsazení, které mohlo přinést věcné názory, jak krizi řešit. Z bratislavského valného sjezdu vyšli posílení Hodáč s Ježkem, kteří měli velké ambice a plány. Na konci září pořádali národní demokraté na Slovanském ostrově velkou veřejnou schůzi, která ukázala, jakým směrem se bude jejich strana dále ubírat. Na ní se národnědemokratičtí předáci opřeli do všech stávajících problémů a nešvarů v zemi. F. X. Hodáč se věnoval jako vždy především hospodářským věcem – podpora soukromého podnikání, rozbor rozpočtu a stranická mantra v podobě měny. ČsND s odkazem na Aloise Rašína a jeho politiku tvrdě odmítala možnou devalvací měny, která představovala jednu z možností, jak krizi řešit. F. X. Hodáč také odpověděl na dotaz fašistům, kteří se nacházeli v publiku. Přiznal programovou blízkost mezi fašisty a národní demokracií, ale odmítl jejich diktaturu a vzkázal jim, že strana nesejde z demokratické cesty.³⁰⁹ František Ježek zvolil ve svém projevu ostřejší formu a výbušnější tematiku, kdy požadoval silnou vládu proti všem rozvrtníkům z Moskvy. Oba řečníci pomýšleli na nástupnictví po Kramářovi. Sice vystupovali společně, ale to neznamenalo, že dají osobní ambice stranou. Ježkovy tehdejší názory a postoje se brzo dostaly na Hrad.³¹⁰ V národní demokracii měla panovat všeobecná nálada pro okamžitou výměnu vlády, protože ta stávající podle nich nebyla schopna sestavit rozpočet. Vadila zejména celková slabost široké koalice, nikoliv ministerský předseda Jan Malypetr. Především byli nespokojeni s vůdcem lidovců Janem Šrámkem, který měl tendenci vše odkládat. To již měli národní demokraté více sympatií pro socialistu Rudolfa Bechyněho, který měl ve sboru politických ministrů snahu záležitosti řešit. Národní demokraté opírali svá přání o případný nesouhlas se zmocňovacím zákonem pro stávající vládu, byť plně souhlasili s jeho uplatněním vůči Sudetoněmecké vlastenecké frontě (Sudetendeutsche Heimatsfront). Národnědemokratičtí předáci, jako Josef Havlín a pražský komunální lídr Alois Štůla, ve svých schůzích ostře vystupovali proti hakenkreuzlerům (a samozřejmě komunistům), kteří provozovali protistátní činnost. Rubem jejich nacionálních výstupů byly nejostřejší protesty

307 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 397.

308 NA, F. X. Hodáč, karton č. 178, Materiály Národní sjednocení, Zápis o schůzi krajského výkon. výboru Čsl. nár. demokracie kraje mladoboleslavského z 8. ledna 1934.

309 AKPR, fond T 635/21, Československá strana národně demokratická (část II.), č. j. T-1455/33, Veřejná schůze národní demokracie v Praze II. velký sál Slovanského ostrova, dne 29. 9.1933 o 20 hod.

310 Tamtéž, č. j. T-1396/33, Národní demokraté a veřejná situace z 29. září 1933.

proti projektované stavbě německé university v Praze VII (Holešovice). Navrch přidávali i protesty proti přijímání emigrantů z Německa.

Z národních demokratů souhlasil s uplatněním novelizovaného zákona na ochranu republiky, resp. zákonem o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran, pro výstrahu František Ježek. Reálně se uvažovalo o jeho uplatnění také vůči fašistům. Nové zákonné úpravy mohly mířit i na komunisty, ale uvnitř národní demokracie k tomu panoval spíše zamítavý názor, protože by socialistické strany početně posílily, ale zároveň by oslabily vnitřně. To platilo zejména o sociální demokracii, která již tyto zkušenosti měla za sebou. S částečnými výhradami padl souhlas s chystanou cenzurou některých periodik (*Slovák, Rudé právo, Národní politika, Bohemia* etc.), ale v národní demokracii vládla spíše skepse a bylo vzneseno varování vůči premiérovi Malypetrovi, aby se mu tento krok nestal osudným.

Československá národní demokracie a její zákonodárci vkládali hodně energie do šetřící komise, která vznikla na popud Karla Kramáře. Problém tkvěl v tom, že zřejmě jediní, kdo chtěli šetřit, byli právě národní demokraté. Hodně energicky si v úsporných komisích počínal F. X. Hodáč, ale výsledky těchto komisí nikdy nenaplnily prvotní očekávání. Již k podzimu 1933 se uvnitř strany seriózně debatovalo nad jejím dalším osudem ve vládě, protože dohody se v koalici rodily na ose agrárníci – socialisté. Josefa Matouška pohlcovaly chmury, protože národní demokracie měla ve vládní koalici vliv odpovídající její početní síle – velmi malý. Agrárníci na podzim opět začali vynášet požadavek na obilní monopol. V podstatě jim šlo o to, aby přijali celní opatření a tím ukázali, že něco činí proti poklesům cen na burzách. Zároveň by tím pomohli i svým voličům. Josef Matoušek věřil, že díky osobnímu jednání s Hodžou a Bradáčem agrárníci opustí své úmysly, ale nestalo se tak. Ministr zemědělství Bohumír Bradáč přišel s návrhem na dovozní kontingent, což v podstatě znamenalo obilní monopol, proti kterému národní demokracie již několik let hlasitě vystupovala.³¹¹ Domácí průmyslníci s F. X. Hodáčem v čele nejprve souhlasili s tím, že se jedná o menší zlo, byť by se jednalo o regulaci cen. Tento názor platil pouze krátce. Hodáč se spojeným klubem poslanců a senátorů ČsND otočil a opět tvrdě vystupoval proti obilnímu monopolu. Požádal Matouška, aby se sešel s předákem socialistů Rudolfem Bechyněm (tehdy ministr železnic) a žádal po něm zamítnutí agrárnického požadavku na cla. Josef Matoušek tak neučinil. Nechtěl jít proti svému spojenci Bradáčovi, ale především viděl situaci pragmatičtěji, byť se svým názorem zůstával ve straně v jasné menšině. Sice pociťoval ve vládě politické tlaky, ale byl si vědom početní slabosti zákonodárců národní demokracie. Matoušek si přál Bradáčovi vyhovět, ale s podmínkou, že za to něco jeho strana získá. Hodáč se v politickém vyjednávání více soustředil na sociální demokracii. Oba se tak dostali do sporu, kterým směrem by se měla

311 ANM, Karel Kramář, karton č. 13, Korespondence s Josefem Matouškem, Dopis bez datace – pravděpodobně přelom října a listopadu 1933, ANM236804.

národní demokracie ubírat. Ministrovi průmyslu, obchodu a živností se nelíbily Hodáčovy tahy, které by posílily Bechyněho a jeho sociální demokracii. Tím by oslabila spolupráce občanských stran, ke které se národní demokraté upírali v řadě posledních let a Josef Matoušek ji stále preferoval.

Těžká hospodářská krize, která měla především exportní charakter, zaměstnávala domácí politiku na maximum. Její řešení nepřicházelo, byť prezentovaných návrhů na to, jak z ní vybřednout, existovala řada. Bývalý národní demokrat Karel Engliš patřil k nejdůležitějším finančním odborníkům v zemi. Jako ministr financí již od začátku prosazoval devaluaci domácí měny. Nestalo se tak, a jako již několikrát ve svém životě, podal demisi (duben 1931) a s ním odešla i možnost devaluace. Agrárářům v čele s ministerským předsedou se dařilo řešit krizi v zemědělství, ale o finanční politice již takový přehled neměli. Právě ta se prováděla s velkým ohledem na zájmy Živnostenské banky, pravděpodobně i více než z exportních zájmů. V roce 1933 hospodářská krize (export) kulminovala. Z tohoto důvodu se do hodnosti poradce ministra financí Karla Trapla a poradce ministerského předsedy Jana Malypetra dostal Karel Engliš. Pro republikánskou stranu měl velkou výhodu – byl napojen na Anglo-Pragobanku, která spolupracovala s agrárním komplexem, a tím pádem představovala konkurenta Živnostenské bance.

První návrh nového poradce Engliše směřoval ke vzniku Reeskontního ústavu, který by z povinných vkladů bank sanoval rozpočet, ale návrh neprošel. Karel Engliš se inspiroval Rooseveltovým New Dealem a jako opatření nejvyšší důležitosti doporučoval devaluaci koruny, aby pomohl domácím exportérům. Englišovy názory se nacházely v rozporu se zájmy Živnostenské banky a nejen Jaroslav Preiss (i TGM a část agrárářů) vyvinuli tlak, aby ani tento Englišův návrh neprošel s odkazem na trvání zlatého standardu v zóně francouzského franku.³¹² Engliš po dalším odmítnutí změnil svoji taktiku a se svými názory a návrhy (devaluace a vývozní prémie) začal na podzim 1933 informovat širokou veřejnost prostřednictvím *Lidových novin*. V tiskové kampani proti němu vystoupil jménem Svazu českých průmyslníků Jaroslav Preiss a nabídl za konsorcium bank v čele s Živnostenskou bankou vládě půjčku.

Už od podzimu 1933 se v politických kruzích pracovalo na variantách, jak pomoci domácímu exportu, který představoval tehdejší největší problém Československa. V lednu 1934 existovaly tři plány – Englišův, Preissův a také Matouškův. Poslední se soustředil zejména na export. Matoušek sám přiznal, že jím předložený plán se nachází v linii Preissova návrhu³¹³, který se držel zachování měnové politiky. Širší předsednictvo národní demokracie se na konci ledna 1934 usneslo nepřipustit

312 KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: (1918–1938)*. 2. díl, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935). 1. vyd. Praha: Libri, 2002. s. 86.

313 ANM, karton č. 13, Karel Kramář, Korespondence s Josefem Matouškem, Dopis z 25. ledna 1934.

jakoukoliv devalvaci měny, a pokud by byl přijat Englišův plán, tak ihned opustit vládní koalici. Ještě 27. ledna jednal Josef Matoušek s premiérem Malypetrem o třech hospodářských plánech. Matoušek hlásil Kramářovi dosaženou kompromisní úmluvu, vyjma devalvace, kde ministr za národní demokracii stále hrozil odchodem strany z koalice.³¹⁴ Nakonec došlo k dramatickému obratu a na návrh ministra financí Trapla přijala vláda plán Karla Engliše. Klíčovým a signifikantním se stalo, že se na něm dokázali dohodnout agrárníci se socialisty. Vláda se rozhodla jít cestou devalvace měny, která sice na krátký čas vývozu pomohla, ale celkové výsledky přinesla spíše rozporuplné. Československá národní demokracie naplnila hrozby a z vládní koalice vystoupila. K protestu proti devalvaci se připojila také Národní banka československá. 10. února 1934 ohlásil ministerský předseda devalvaci rozhlasem. V reakci na ohlášenou devalvaci se sešlo předsednictvo Československé národní demokracie a rozhodlo o vystoupení z vládní koalice. 12. února předal Josef Matoušek ministerskému předsedovi Malypetrovi memorandum odmítající devalvaci. Další den s Janem Malypetrem ještě na poslední chvíli jednal F. X. Hodáč, ale kompromis, o který vlastně nikdo příliš nestál, se nalézt nepodařilo a Matouškova demise se stala oficiální. O dění v národní demokracii měli na Hradě velký zájem a v Kanceláři prezidenta republiky se sešla dvě hlášení.³¹⁵ Před odchodem z vlády se u Jaroslava Preisse sešla řada členů národní demokracie, finančníků a průmyslníků. Preiss, Matoušek a Novák se měli klonit k mírnějšímu postupu, což by i odpovídalo jejich povahám a politickému působení posledních dvou jmenovaných. Navrhovali mírnější postup, který by nevedl do opozice a stále by uchovával alespoň nějakou šanci ovlivňovat politické dění. Finální rozhodnutí o odchodu strany z vlády měl učinit Karel Kramář. Jeho posledním motivem, onou poslední kapkou, mělo být blížící se jednání o uznání SSSR, což Kramář z citových důvodů odmítal po celý svůj život.

Nově přijatá vládní politika šla proti zájmům nejmocnějšího koncernu v zemi – Živnostenské banky. Její vliv na chod státu poprvé v éře první republiky oslabil. Hlavního tahouna v národní demokracii prosazujícího odchod z koalice představoval F. X. Hodáč, který provedl názorový obrat. Při svém nástupu směřoval stranu k lepšímu vztahu s Hradem a vysloužil si za to právem nálepku prohraného muže, ale za stávající situace začal směřovat národní demokracii do vod kranjě pravicových. Zklamaný senátor Eduard Šimek blízky *Demokratickému středu* vyjádřil na Hodáče názor: „...zklamal počáteční naděje, kdy jsme očekávali, že vyvede

314 ANM, karton č. 13, Karel Kramář, Korespondence s Josefem Matouškem, Dopis z 27. ledna 1934.

315 AKPR, fond T 635/21, Československá strana národně demokratická (část II.), č. j. T-189/34, Zpráva o setkání na večeri u Srového s informátorem Schauerem z 14. února 1934. srov. Tamtéž, č. j. T-177/34, Zpráva informátora – zřejmě opět Schauer z 15. února 1934.

stranu z *Kramářova pošetilého romantismu, a úplně se dal do služeb posledního kozáckého kousku Kramářova.*³¹⁶

Československá národní demokracie plnila takříkajíc úlohu doplňkové strany v koalici příliš dlouho. Její další účinkování ve vládě, kdy nebyla schopna ze svého programu téměř nic prosadit, bylo na zvaženu. Navíc lpění na tvrdé domácí měně, kterou vybojoval Alois Rašín, patřilo k nejzákladnějším axiomům její politiky. Tvrdit svým voličům, že pro ně ve vládě vyložene něco vybojovala, se příliš mluvit nedalo. Zlepšený vztah k Hradu také nepřinesl žádné hmatatelné výsledky, o které by se zastánci prohradního kurzu mohli opřít. Za této situace by strana v očekávaných parlamentních volbách v roce 1935 dopadla velmi pravděpodobně stejně jako ve všech minulých volbách. V lepším případě by to znamenalo atak na pětiprocentní hranici a to by opět znamenalo pouze trpké zklamání. Národní demokraté se vzhledem k těmto okolnostem rozhodli zriskovat a (opět) se přimknout k radikálnějšímu směru a provádět hlasitou opozici. Byť strana trvala na tvrzení, že provádí státopornou opozici. Ambiciózní F. X. Hodáč zastával názor, že opozice národní demokracii posílí a podaří zlepšit volební výsledek – proto o odchod z vlády usiloval.³¹⁷ Motivy Karla Kramáře tkvěly spíše v zásadovosti, ztrátě určité prestiže a nesouhlasu s prováděnou hospodářskou politikou. Další vlivný politik ve straně – František Ježek zastával mnohem zdrženlivější stanovisko k odchodu z vlády. Nevěřil, že by opozice mohla stranu nějak signifikantně posílit a k otázce devalvace zastával mnohem pragmatičtější stanovisko – obyčejní lidé se jí budou těžko zaobírat.

Na svých schůzích začali národně demokratičtí řečníci pálit do vládního establishmentu ihned po vystoupení z vlády. Kritika padala především na hospodářskou politiku a devalvací měny. Názorově zdůrazňovali liberální zásady spočívající ve vyrovnaných státních rozpočtech a nezvyšování daní. To ostatně rádi spojovali s neschopností vlády řešit dluhy. Dopady devalvace viděli jako škodlivé pro domácí průmysl (nákup surovin etc.) a díky monopolům měla růst nezaměstnanost. Vyjma hospodářské krize se v Československu zcela zřetelně rýsovalo nebezpečí ze strany Německa a jeho úmysly po revizi Versailleské smlouvy. Československá národní demokracie vždy představovala nejvíce nacionální (vládní) stranu v zemi, která občas sklouzávala až k protiněmeckému šovinismu. Nyní se k této politice opět vrátila, protože z jejího pohledu se vláda chovala málo národně, respektive nacionálně. Jakékoliv zvěsti o možné lokální německé samosprávě na československém území národní demokracie rázně odmítala. Hodně protestů si také vysloužila podpora německé emigrace (nezřídka židovského původu). Pod hospodářským a nacionálním vlivem přišla v červnu ČsND ústy F. X. Hodáče s návrhem vlády

316 ŘEHÁČEK, Karel. „Majitel strany.“: Kritika Kramářova vedení národní demokracie z pozůstalosti senátora Eduarda Šimka. In: *Karel Kramář (1860–1937): Život a dílo*. Vimperk, 2009. s. 537.

317 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma světovými válkami*. s. 407.

národního soustředění,³¹⁸ což představovalo především heslo, protože v reálné politice to znamenalo návrat k prvním (národním) vládám. V podstatě koncentrační vlády byly všechny od roku 1929. To znamenalo opět vlády široké koalice a právě ta širokost nedovolovala přílišnou akceschopnost a provádění politiky jednoho směru.

Veřejná vystoupení F. X. Hodáče se stávala jinými, než na které byli posluchači zvyklí. V polovině března 1934 vystoupil Hodáč na schůzi Národního sdružení odborových organizací. To trochu obojace zdůrazňovalo svoji nepolitičnost, ale přitom jedním dechem dodávalo, že se musí opírat o politiku strany, která vyhovuje jejím ideám, což byla Československá národní demokracie.³¹⁹ Hlásaný program Národního sdružení odpovídal tezí F. X. Hodáče. Ten ve svém projevu akcentoval své myšlenky na jednání v hospodářských záležitostech v odborovém jednání. Vyzýval k oboustranné spolupráci podnikatele a zaměstnance. Nyní již bývalý generální tajemník ÚSČP měl vždy blízko k úvahám o nových trendech v organizaci a dělbě práce. Zásadně ctil soukromé vlastnictví a liberální ideje v podnikání, ale občasně sklony k stavovskému řízení v hospodářství se u něj projevovaly silněji. Oproti dobám dřívějším se F. X. Hodáč otevřeně postavil na pozici československého nacionalismu, který hlásal jako základní státní ideu. Ještě donedávna se mu ve straně vysmívali za vytvořený utrakvistický Ústřední svaz československého průmyslu a z toho vyplývající spolupráci s Němci a Židy. Již v polovině dubna 1934 na sjezdu studentského odboru ČsND kategoricky Hodáč žádal dodržování jazykových předpisů.³²⁰ Tehdy se stal novým předsedou studentského odboru Emanuel Krouský.

V květnu a červnu 1934 se frekvence veřejných schůzí a táborů lidu zvětšila. Národní demokraté v zahraniční otázce opět akcentovali slovanskou politiku, ale opřeli ji o plán francouzského ministra zahraničních věcí Louise Barthou. Ten předložil návrh na tzv. Východní pakt. Francouzská podpora měla své limity, ale Barthouovo zavraždění znamenalo konec nadějí. Vzrůstající kontakty Francie a ČSR se Sovětským svazem národní demokracie nesla nelibě, ale nyní i s F. X. Hodáčem. Ten dříve proti smlouvě se SSSR nikdy z hospodářských důvodů příliš neoponoval. Břítka národnědemokratická kritika stávajících vládních poměrů často končila aplikací zákona na ochranu republiky. Docházelo k zastavování článků, zabavování kolportáže stranického tisku a rozpouštěním schůzí.

V květnu 1934 se odehrála volba prezidenta republiky. Dá se říci, že poměrně klidná a přehledná. Edvard Beneš stále neměl jistotu, že by dosáhl zvolení. Jeho popularita u jednotlivých stran vykazovala velkou míru nejednoznačnosti. Agrárníci

318 Národní archiv, Policejní prezidium, 1931–1940, P85/7, Relace o schůzi v Národním domě na Smíchově z 11. června 1934.

319 NA, PP, 1931–1940, P85/9–31, Schůze Národního sdružení odborových organizací z 18 března 1934.

320 NA, PP, 1931–1940, P85/8, Sjezd národně demokratického studentstva z 15. dubna 1934.

taktizovali a sami ani nevěděli, co by pro ně bylo nejlepší (Antonín Švehla předchozí rok zemřel). Vztah Kramáře k Benešovi byl stále stejně špatný. Proti ministrovi zahraničních věcí se přidal Andrej Hlinka, ale překvapivě i Šrámkovi lidovci. Ze všech odpůrců byl ale nejhlasitější tiskový magnát Jiří Stříbrný. K tomu nepočítaje odpůrce jako komunisty a Maďary. V případě Edvarda Beneše se jednalo o situaci velmi nejistou, ale opětovná kandidatura T. G. Masaryka měla nadějnější vyhlídky na zvolení. Stávající prezident tak opětovně musel kandidovat, byť jeho zdravotní stav vůbec nezbuzoval optimismus a i on sám bral tento úkol jako velmi dočasný. Ve volbě získal 324 hlasů z 418. To znamenalo pohodlné vítězství. Jeho protikandidát komunista Klement Gottwald jich obdržel pouze 38. Zbýlých 53 prázdných lístků se rozprostřelo mezi l'udáky, Maďary, Stříbrného Ligu a část národní demokracie. Během samotné volby musel poloslepý T. G. Masaryk říci prezidentský slib nazpaměť. Občas se přeřekl, nebo komolil slova. Po opětovném zvolení se jeho zdravotní stav ještě rychleji zhoršoval, ale se svými nemocemi bojoval velmi houževnatě. Myšlenky na novou prezidentskou volbu byly stále na místě, protože hrozba abdikace staronového prezidenta ze zdravotních příčin měla reálné opodstatnění. Nevládní Československá národní demokracie hrála v celém volebním procesu velmi pasivní roli – nic jiného jí ani nezbyvalo. Občanský kandidát a ani žádný její by neměl naději na zvolení. Odložit problém – řešení nástupnictví po Masarykovi se hodilo většině stran, a proto proběhl celý proces zvolení poměrně klidně.

4.6 Insigniáda

Největší pozornost na sebe v roce 1934 strhla tzv. insigniáda, která vyvrcholila masovými nepokoji. Celá aféra vzešla ze zdánlivě klidného akademického prostředí a dala plný průchod nacionalistickým vášním mezi Čechy a Němci. To zároveň znamenalo příležitost pro krajní pravici, aby využila situace a byla více slyšet.

Přijatý zákon Revolučního národního shromáždění z 19. února 1920 rozhodl o tom, že právoplatným dědicem Karlovy univerzity je česká univerzita, která převzala Karlovo jméno. Nikoliv tedy univerzita německá. Příslušný zákon se nazýval lex Mareš podle jeho hlavního navrhovatele profesora Františka Mareše. Ten platil za jednoho z největších a nejznámějších českých nacionalistů. Patřil mezi členy Československé národní demokracie, za kterou vykonával poslanecký a posléze senátorský mandát. Nicméně v polovině dvacátých let se s ní rozešel. Zákon lex Mareš sice uznával kontinuitu německé univerzity s bývalou Karlo – Ferdinandovou univerzitou, ale dědicem se stala česká univerzita. To ve svém důsledku znamenalo, že jí náležely nejvyšší znaky Karlova učení – univerzitní insignie (jednalo se především o šestici žezel a další nenahraditelné památky). Ty od převratu měla shodou okolností společně s Karolinem v držení Německá univerzita, a právě tam nastal problém. Německá univerzita se přes řadu výzev do roku 1934 neměla k tomu, aby

je odevzdala Karlově univerzitě. V roce 1930 požádal akademický senát Německé univerzity o upravení zákona, aby i ona mohla být prohlášena pokračovatelem bývalé univerzity (Karlo – Ferdinandovy). Celá kauza se dostala na veřejnost a stalo se z ní politikum. Na jedné straně stála levice a Hrad, proti nim nacionálové často patřící mezi národní demokraty a fašisty. Za Československou národní demokracii se nejhlášeněji ozývali nacionálové Viktor Dyk a (tehdy již bývalý člen) František Mareš. Senát Karlovy univerzity německou žádost zamítl. Spor postupně narůstal. Na podzim roku 1932 navrhl profesor Karel Domin, na žádost periodika *Vlajka*, se kterým se pojil i politický klub stejného jména, zrušení jedné ze dvou německých vysokých škol v republice (v Praze, nebo v Brně). Nacionálně zaměřený Karel Domin se stal na podzim 1933 rektorem Karlovy univerzity. Ihned po svém zvolení napnul všechny síly k plné realizaci zákona lex Mareš. Na jeho popud se v pozemkových knihách stala vlastníkem Karolina, kde se insignie nacházely, Karlova univerzita. V obou univerzitách převládal nacionální duch, ale v německé akademické obci znatelně přerůstal nacionalismus v sympatie přímo k nacismu.³²¹ Rozhodný postup Karla Domina k navrácení insignií ve vybušeném prostředí rozpoutal davové nacionalistické vášně a demonstrace v obou národních táborech. Stojí za zmínku, že k německým studentům se občas přidali i čeští tzv. „pokrokoví studenti“, na které měli značný vliv komunisté. Bitka v březnu 1934 si dokonce vyžádala jednu oběť. To se již situace začaly zmocňovat politické strany a jejich tisk. Například *Lidové noviny*, *Právo lidu* a levice jako celek rovnou označovaly Karla Domina za „fašizujícího rektora.“³²² Naopak na jeho obranu vystupovaly *Národní listy*, *Národní politika*, *Stříbrného listy*, *Vlajka*, fašisté a vlastně všichni národovci. Boj o insignie skončil až během rektorátu profesora Josefa Drachovského. Karel Domin se po funkčním rektorském období přesunul na místo prorektorské.

20. listopadu 1934 vydal ministr školství Jan Krčmář (profesor na Právnické fakultě Karlovy univerzity) konečné rozhodnutí k naplnění zákona lex Mareš z roku 1920. Rektorát Německé univerzity odmítl jeho pokyny a němečtí studenti obsadili Karolinum, aby zabránili předání insignií. Původní studentská šarvátka rychle přerostla v pouliční bitky za účasti nacionálů na obou stranách. 24. listopadu tak začala tzv. insigniáda, která trvala po čtyři dny, během kterých probíhaly bitky a nacionální výlevy na obou stranách. Rozvášnění čeští nacionalisté (i se studenty) se vydali od Karolina vybějet výlohy a reklamní tabule podporovatelů druhé strany. Poškození se dočkala kavárna Urania, Osvozené divadlo, německé divadlo, Radiojournal a výkladní tabule redakce *Práva lidu*. Původní dělící linie se nacházela mezi studenty českými a německými, ale situace se stávala pro zasahující policii více a více nepřehlednou. Počet nasazených policistů přesáhl hranici pěti stovek.

321 KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky : (1918–1938)*. 2. díl, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935). 1. vyd. Praha: Libri, 2002. s. 273.

322 Tamtéž, s. 274.

Další dimenzi dostávaly bitky mezi českými levicovými a pravicovými studenty. Těžko lze označit jednu stranu, která by násilné střety vyvolávala více. Mezi Němci (nejen studenty) se nacházelo nemálo militantních nacistů a henleinovců. Naopak na druhé straně hráli prim spíše rváči z ulice než posluchači Karlovy univerzity. Demonstrace ochably až 27. listopadu, kdy se policistům podařilo získat převahu a kontrolu nad děním. Demonstranti si nakonec vydání insignií vynutili. Insignie se před svým uložením staly hlavním předmětem veřejných oslav, při nichž pronesli oslavné projevy přední protagonisté nacionalismu z profesorského sboru – Karel Domin a František Mareš. Nepokojů využila řada skupin. Členové Vlajky vydali brožuru s názvem: *Pravda v boji o naši univerzitu*, do které přispěli kromě Jana Vrzalíka také Karel Domin s Františkem Marešem. Nepokojů a nacionálních nálad, které se nesly celým rokem, využila na politické scéně Československá národní demokracie s Jiřím Stříbrným, aby společně založili krajní pravicovou stranu, která by koncentrovala všechny nacionální síly v zemi.

4.7 Idea koncentrační strany

Československo se v polovině třicátých let těžko vzpamatovávalo z hospodářské krize a vyhlídky lepších časů příliš slibné nebyly. Mohla za to především horšící se mezinárodní situace pro Československo. Nastolení nacistické diktatury v Německu znamenalo velký problém zahraničněpolitický a sekundárně i vnitropolitický. Pocit ohrožení země, samostatnosti, měl reálné opodstatnění. Hitlerovy úspěchy aktivizovaly německé separatisty v českém pohraničí, kteří se postupně slili v Henleinovo hnutí, respektive stranu. K iredentistům musíme přičíst také maďarskou menšinu a maďaróny. K vnitřním nepokojům a nestabilitě přispívali také stalinizovaní Gottwalovi komunisté. Rozmach domácího fašismu již minul, ale to neznamenal, že se řada jeho rváčů intenzivně nezapojovala do všemožných pouličních nepokojů. V Evropě nastával soumrak režimů důsledně se opírající o demokratické pořádky. Spojenci Československa se zmítali v řadě vnitřních problémů, ať již šlo o Francii, nebo malou dohodu. Na západě vládla touha po míru a létech klidu. V poražených státech z Versailles naopak, pod vlivem autoritativních režimů (někdy diktatur), rostl požadavek po revizi. Z těchto důvodů v Československu oprávněně stoupal pocit ohrožení. Na počátku první republiky – v době revoluční, představovala dohoda politických stran nutnost. Problémem se ukázal další vývoj, kdy si zájmové politické strany rozparcelovaly stát. Stranický partikularismus se promítal do všech složek společnosti, často na úkor celku. Tím pádem se těžko hledaly jednotící a tmelící prvky. Československá národní demokracie si uchovávala naději tuto ambici naplnit, ale představovalo to spíše resentment k době mladočeské, případně válečné. Tehdy měla velká národní strana zřejmé opodstatnění. Snahy o obrození a stmelení společnosti z doby okolo roku 1926

byly spíše motivovány využitím příhodné politické situace, kdy se dostavilo zklamání z porevolučního vývoje. To ostatně přichází vždy, obzvláště u těch, kteří příliš neparticipují na moci. Tehdejší aktivita národní demokracie mohla být také dobře spatřována jako snaha vyrovnat si účty s druhou stranou – s Hradem, což alespoň u některých osob bylo patrné. Rýsující se reálné ohrožení země představovalo vhodnou platformu, na které by se dala vybudovat velká koncentrační strana, která by překrývala jednotlivé zájmové skupiny.

Založení strany Národního sjednocení se v historiografii spojuje především s osobami Františka Xavera Hodáče a Jaroslava Preisse. Prvně jmenovaný bývá neziřídka označován jako vykonavatel projektu hlavního představitele československého finančnictví. Klíčový motiv je spatřován v cestě Jaroslava Preisse do Německa³²³, ale to by nebyl úplně korektní pohled z několika příčin. Projekt na koncentraci pravicových, protihradních, respektive opozičních stran nepředstavoval v Československu žádnou novinku. Československá národní demokracie se často v různé míře účastnila těchto akcí. Vždy záleželo na tom, který proud ve straně měl momentálně navrch. Nešlo pouze o známé nacionální straníky jako Františka Hlaváčka, Františka Síse, nebo radikální skupinu okolo Adolfa Duška. Myšlenka na koncentraci politických stran se zamlouvala i Karlu Kramářovi, který již s Jiřím Stříbrným minimálně jednou vedl jednání o sloučení strany, která padla na nesplnitelnosti kladených podmínek (viz kapitola 3.5). Navíc hledání spojenců a vytváření společných kandidátních listin do nadcházejících parlamentních voleb patřilo k národnědemokratickým zvyklostem.

Jaroslava Preisse můžeme označit jako toho, kdo přinesl starou myšlenku v nové modifikaci. O její realizaci se již zasloužili jiní a v konečném důsledku nikoliv k jeho přílišné spokojenosti. Preissův impuls ke vzniku koncentrační strany, jak jsme již zmínili, bývá obecně přičítán jeho úřední cestě po Německu. Nevrátil se z ní obdivně naladěný k tamním poměrům, ale překvapen a poděšen.³²⁴ Viděl ohromný hospodářský, vojenský a vnitřní rozmach Německa. To představovalo pravý opak poměrů v bývalých dohodových (demokratických) zemích. O nich se domníval, že by do případné války odmítly vstoupit. Z těchto příčin považoval Jaroslav Preiss dohodu o určitém modu vivendi s Německem za nutnou. Nikoliv područí, ale dohodu na základě co největší rovnosti. Jako podmínku pro takovou situaci viděl konsolidované, disciplinované a jednotné Československo. Proto přišel s myšlenkou na politickou stranu, která by tyto ideje prosazovala a sjednotila národ. Došlo ke schůzce v bytě Preissova zetě Joe Hartmana (generální ředitel Svazu cukrovarníků), který měl zároveň nadstandardní vztahy s dalším členem schůzky Františkem Xaverem Hodáčem. Ten s Preissovými závěry souhlasil a měl prohlásit, že vezme na sebe úkol budování nové strany, posléze i za účasti

323 KOSATÍK, Pavel. *Bankéř první republiky: Život dr. Jaroslava Preisse*. Praha: Motto, 1996. s. 141–143.

324 ANM, Vlastimil Klíma, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma světovými válkami*. s. 409.

Jiřího Stříbrného. Za tím účelem se definitivně vzdal i pozice v Ústředním svazu československého průmyslu, ale výuku národního hospodářství na pražské technice (ČVUT) si podržel. O ambiciózním plánu se F. X. Hodáč ještě radil s Janem Bařou, s jehož rodinou měl velmi dobré styky. Také obuvnický magnát souhlasil s předloženým plánem. Energický představitel národní demokracie se vrhl do provádění plánu s plnou vervou. Jednal se Stříbrným, měl velké plány a s nimi odpovídající naděje. Cítil na vybudování masové strany, která by se ve volbách dostala minimálně po bok vítězné strany. Ač Preissův podnět přišel na základě jeho návštěvy Německa, tak ani on, ani F. X. Hodáč, a tím méně Karel Kramář, nechtěli opustit půdu zavedeného českého nacionalismu s demokratickými zásadami. Hodáč i Kramář občas uznali úspěchy režimu v Itálii. V teoretické rovině přemítali o myšlenkách aplikovaných v hospodářství a jejich možné využitelnosti v domácím prostředí. Idea masové jednotící strany nestála na totalitních podkladech, které by byly inspirované fašismem, nebo národním socialismem.

Další impuls a rozhodně nepominutelný faktor v založení Národního sjednocení představoval Jiří Stříbrný. Ten již od počátku roku 1934 hledal vhodného politického spojence do blížících se voleb. Československá národní demokracie opustila koalici a rozhodla se opět vsadit na více radikální kurz své politiky. Spojit vzájemné síly se nabízelo.

Změnu oproti minulým dobám představovalo, že obrat k opoziční politice přišel od proudu Živnostenské banky, který vždy tyto snahy brzdil, zejména pokud by mělo jít o koncentraci protihradních sil. Národní demokracie prováděla od konce dvacátých let – přímého politického nástupu F. X. Hodáče – politiku, kterou můžeme nazvat jako odpovědnou vůči státu. V Československé národní demokracii nabyli dojmu, že jejich angažmá ve vládě široké koalice jim spíše uškodí s ohledem na chystané parlamentní volby v roce 1935.

4.8 Založení strany Národního sjednocení

O tom, s kým by mohla Československá národní demokracie spojit síly, nebylo velkých pochyb. Projekt Národní fronty, kde nakonec převážil vliv Adolfa Duška a jeho Radikální národní demokracie, vzal rychlý konec a v září 1934 se rozpadl. Tím se usnadnila situace přirozeného spojence Národní ligy Jiřího Stříbrného. Ten si uvědomoval nemožnost rozpadající se Národní fronty a již 22. července 1934 hodil národní demokracii pomyslnou rukavici. V *Nedělním listu* vyšel úvodník s názvem: *Ku sjednocení národní opozice*. Ten nabízel Československé národní demokracii jednání na základě pravidla rovný s rovným.³²⁵

325 *Nedělní list* 22. července 1934.

Oproti dřívějším stykům se Stříbrným měla setkání již trochu jiný charakter. Všechna jednání zdaleka neprobíhala v Kramářově sídle ve Vysokém nad Jizerou. Předsedu strany Kramáře sužovaly nemoci a byl odkázán na lůžko. Spoléhal se na informace od svých důvěrníků, což vyžadovalo na jedné straně hodně důvěry a na druhé straně také plně důvěryhodné důvěrníky. Sestava jeho blízkých věrných – starých a zasloužilých kolegů se úplně rozpadla. Františka Lukavského trvale vyřadily z politické práce následky mrtvice. Viktor Dyk zemřel ve vlnách Jaderského moře. František Hlaváček a František Sís se již nacházeli mimo stranické dění. V podstatě Kramářovi zbýval pouze advokát Jan Hochman.

Na hlavní červencové rokování ve Vysokém nad Jizerou, kde se jednalo o možnosti spolupráce s Jiřím Stříbrným, se oproti minulosti sešla jiná sestava Kramářových nejbližších spolupracovníků. Dostavili se: F. X. Hodáč, generální sekretář strany Vojtěch Horák, Kramářův důvěrník Jan Hochman a Josef Matoušek,³²⁶ jehož politická hvězda ve straně stále více upadala, na čemž se vydatně podepsala spolupráce Ježka s Hodáčem. Josef Matoušek vypadl ze souboje o budoucího vůdce strany poměrně rychle díky kooperaci jeho rivalů. František Ježek na jednání ve Vysokém nad Jizerou chyběl z důvodu rekonvalescence po operaci. Všichni účastníci schůzky měli možnost spolupráci se Stříbrným odmítnout. Zejména reakce F. X. Hodáče měla být rezolutně záporná. (Odmítal si sednout vedle člověka mravně zdiskreditovaného). Měli za sebou několik sporů a již téměř hotové spojenectví Československé národní demokracie se Stříbrným padlo v roce 1929 na vzájemné nechuti spolupracovat. Výsledek z porady z Vysokého vyzněl záporně, ale již za několik týdnů bylo vše jinak a právě F. X. Hodáč vedl jednání s člověkem, vedle kterého si ještě nedávno odmítal sednout. Nicméně již na konci července Hodáč aktivně monitoroval situaci uvnitř drolící se Národní fronty a na začátku srpna si vyžádal u Kramáře poradu ohledně dalších možností.³²⁷

Spolupráce na projektu koncentrační strany Národního sjednocení za účasti Jiřího Stříbrného se začala rýsovat v druhé polovině srpna. To již byl F. X. Hodáč pln entusiasmů a víry v novou politickou stranu. Tehdy přijal Stříbrného tvrzení (a operoval s ním) o dosažení 35 poslaneckých mandátů ve volbách. Tím pádem už přestával být charakter Jiřího Stříbrného na závadu a nemělo se na něj hledět.³²⁸ F. X. Hodáč své názorové otočení – od dobrého poměru k Hradu až ke krajní pravici nazýval lakonickým vysvětlením: „*to je politika*“. Novou orientaci a myšlenku na vybudování koncentrační strany prosazoval jako svoji novou koncepci, přitom ta se uvnitř národní demokracie nacházela již předtím. Jiří Stříbrný vzkazoval Karlu Kramářovi přes Jana Hochmana, že má zájem jednat pouze s ním,

326 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma světovými válkami*, s. 408.

327 ANM, Karel Kramář, karton č. 9, Korespondence s Janem Hochmanem, Dopis z 31. července 1934.

328 Tamtéž, Dopis z 24. srpna 1934.

ale to představovalo pouhý hold vůdci, který si na takovéto projevy potrpěl. Ani Stříbrný a ani Hodáč neměli něco takového v plánu.

Na dalších poradách konaných 5. a 6. září ve Vysokém nad Jizerou padly směrnice, podle kterých se mělo jednat v záležitosti možného spojenectví s Národní ligou. Karel Kramář neměl zájem sjednat s Jiřím Stříbrným něco napevno. Spíše si přál druh spojenectví, které měla dříve národní demokracie s fašisty, nebo stranami na východ od Čech. Kramář si přál sledovat vývoj jednání a za ideálních podmínek mu šlo zejména o to, aby z druhé strany vytěžil hlasy. Případný budoucí postup neměl být: „založený na nějaké hluboké organizaci, ale přece tak, aby veřejnost byla pohnána k přípravě na další budoucí spolupráci...Heslem a zásadou musí být dohoda: spolu a vedle sebe.“³²⁹ Pro nový ambiciózní projekt se podařilo blízkému spolupracovníkovi F. X. Hodáče Aloisi Štůlovi získat rektora Karla Domina. Ten v právě probíhajících měsících požíval značné popularity u pravicových voličů kvůli jeho aktivní roli v probíhající insigniádě (viz kapitola 4.6.). Karel Domin souhlasil jak k politické práci (agitaci), tak ke své kandidatuře ve volbách.³³⁰

V září se již vedla čilá jednání o možnosti vzájemné spolupráce a její formě. Charakter jednání nicméně úplně obvyklý nebyl, protože se vedla pouze za účasti dvou osob. Hlavními protagonisty spojení se stala poměrně nesourodá dvojice: František Xaver Hodáč a Jiří Stříbrný. Pozice Karla Kramáře měla již pouze symbolický charakter a F. X. Hodáč sice arte legis nebyl vůdcem strany, ale situace mu dovoľovala tak vystupovat. Do nového koncentračního spojenectví měl přibýt ještě třetí partner – stále existující slepenec Národní fronta, který již opustila část Národní obce fašistické. V dubnu se jejím předsedou stal bývalý národní demokrat František Mareš, který představoval ze všech jejích členů jednoho z mála důvěryhodných a stálých ve svých názorech. František Mareš měl i díky svému zdravotnímu stavu a pokročilému věku (narozen 1857) v jednáních velmi minoritní roli. Hodáčovi i Stříbrnému šlo v podstatě o to samé, byť o přesné formě spolupráce asi měli každý jiné představy. Oba především pomýšleli na svoji vlastní kariéru, ke které by mohl výrazně pomoci dobrý výsledek koncentrační strany ve volbách. Také muselo být oběma jasné, že v příštím kole – po volbách – svedou o stranu zápas mezi sebou. Hodáč bývá národními demokraty (např. Vl. Klíma) označován jako muž, který Národní sjednocení vytvořil a z části se s tím dá souhlasit. Vedl za národní demokracii jednání a měl snahu celý proces držet pevně ve svých rukách. Na Stříbrném si měl dokonce vymoci slib, že budou jednat pouze spolu a vyloučení z rokování budou František Ježek a Vojtěch Horák.³³¹ Měl obavy z toho, že by mohli jím chystanou dohodu zhatit. Několikrát jednání se tak vedla pouze mezi dvojicí Hodáč – Stříbrný.

329 NA, František Xaver Hodáč, karton č. 172, 5. a 6. září ve Vysokém u pana Dr. Kramáře.

330 Tamtéž, Zápis o schůzi volební komise čl. národní demokracie dne 4. září 1934.

331 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma světovými válkami*. s. 408.

Národní demokraté měli snahu orientovat se na programovou stránku nového subjektu, kdežto praktický a velmi zkušený Jiří Stříbrný se zaměřil zejména na politiku prováděnou na ulici. Příslušníci Kramářovy strany dle svých dohod preferovali spojenectví ne zcela závazné, kdežto Stříbrný vyvíjel snahu o splnutí všech složek. Obhajoval se mírně demagogickým tvrzením, že by pouhá společná volební kandidátka působila dojem záchraného pásu pro národní demokracii.³³² Voliči by podle něj neuvěřili slibům, že se nový politický subjekt po volbách opět nevrátí ke staré národnědemokratické vládní politice. Stříbrného dalším proponovaným motivem pro splnutí bylo potlačení a zamezení odstředivých sil v jednotlivých stranách. V národní demokracii se stále nacházela řada členů, kterým se nelíbila možnost spolupráce s fašisty nebo radikály. Na ligistické straně považovali členové národní demokraty za příliš vlašné ve své pravicové politice a svým vládním angažmá nesli spoluzodpovědnost za stávající poměry, proti nimž ligisté halasně bojovali. Stříbrný si již od samého začátku připravoval pozici na další klání o nově vzniklé politické uskupení. Trval na co nejširší voličské základně, která by měla zejména lidový charakter. Hodáče, toužícího po velké straně, navnadil ziskem až 35–40 mandátů (ČsND jich ve volbách 1929 získala 15).³³³ Ten se tohoto tvrzení ujal a propagoval jej před všemi pochybovači uvnitř národní demokracie. Energický F. X. Hodáč přehlédl Stříbrného taktický tah vůči němu. V lidovém hnutí opírajícím se o široké masy se těžko stane bývalý generální tajemník ÚSČP jeho předsedou.

Ligistický předák si od začátku promyšleně budoval svoji pozici. Jiří Stříbrný představoval mnohem zkušenějšího a protřelejšího soupeře v politických jednáních, než jeho protivníci za jednacím stolem. Pod pojmem pragmatismu navrhl zrušení periodik *Národních listů* a *Národa*. Ušetřené prostředky chtěl přesměřovat k již prosperujícím listům vydávaným jeho vydavatelským závodem Tempo. Krajské listy navrhoval nahradit mutacemi svého *Poledního listu*. Stříbrný měl pravdu v tom, že by se na zrušení národně demokratického tisku, který byl znám svoji malou rentabilitou, ušetřilo. Především si ale dobře uvědomoval, že by pomocí kontroly tisku mohl v budoucnu ovládnout celou stranu.

Karel Kramář měl Jiřího Stříbrného poměrně v oblibě, ale z momentálního spojenectví přílišným nadšením nehyřil. Nicméně nakonec svolil, protože věděl o nutnosti rozšířit voličský elektorát národní demokracie, která si stále s sebou nesla stigma strany majetných a intelektuálů. Kramář si o těchto pochybách vyměnil řádky se svým dlouholetým kolegou Františkem Lukavským (místopředseda ČsND): „*Slabost naší strany, přes to, že jsme jí obětovali vše, co jsme měli a přes to, že dostává velkého zadostiučinění dnešní dobou, podle mého soudu nutí k čestné koncentraci*

332 VYKOUPILO, Libor. *Český fašismus na Moravě*. Brno: Matices moravská, 2013. s. 275.

333 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma světovými válkami*. s. 409.

*národních sil u nás, abychom měli větší, žádoucí vliv na příští vývoj našeho státu.*³³⁴ Budoucí Národní sjednocení, které by bylo na rozdíl od Československé národní demokracie silně početně, by dávalo Karlu Kramáři opět šanci představovat v domácí politice významnějšího činitele, než kterého v posledních patnácti letech představoval. Kromě ovlivnění domácí hospodářské politiky Kramář stále pomýšlel na politiku zahraniční. V případě volebního úspěchu by si konečně mohl vyřídit účty s nenáviděným Edvardem Benešem, což by představovalo revanš především osobní. Národní demokracii šlo o změnu směřování zahraničněpolitické orientace jako celku. Prvotní zájem jak Kramáře, tak jeho strany, představovalo ukončení procesu navazování diplomatických styků se Sovětským svazem. Dále pak přehodnocení spolupráce s Francií a počátek navazování bližší spolupráce s Itálií a Polskem. Nicméně žádný seriózní zahraničněpolitický elaborát na toto téma nevznikl.

Stručný základ programu nově rodícího se Národního sjednocení odeslal Hodáč na konci září 1934 Kramáři ke schválení.³³⁵ Jednalo se spíše o teze, které se překrývaly s tím, co Hodáč propagoval na schůzích: Národní myšlenka jako základ státu a jeho rozvoje. K tomu se vázalo i přísné dodržování jazykového zákona na celém území státu. Práva menšin měla existovat pouze do té míry, pokud neporušovala národní ráz státu a jeho vedoucí národ. Bezpečnost národa měla být zajištěna silnou a apolitickou armádou. Silná a stabilní domácí měna měla současně znamenat bezpečný rozvoj pro domácího hospodářství. Některé teze mířily proti ostatním stranám – boj proti vázaným kandidátním listinám, odmítnutí státních monopolů a daňových výhod pro družstva. Tato omezení měla posílit domácí hospodářství a soukromé podnikání. Třídní boj měla nahradit spolupráce zaměstnanců a zaměstnavatelů.

Dohoda mezi Československou národní demokracií, Národní ligou a Národní frontou byla podepsána 27. října 1934. Konečná dohoda ligisty trochu zklamala, protože se absolutní splynutí prosadit nepodařilo. Naopak národní demokraté odolali a vzniklo tak ujednání o volebním souručenství, které mělo společný program a postup navenek. Vznikl koordinační výbor za předsednictví Karla Kramáře a dvou místopředsedů Františka Mareše a Jiřího Stříbrného. Pasáž o případném těsnějším spojení se v dokumentu nacházela, ale limitovala ji řada podmínek.³³⁶ Na konci dohody bylo také uvedeno, že Karla Kramáře bude zastupovat F. X. Hodáč, což se později stalo předmětem sporu.

334 ANM, Karel Kramář, karton č. 12, Korespondence s Františkem Lukavským, Dopis z 15. října 1934.

335 ANM, Karel Kramář, karton č. 9, Korespondence s Františkem Xaverem Hodáčem, Dopis z 26. září 1934.

336 NA, František Xaver Hodáč, karton č. 172, Materiály národní demokracie org. výb. 1935, Opis návrhu dojednané dohody zaslaný 24. října 1934.

Při příležitosti státního svátku 28. října 1934 byl slavnostně ohlášen vznik Národního sjednocení (NSj). Nikoliv jako uzavřené skupiny, ale spíše jako koncentračního uskupení, které k sobě přitáhne další sympatizující strany a hnutí. Vyhlášené základní teze se opíraly o silný národní stát, zjednodušené a omezené stranictví, protože to stávající zasahovalo do všech sfér společnosti. Uveřejnění se samozřejmě dočkal boj proti marxismu. Ústředním heslem se stalo úderné a jednoduché „*Nic než národ!*“, jehož zkratka „*NNN*“ se brzo začala objevovat na veřejnosti. Celý projekt vzbuzoval dojem spojení všech národních proudů v jeden celek. V reálu se spíše jednalo o volební souručenství, ve kterém se nacházela řada jednotek udržujících společný postup, jako například předkládání společných kandidátních listin, ale přitom si jednotlivé složky uchovávaly svoji organizační samostatnost.

O vzniku Národního sjednocení se vědělo již před slavnostním vyhlášením ke dni státního svátku. V dobré náladě řečníci Jiří Stříbrný tajemství neudržel a na schůzi Národní ligy konané 9. října na Slovanském ostrově pravil: „*Může-li se poslanec Beran voditi s Neumannem a Klofáč s Meissnerem, proč by si nemohl podati ruku Dr. Kramář s Jiřím Stříbrným*“ a ujistil své posluchače: „*Není třeba mít obav, že by nový národní šik byl stranou pánů a boháčů, nikoli velké národní hnutí.*“³³⁷

Karel Kramář k nově vzniklé platformě napsal: „*Snahy sjednotit v těžké chvíli národní síly nejsou naším privilegiem. Jsou základem zázračných úspěchů Hitlerových a Mussoliniho a jsou tím, co v obou hnutích nám může být sympatické, třebaš by ten jejich nacionalismus šel proti nám.*“³³⁸

4.9 Aktivní nástup Národního sjednocení a obtíže sjednocovacích procesů

Po slavnostním proklamování strany 28. října se rozjela frekvence schůzí na plné obrátky. Většinou ve formě dvojice řečníků – jeden za národní demokracii a druhý za Národní ligu. Jedna z prvních a zároveň největších schůzí se konala 6. listopadu 1934 v nejpočetnější národnědemokratické organizaci v Praze na Královských Vinohradech. Zpráva pro Policejní prezidium uváděla účast až 1750 osob.³³⁹ Hlavními řečníky a propagátory se stali F. X. Hodáč a ligista Karel Kut. Vůdčí propagátor myšlenky národního sjednocení – univerzitní profesor Hodáč uvítal před publikem nově vznikající projekt. Představil ho jako sjednocení opozičních stran, které mají za cíl posílení národního sebevědomí a silnou národní politiku.

337 NA, PP, 1931– 1940, P85/29, Zpráva o schůzi Národní ligy konané na Slovanském ostrově 9. října 1934. srov. VYKOUPILO, Libor. *Český fašismus na Moravě*. Brno: Matice moravská, 2013. s. 276

338 *Národní listy* 4. listopadu 1934

339 NA, PP, 1931– 1940, P85/7, Zpráva o schůzi NSj na Královských Vinohradech z 6. listopadu 1934.

Vymezil se proti stranické roztržičnosti, která měla vést k úpadku společnosti. Přitom poukazoval na sjednocení Němců, což Češi musí udělat také. Jako ve většině jeho projevů, i zde tvořila jádro jeho přednášky hospodářská situace. Národní sjednocení chtělo své voliče přitáhnout i bojem s nezaměstnaností, což slibovala zřejmě každá strana, ale pro členy NSj byly zřízeny zprostředkovatelné práce. Velké penzum činnosti v této oblasti vykonal právě F. X. Hodáč, který využíval dlouhé řady svých kontaktů v průmyslovém sektoru a dokázal zajistit nemalé řadě straníků pracovní místo. V politické rovině označil zodpovědným za nezaměstnanost ministra sociální péče (Alfréd Meissner). Dále těžkopádnost v uzavírání obchodních smluv, každoroční schodky a stále udržovaný princip osobních zájmů při rozhodování o záležitostech státního významu. Jedním ze znaků patřících tehdejšími novými stranám v Evropě byla forma protestu a nabídka rychlého řešení. To představovalo, a představuje dodnes, líbivý způsob politiky. S požadavkem akce přišli již na začátku dvacátých let fašisté. Národní a pravicově orientované strany, které se během krize začaly v evropských zemích vzmáhat, akcentovaly tento svůj rys (požadavek). Právě Národní sjednocení nabízelo více akčnosti a pružnosti oproti současnému vládnímu establishmentu, ale na trochu rozdílném základě, než výše zmíněný požadavek akce u fašistů. Ti se zrodili z krize. Podobně jako dnes, tehdy v polovině třicátých let se rodily a kvetly strany okrajové zrozené z hospodářské krize. Slibovaly, že budou pracovat s větším úsilím, rychlostí a většími výsledky než jejich neschopní předchůdci a konkurenti. V Hodáčově řeči padla kritika na uplatňování zákona na ochranu státu, jehož výklad měl být záměrně využíván proti národní opozici. Schůze a kolportáž Národního sjednocení často čekaly zákazy nebo cenzura. Jak uvidíme dále, oprávněné důvody se oproti době, kdy *Národní myšlenka* v začátcích kritizovala prezidenta Masaryka, nenacházely těžce. Karel Kut měl na Královských Vinohradech projev o poznání kratší. Jménem ligistické mládeže s neskrývaným patosem pozdravil velké oceľové srdce Kramáře a plamenně horoval za boj sjednocené mládeže na politickém kolbišti.

K častým rétorům za národní demokracii patřili kromě F. X. Hodáče také Ladislav Rašín, pražský lídr komunální politiky Alois Štůla (náměstek pražského primátora) a u státních zaměstnanců populární František Ježek. Nejčastější řečníci Národní ligy byli Karel Kut, František Schwarz a Jindřich Trnoblanský.

Řečníci národní demokracie se povícero soustředili na kritiku vládou prováděných opatření, která měla potlačit hospodářskou krizi. Agitátoři kontinuálně bránili zájmy státních zaměstnanců. Nicméně ony široké vrstvy, na které Národní sjednocení cílilo, se oslovovaly spíše nepřímou – oklikou. Nepadaly primárně sliby, kdo co komu dá, ale spíše se poukazovalo na dobré příklady a zodpovědnost. Například, že dělníci jsou odkázáni na státní příspěvky, a tím pádem narůstá deficit státního rozpočtu. Národní sjednocení propagovalo myšlenku lepšího vedení hospodářství a výhodnějších mezinárodních obchodních smluv. Tím pádem

měla vzniknout větší zaměstnanost. Šlo tedy o orientaci na vznik pracovních míst, než státní podpora na úkor celé země – jak tvrdili agitátoři NSj. Řečníci ligistů se spíše orientovali na poukazování na nebezpečí bolševismu etc. Není dokladu o rozdělení rolí, ale řečníci z národní demokracie se naopak soustředili na varování před nebezpečím nacismu. Nelze naprosto generalizovat, ale národní demokracie stále představovala stranu elit a vzdělanějších straníků – věčných rétorů měla více. Naopak Národní liga měla ve svém stavu řadu řečníků schopných a obratných v demagogii. Navíc někteří měli dobrou praxi jako novináři v bulvárních Stříbrného listech.

Jedna z největších schůzí Národního sjednocení se konala 20. listopadu 1934 v pražské Lucerně. Původní dvoutisícové osazenstvo se rychle rozrostlo až na odhadovaných tři a půl tisíce posluchačů.³⁴⁰ V předsednictvu schůze se kromě L. Rašína, J. Trnobranského objevil také bývalý soudce Vojtěch Vážný, který se v létě 1934 definitivně rozešel s Radolou Gajdou. Vážný představoval jednu z nejvýznamnějších a také nejrespektovanějších osob českého fašismu. Patřil k úzké vrstvě fašistů, která měla intelektuální schopnosti a setrvala u fašismu. Na schůzi přednesly své projevy nejvyšší stranické špičky – F. X. Hodáč s L. Rašínem za národní demokracii, J. Stříbrný za Národní ligu a také Andrej Hlinka za slovenské l'udáky. Národní demokracie si zejména v osobě Karla Kramáře držela vůči hlinkovcům určitou sympatii, která pramenila z jejich nacionalismu. Hlinkova nestálost však byla vždy na obtíž trvalému a společnému postupu. Andrej Hlinka se ani tentokrát k Národnímu sjednocení nepřimknul. Před rozbouřenou Lucernou také nebyla nouze o dění. Přilehlé ulice zaplnili protestující komunisté, kteří se pokoušeli prorazit policejní kordony a dostat se do Lucerny. Až za pomoci policejních obušků se je podařilo umírnit a vyklidit přilehlé ulice. Nepokoje vydatně pomáhali organizovat komunističtí senátoři Vítězslav Mikulíček a Marie Stejskalová.

Karel Kut a Alois Štůla často na schůzích kritizovali boj komunistů vůči Národnímu sjednocení. Ti ve své agitaci vymysleli nemálo nepravdivých tvrzení, aby NSj poškodili. Zejména na venkově k tomu měli lepší pozici, protože jak Národní sjednocení, tak Národní liga představovaly městske strany. Socialisté a komunisté měli snahu ničit a přerušovat schůze NSj. Členy Národního sjednocení demagogicky označovali za fašisty. Komunisté měli hodně zkušeností s ohebností a použitím termínu fašismus (viz sociálfašismus etc.). Z tohoto důvodu nelze brát komunistický tisk a jeho hodnocení za relevantní zdroj, protože za fašisty označovali téměř všechny, kdož nesouhlasili s jejich naukou. Začátkem prosince se Alois Štůla na schůzi v Praze IX ohradil proti nařčení, že by používali fašistické metody, nebo jimi přímo byli.³⁴¹ Ve svém expoze ocenil Mussoliniho organizační, hospodářské

340 NA, PP, 1931– 1940, P85/7, Zpráva o veřejné schůzi Národní ligy a národní demokracie konané v Lucerně dne 20. listopadu 1934.

341 Tamtéž, Zpráva o schůzi NSj v Praze IX. z 2. prosince 1934.

a politické schopnosti, ale to bylo vše. Projevy, které vyvolávaly pochyby o striktním demokratismu a k němu patřící národnostní a etnické snášenlivosti, patřily spíše řečníkům z Národní fronty a Národní ligy. Nelze zapomínat na tradiční nacionalismus uvnitř národní demokracie, zejména jejího nacionálního křídla, ale antisemitské výpady patřily povětšinou k frontystům a ligistům. Pokud se zabýváme tehdejší kritikou Československé národní demokracie, respektive Národního sjednocení, tak se nemůžeme vyhnout otázce oficiálního stranického postoje k antisemitismu a Židům jako celku. Ze zápisu schůze ústředního vedení, které předsedal Karel Kramář a účastnil se jí také Jiří Stříbrný s Františkem Marešem, byla jasně patrná snaha národní demokracie dodržovat demokratické principy: „*Pokud jde o otázku židovskou, Národní Sjednocení nemůže se postavit, se zřetelem na demokratické zásady, na stanovisku plamenného antisemitismu, musí prakticky provádět takovou politiku, aby židé nebyli v našem státě posilou německví.*“³⁴² Pro řečníky Národní fronty bylo explicitně zmíněno: „*Národní fronta dá svým řečníkům pokyn, aby svoje vývody na veřejných schůzích přizpůsobovali společným zásadám, aby zachovávali úroveň, jež jest pro naše schůze vyžadována.*“

Komunisté často vyzývali v tisku, aby na shromáždění Národního sjednocení bylo útočeno. Například schůze konaná na 29. listopadu měla být znemožněna a zastavena.³⁴³ Nakonec skutečně dorazilo odhadem 500 až 600 protestujících osob. Po přednesených heslech začal rozvášněný dav házet kamení na kavárnu U Jetonických, kde se zasedání Národního sjednocení konalo. Proti komunistickému davu muselo několikrát zakročít četnictvo a opět až za použití obušků se jim podařilo přilehlé ulice vyklidit. Přítomných posluchačů schůze Národního sjednocení přitom bylo pouze kolem dvou stovek.

Na shromáždění konaném v Břevnově se již František Ježek pozastavoval nad aplikací cenzury – zastavování tisku. Tehdy srovnával jednání komunistů vyzývajících k rozbíjení schůzí, kteří nebyli nijak postihováni a konfiskaci *Národních listů*. Ty kritizovaly obilní monopol a tvrdily, že povede ke zdražování.³⁴⁴ František Ježek poukázal i na konzumní družstva, které měly zisky, ale neplatily běžné daně a odvody z provozního kapitálu. To v podstatě znamenalo kritiku vládních stran za to, že pro své voliče hmotně něco dělají. Národní sjednocení na svých schůzích otevřeně vyzývalo vládu, aby zakročila proti nepřátelům státu – komunistům a hakenkreuzlerům. Řečníci ČsND vyzývali k všeobecnému šetření, s výjimkou podpory výdajů na obranu státu.

První prověrka koncentrované národní opozice přišla v podobě obecních voleb v Pečkách a Písku. Ty se konaly 4. listopadu, tedy ihned po proklamovaném spojení

342 NA, F. X. Hodáč, karton č. 184, Materiály Národního sjednocení organizační záležitosti 1935, Zápis o schůzi společného vedení – začátek února 1935 (bez datace).

343 NA, PP, 1931– 1940, P85/7, Zpráva Zemskému četnickému velitelství v Praze o zakročení četnictva dne 29. listopadu při veřejné schůzi na Spořilově.

344 NA, PP, 1931– 1940, P85/7, Zpráva o schůzi NSj v Břevnově konanou dne 27. listopadu 1934.

národní opozice. Tahouni myšlenky národního sjednocení vzali tyto volby útokem. Propagační tiskoviny společné kandidátní listiny národní demokracie a Národní ligy téměř zaplavily obě města. Agitátoři se střídali ve velké míře. Vynaložené úsilí po úspěchu bylo obrovské. F. X. Hodáč si vzal osobně pod patronaci Pečky a Alois Štůla Písek. V Pečkách za národně demokratické odbory (Národního sdružení) agitoval s nacionálním projevem senátor Josef Havlín. Společná kandidátní listina nakonec uspěla. V Pečkách koncentrovaná opozice (ČsND, NL, Národní sdružení) skončila druhá se ziskem 6 mandátů (národní demokracie obhajovala 1 mandát) a v Písku místní volby koalice (ČsND, NL, NF) dokonce vyhrála.³⁴⁵ K získaným osmi mandátům (národní demokracie obhajovala 5 mandátů) můžeme připočítat i jeden mandát Napolitického sdružení pro hospodářský rozkvět města, které vedl národní demokrat Jílek. Velký úspěch ve volbách znamenal pádný argument pro myšlenku strany Národního sjednocení, kterou ve straně propagoval F. X. Hodáč. Pochybovači o této cestě neměli dostatek přesvědčivých argumentů, proč by se národní demokracie neměla vydat směrem k masové straně, která míří ke krajní pravici.

Československou národní demokracii postihl již několikrát exodus části její inteligence, která nesouhlasila s prováděnou politikou strany. Opět se tak s ní rozloučila řada společensky významných osob. Mezi nejvýznamnější patřil Kamil Krofta, který byl původně Edvardu Benešovi nasazen jako hlídací náměstek, ale stal se pravý opak. Profesor Krofta se plně ztotožnil se zahraniční politikou Edvarda Beneše a stal se jeho významným pomocníkem (později ho vystřídal v ministerském křesle). Odmítl zahraničně politickou orientaci propagovanou Národním sjednocením a po letech, kdy byl již spíše členem formálním, stranu opustil. V rezignačním dopise se odkázal na nesouhlas s přílivem nových lidí do strany, kteří pocházejí z různých okrajových spekter.³⁴⁶ Podobně reagovala i řada významných představitelů kulturního a vědeckého života, například profesori Jiří Hoetzel, Václav Hora, (senátor) Jan Kapras, Antonín Matějček, Bohumil Němec, Václav Vojtíšek a Karel Weigner, dále Jaroslav Kvapil, Karel Scheinpflug, Josef Schieszl a také například Kramářův spolupracovník Antonín Schauer. Odešel také Erich Kottas, který během rebelie Mladé generace v zimě a na jaře 1933 působil jako Hodáčův muž v Ústředním komitétu Mladé generace ČsND a potlačoval revoltu Rašina, Klímy a spol. Erich Kottas se svými přáteli zdůvodnil svůj odchod prohlášením v *Mladém venkově*. Sice přijal myšlenku volebního souručenství s Národní ligou, ale bez kandidatury Jiřího Stříbrného.³⁴⁷

Řada straníků hlásících se ke skupině Demokratickému středu národní demokracii taktéž opustila. Skončil například senátor Eduard Šimek, který patřil

345 *Národní listy* 5. listopad 1934.

346 ANM, Karel Kramář, karton č. 11, Korespondence s Kamilem Kroftou, Dopis z 3. října 1934.

347 *Lidové noviny* 15. května 1935.

k velkým Kramářovým kritikům. Svoji politickou pouť zakončil poslanec Josef Hudec, jenž se po patnácti letech vrátil do sociální demokracie. Hudec se výrazně zasloužil o základ a rozvoj odborového Národního sdružení, kde působil jako ústřední tajemník. Po katastrofě v dole Nelson u Duchcova, kde v lednu 1934 zemřel 140 horníků (4 členové Národního sdružení), se přidal k dalším zejména socialistickým odborovým předákům a požadoval důsledné vyšetření celého neštěstí.³⁴⁸ Hudec podepsal memorandum žádající zestátnění dolů. To ostatně měla národní demokracie ve svém programu v roce 1919, ale na bratislavském sjezdu byla přijata rezoluce, která odmítala zestátnění. Josef Hudec se odvolal na původní platný program, ale neuspěl. Většina Národního sdružení se postavila proti němu a vyloučila ho. Odborový předák Hudec měl levicový původ, nesouhlasil s nastoleným politickým kurzem a odborové sdružení čekalo slučování. Jeho odchod představitelům národní demokracie situaci spíše ulehčil, protože na Hudcovo místo již čekala řada uchazečů. Odchod jediného slovenského poslance Milana Ivanky znamenal pro národní demokracii velkou ztrátu, protože na Slovensku představoval jejího největšího spojence, především díky jeho víře v čechoslovakismus (na jaře 1939 odešel do Prahy). Následně se přesunul k agrárníkům, kde společně s Vavro Šrobářem vytvořil skupinu nejvěrnějších Čechoslováků. Po Milanu Ivankovi převzal poslanecký mandát Theodor Eisenhamr. Stranu opustil také její spojenc z Podkarpatské Rusi senátor Ilarion Curkanovič. Ten se svojí trudovou stranou navázal spojenectví s národními socialisty.

Jeden z nejvážnějších Kramářových pretendentsů František Ježek ze strany nevystoupil, ale přesunul se do mírné opozice vůči novému směru. Jeho ambice měly větší cíle, než být až několikátým mužem na tribunách Národního sjednocení, někde za Hodáčem, Stříbrným, Rašínem. Ambiciózní Ježek vzešel z okolí Demokratického středu, takže se nacházel názorově jinde, než hlavní propagátoři NSj. Ve stávající situaci pro něj znamenalo vyčkávat výhodnější taktiku. Co kdyby Národní sjednocení i se svými lídry vyhořelo? V takovém případě by se stal téměř jistě nejvýznamnějším národním demokratem a Kramářovým dědicem právě on.

Vzájemná nevráživost mezi členy národní demokracie a Národní ligy stále přetrvávala. Oba tábory si moc dobře pamatovaly, jak na sebe v tisku nedávno útočily. Zejména Stříbrného tisk v minulosti často napadal Hodáče a jeho směr v národní demokracii. Ani všichni ligisté nenásledovali Jiřího Stříbrného v jeho projektu na koncentraci národní opozice. Starý národně socialistický kádr, který následoval Stříbrného v jeho odchodu v roce 1926, odmítal spojení se stranou kapitálu a jedním z jeho největších představitelů F. X. Hodáčem. Z vrcholných členů Národní ligy nakonec odešel pouze vlastník protihradního periodika *Fronta* Karel Horký.

348 POKORNÝ, Jiří. Josef Hudec a Národní sdružení odborových organizací. In: *Karel Kramář (1860–1937): Život a dílo*. Vimperk, 2009. s. 549.

Ani další významní národní demokraté nehořeli přílišným nadšením z toho, kam se jejich strana ubírala. Bývalý ministr Ladislav Novák si trpce stěžoval na sloučení s Národní ligou. Novák nepatřil k nejbližším spojencům Jaroslava Preisse, byť přátelské schůzky udržovali. Příliš nerozuměl motivům vrchního ředitele Živnostenské banky, který měl ještě nedávno považovat za jediného přirozeného spojence národní demokracie stranu národních socialistů.³⁴⁹ Šámalovi respektive Masarykovi sděloval, že za oním nezodpovědným děním stojí F. X. Hodáč. Postoj Hradu, respektive Edvarda Beneše, by se dal do velké míry označit jako nezáměr. Jaroslav Preiss udržoval vždy dobré styky s Hradem a prezident Masaryk si rád vyslechl jeho názory. Preiss se měl Edvarda Beneše tázat na to, co by říkal na součinnost, nebo přímo spojenectví národní demokracie s Národní ligou. Ministr zahraničních věcí měl lhostejný názor: „*al' si dělají, co umí.*“³⁵⁰ Beneš sice vyjádřil lhostejnost, ale tu nevyjadřovaly vůči novému uskupení ostatní strany. Hrad, socialisté a komunisté se stavěli tvrdě proti. Nepříjemné pro Národní sjednocení bylo odmítnutí také od agrárníků, se kterými ještě nedávno národní demokracie poměrně úzce spolupracovala. Mezi lidovci vyvolalo NSj pozitivní reakce pouze u konzervativního křídla Bohumila Staška, ale stranu pevně vedl Jan Šrámek, který odmítl jakékoliv sympatie. Pozitivní ohlas přišel od Hlinkovy lidové strany, ale v praktické rovině to bylo pouhé vyjádření sympatií. Německé strany Národní sjednocení, které hlásalo český nacionalismus, pochopitelně také odmítly.

F. X. Hodáč jako generální tajemník Ústředního svazu československého průmyslu poměrně dobře vycházel s domácími německými průmyslníky a dokázal je ke svému průmyslovému svazu přitáhnout v rámci hospodářské spolupráce. Alfréd Rosche patřil k zakladatelům Německého pracovního a volebního společenství, které se odtrhlo od Německé nacionální strany. Ta stále udržovala negativní postoj k Československu a tím poškozovala i zájmy německého průmyslu v Čechách. F. X. Hodáčovi se je podařilo získat pro československou věc. Po vzniku NSj již byla situace obou mužů jiná. Poslanec Rosche, který se svým svazem vplul do integrující se sudetoněmecké scény, obvinil F. X. Hodáče z toho, že zakládá protiněmeckou stranu, ale přitom bere jako tajemník ÚSCP peníze jak od Čechů, tak od Němců. Na tomto příkladu se ukázala i jedna z Hodáčových slabostí. Byl to řečník energický, ale nikoliv pohotový, a proto se zmožil pouze na odpověď v rovině, že svoji politickou a odbornou činnost nesměšuje. Právě svým politickým působením naboural to, co tak pracně vybudoval – spolupráci českých a německých průmyslníků. Po vystoupení Alfréda Roscheho se spolupracující německý kapitál postupně začal přiklánět k Heinleinově sudetoněmecké straně. Když situaci shrneme, tak Národní sjednocení nemělo vlastně žádného spojence.

349 AKPR, fond T 635/21, Československá strana národně demokratická (část II.), č. j. T-969/34, Zpráva o setkání na večeři u Ringhofferů z 10. listopadu 1934.

350 Tamtéž, Zpráva o setkání s informátorem, který se setkal 7. listopadu v Zátorce s Edvardem Benešem.

Nejlépe vyjádřil tehdejší rozpoložení Zdeněk Kárník: „*Velké nadšení z Národního sjednocení nepanovalo na žádné straně. Národně sjednocení si však věřili.*“³⁵¹

Úspěch v komunálních volbách znamenal zintenzivnění integračních procesů. Splynutí čekalo mládežnické organizace a odborové složky. Již k prvnímu provincii bylo provedeno rychlé spojení Národního sdružení a Všeodborové národní unie (Národní liga). Poslanec ligistů Antonín Chmelík stanul v čele nově sloučené odborové centrály. S Jiřím Stříbrným ho pojila minulost již od roku 1917 a patřil k jeho nejvěrnějším.

Stříbrného Národní liga po volebním úspěchu v Pečkách a Písku požadovala od obou partnerů změnu vztahů, která by prohloubila vzájemný svazek. Interní instrukce ligistů nabádaly k obezřetnosti, zachování vlastní struktury a hledění zejména na potřeby vlastní strany.³⁵² Ústřední výkonný výbor Národní ligy již 9. prosince zmocnil předsednictvo strany: „...*aby s největším urychlením připravilo a provedlo úplné splnutí Národní ligy s ostatními složkami Národního sjednocení v jednotné hnutí s jednotným členstvím a jednotným vedením.*“³⁵³ Liga již k tomu měla připravené příslušné směrnice, které vypracoval Stříbrného důvěrník František Schwarz.

Uvnitř Československé národní demokracie panovala i po úspěšných komunálních volbách velmi vlažná ochota k většímu splynutí. 25. listopadu 1934 se konala v Kramářově vile schůze ústředního výkonného výboru strany, kde proběhlo hlasování o souručenství národní demokracie, Stříbrného Národní ligy a Národní fronty.³⁵⁴ Jednalo se o společné kandidátní listiny a jednotný poslanecký a senátorský klub. Výsledek jednání vyzněl jednomyslně, byť před hlasováním opustili sál Bohumil Baxa, Jan Hochman a Josef Kliment. Jan Kapras se schůze neúčastnil a pouze oznámil, že s dohodou nesouhlasí a posléze stranu opustil. Tehdejší dění ve svých pamětech vylíčil senátor Eduard Šimek, který osobně Kramářovi zazlival mnoho věcí (směřování politiky, byzantinismus, Kramář pojímal ČsND jako svoji vlastní stranu etc). Šimek byl na plzeňské kandidátní listině na příkaz Prahy několikrát odsunut, takže měl vedení strany co zazlívát. Jeho vzpomínky je potřebné brát s kritikou, nicméně stojí za uvedení: „*Bylo to náhodně příznivé ovzduší k násilnému provedení úmyslu Kramář – Stříbrný – Marešova, ke kterému ovšem nebyl oprávněn ani ústřední výkonný výbor, nýbrž jen sjezd strany...Po 9. hodině byl sál Kramářovy vily přeplněn. Fotografové čekali, čekali dlouho účastníci, až se dr. Kramář objeví...Režie příchodu dr. Kramáře byla mistrně připravena. Konečně. Dva páni tajemníci otevřeli současně obě křídla dveří, jimiž vstoupil, opíraje se o hůl, však s příznačným úsměvem, dr. Kramář. Následoval ohromný potlesk a sálem burácelo: Ať žije dr. Kramář! Ten se jen*

351 KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky : (1918–1938)*. 2. díl, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935). 1. vyd. Praha: Libri, 2002. s. 285.

352 VYKOUPILO, Libor. *Jiří Stříbrný – Portrét politika*. Brno: Matice Moravská, 2003. s. 202.

353 *Demokratický střed* 15. prosince 1934.

354 *Lidové noviny* 26. listopadu 1934.

samolibě usmíval a pokyvoval hlavou...Poněvadž se o mně vědělo, že jménem plzeňského kraje nemíním souhlasiti, jednal se mnou krátce před touto scénou generální tajemník dr. Horák, abych od projevu upustil...Místopředseda dr. Fišer zahájil schůzi a předal slovo dr. Kramářovi. Ten pronesl v podstatě řeč, jejíž obsah byl týž jako Kramářovy články v nedělních Národních listech po deset let (Rusko, Beneš, atd.) A nakonec: ‚Proto jsem 27. října smluvil se Stříbrným a Marešem Národní sjednocení. Přejímám plně odpovědnost a žádám vás o schválení‘. Myslíl patrně bez debaty. Ohromný potlesk. Senátor Havlín řval: ‚Výborně, výborně!‘ až sípal. Ženy šlely. Jen menší počet účastníků zůstal chladný. Ale debata přece byla. Z prvních se přihlásil k slovu mladý dr. Lukavský a svým patetickým způsobem k údivu všem přítomných prohlásil jako říšský předseda Mladé generace národní demokracie, že oni už před několika dny se na Sjednocení usnesli a už příští týden vydají časopis s proklamací...Kramář zářil, Hodáč spokojeně zamrkal očima...Leč v debatě jsem pronesl také já své námítky. Varoval jsem před optickým klamem, kterému pánové v Praze podléhají, neznající nálady venkova...Zamračil se dr. Kramář, dr. Hodáč zamrkal očima. Havlín, jenž s otevřenými ústy zíral ve tvář Kramářovu, zařval: ‚Ať se nedebatuje. Sjednocení uděláme, ať se to komu líbí nebo ne.‘³⁵⁵

Celý projekt Národního sjednocení na národně demokratické straně prozrazoval především F. X. Hodáč a šel dál, než co předpokládala dohoda z 25. listopadu. Vyhovovalo mu a bylo to také praktičtější, když se jednalo přímo po ose lídrů stran. Ve své profesionální kariéře musel dělat rozhodnutí ihned – autoritativní formou, i proto mu tento pro něj jednodušší způsob vyhovoval. Měl ho ze své praxe již zažitý. F. X. Hodáč získal zmocnění k tomu, aby vedl jednání za národní demokracii, tím pádem se i zdál býti faktickým vůdcem strany. Kam F. X. Hodáč stranu směřuje, vyvolalo poměrně brzo obavy i u Karla Kramáře. Ten lpěl na demokratických zvyklostech, například zvolení do funkcí a nikoliv jmenování. Taktéž to, že F. X. Hodáč představoval reálného vůdce strany, nemohlo citlivého a sebevědomého Kramáře těšit. Fakticky odstavený předseda národní demokracie se brzo ze svých zklamání svěřil svému důvěrníku Janu Hochmanovi: „...bylo mým plánem, připravovati národní hnutí zatím v úzkém kruhu a dáti možnost, aby rostlo jakož samo ze zdola a bylo tím uchráněno obvyklé české stranické špíny. V tomto smyslu jsem požádal koll. Hodáce, kdy své původní stanovisko změnil, aby se zástupci druhých stran mým jménem vše připravoval. V tom smyslu jsem také podepsal známou úmluvu, kterou jsem dal schváliti předsednictvu i širšímu výkonnému výboru strany. Podle stenografického zápisu, na němž jsem a proto nic neměnil, jsem výslovně o tomto zmocnění řekl ‘prozatím’. Události se vyvinuly jinak než jsem myslel...Národní sjednocení se prosadí samo, ustavují se organizace N.S., a prozatímnost charakteru vedení nelze dále držeti, zejména ne ve formě vůdcovské, ať už přímo nebo zastupováním. Proto nutno ustaviti výkonný, akční výbor N.S., do něhož strany vyšlou své zástupce, volené svými orga-

355 ŘEHÁČEK, Karel. „Majitel strany.“: Kritika Kramářova vedení národní demokracie z pozůstalosti senátora Eduarda Šimka. In: *Karel Kramář (1860–1937): Život a dílo*. Vimperk, 2009. s. 538.

nizacemi, a ne jmenované vůdci hnutí, což je kategorickým požadavkem měli být celému hnutí zachován demokratický řád. V tom smyslu jsem také podepsal známou úmluvu... Události se vyvinuly jinak, než jsem myslel.³⁵⁶ Představy Karla Kramáře byly velmi vzdáleny praktické politice prováděné dvojicí Hodáč – Stříbrný. Ti se spíše než na ideu soustředili na získání mandátů a jejich využití v praxi. Kramář měl alespoň představu, že by se mělo soustředění NSj a příslušné aparáty dobudovat jinak, než jmenováním vůdců. Ač mu bylo (nejen) komunisty často předkládáno jeho nešťastné vyjádření z poloviny dvacátých let: „Zaplatit pánbůh za fašismus,“ tak stále lpěl na demokratických principech, nikoliv vůdcovských, kam mohlo NSj mířit a v některých aspektech i mířilo. Kramář jasně deklaroval, že demokraticky zvolený výkonný výbor: „...je kategorickým požadavkem, měli být celému hnutí zachován demokratický ráz, podmínka pro mne sine qua non.“³⁵⁷

F. X. Hodáč se cítil Kramářovým dopisem, který mu předal Jan Hochmann, dotčen. Uvedené výtky v něm vyvolaly velkou trpkost. Hodáč byl přesvědčen, že jednal ve veškeré Kramářově důvěře, jasnosti, pověření, a proto reagoval faktickým obviněním z nedostatečné podpory a snad i nevděku Kramáře: „Věděl jsem ovšem, do čeho jdu, jsem zvyklý bojům, ale věřil jsem také, že nebudete chtít ve chvíli nejuvětšího zápasu měnit předpoklady, za nichž jsem úkol převzal.“³⁵⁸ F. X. Hodáč bod po bodu reagoval na Kramářovy výtky a ve své reakci vycházel z uplatňování dohody z 27. října. Hodáč souhlasil s Kramářovým demokratickým požadavkem na akční výbory, ale v jiném charakteru. Šestičlenný výbor podle něj dovoloval pružnost a rychlost jednání, kterou vzhledem k blížícím se volbám vyžadoval. Nutnost rychlého jednání byla vůbec Hodáčovým často užívaným argumentem. V NSj vznikaly i nižší akční výbory a složkové AV. Hodáč dle Kramářovy podmínky *sine qua non* souhlasil s tím, že volený široký akční výbor v budoucnu vznikne. Po Kramářovi naopak žádal, aby nijak nezpochybňoval jeho pozici, která přinesla rozvoj: „Dokud bylo také na venek jasno, kdo má právo – dle Vašich směrnic, s Vaším vědomím a s výhradou dodatečného schválení Vašeho, případně předsednictva strany – Vaším jménem jednati v četných otázkách, jeho se denně stanou desítky, prováděl se nástup, jakého nebylo, jak správně jste přepokládal....“ Od počátku prosince měla být jeho pozice znejišťována zprávou o „změně smýšlení dr. Kramáře“ a „otřesené pozici dr. Hodáče u vůdce strany.“ Tím měla vzniknout nejistota, kdo byl oprávněn jednat, což se odrazilo v ochromení činnosti. Hodáč za tím viděl snahu, která má Kramáře odradit od naplňování dohod o Národním sjednocení. Mělo se jednat o útoky na jeho nervy a kampaň od Rosche. Naléhavě Kramářovi doporučoval, aby úmluvy nebyly měněny, protože

356 NA, F. X. Hodáč, karton č. 172, Materiály národní demokracie org. výb. 1935, Kramářův dopis zasláný Janu Hochmanovi z 20. prosince 1934. Dopis s úvodní poznámkou k přečtení i pro F. X. Hodáče.

357 Tamtéž.

358 ANM, Karel Kramář, karton č. 9, Korespondence s F. X. Hodáčem, Dopis z 26. prosince 1934.

s tím souvisela jeho pozice v jednání a jako již několikrát ve svém životě pohrozil rezignací.

4.10 Před volbami 1935

První velká manifestační akce sjednocené mládeže přišla 21. února 1935 v Měšťanské besedě. Pokud se Národní sjednocení a zejména jeho národnědemokratická část snažila držet na svých starých konzervativně demokratických pozicích, tak Mladé Národní sjednocení se rozhodně nebálo uchýlit se k metodám výrazně radikálnějšími. Celá schůze, pod ústředním heslem „*Nic než národ*“, tak mohla spíše připomínat podnik Národní obce fašistické, než bývalé Mladé generace národní demokracie. Charakter schůze umocňovalo oslovení členů „kamaráde“, pozdravy vztyčenou pravicí a na „lavici vůdců“ usedli F. X. Hodáč, František Mareš a Jiří Stříbrný. Ten mohl celé jednání poměrně jednoduše ovládnout. V nepřítomnosti Karla Kramáře představoval nejvýznamnějšího politika a zejména jeho projev měl ze všech nejbojovnější charakter. Stejně tak bylo dobře patrné, že Národní liga představovala jednoznačnou hybnou sílu integračního úsilí. V Mladé generaci Československé národní demokracie panoval ve sjednocování vlažnější přístup. Mladí, kteří patřili k proudu F. X. Hodáče, zastávali ve slučování aktivnější roli. Skupina Národní myšlenky a jí blízcí zaujímali spíše pasivnější pozici. Vlastimilu Klímovi vadila ztráta národnědemokratické identity a také Jiří Stříbrný představoval partnera značně problematického.

Sjednocovací proces mládežnických organizací národní demokracie, Národní ligy a Národní fronty vyvrcholil srazem konaným 2. a 3. března 1935. Jeho svolavatelé za Mladou generaci ČsND byli Jaroslav Borkovec a Jaromír Lukavský, za Mladou generaci Národní ligy Karel Kut a Karel Werner, za vedení Omladiny Národní fronty J. Bukač. Říšský sraz i přes první pracovní den, který proběhl ve vinohradském Národním domě, měl především deklarativní charakter. První den zakončila manifestace provedená přesně o dvanácté hodině ve Smetanově síni v Obecním domě. Celá akce měla výrazně nacionální podtón. Jednalo se o projev krajního českého nacionalismu. Delegáti se měli vyslovit proti „*židovské rozpínavosti*“, německé emigraci, za zrušení německé techniky v Brně a zrušení německého rozhlasu.³⁵⁹ K radikálně nacionálnímu programu národní demokracie poprvé přibyl i protizidovský osten. Zde bohužel nemáme jistotu, na popud které strany se tak stalo. Nicméně musíme také přiznat to, že latentní antisemitismus měl v české společnosti dlouhodobě zapuštěné kořeny a nemuselo se jednat pouze o pravicové nacionály. Kromě mladých pronesli na říšském srazu slavnostní projevy i Hodáč, Mareš a Stříbrný. Za předsedu Mladého Národního sjednocení byl aklamačně

359 PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999. s. 189.

zvolen Jaromír Lukavský, kterého doplnilo pětičlenné vedení ve složení: Karel Kut, Jaroslav Borkovec, Karel Werner, Antonín Bouchal a R. Kopec.³⁶⁰ Zároveň sjezd navrhl, aby do parlamentu byli kandidováni Vlastimil Klíma a Karel Kut. Vlastimil Klíma vylíčil průběh své kandidatury ve svých pamětech celkem dramaticky.³⁶¹ Jeho kandidatura získala jednohlasnou podporu národně demokratické (národně sjednocené) mládeže již během prvního sjezdového dne. Klíma nepatřil mezi stoupence Hodáčova směru, a proto jeho kandidatura měla projít pouze díky tomu, že se jednání náhle nemohl zúčastnit organizátor sjezdu Václav Mikyna. Ten se měl vrátit až po hlasování. Klíma popisuje, jak se jeho slavnostní prohlášení za kandidáta mladých ve Smetanově síni setkala s velmi vlažnou podporou Hodáče a Stříbrného (doslova „kyselé obličej“). Vlastimil Klíma následně získal velkou podporu ve volebním kraji Praha A, která ho vynesla na čtvrté místo kandidátní listiny. Memoáry je vždy nutné brát s potřebnou kritikou, ale nevelká radost z jeho kandidatury byla pochopitelná. Klíma představoval politicky velmi nezávislého jedince, který vše posuzoval z ideologické strany. Navíc nebylo tajemstvím, že on nepatří k propagátorům myšlenky Národního sjednocení.

Během zimy a s přicházejícím jarem začal strhávat Jiří Stříbrný veškerou iniciativu do svých rukou. Národní liga od ledna stupňovala svůj tlak na národní demokracii ohledně splnutí. Již 19. ledna napsal František Schwarz národní demokracii rezoluci z konané schůze ÚVV Národní ligy.³⁶² Schwarz ultimativně žádal po národní demokracii závaznou odpověď do konce měsíce, jestli skutečně chtějí splnutí s Národní ligou a Národní frontou. Československá národní demokracie souhlasila se svoláním širší schůze tří stran, kde by se projednal způsob splnutí. Když národní demokracie akceptovala, tak Národní liga ihned iniciativně přišla s dalšími požadavky (odmítnutí dílčích požadavků ČsND do jednání), a tím pádem mohla směřovat celý slučovací proces.

Ve dnech 16. a 17. března 1935 se v Praze konal likvidační sjezd Národní ligy. Stranický politický referent František Schwarz podal zprávu o jednání návrhové komise. Fórum za účasti více než šesti stovek delegátů potvrdilo správnost postupu dosavadního vedení strany. Padlo jednomyslné rozhodnutí o zmocnění výkonného výboru, k provedení likvidace Národní ligy a jejímu splnutí s Národním sjednocením.³⁶³ Zkušený politik Jiří Stříbrný rychle postupoval za svými cíli. Stavěl své partnery před hotové věci a ti se nejednou dostali do vleku dění. Jiří Stříbrný se opět nacházel ve velmi dobré formě, o čemž přesvědčoval na stránkách svého *Poledního listu*. V něm často s chladnokrevným pragmatismem dopředu uveřejňoval

360 *Pondělí Národních listů a Národa* 4. března 1935.

361 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 218.

362 NA, F. X. Hodáč, karton č. 180, Agitační volební materiál – organizační přehledy 1934–1935, Dopis Národní ligy z 19. ledna 1935.

363 NA, PP, 1931–1940, P85/29, Zpráva o sjezdu Národní ligy konaném ve dnech 16. a 17. března 1935.

své plány. Kdyby je nemohl splnit, tak by jednoduše svedl vinu na své partnery. Situaci mu ulehčovala i ne příliš jasná situace v národní demokracii, kde neměli předem jasně dané mantinely, kam až jsou ve sjednocování ochotni zajít. Dostávali se do situace, kdy přijímali Stříbrného plány, které vlastně ani nebyly v úplném souladu s jejich vlastními představami. Stříbrný používal účinnou taktiku stavění národních demokratů před hotovou věc. Ti jeho taktiku pochopili, ale do nového projektu hodně investovali a věděli, že pokud by přišel opět volební nezdar, tak by nemuseli zopakovat ani chabé výsledky ze všech předešlých voleb. I F. X. Hodáč přijímal obavy z ligistických aktivit a uvědomoval si, že Stříbrného vítězství by mohlo znamenat jeho odsunutí.³⁶⁴

Ústřední výkonný výbor Československé národní demokracie na danou situaci reagoval schůzí v Kramářově vile konané 14. dubna.³⁶⁵ Pozvání na jednání obdrželi také Jiří Stříbrný s Františkem Marešem. Právě na tomto jednání se podařilo dosáhnout dohody o úplném sloučení všech tří politických stran. Naplnění dohody bylo ovšem naplánováno na dobu povolební. Jednak se rychle blížily volby, ale hlavní důvod tkvěl v národně demokratických úmyslech. Do nové strany se jim nechtělo kompletně vstoupit. Stále si udržovali přesvědčení, že k úplnému splynutí nedojde a dokážou další dva politické subjekty udržet mimo definitivní rámec svojí strany. Šlo jim primárně o zachování vlastní strany, ale s rozšířením členské základny o členy Národní fronty a Národní ligy. Tyto úmysly prakticky potvrdila kooptace Františka Mareše a Jiřího Stříbrného za členy Ústředního výkonného výboru Československé národní demokracie.

Karel Kramář tak mohl na zasedání rozšířeného ústředního výboru prohlásit, že společný postup tří nacionálních stran – Československé národní demokracie, Národní ligy a Národní fronty v předvolební kampani dokazuje, že by se tyto politické subjekty mohly výhledově sjednotit v jeden politický útvar se společným vedením.³⁶⁶ Kramářovo vyjádření korespondovalo s úmysly národní demokracie ohledně společného projektu do budoucna. Především termín „výhledově“ byl dostatečně vypovídajícím o zcela jasné a promyšlené neurčitosti.

Komuniké Karla Kramáře přinesly také Národní listy: „Dohoda tří nacionálních stran o společném postupu pro volby byla spoluprací těchto stran vybudována tak, že možno přikročit k jejich splynutí v jeden politický útvar – Národní sjednocení.“³⁶⁷ Problém tkvěl v tom, že s Národní frontou dohoda o splynutí ještě neexistovala. Frontysté se tak dozvěděli o splynutí ze stránek tisku. Předsednictvo Národní fronty zaslalo Kramářovi dopis, kde odmítlo jeho komuniké, respektive

364 NA, PP, 1931–1930, P85/55–62, č. j. 3531pr. ai 35., Hlášení podáno 12. února 1935.

365 *Lidové noviny* 16. dubna 1935.

366 *Pondělní list* 15. dubna 1935.

367 *Národní listy* 16. dubna 1935.

popřelo dohodu o splnutí.³⁶⁸ Celé toto nedorozumění ilustrovalo postavení Národní fronty v nové straně. V jejím vedení se nacházeli realisté a nepožadovali paritu ve vedoucích funkcích, ale dostatečné poměrné zastoupení.

V Národní lize panovala po jednání v Kramářově vile spokojenost. Její Ústřední výkonný výbor se sešel již o dva dny později, aby si jeho členové nepokrytě rozdělili dosažené zisky.³⁶⁹ Stříbrného muži již otevřeně kalkulovali s tím, kolik získají funkcí ve vedoucích orgánech Národního sjednocení. Předčasně se počítaly počty poslanců a senátorů, které by mohly po volbách získat. V případě, že by Národní sjednocení nedosáhlo takových úspěchů, kterými se jeho hlavní propagátoři zaštiťovali, tak požadovali ligisté z celkových dvaceti pěti mandátů osm. Československá národní demokracie by získala patnáct mandátů a Národní fronta pouze dva. V neoptimističtější variantě – zisku 48 poslaneckých a 24 senátorských mandátů, by nastala mezi národní demokracií a oběma subjekty rovnost. To znamenalo, že každý zisk nad minimální předpokládaný počet 25 mandátů zvýhodňoval partnery národní demokracie. Zisk 48 mandátů patřil k nejdůležitějším snům. Jen připomeňme zisk vítězných agrárníků v minulých parlamentních volbách – 46 poslaneckých křesel, to znamenalo 15 % všech odevzdaných hlasů. Ligisté požadovali na národní demokracii paritu na čelných místech kandidátních listin. Pokud ji nevedl ligista, tak si vždy nárokovali alespoň druhé místo. Podle ligistických představ mělo být zatímní předsednictvo Národního sjednocení budováno na základě odhadované členské základny všech tří subjektů. Základ tvořil předseda strany Kramář a 22 zvolených členů, které delegovaly jednotlivé výkonné výbory (ČsND 11, NL 8, NF 3). Předsednictvo dále doplnili generální tajemníci (Vojtěch Horák a Jan Hýbl), dva šéfredaktoři pražských denních listů (*Národní listy* a *Polední list*) a zástupci zájmových složek (6 ČsND, 3 NL). Celkově tedy mělo mít předsednictvo Národního sjednocení 36 členů v poměru 20 ČsND, 13 NL a 3 NF. Kromě výše zmíněných ligistických požadavků si ještě Jiří Stříbrný nárokoval post jednoho ze dvou místopředsedů (prvního). Zástupce ligistů měl také vykonávat funkci prvního ze tří jednatelů Národního sjednocení. Jiří Stříbrný tak zřetelně plánoval se svojí Národní ligou ovládnout výkonný výbor Národního sjednocení.

S Národní frontou se příliš nepočítalo a plnila v pravdě pouze doplňkovou roli. Její ústřední výbor se sešel 7. dubna 1935, kde si jeho členové s trpkostí uvědomili realitu. „*Jednání o programu a organizaci národního sjednocení octlo se po dlouhém, měsíce*

368 ANM, Karel Kramář, karton č. 48, Dopis Ústředního sekretariátu Národní fronty ze 17. dubna 1935.

369 VYKOUPILO, Libor. *Český fašismus na Moravě*. Brno: Matice moravská, 2013. s. 280. srov. ANM, Karel Kramář, karton č. 49, Korespondence s Františkem Schwarzem, přípis Národní ligy ze 17. dubna 1935. srov. FIC, Vladimír. *Národní sjednocení v politickém systému Československa 1930–1938*. Praha: Academia, 1983. Vladimír Fic uvádí prohozené číselné údaje v zastoupení, zřejmě přehlédnutí – pozn. autora.

*trvajícím jednání na mrtvém bodě a hrozí se zvrhnout na pouhý předvolební zápas o mandáty, přičemž ještě mandátový podíl Národní fronty je stlačován zcela nepřijatelně.*³⁷⁰ Národní fronta se dovolávala dohody z 27. října 1934 a z ní vyplývající plné rovnoprávnosti. Marešovi hrozili odchodem, ale představovalo to vše, co mohli udělat. Ve skutečnosti by odchodem nic nezískali a jejich partneři si to uvědomovali. Proti vyjádření Karla Kramáře o možném výhledovém sjednocení pod společným vedením se Národní fronta energicky ohradila, protože vyjádření se nejdříve ocitlo na stránkách tisku a až následně se o něm dozvěděli členové uskupení Františka Mareše. Na rozdíl od ligistů měli frontysté přeci jenom reálnější náhled na svoji sílu, takže netrvali na paritě zastoupení ve vedoucích postech Národního sjednocení a spokojovali se s dostatečným a uspokojivým zastoupením.

Ke konečnému ustavení Národního sjednocení, tak jak jej navrhl Jiří Stříbrný, došlo až 25. dubna 1935, tedy necelý měsíc před volbami do obou komor Národního shromáždění. Národní fronta si nechala přistoupení schválit svým generálním sněmem a s definitivní platností přistoupila až 28. dubna. Generální sněm zároveň provedl uvnitř vedení Národní fronty změny. Profesor František Mareš byl již po celou dobu fakticky pouze čestným předsedou, kdy rozhodovali jiní a sněm ho nyní na tento post odsunul i titulem čestného předsedy. V čele Národní fronty se nově objevila trojice Vojtěch Vážný, Adolf Dušek a Rudolf Blažek.

Národní fronta i Národní liga si pro forma nechaly vstup do Národního sjednocení demokraticky posvětit stranickou základnou. V Československé národní demokracii se nic takové neodehrálo. Jednoduše byl tento základní požadavek vnitrostranické demokracie pominut a vedoucí skupinu F. X. Hodáče za to stihla u širší stranické veřejnosti značná nelibost. Především šlo o inteligenci, která se opírala o mladočeskou tradici. Vadil jim jak Hodáč osobně, tak spojení s demagogem Stříbrným a jeho vydavatelstvím Tempo. To každý den vydávalo nové a nové bulvární senzace. Na druhou stranu byla v národně demokratickém postupu patrná jistá setrvačnost. Československá národní demokracie vždy před volbami sháněla, a většinou sehnala, nějakého volebního spojence, často malého a využitelného pouze lokálně. Je pravděpodobné i podle přání a výhledů do budoucna, že se Kramářova strana stále konejšila tím, že vlastně opět získala volební spojence, které bylo možné hlavně využít. Straníci tak mohli získat dojem, že jejich Československá národní demokracie stále existuje, ale pouze do ní přistoupili dva minoritní partneři. Problém oproti minulosti tkvěl v tom, že celá situace zašla až příliš daleko.

Ustanovení vedoucího orgánu Národního sjednocení přišlo také 25. dubna 1935.³⁷¹ O předsednickém postu neexistovalo pochyb. Stal se jím Karel Kramář,

370 VYKOUPIĽ, Libor. *Český fašismus na Moravě*. Brno: Matices moravská, 2013. s. 280.

371 NA, F. X. Hodáč, karton č. 184, Materiály Národního sjednocení organizační záležitosti 1935, Zápis o ustavující schůzi Národního sjednocení z 25. dubna 1935.

který se kvůli svému zdravotnímu stavu mohl zapojovat do aktivní politiky již jen minimálně. To umožňovalo větší prostor pro trojici místopředsedů – František Xaver Hodáč, František Mareš a Jiří Stříbrný. Jelikož stav druhého jmenovaného nebyl o mnoho lepší než Kramářův, znamenalo to, že Národní sjednocení bude řídit nesourodá dvojice Hodáč – Stříbrný. To se již fakticky dělo od podzimu 1934, kdy spolu začali jednat. Místopředsedové byli zvoleni bez pořadí. Vedoucí orgán ještě doplnila trojice jednatelů: Václav Mikyna, František Toušek a Jindřich Trnobranský. V předsednictvu měli převahu národní demokraté, protože uhájili pro ně výhodný poměr členů 21 ČsND, 13 NL a 3 NF.

4.11 Program Národního sjednocení a ostrá volební kampaň

Dění v Národním sjednocení se odehrávalo ve velkém spěchu. Teprve dva dny po ustanovení vrcholného orgánu byla zahájena ostrá volební kampaň. Předvolební boj se stal doménou Jiřího Stříbrného. To národní demokracii v podstatě vyhovovalo – stáhnout se a ponechat agitaci na Stříbrném. Jednak si pořád držela svoji serióznější tvář a za druhé ani neměla ve svém kádru tak obratného řečníka (demagoga), jakého představoval vůdce ligistů. Od neděle 28. dubna začal Stříbrný vydávat v *Nedělním listu* seriál *Epištoly k voličům*. První nesla název: *Jak zaopatříme lidem práci*. Druhou epištolu *Proč a jak osvobodíme stát a národ od kořistnického panství stran* napsal František Schwarz. Poslední s názvem: *Jak se socialisté s agrárními předáky o Vás rozdělili*, byla z pera Karla Kuta.

Československá národní demokracie, respektive její přední muž F. X. Hodáč, se soustředili na obecné agitační směrnice. Nazvat je programem Národního sjednocení v pravém slova smyslu by bylo až příliš velkorysé.³⁷² Ve skutečnosti šlo o publikovanou přednášku F. X. Hodáče z politické školy Národního sjednocení. První článek nazvaný *Proti sobectví a nadvládě politických stran* odkazoval na jádro národně demokratického odporu proti přebujelému politickému stranictví a podstatě zájmových politických stran. Ty si vymezily své zájmy a bránili je. Vytýkané sobectví se týkalo hájení vlastních stranických zájmů před zájmy státu, respektive národa. To se mělo promítat i do veřejného života a školství. Následkem stranické parcelace měl být národ v mravním a hospodářském úpadku. Osten kritiky mířil na hospodářské aktivity ostatních stran. Hodáč zároveň s tím odmítl, že by Národní sjednocení mělo vliv na banky a kartely, nebo naopak (čímž operovaly ostatní strany vůči NSj). Vyčtená kritika mířila na agrárníky s jejich přidruženým agrárním komplexem, ale také na socialistické konzumy. F. X. Hodáč ve svých přednáškách téměř vždy operoval s čísly a příklady, proto uvedl vůči svým konkurentům následující:

372 HODÁČ, František Xaver. *Deset úkolů Národního sjednocení: z přednášky Dr. Frant. Hodáče v politické škole Národního sjednocení*. Praha: Národní vydavatelská společnost, 1935.

„V největší české bance nesedí ani jeden představitel stranické politiky, vlivu agrární strany však podléhají ústavy, jejichž vlastní a svěřený kapitál činí 8.200 milionů, tedy dvakrát tolik, než kapitál Živnostenské banky, vlivu socialistů podléhají peněžní ústavy, vládnoucí 1,5 miliardou a sociální ústavy s 12,5 miliardami.“³⁷³ Vůči těmto nešvarům reagovalo Národní sjednocení předvolební příslibem: „Povedeme zápas proti vládě stranického sobectví v kulturních a hospodářských věcech a veřejné správě, proti unikání stranických vlivů do soukromého podnikání. Republika patří národu, nikoli politickým stranám.“

Druhý článek se zabíral propagovanou ideou Národního sjednocení. Vznik: „...velké mravní síly...(která) společný národní zájem povyšuje nad všechny ostatní zájmy, nad zájmy tříd, stavů, skupin, politických stran, jednotlivců...(a) chce svůj národ v ušlechtilém závodění dovésti k nejvyšším cílům.“³⁷⁴ Národní sjednocení reagovalo na tehdejší úspěšný nástup národní (nacionální) myšlenky, který se děl v řadě evropských států. Strana odmítla boj tříd a stavů, jejichž podkladem byl partikularismus, který rozdroboval národ vnitřně a oslaboval jej na venek. Celá tato idea měla být v souladu s lidským pokrokem. F. X. Hodáč se nebál otevřeně označit, proti komu se musí národ sjednotit, zároveň tím ale také ukázal příklad, kde idea společného zájmu funguje: „...v době, kdy naši němečtí spoluobčané vystupují ze stavovských stran a sjednocují se v Henleinově Heimatfrontě, politické síly československé nesmějí být zeslabovány stranicím stavovským a třídním. Jestliže vzroste počet mandátů Heimatfronty, musí dvakrát tolik vzrůst mandáty všennárodní fronty československé.“³⁷⁵

Třetí programový bod rozvíjel paragraf předchozí. Zabíral se tezí, která hlásala, že: „*svobodu vlasti zaručí jen spořádaný, silný stát.*“ Národnímu sjednocení šlo v praktické rovině o to, aby na celém území byly důsledně dodržovány zákony, bez jakýchkoliv výjimek. Zmínili jsme tradiční národně demokratickou přátelskost vůči Slovensku a jeho problémům. Na jedné straně národní demokracie vždy požadovala jednotu v podpoře státní věci – zkrátka *raison d'Etat*. Na druhé straně měla vždy pochopení pro slovenské volání po určité míře autonomie, které s sebou ovšem zároveň neslo hodně otazníků směřujících k chování maďarské iredenty. Právě třetí článek v úkolech NSj vybízel k větší samosprávě na Slovensku. Měla se týkat věcí kulturních, náboženských a školských. Taktéž se mělo Slovensko hospodářsky vyrovnat českým zemím. To představovalo cíl vcelku ušlechtilý, ale ne-reálný. Podkarpatské Rusi zamýšlelo NSj dopřát ústavně zakotvenou autonomii. Národní sjednocení deklarovalo vůli sloužit zájmům státu, i pokud by se nestalo

373 HODÁČ, František Xaver. *Deset úkolů Národního sjednocení: z přednášky Dr. Frant. Hodáče v politické škole Národního sjednocení*. Praha: Národní vydavatelská společnost, 1935. s. 4.

374 Tamtéž, s. 5.

375 Tamtéž, s. 6.

vládní stranou. Státní československý zájem představoval základní imperativ, a proto jej hodlalo NSj hájit i v případné opozici.

Ideu silného, jednotného a spořádaného státu rozvíjel čtvrtý programový bod. Ten obhajoval koncepci národního československého rázu. Nejednalo se pouze o kulturu a školství, kde se počítalo s československým prvenstvím, ale národní ráz se měl týkat také hospodářství. V podstatě mělo jít o další nostrifikační vlnu. Kapitál s většinou zahraniční účastí měl být převáděn do „československých spolehlivých rukou.“ Jakýkoliv národnostní charakter státu byl v zásadním rozporu s předloženým volebním programem Národního sjednocení. Eventuální jakákoliv forma samosprávy pro české Němce byla striktně odmítaná. Naopak se počítalo s vystupňováním podpory českých menšin v pohraničí.

Pozornost je třeba věnovat pátému článku. Oponenti prakticky neustále útočili na novou stranu z hlediska zpochybňování jejího zájmu setrvat na demokratických hodnotách. Častěji, především v komunistické době, bylo Národně sjednocení označováno až za fašistické, nebo za stranu, která toužila zavést vůdcovský – autoritářský systém. Právě pátým článkem se Národní sjednocení jasně vyslovilo pro demokracii v politickém systému Československa: „Každý národ svým způsobem zabezpečí spolupráci všech svých členů pro společné dobro. Náš národ vyrostl v boji za občanské svobody...Demokracie jest nejlepším způsobem vlády v československém národě. Jsou ovšem meze svobody: v obraně státu proti vnitřnímu rozvratu a zahraničnímu nebezpečí. Nerozhodnost v obraně proti komunistickým úkladům nesmí dále trvati. Je nezbytně nutno chrániti bezpečnost státu a brannost národa, národní ráz státu a zákonný pořádek. Ale jenom na jeho ochranu možno omeziti svobodu. Potlačiti svobodu ve prospěch vládnoucích politických stran znamená zastaviti rozvoj a pokrok národa a státu.“³⁷⁶ K tomu se připojily požadavky na důsledné zachování občanských svobod – projevu, tisku a shromažďování. Dále uplatňování vlivu pouze volenými orgány a zrušení vázaných kandidátních listin: „Vybojujeme skutečnou demokracii, jež zachovává občanské svobody, svobodu veřejného mínění, vrátíme parlamentu jeho práva a zaručíme změnou volebních řádů přímou odpovědnost vládnoucích a zákonodárců. Jsme pro demokracii, jsme proti diktatuře osob, stran, stavů a tříd.“ Představy F. X. Hodáče vycházely z politických systémů v USA a Velké Británii, které dával mladým studentům před volbami za vzor.³⁷⁷ Hodáč předpokládal vznik dvou, nebo tří koncentračních stran, které by se střídaly u moci jako ve výše uvedených anglosaských zemích.

Zahraniční koncepce politiky byla uveřejněna v šestém článku. Pramenila z národně demokratických axiomů. Český nacionalismus (někdy spíše až šovinismus) vycházel primárně z protiněmctví a zahraničně politický program Národního sjednocení na to navazoval. Československo mělo být i nadále: „hrází

376 HODÁČ, František Xaver. *Deset úkolů Národního sjednocení: z přednášky Dr. Frant. Hodáče v politické škole Národního sjednocení*. Praha: Národní vydavatelská společnost, 1935. s. 6.

377 NA, F. X. Hodáč, karton č. 190, Koncepty projevů NS 1936, Národní student. *Řeč Dra Hodáče na sjezdu delegátů SNS*. XII, č. 13.

*proti snahám o nové výboje Německa a jeho spojenců, kteří by chtěli změnu územních ustanovení mírových smluv.*³⁷⁸ V koncepci nadále zůstávalo těsné spojenectví s Francií a malodohodovými spojenci. Nově měla zahraniční politika usilovat o zlepšení vzájemných vztahů s Itálií, Polskem a Bulharskem. Uveřejněna byla i stará Kramářovská teze o slovanském sloučení. Československo mělo v tomto procesu hrát aktivní roli a stát se průkopníkem v tomto úkolu. Ambice směřovaly ještě dál, až k spolupráci slovanských a románských států. Postupný soumrak demokracií v Evropě ve spolupráci nevedl. Ta měla být bez ohledu: „...na způsob, jak tyto státy upravily svoje vnitřní poměry, pokud nechtějí jejich ráz vnutiti také nám a zasahovati do našeho vnitřního života.“ Součástí koncepce byl i požadavek na rozvoj svobodného světového obchodu, který se opíral o vizi vybudování: „*hospodářského souručenství slovanských a románských států ve střední a jihovýchodní Evropě.*“

Sedmý paragraf se věnoval hospodářskému programu strany. Ta stála na základech liberalismu a samostatné podnikavosti: „...rozvoj hospodářských sil je možný jen tam, kde je podnikavost a odpovědnost jednotlivců.“ K tomu takřka samozřejmě patřila ochrana soukromého podnikání a odmítání státních – regulačních zásahů do výroby a obchodu. Československo se mělo soustředit na pětici klíčových úkolů: podpora vývozu domácího zboží na světové trhy, zvětšení výroby s výměnou zboží pro domácí trh, navrácení stabilních podmínek a jistoty do podnikání, vyjednat možnosti zlevnění úvěrů a provést zvláštní opatření pro snížení nezaměstnanosti. Její řešení představovalo nejnaléhavější úkol v hospodářském programu Národního sjednocení. Samotná nezaměstnanost měla být: „*největší hanbou dnešní vlády.*“

Osmý bod se věnoval sociálnímu programu, jehož základ vystihovala teze o spolupráci zaměstnanců a zaměstnavatelů, byť prvořadým zůstávala výroba: „*Jsmo pro právní a sociální ochranu zaměstnanců, jež nepoškodí výrobnost. Jsme pro spolupráci zaměstnavatelů a zaměstnanců, proti zneužití sociálních ústavů k politické agitaci, pro jejich navrácení zájmům zaměstnanců, proti třídní nenávisti a třídnímu boji. Spolupráce vítězí.*“³⁷⁹

Předposlední článek programu se věnoval měnové politice. Národní sjednocení trvalo na pevné měně, podložené zlatým standardem. Tento návrh šel proti soudobým trendům. V roce 1935 byl zlatý standart jednoznačně na ústupu a jen velmi málo zemí s ním mělo podloženou měnu. Dále následovaly proklamativní požadavky na rovnováhu státního hospodářství, zjednodušení veřejné správy, zvýšení platů státních zaměstnanců a snížení daní na snesitelnou míru.

Poslední – desátý bod pouze shrnoval obsahy všech bodů. Zaobíral se především konstatováním celospolečenských nešvarů. Kritika směřovala k národu i státu, který měl postihnout mravní úpadek a východiskem z této situace se stal

378 HODÁČ, František Xaver. *Deset úkolů Národního sjednocení: z přednášky Dr. Frant. Hodáče v politické škole Národního sjednocení.* Praha: Národní vydavatelská společnost, 1935. s. 8.

379 Tamtéž. s. 10.

vznik Národního sjednocení. To vyjma uvedených programových bodů opětně deklarativně slibovalo zjednodušení politických poměrů a snížení počtu politických stran. Provolání se symbolicky vracelo k nejslavnějšímu dni dějin a představilo koncentrační projekt jako: „*Naděje z 28. října na lepší budoucnost národa ve svobodném, spravedlivém národním státě.*“³⁸⁰

Kdybychom měli resumovat sliby Národního sjednocení, tak voličům slibovalo zejména energický boj s nezaměstnaností a bídou pod agendou neomezeného rozvoje soukromého podnikání. Národní sjednocení slibovalo sociální spravedlnost pro zaměstnance, ale pouze pokud by to nepoškodilo produktivitu výroby. Jako protipól třídnímu boji a třídní nenávisti vyzývalo ke spolupráci a solidaritě zaměstnanců a zaměstnavatelů. Dále se program věnoval konzervativním požadavkům v hospodářství a ekonomice – pevná měna, vyrovnaný rozpočet, zjednodušení veřejné správy etc. Nakonec pod mottem: „*pro lepší budoucnost národa*“ NSj navrhovalo zjednodušení politické scény na menší počet politických stran, které by měly koncentrační charakter.

Programové teze byly vcelku dobře formulované a nepostrádaly věcnost. F. X. Hodáč nabídl ve svém textu v podstatě starý národně demokratický program, který odpovídal aktuálním vnějším a vnitřním hrozbám, kterým Československá republika musela čelit. Díky Hodáčově brožurě se mohla veřejnost poprvé seznámit ve větší ucelenosti s politickými cíli tohoto pravicového koncentračního uskupení. Její součástí byla i přihláška do NSj. Seriózní text kontrastoval s přebalem brožury. Ten měl evidentně navozovat dojem kombinace akce a síly. Na obálce se nacházela kresba F. X. Hodáče v řečnické póze. Ta působila značně pateticky a snad měla i vzbudit dojem určité formy vůdcovství. Tento rozpor dobře charakterizoval stávající podstatu národní demokracie, respektive Národního sjednocení. Změna příliš neproběhla v programové oblasti, ale ve formě politického projevu a v samotném charakteru strany. Zjednodušeně řečeno se jednalo o starou stranu v novém kabátu od Jiřího Stříbrného.

Ona nová forma strany se nejvíce projevila v předvolební kampani. Národní demokracii vyhovovalo, že hodně propagační práce vykonal Stříbrný. Také F. X. Hodáč měl potřebu se velmi aktivně zapojit do předvolebního dění. Docházelo tak k jisté nelibozvučnosti. Starý národně demokratický program se aplikoval na široké vrstvy, ze kterých mělo vzniknout lidové hnutí. Jiřího Stříbrného lidové vrstvy znaly dobře, ale F. X. Hodáče pouze jako představitele velkopřemyslu a velkokapitálu, který jim chtěl nyní stát v čele. To představovalo plán velmi odvážný, ale spíše míjející se s reálnými možnostmi. Levice dobře znala základní pudy všech lidí, a proto v agitaci začala využívat téma platu F. X. Hodáče jako generálního tajemníka ÚSČP, případně jeho renty. S uváděným ročním platem 320 tisíc korun,

380 HODÁČ, František Xaver. *Deset úkolů Národního sjednocení: z přednášky Dr. Frant. Hodáče v politické škole Národního sjednocení*. Praha: Národní vydavatelská společnost, 1935. s. 10.

který se měl rovnat jeho tehdejší údajné penzi po opuštění ÚSČP, šlo dělat lídra širokého lidového hnutí velmi těžko. F. X. Hodáč se pustil do volební kampaně se sobě vlastní energií. Věnoval se především organizační práci, ale také agitaci, byť to skvělý řečník nebyl. Řečnických úspěchů dosahoval u erudovanějších posluchačů, kde mohl uplatnit své odborné znalosti. Například u studentů popularity nesporně požíval. K mládeži měl vždy sympatie a často se účastnil jejich schůzí. Vše ovšem fungovalo v rovině osoby váženého profesora české techniky a (bývalého) generálního tajemníka ÚSČP. V zápalu agitace si nově profesor národního hospodářství na schůzích Mladého Národního sjednocení svlékal kabát a začal se objevovat ve stejnokroji mladých – v šedé košili. Celkový dojem z jeho počínání tak byl značně nepřesvědčivý.

Za pomyslný start poslední fáze předvolební kampaně můžeme označit prvomájové oslavy. Průvod Národního sjednocení tvořila mládež a studenti, za kterými šlo předsednictvo strany s Hodáčem, Stříbrným, Štúlou a dalšími.³⁸¹ Kapela vyhrávala pochodový rytmus, vlajkonosi nesli modré prapory s bílým kruhem uprostřed, ve kterém se skvělo červené písmeno „N“. Na dalších standartách se pyšnila hesla „Národní sjednocení“ a všudypřítomné „Nic než národ“. Ozývala se provolání jako „Ať žije slovanská Praha!“ nebo „Nic než národ!“ Průvod zdviženými pravicemi pozdravil Kramáře s Marešem a Horákem, kteří přijali hold z balkonu hotelu Šroubek. Kramář byl zdraven heslem „Nechť žije vůdce náš.“³⁸² Celá akce připomínala spíše podnik Národní obce fašistické. Nebylo přílišným překvapením, že tisk ostatních stran této nabízené šance lehce využil a používal vůči NSj rovnou příměry k hitlerovským metodám. Slavnostní průvod končil na Střeleckém ostrově, kde se konal tábor lidu za účasti přibližně 3 tisíc osob. Národní sjednocení nastoupilo na prvního máje velmi ofenzivně. Příslušníky její mládeže bylo často slyšet při slavnostním defilé ostatních stran na Václavském náměstí a přilehlých pražských ulicích. Kromě vášnivých pokřiků byli mladí vyzbrojeni téměř nekonečnou řadou agitačních letáků, které mohly směle vydláždít pražské ulice. Díky insigniádou poučené policii nepřerostly vášnivé pokřiky mezi socialisty (a komunisty) a národně sjednocenými ve větší pouliční bitky.

F. X. Hodáčovi respektive Národnímu sjednocení pomohl v kampani také Jan Antonín Baťa. Progresivní velkopodnikatel poslal do sekretariátu F. X. Hodáčovi svého tajemníka Kováře, který měl za úkol naplánovat volební kampaň podle baťovských zkušeností, průzkumů a dle výpočtů pravděpodobnosti sestavit volební plány. Podle nich se na vybraná místa soustředila volební agitace. Předvolební kampaň byla pojata velmi široce. Sebedůvěra, zápal a aktivita se opíraly o vidiny budoucích úspěchů, kde by se Národní sjednocení mohlo stát vedoucí stranou na politické scéně. Národní sjednocení si vylosovalo volební číslo 16. K němu

381 *Lidové noviny* 2. května 1935.

382 *Národní listy* 3. května 1935.

se těžko hledala jakákoliv symbolika, ale to nevadilo v tom, aby se šestnáctka objevovala na všech možných viditelných místech. Nejen v Praze, ale i v dalších městech jezdily automobily vyzdobené plakáty s velkým číslem 16. Šestnáctka dokonce v noci svítila v průčelí Kramářovy vily. Když toho mnoho nešlo vymyslet s kombinací volebního čísla, tak muselo Národní sjednocení dát velkou váhu na letákovou propagaci. Téměř v každé ulici bylo možné narazit na agitační letáky NSj s úderným heslem „*Nic než národ!*.“ Víra v úspěch byla obrovská. F. X. Hodáč provedl velmi odvážný, a jak se po volbách ukázalo, spíše bláhový krok. V očekávání vysokých zisků dobrovolně dal své místo na čelných místech pražské kandidátky všanc a přijal až místo šesté. Mělo jít o radu Jana Antonína Bati, podle které se nakonec zařídil.³⁸³ Kandidátní listinu Prahy A vedl Karel Kramář, Jiří Stříbrný vedl Prahu B. V Hodáčově uvažování mohla hrát také velkou roli prestiž. Z druhého místa za Kramářem by příliš radosti neměl a druhé místo za Stříbrným by s těžší přijal. Z prestižních důvodů odmítl také kandidovat na prvním místě v Mladé Boleslavi. Sice její poslanecký mandát zastával, ale jeho ambicím již tolik venkovský kraj nevyhovoval.

O finální podobu kandidátních listin se v Národním sjednocení strhl prudký boj. Jejich definitivní podoba vznikla až na začátku května, ani ne 3 týdny před ohlášenými volbami. Národní liga soupeřila o každé místečko s národní demokracií. Národní fronta i nadále plnila roli jakési popelky a čekala na to, co na ni zbude. Uvnitř národní demokracie představoval určující sílu proud F. X. Hodáče a někteří straníci, kteří nešli s ním, na to doplatili. Za příklad můžeme použít Antonína Hajna a Ladislava Nováka. Ještě na jaře to s jejich kandidaturami vypadalo celkem reálně, ale oba byli bez jejich vědomí odsunuti. Hajn se nikdy netajil tím, že není příznivec Hodáčova kurzu a vydatně podporoval jeho oponenty (radikální národní demokraty a Rašínovu Mladou generaci v roce 1933). Novák představoval muže blízkého Hradu, tedy politického antipoda stávajícího krajně pravicového směřování národní demokracie. Měli bychom také objektivně přiznat, že oba již měli svůj zenit ve straně za sebou a jejich nenominace až takovým překvapením nebyla. Ladislav Novák si ihned po svém vyřazení stěžoval Přemyslu Šámalovi na formu svého odsunutí.³⁸⁴ Nikdo s ním nic nekonzultoval a vše se dozvěděl až s odstupem. Stalo se tak pouhé dva týdny před volbami. Novák na Hradě hlásil aktuální rozpoložení ve vedení Národního sjednocení, kde vládla téměř fantastická očekávání. Ambice strany měly směřovat až k třem ministerstvům. O F. X. Hodáčovi kolovala zvěst, že míří až do Černínského paláce. Tak velká očekávání pravděpodobně bývalý představitel domácího průmyslu ani neměl.

383 AKPR, fond T 77/34, Národní sjednocení, č. j. T-469/35, Záznam rozhovoru s Janem Hochmanem o povolební situaci v Národním sjednocení z 20. května 1935.

384 Tamtéž, Záznam o rozhovoru s Ladislavem Novákem z 6. května 1935.

Ne každý ve straně propadl velkým očekáváním, ale patřil mezi ně i vůdce strany Karel Kramář. Ten se opět unášel na jedné ze svých vln optimismu. Jeho přítel Jan Hochman ho varoval, kam se celý podnik podle něj řítí, ale Kramář jej odmítal slyšet. Nebylo pro něj typické se s někým pohádat, a i přesto reagoval na výtky přítele Hochmana energicky odmítavě.

Brněnský senátor Vilém Votruba raději svoji kandidaturu vzdal, když zjistil, že se o jeho mandátu jednalo s Národní ligou.³⁸⁵ V místní brněnské národně demokratické organizaci vůbec nepanovala spokojenost s rezignací Votruby a nad ligistickými požadavky. K této otázce František Toušek členskou schůzi raději vbrzku ukončil, protože debata nad spojením s Národní ligou začínala nabírat nedobrou směr pro myšlenku Národního sjednocení.³⁸⁶ Votrubovo místo lídra brněnské senátní kandidátky převzal bývalý fašista František Paulus (Národní liga). Podobně jako Vilém Votruba se zachoval i poslanec František Petrovický, který měl podporu živnostenstva. K přípisu, kde žádal Hodáče o podporu, kromě výčtu svých úspěchů, přidal i přípis dvaceti dvou organizací a svazů, které ho podporovaly.³⁸⁷ František Petrovický trval na bezpečně zaručené kandidatuře a tu nezískal (odmítl nejisté 1. místo senátní kandidatury na Plzeňsku), proto raději nekandidoval vůbec. Nedávný ministr Josef Matoušek i přes podporu Karla Kramáře neuhájil svoji poslaneckou kandidaturu a byl přesunut jako vedoucí kandidát do senátu.³⁸⁸ Odsunutí čekalo i bývalého čelného funkcionáře NOF Vojtěcha Vážného, který byl do Národního sjednocení přibrán jako muž, který by mohl oslovit voliče fašistů. Nepohodlný Adolf Dušek z předsednictva Národní fronty byl ze smluvené pražské kandidátní listiny odsunut úplně. Neuspokojena zůstala i nejsilnější místní organizace ČsND na Královských Vinohradech. Ta se snažila protlačit svého lídra Jana Rennera na 3.-4. místo v Praze B, ale neúspěšně. Na druhou stranu nebylo to přílišné překvapení, když zohledníme předchozí spory jak vinohradských, tak Rennera s Hodáčem. Jan Renner nakonec zaujal až nevolitelné 7. místo. Československá národní demokracie, která se stále chovala a považovala samu sebe za stranu všennárodní, se ve volbách vždy mohla spolehnout na některé jí blízké zájmové profese. Jedněmi z nich byli úředníci, zřízcenci a učitelé. Nikoliv nevýznamný Národní svaz čl. úředníků a zřízcenců protestoval proti umístění svého předsedy až na 3. místo pražské senátní kandidátky. Úředníci protestovali proti preferenci jiných skupin (zejména dělníků z Národního sdružení) a naordinování kandidátních listin. Jejich kandidát Josef Kvasnička se do senátní komory nakonec

385 ANM, Karel Kramář, karton č. 18, Korespondence s Vilémem Votrubou, dopisy z 20. a 30. dubna 1935..

386 NA, F. X. Hodáč, karton č. 173, Korespondence ND 1935 A-H, Přípis z členské schůze v Brně z 1. května 1935.

387 NA, F. X. Hodáč, karton č. 175, Korespondence s org. ND, Intervence M-P, Dopis Františka Petrovického z 27. dubna 1935.

388 *Lidové noviny* 5. května 1935.

dostal, ale pražské stranické ústředí mělo zcela rozhodující moc nad konečnou podobou kandidátních listin. Existují řady přípisů a proseb od místních organizací Kramářovi nebo Hodáčovi, ale neměly faktickou šanci na úspěch. Klíčové bylo to, co si v Praze dohodli zástupci národní demokracie a Národní ligy.

4.12 Volební výsledky Národního sjednocení

Výsledky voleb do obou komor Národního shromáždění konaných 19. května 1935 zdaleka neodpovídaly vynaloženým prostředkům a úsilí Národního sjednocení. Atak na pomyslné stupně vítězů nepřišel. Volby vyhrála Henleinova Sudetoněmecká strana se ziskem 15,18 %.³⁸⁹ Nicméně díky volebnímu systému ji o jeden mandát přeskočila Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu se ziskem 14,29 %. Agráři přitom získali o 73 tisíc hlasů méně. Národní sjednocení skončilo až na osmém místě s 5,57 procenty. Národní demokracie si tak oproti minulým volbám v uvozovkách polepšila o šest desetin procenta. Výsledky voleb do senátu – 5,64 %, takřka kopírovaly zisky parlamentní. V prvním skrutiniu Národní sjednocení získalo osm poslaneckých mandátů (K. Domin, V. Holeček, A. Chmelík, V. Knebort, K. Kramář, F. Schwarz, J. Stříbrný a A. Štůla) a tři senátorské (J. Kvasnička, J. Matoušek a J. Trnobranský).³⁹⁰ Z tohoto počtu získala ligistická část tři poslance a jednoho senátora. Poslanecký mandát získali: Antonín Chmelík, František Schwarz a Jiří Stříbrný, senátorem se pak stal Jindřich Trnobranský. V obou volebních pražských krajích získalo NSj po třech poslancích. Mimo Prahu získalo Národní sjednocení v první skrutiniu pouze dva poslanecké mandáty, a to v Mladoboleslavském (Vojtěch Holeček) a Plzeňském kraji (Karel Domin).

Když se zaměříme na zhodnocení zisků podle území, zjistíme, že nejlepších výsledků bylo podle očekávání dosaženo v Čechách. V nich si Národní sjednocení připsalo 7,63 %, což znamenalo 52 % všech získaných hlasů.³⁹¹ Mimo Čechy dopadlo NSj ještě hůře. V zemi Moravskoslezské získalo o poznání horších 3,85 %. Na Slovensku oslovilo NSj pouhá dvě procenta voličů.

Celkově po druhém skrutiniu Národní sjednocení získalo 17 poslaneckých mandátů a 9 senátorských. V poslanecké sněmovně tedy získalo stejně křesel jako živnostníci. Oproti parlamentním volbám v roce 1929 si dohromady obě strany polepšily přibližně o 26 tisíc hlasů. To znamenalo zisk dvou mandátů k tehdejšímu 15 národně demokratickým. Stinná stránka v přírůstku mandátů tkvěla v tom, že samostatná Stříbrného Národní liga získala v roce 1929 3 poslanecká křesla. Výsledkem tedy bylo, že spojená národní demokracie, Národní liga a Národní fronta

389 *Volby do poslanecké sněmovny v květnu 1935*. Praha: Státní úřad statistický, 1936. s. 9.

390 *Národní listy* 23. května 1935.

391 *Volby do poslanecké sněmovny v květnu 1935*. Praha: Státní úřad statistický, 1936. s. 18.

přišla o jeden poslanecký mandát. Pro národní demokracii dopadly volby tak, jak to vystihly *Lidové noviny*: „(NSj) se musí nyní dělit se Stříbrným o mandáty, které by získala sama.“³⁹²

Jiří Stříbrný v předvolební agitaci vyhlášoval útok na první, druhé a třetí místo, což ostře kontrastovalo s dosaženými výsledky. Pouze výsledek ve Velké Praze sloužil Národnímu sjednocení ke cti. Československé národní demokracii, stejně jako Stříbrného Národní lize, se v Praze vždy dařilo, a proto vítězných 140 107 hlasů nepředstavovalo až takové překvapení.³⁹³ Ze všech odevzdaných hlasů získalo Národní sjednocení velmi dobrých 27,62 % hlasů. To znamenalo oproti volbám z roku 1929 zvýšení zisku o deset procent. V pravicové Praze se dařilo také Gajdově Národní obci fašistické, která získala 52 tisíc hlasů. Teze, že by mělo Národní sjednocení celkově výrazně odebrat hlasy NOF, se ukázala jako mylná. Druhým národním socialistům se v Praze také tradičně dařilo a získali 107 402 voličů. Československá národní demokracie platila do velké míry za stranu městskou, ale nebylo by zcela přesné ji takto vymezit. Voličská základna rostla v kombinaci dvou základních faktorů – jednak velikostí aglomerace, ale ruku v ruce s tím muselo jít místní nacionální zaměření. To v praxi znamenalo, že úspěchy přicházely zejména tam, kde se stýkal český živel s německým. Nacionální šarvátky, které gradovaly bouřemi za insigniády, přinesly Národnímu sjednocení v Praze značné zisky. Ty padly především na vrub národních socialistů. Uvedme pro názorný příklad výsledky z několika velkých měst:

V Brně (zemském hlavním městě) Národní sjednocení zdaleka nedominovalo a získalo slabých 6,2 % hlasu. Na jihu Moravy se dobře nevedlo ani Gajdovým fašistům (2,1 %). V moravské metropoli měli silnou základnu národní socialisté, kteří opět vyhráli. Silní zde byli i sociální demokraté a samozřejmě lidovci, kteří jsou dodnes spojováni s Moravou. V Brně národní demokracie nedosahovala silných výsledků a nezměnila to nyní ani aktivita německé menšiny, která se hlásila k Henleinovi.

Moravská Ostrava (dnešní Ostrava) se jako městská aglomerace teprve tvořila a signifikantní pro ni byla městská centra nacházející se u dolů nebo továren. Silnou základnu měla v tomto dělnickém prostředí sociální demokracie a také komunisté. Národní sjednocení zde mohlo vytěžit z faktu, že se Moravská Ostrava nacházela na národnostní hranici, kde o šarvátky s nacionálním podtextem nouze nebyla. Získaných 11,54 % hlasů představovalo poměrně slušný výsledek. V Moravskoslezské zemi jako celku se Národní sjednocení příliš neuchytilo. Získaných 3,85 % se blížilo blamáži.³⁹⁴ Nicméně ve vztahu k Moravě nesmíme opomenout

³⁹² *Lidové noviny* 21. května 1935.

³⁹³ *Pondělí národní listů a národa* 20. května 1935. srov. *Volby do poslanecké sněmovny v květnu 1935*. Praha: Státní úřad statistický, 1936. Výsledek 140 107 hlasů odpovídá pražským volebním obvodům Praha I – XIX. Z tohoto podkladu je vypočítán i procentuální výsledek.

³⁹⁴ *Volby do poslanecké sněmovny v květnu 1935*. Praha: Státní úřad statistický, 1936. s. 20.

jedno město, které se celkovým výsledkům velmi vymykalo. V Prostějově získali národně sjednocení výborných 19 % hlasů. Na Hané se v minulosti dobře vedlo fašistům, kteří zde měli poměrně silnou základnu. Ve stávajících volbách se podařilo Národnímu sjednocení odčerpat místní hlasy pro NOF a uspět.

Oproti jiným průmyslovým centrům představovala Plzeň již dotvořené – etablované industriální město. Podobně jako v Moravské Ostravě ji tvořilo silné dělnické jádro a stála blízko národnostní hranice. Situace zde byla konsolidovanější, než již tolik národnostně vypjatá. Přesto místní významný předák národní demokracie František Lukavský stále využíval nacionální politiky na získávání voličů. Velmi silných výsledků v Plzni dosahovaly obě socialistické strany. Ty dokázaly v těchto volbách dohromady získat přes padesát procent hlasů. Z občanských stran měla v Plzni zdaleka nejsilnější postavení národní demokracie. Místní jí vždy přáli a Národnímu sjednocení se podařilo získat velmi dobrých 15 % hlasů. Z občanských stran druzí živnostníci měli pouze 6,6 %. Kdybychom měli zmínit, ve kterých volebních krajích, respektive soudních okresech mimo Prahu (v českých zemích) se Národnímu sjednocení nejvíce dařilo, tak by nám vyšla tato trojice: plzeňský okres (13,9 %), prostějovský okres (13,75 %) a lounský okres (12,17 %).

Bratislava, stejně jako celé Slovensko, se od českých zemí významně lišila. Pro Československou národní demokracii nebylo na Slovensku dobrých podmínek. O domácí nacionalismus se vydatně starali Hlinkovi l'udáci, případně Autonomistický blok. Československou národní demokracii – respektive Národní sjednocení, tak volili v podstatě výhradně Češi, kteří se přesunuli na Slovensko. Místní vrstva buržoazie byla slabá a nezájímavá orientovaná k maďarómskému nacionalismu. Z českých stran dosáhly v Bratislavě dobrých výsledků obě socialistické strany. Sociálním demokratům se podařilo dokonce zvítězit. Slušných výsledků dosahovali i komunisté. Ostatním českým stranám na Slovensku se příliš nedařilo. Zklamání agrárníci získali pouze 5,85 %, což nepředstavovalo velký rozdíl oproti Národnímu sjednocení, které dosáhlo 3,53 %. Jako zajímavost můžeme uvést ještě výsledek NOF, který překvapivě nebyl až tak marginální 2,19 %. Šrámkova Československá strana lidová získala pouze 2,31 %.

Na Slovensku jako zemském celku Národní sjednocení naprosto vyhořelo. Z celkového počtu 1 625 558 voličů dokázalo přesvědčit pouhých 25 490 osob a to znamenalo extrémně špatný výsledek. Národní demokracie na Slovensku často uzavírala účelová předvolební spojení. V minulých volbách například se Slovenskou národní stranou nebo s Kurtjakovým Autonomním zemědělským svazem, ale nyní takový partner výrazně chyběl. Nutno také uvést, že opačné zkušenosti s národní demokracií nebyly úplně nejlepší. Strana vždy přišla s velkými plány, které s sebou nesly značnou finanční náročnost, a sliby o získaných mandátech se nikdy nepodařilo naplnit. Volební spolupráce se většinou vždy rozpadla po výsledku voleb, kdy bylo jasné patrné, že z proponovaných mandátů a funkcí nic nebude a k hrazení povolebních výdajů se nikdo příliš neměl. Národní sjednocení nezíská-

lo ani polovinu hlasů, které získala národní demokracie v roce 1929. Z celkového počtu všech získaných hlasů v Československé republice tvořil zisk ze Slovenska pouhých 5,56 %. Těchto ztrát dokázali využít fašisté, kteří pro svůj program na Slovensku přilákali o 7 tisíc voličů víc než Národní sjednocení.

Poměrně slušných výsledků dosáhlo Národní sjednocení na Podkarpatské Rusi. Z 310 tisíc odevzdaných hlasů jich dokázalo získat 28 950, což znamenalo 9,34 % hlasů. Na kandidátní listinu Národního sjednocení se dostala krajně pravicová a zároveň také antisemitská Ruská národně autonomní strana. Ta vznikla až těsně před volbami v březnu 1935 za pomoci aktivistů z východního Slovenska. Její faktický vůdce Štefan Fencik udržoval již od roku 1934 kontakty se Stříbrného Národní ligou. Fencik představoval pro Národní sjednocení krajně problematického partnera. Zastával polonofilské názory, snil o společné hranici Polska s Maďarskem a udržoval kontakty s polskými diplomaty. Díky tomu byl i zatčen a obviněn z podvrtné činnosti. Fencik rozhodně nepředstavoval příklad volebního partnera, který podporuje jednotu státu a národní myšlenku, jak hlásalo Národní sjednocení. Ruská národně autonomní strana striktně trvala na prosazení autonomie a její prohlášení často měla antisemitský osten. Působnost této strany přesahovala Podkarpatskou Rus až na Slovensko. Fencik a jeho strana znamenala snadný terč pro tiskové kampaně ostatních subjektů vůči Národnímu sjednocení. Nakonec Fencikovy demagogické schopnosti vynesly Národnímu sjednocení mandát a jemu samotnému poslaneckou imunitu, díky které přestal být trestně stíhán. Štefan Fencik patřil k ligistické části Národního sjednocení a při odchodu Stříbrného křídla odešel i on ze strany. Na východě republiky se také na kandidátce Národního sjednocení objevila Ruská národní strana, která zbyla z bloku, který utvořili před volbami 1929 národní demokraté. Její představitelé spíše soupeřili s Fencikovou Ruskou národně autonomní stranou, než se stranami politických konkurentů Národního sjednocení.

Výsledky voleb potvrdily starý názor Viktora Dyka. Ten ho sdělil Karlu Kramářovi společně s odmítnutím jakéhokoliv paktu se Stříbrným.³⁹⁵ Spojení s ním vzbudí nedůvěru u vzdělanějších kruhů, ze kterých se rekrutovala značná část voličů národní demokracie a naopak, že dělníci za Stříbrným nepůjdou. Dykovo letité varování se naplnilo a vystihovalo i jádro neúspěchu Národního sjednocení.

4.13 Povolební účet Národního sjednocení

Vynaložené prostředky na předvolební agitaci byly obrovské. Sice se nedochovály potřebné prameny v České národní bance, které by umožňovaly přesně určit sponzory na jednotlivce, nicméně v pozůstalosti F. X. Hodáče se nachází vyúč-

395 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 412.

tování volebních nákladů.³⁹⁶ Celkové volební náklady se vyšplhaly na závratných 3.856.517,85Kč. Financování se oficiálně dělilo na dva fondy. Všeobecný volební fond a Zvláštní fond F. X. Hodáče. Pro naši potřebu bude plně dostačující jednodušší přehled. Většinu vynaložených prostředků, tj. 2.448.000Kč dodal Výbor průmyslový – tedy průmyslníci. Další značnou část poskytl F. X. Hodáč ze svého dispozičního fondu: 1.105.005Kč. Zbytek financí dodaly účelové pokladny národní demokracie a Národní vydavatelská společnost.³⁹⁷ Zde je potřebné používat termín pokladny národní demokracie, nikoliv Národního sjednocení. Národní demokraté financovali likvidaci Národní fronty a výlohy sekretariátu Národní ligy. Všechny tyto zdroje jsou spojeny s osobou F. X. Hodáče, který se stal naprosto klíčovým mužem pro financování volební kampaně. Na stranické pokladny měl již dříve vliv z titulu působnosti finanční komise strany a osobní dispoziční fond patřil fakticky jemu. Na průmyslníky měl on, a případně Jaroslav Preiss, zásadní vliv, a to nejen z titulu ÚŠČP. Národní vydavatelská společnost také představovala jeho a Preissovo aktivum. Z výše uvedeného je jasné patrné, že rozmáchlou volební kampaň Národního sjednocení dovolily finanční zdroje, které byla schopna svými intervencemi zajistit dvojice F. X. Hodáč a Jaroslav Preiss.

O financování volební kampaně Národního sjednocení kolovaly různé zvěsti. Například, že by se mohli na financování podílet agrárníci, což by jistou logiku mělo, ale nejsou k tomu žádné relevantní prameny. Agrární strana Národnímu sjednocení v předvolební kampani nepřála, ale pokud by nový koncentrační subjekt ve volbách výrazněji uspěl, tak by po opadnutí předvolebních silných slov mohla představovat koalice občanských stran reálnou alternativu. Během volební kampaně se na veřejnosti objevila informace, že zbytek svého jmění vložil do volební kampaně Karel Kramář, ale to představovalo spíše apel na vlastní voliče. Kramář se v posledních letech nacházel v tíživé finanční situaci. Hodně ze svého majetku doslova utopil ve výstavbě přepychové vily ve Vysokém nad Jizerou a hospodářská krize zle zasáhla jeho finanční aktiva (např. cihelna v Libštátu). Ti, kteří se starali o jeho finance, ho raději ani o přesném stavu neinformovali, protože by to pro něj bylo zdrcující.

Krach ve volbách představoval osobní tragédii pro F. X. Hodáče. Vlastimil Klíma vzpomínal na přicházející volební výsledky: „*Večer v den voleb zastihl jsem dr. Hodáče v ‚Nár. Listech‘, chodily již dílčí výsledky z jednotlivých míst; dr. Hodáč byl bledý, čelo zpcené, a bylo mi ho až líto. Kdepak 40 mandátů! Dr. Hodáč na šestém místě v Praze A sám úplně propadl a nedostal se vůbec do parlamentu.*“³⁹⁸ Ihned se začalo uvažovat o možnosti, že by mohl získat zbytkový hlas v Českých Budějovicích, protože tamní

396 NA, F. X. Hodáč, karton č. 178, Materiály Národního sjednocení, Volební náklady 1935 z 8. dubna 1936.

397 Pokladna č. I. pro akce ve volebním kraji pražském. Pokladna č. II. pro akce Mladé generace. Pokladna č. IV. pro akce v župě mladoboleslavské.

398 ANM, Vlastimil Klíma, karton č. 3, *Prst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami*. s. 412.

lídr Ladislav Navrátil nedosáhl na požadovaných 18 tisíc hlasů (získal 17 tisíc), ale nestalo se tak. V povolební depresi se F. X. Hodáč raději ihned vzdal možnosti kandidovat v dalším skrutiniu. Volebním krachem tak v podstatě během jednoho dne ztratil své veškeré postavení. Jaroslav Preiss ho v osobní rovině zcela neopustil. Na schůzích, kde byli oba přítomni, s ním měl jednat velmi mírně. V rovině politické ovšem nastal úplný konec. Vrchní ředitel Živnostenské banky věděl, že je pro něj jeho kolega v politice již nepoužitelný a orientoval se na spolupráci s politiky z jiných stran. Neúspěšný Hodáč ztratil také svoji jedinečnou vůdčí pozici uvnitř Ústředního svazu československého průmyslu a v československém průmyslu jako celku, kterou obětoval politické kariéře. Na druhé straně to zároveň znamenalo i ztrátu pro samotný ÚSČP. Pozice F. X. Hodáče se propadla i vůči jednotlivým průmyslníkům, kteří jej a jeho stranu podporovali. Utrpěl i jeho blízký, velmi dobrý poměr s J. A. Baťou. Ten ho těsně před volbami na schůzi ve Zlíně nepodpořil a naopak promluvil na agitaci Jaroslava Stránského, která byla zaměřena vůči jeho letitému odpůrci Jiřímu Stříbrnému a jeho sjednocení (kritika národní demokracie, nebo explicitně Národního sjednocení neproběhla). V osobní rovině Hodáče tento krok Jana Antonína Bati velmi zasáhl. Nicméně, Baťa se k němu po volbách neotočil zády a ve stycích oba nadále pokračovali. Hodáčovi téměř zbyl pouze post profesora na české technice. Hrdý F. X. Hodáč prohlašoval, že se chce věnovat každodenní práci ve straně. Nicméně i tam se jeho pozice povážlivě otřásla, protože on byl v národní demokracii motorem a garantem projektu Národního sjednocení. Vina tedy padala především na jeho hlavu, byť hradní informátor sděloval, že u starých národních demokratů je největší vina přičítána Jaroslavu Preissovi.³⁹⁹ Hodáčova prohra měla znamenat zejména jeho porážku.

O mandáty v dalším skrutiniu se rozpoutal v Národním sjednocení lítý boj. Na kandidáty Národní fronty nebyl brán žádný zřetel, byť důkladným rozborem dokazovali, že také oni přispěli k získaným hlasům.⁴⁰⁰ Především tím, že na některých místech pomohli odebrat hlasy Gajdově Národní obci fašistické. Po prohrané volební bitvě se národně sjednocení spojenci pustili rychle do sebe. Národní demokracie přistoupila k porážce s větším klidem. Prodělala již dlouhou zkušenost s povolebním zklamáním a odpůrci Hodáčova směru ve straně debakl očekávali. Jiří Stříbrný nezahálel a ihned ve svém tisku se nezpěčoval obvinít národní demokraty, že oproti předběžným dohodám připravili ligu o jeden poslanecký a jeden senátorský mandát.⁴⁰¹ Ligistům šlo do dalšího skrutinia především o zachránění mandátu pro Karla Kuta (4. místo na kandidátce v Praze B), což se nelíbilo národ-

399 AKPR, fond T 77/34, Národní sjednocení, č. j. T-475/35, Záznam rozhovoru s Dr. Schauerem z 25. května 1935.

400 NA, F. X. Hodáč, karton č. 178, Materiály Národní sjednocení, Posouzení volebního výsledku do posl. sněm. NS ze dne 19. 5. 35 pokud se týče NSj, se zřetelem zvláště k Národní Frontě.

401 VYKOUPIĽ, Libor. *Český fašismus na Moravě*. Brno: Maticе moravská, 2013. s. 298.

ním demokratům, ale neměli tomu jak zabránit.⁴⁰² Pro národní demokracii se nabízela možnost aktivně podpořit svého Vlastimila Klímu (4. místo na kandidátce v Praze A), ale strana samotná ve svém národně demokratickém středu nehořela přílišným nadšením pro jeho podporu. Vynaložené úsilí pro jeho podporu mělo své limity. Paradoxně se oba zvolení nedočkali, ale poslanci se stali, oba jako náhradníci. Již výše zmíněného českobudějovického lídra Ladislava Navrátila čekalo opominutí do druhého skrutinia, ačkoliv představoval kandidáta komitétu obchodnictva, které podpořilo volební kampaň Národního sjednocení 350 tisíci.⁴⁰³ Přípisů od místních organizací, žádajících podporu pro své kandidáty do druhého skrutinia, přicházelo mnoho, ale míst bylo díky počtu získaných volebních hlasů příliš málo.

Z druhého skrutinia nakonec vzešla devítka dalších poslanců: Štefan Fencik (volební kraj Užhorod), František Ježek (Louny), František Novotný (Pardubice), Ladislav Protuš (Bratislava), Ladislav Rašín (Hradec Králové), Jan Sedláček (Prostějov), Rudolf Smetánka (Plzeň), Jaroslav Špaček (Moravská Ostrava), František Toušek (Brno). Ke stávajícím třem senátorům přibyla šestice ve složení: Rudolf Bergman (Louny), Josef Havlín (Mladá Boleslav), František Paulus (Brno), Gejza Reháč (Bratislava), Anna Vetterová-Bečvářová (Praha), Cyril Záborec (Moravská Ostrava).

Když se F. X. Hodáč hrdě vzdal, vznikla z toho jakási z nouze ctnost a stejný krok se očekával i od druhého vůdce Národního sjednocení Jiřího Stříbrného. Nejdříve se šířily různé informace a v povolebním šoku nevěděl pravděpodobně ani on sám, jak přesně dále. Jedna z verzí byla, že podnikne tentýž hrdý krok jako Hodáč až po druhém skrutiniu, ale zkušený politik Stříbrný se z porážky brzy vzpamatoval a nemínil se jen tak vzdát. Poslanecký mandát získal a situace vypadala tak, že se stane nejvýznamnějším politikem Národního sjednocení v parlamentu. Jinak řečeno – národní demokracii by v parlamentu vedl Jiří Stříbrný. Karel Kramář sice zvolen byl, ale praktické politiky se již neúčastnil. Bývalý ministr Josef Matoušek se přesunul do sněmovny senátní. Nejvýznamnějším národním demokratem v parlamentu se tak stal František Ježek, který proti Jiřímu Stříbrnému představoval méně zkušeného politika.

Oficiální předseda Národního sjednocení Karel Kramář, kdysi zvaný vůdcem národa, prohlásil na výsledky voleb památnou a hojně citovanou větu: „*Ten národ, to je bahno!*“⁴⁰⁴ Kramář se nejprve snažil povolební rozhádanou situaci uklidnit, ale raději se vzápětí stáhl do svého soukromí. *Lidové noviny* briskně informovaly

402 AKPR, fond T 77/34, Národní sjednocení, č. j. T-475/35, Záznam rozhovoru s Dr. Schauerem z 25. května 1935.

403 ANM, Karel Kramář, karton č. 30, Dopis předsedy českobudějovického kraje NSj z 26. května 1935.

404 AKPR, fond T 77/34, Národní sjednocení, č. j. T-475/35, Záznam rozhovoru s Dr. Schauerem z 25. května 1935.

o tom, že se chystá vzdát mandátu.⁴⁰⁵ Kramář skutečně přemýšlel o demonstrativním kroku. Zvažoval, že by také rezignoval na mandát, ale nakonec tak neučinil. Výsledky voleb Karlu Kramářovi připravily jednu z jeho největších porážek. Sám před volbami rezervovaně počítal se ziskem 26 mandátů. O jeho rozpoložení nejlépe vypověděl kancléři Přemyslu Šámalovi Jan Hochman: „*U Dra. Kramáře pozorují někdy chvíle obzvláštní velikosti. Jest jen zvláštní, že v poslední době na mne mluvívá francouzsky.*“⁴⁰⁶ Veškerá Kramářova zloba po volbách mířila na F. X. Hodáče. Toho vinil za veškerý krach, ale v podstatě mu vyčítal to, že se jím sám nechal přesvědčit. Samozřejmě nedošel tak daleko, aby potvrdil to, co o Hodáčovi tvrdili jeho kritici, že si s Kramářem dělá, co chce, a fakticky vládne straně. Pak by nutně musela přijít otázka, kdy vlastně naposledy Karel Kramář své straně opravdu vládnul? Předseda Československé národní demokracie, respektive Národního sjednocení, nikdy nepochyboval o tom, že má stranu pod kontrolou a on je jediným vládcem. Toto jeho vlastní přesvědčení s sebou neslo vážné pochyby již od samotného začátku České státoprávní demokracie, kdy stranu řídil Alois Rašín. Františku Xaveru Hodáčovi se podařilo Kramáře do velké míry izolovat od lidí, kteří mu ve straně nebyli příliš nakloněni, a držet ho pod vlastním vlivem. Jezdil za ním na tzv. „porady“. V podstatě si nechával Kramářem pro forma potvrzovat rozhodnutí, která sám učinil a o kterých věděl, že s nimi bude souhlasit. Hodáč se ve svém postupu nebál používat ani doslova servilních výroků, aby získal přízeň. Velmi signifikantní byla příhoda, která se stala jen několik dní před volbami. F. X. Hodáč na poradě u Karla Kramáře vzrušeným hlasem přede všemi kolegy prohlásil: „*Já, pane doktore, teprve nyní jsem poznal, jak jste velkým politikem!*“⁴⁰⁷ O upřímnosti pronesených slov lze mít oprávněné pochyby, o zistitelnosti a účelovosti nikoliv. Polichocení vůdce národa si posteskl na neštěstí, že jeho spolupracovníci k tomu dospějí teprve až za několik let. Přihlížející Kramářův přítel Jan Hochman na toto prohodil, že už by měla pouze spadnout opona, jaké to je divadlo. Na to samozřejmě vybuchl velmi energický Hodáč a počal se dožadovat toho, aby Hochman nepochyboval o upřímnosti jeho výroku. Po volebním debaklu nenacházel Karel Kramář příliš hezkých slov vůči F. X. Hodáčovi a v blížícím se sporu si vybral nového favorita, který ho informoval o dění ve straně. Nestal se jím žádný národní demokrat, ale Jiří Stříbrný. Ten se dlouhodobě připravoval na ovládnutí strany, která se mu brzy začala dostávat do područí.

Volební debakl nepochybně zaskočil také Jiřího Stříbrného. On i s Hodáčem se zaručovali za volební úspěch, který viděli jako jistý. Stříbrného velmi otrlí redaktoři v tiskovém podniku Tempo sami nevěděli, jak výsledky voleb prezentovat

405 *Lidové noviny* 23. května 1935.

406 AKPR, fond T 77/34, Národní sjednocení, č. j. T-469/35, Záznam rozhovoru s Janem Hochmanem o povolební situaci v Národním sjednocení z 20. května 1935.

407 Tamtéž.

a psali o nich opatrně a rozpačitě. *Pondělní list* přišel s titulkem: *Volební vítězství na Moravě*.⁴⁰⁸ Pouze *Polnice volá* hlásala svým čtenářům naprostou fikci: *Koalice poražena – my na postupu. Do nového vítězného boje!*. Národnědemokratické *Pondělní Národních listů a Národa* vyšlo s titulkem *Úspěšný nástup Národního sjednocení*, ale raději se věnovalo zdůrazňování výhry v Praze a vypočítávání číselných zisků v krajích. To představovalo zejména poukazování na statistiku a odvádění od faktických výsledků. Předložené úspěšné přírůstky byly samozřejmě pouze relativní. Večerník *Národních listů* se věnoval zejména velkému úspěchu Konráda Henleina a opět jedinému úspěchu Národního sjednocení – pražským výsledkům.

F. X. Hodáč se svojí rezignací na mandát pokusil situaci po prvním kole alespoň nějak konsolidovat. 24. května vydal rezignační prohlášení, které mělo být pobídkou Národní lize a zejména Jiřímu Stříbrnému. Ten na toto gesto odmítl reagovat, byť se mu musí přiznat, že velká gesta a odvaha patřila k jeho životnímu naturelu. Hodáčův krok získal ve většině periodik ostatních stran vesměs respekt. Pouze socialistické *České slovo* ho obvinilo ze zbabělosti.⁴⁰⁹ F. X. Hodáč rozehrál politickou partii, kde by nakonec vyšel jako hrdinný trpitel, který jde příkladem. Základní chybou v jeho kalkulaci se stalo načasování a Stříbrného politická zkušenost. Ten nechtěl mít s Hodáčovým demonstrativním podnikem nic společného. Výsledkem téměř hrdinného gesta, které ze začátku požívalo širšího respektu, se stala třítydenní fraška, kdy se Stříbrný přel s Hodáčem o to, jestli také on odejde z poslanecké sněmovny, nebo ne. Jiří Stříbrný za svůj život přestál a vyhrál hodně bojů. Ani po tomto neúspěchu neměl v plánu se lehce vzdát a odejít. Situace pro něj přitom vypadala celkem příznivě. Zklamaný a nemocný Kramář se uchýlil do ústraní a Hodáč se do parlamentu nedostal. Šance na ovládnutí Národního sjednocení se jevila slibnou. Proto ani nereagoval na Hodáčovy výzvy nebo Kramářovo ujišťování, že odejdou hrdě spolu. Viditelná nejednota Národního sjednocení a Stříbrného chování živila úvahy, že se účelové volební uskupení hrouť. Spekulace předpokládaly, že národní demokracie bude hledat cestu k vítězným stranám, aby se dostala do vlády. Stříbrného tisk se věnoval spíše bulváru a senzacím, než tomu, aby svým čtenářům nabídl náhled na možná řešení nastalé situace. Teprve 16. června přišel *Nedělní list* s prohlášením, že se Jiří Stříbrný vzdává poslaneckého mandátu. Dle svého zvyku provázela jeho krok patřičná reklama. K dosažení co největšího efektu naplánoval celou rezignaci na neděli. Ke svému odchodu z vrcholné politické scény vydal prohlášení, které korelovalo s jeho plánovaným a vypočítaným efektivním odchodem. Stříbrného projev nepostrádal patřičný sentiment, kde se objevila práce pro vlast, která šla ruku v ruce s vlastními zásluhami. Jeho dlouhá poslanecká kariéra, trvající čtvrt století, tehdy právě končila. O závěrečném vyvrcholení jeho politické pouti lze pochybovat. Na rozloučenou

408 VYKOUPIĽ, Libor. *Český fašismus na Moravě*. Brno: Matice moravská, 2013. s. 298.

409 *České slovo* 24. května 1935.

o sobě řekl: „...jdu z *poslanecké sněmovny – odkud mě nemohla dostat celá koalice – sám, z vlastní vůle, z vlastního rozhodnutí.*“⁴¹⁰ Jeho slova připomínala spíše z nouze ctnost a Jiří Stříbrný představoval mistra v demagogii. Stříbrného vnitřní motivy odchodu poodhaluje Libor Vykoupil v monografii věnující se tomuto politikovi.⁴¹¹ Jeho odchod měl motivace finančního rázu. Tiskový podnik Tempo vydělával před volbami velké sumy, které byly směřovány do velkých nákladů. Projekt koncentrace národní opozice ve volbách naprosto selhal a snížit náklady představovalo nutnost. Navíc se nedalo očekávat, že by sponzoři i nadále podporovali v podstatě vyhořelou stranu. Jiří Stříbrný si toto uvědomoval a věděl, že je potřeba se od Národního sjednocení politicky a zejména finančně odpoutat. Na jeho odchod reagoval společný parlamentní klub poslanců a senátorů Národního sjednocení gestem a požádali jej, aby na poslanecký mandát nerezignoval. Očekávaně se tak nestalo a Stříbrného místa se ujal jeho náhradník Karel Kut, pro kterého se nepodařilo získat mandát ve druhém skrutiniu.

Vlastimil Klíma zpětně označil celý projekt Národního sjednocení za kardinální omyl a považoval jej za největší chybu, které se národní demokracie během prvorepublikové éry dopustila: „*To, co bylo možno v jiném prostředí, za jiných podmínek a za jiných národních vlastností, někde jinde v cizině, nebylo možno u nás. V naší zemi nebylo možno, aby nacionalismus mocným náporom velkých akcí dosáhl převratných úspěchů. Zapomnělo se při tom, že náš nacionalismus musí počítat jen s postupnými úspěchy, že každému organizačnímu úsilí musí předcházet ideová průprava...Jak mohly harmonovat takové dva světy, jako byl jedinečně vzdělaný, důstojný a vždy seriózní Kramář, a Stříbrný, sice zkušený a obratný politik, ale eskamotér a demagog, zvyklý na využívání také živočišných pudů člověka. Kramářova chyba a omyl byly v tom, že se dal k pochybné politické akci zlákat a uvěřil v možnost tak nesourodého hnutí, plného vnitřních rozporů. Vysvětlení je jedině v tom, že tyto věci ho zasáhly už v době, kdy se počala naléhavě ozývat jeho vleklá choroba, když už skoro nevycházal a kdy byl odkázán na informace mu předkládané...Po volbách 1935 se tedy brzo rozešlo to, co k sobě nikdy nepatřilo.*“⁴¹²

410 *Nedělní list* 16. června 1935.

411 VYKOUPILO, Libor. *Jiří Stříbrný – portrét politika*. Matice moravská: Brno, 2003. s. 206.

412 VÚA-VHA, Sběrka vzpomínek, sig. 9183, Vlastimil Klíma, *Ke všeobecným dějinám národní demokracie*. Rukopis, 1981. s. 16–18.

5 OD NÁRODNÍHO SJEDNOCENÍ K NÁRODNĚDEMOKRATICKÝM KOŘENŮM 1935–1937

Poslední kapitola se zabývá érou Národního sjednocení v letech 1935–37. Během této doby vyplněné zákulisními boji dokázala národní demokracie postupně uhájit svoji původní politickou stranu. Volební krach a frakční boj vedl k secesi celého koncentračního projektu. Národní demokraté ve většině dokázali překonat předchozí vzájemné rozpory a konsolidovali Národní sjednocení. To se na valném sjezdu konaném v červnu 1937 přihlásilo ke svým kořenům. Opět se na politickou scénu vrátila solidní městská strana opřená o liberalismus, víru v podnikavost jednotlivce a striktní pojetí demokracie. Secese éry Národního sjednocení s sebou přinesla i nutnou generační obměnu. Do popředí se dostali mladší straníci a Národní sjednocení se postupně zapojilo do široké vládní koalice na obranu republiky.

5.1 Povolební tápání Národního sjednocení a volba prezidenta republiky 1935

Jiří Stříbrný představoval po neúspěšných volbách rozkladný element v Národním sjednocení. Konsolidační snahy naopak vycházely z národní demokracie. Ta se snažila omezit zákulisní hry a rozkladné tendence vstupem do vlády, což by znamenalo pro Národní sjednocení stabilizační prvek. Na konci září přinesly *Lidové noviny* i jméno nového ministra, který připadal v úvahu.⁴¹³ František Ježek patřil ve straně k umírněnějším. Hodáčův projekt Národního sjednocení nepodporoval a za stávající situace představoval nejméně vhodného kandidáta na převzetí národně-

413 *Lidové noviny* 28. září 1935.

demokratického dědictví po Karlu Kramářovi. Jiří Stříbrný a jeho listy reagovaly na kolující zvěsti o možném vstupu Národního sjednocení do vlády rázným dementím.⁴¹⁴ Edvard Beneš zpětně (o rok později) Přemyslu Šámalovi potvrdil, že proti vstupu Národního sjednocení nebyl a stále není, ale muselo by se rozejít s Jiřím Stříbrným.⁴¹⁵ Národně demokratická část Národního sjednocení začala po prázdninách ustupovat od vyhocené předvolební agitace. Na politickém semináři pražského kraje, který se týkal programových zásad, vystoupil F. X. Hodáč.⁴¹⁶ V podstatě se vrátil ke starému národně demokratickému programu, který se opíral o svobodu, podporu aktivit jednotlivce (soukromé podnikání) a dodržování demokratických zásad. Odmítl podporu pro kartely, věnoval se sociálním otázkám a tématice práce na liberálním základu. Z Hodáčových povolebních projevů mizel nacionální esprit, o který se ještě nedávno opíral.

Po prohraných parlamentních volbách se musela strana co nejrychleji konsolidovat a minimalizovat ztráty. Na poradě místopředsedů, jednatelů a generálních tajemníků padlo začátkem července rozhodnutí o rozvázání spolupráce s Ruskou národní stranou (RNS)⁴¹⁷. Jejím lídr Ivan Židovský na mandát nedosáhl a svůj čas vyplňoval především bojem s Fencikovou Ruskou nacionálně autonomní stranou. Zasedání doporučilo také zastavit vydávání listu *Národní Gazeta*, který patřil k RNS. Před volbami disponovalo Národní sjednocení značnými finančními zdroji, ale po volebním neúspěchu muselo začít rázně šetřit. Někteří tajemníci museli ukončit svoji činnost a několik stranických sekretariátů, které ve svém volebním obvodu zklamaly, čekalo omezení, nebo zrušení. Restrikce mířily zejména na Slovensko, kde ve volbách dopadlo Národní sjednocení nejhůře. Ústřední pražská organizace si kromě úsporných opatření vymínila zaslání subvencí přímo jednotlivým župám, nikoliv prostřednictvím zemské organizace (stejná praxe nejdříve fungovala v Čechách a posléze i na Moravě). Předsednictvo zároveň vyzvalo odborové organizace ke zvýšení odváděných příspěvků, aby mohly být hrazeny náklady ústředí strany. O své pohledávky se přihlásilo i Stříbrného vydavatelství Tempo. To vyčíslilo vtištění volebních tiskovin na 276 tisíc korun.⁴¹⁸ Jaroslav Preiss upíral svoji pozornost od Národního sjednocení pryč a tíživá finanční situace musela být řešena krátkodobými půjčkami u Lidové banky a Průmyslového komitétu. Osobně za ně musel F. X. Hodáč ručit. Tehdejší finanční tíseň dobře ilustrují podepsané

414 *Lidové noviny* 25. září 1935. srov. *Lidové noviny* 28. září 1935.

415 AKPR, fond T 77/34 Národní sjednocení, karton č. 179, č. j. T-208/37, Zápis o Benešově rozhovoru se Šámalem z 3. února 1937.

416 NA, F. X. Hodáč, karton č. 178, Materiály NS 1934–1935, Politický seminář pražského kraje a SNS konaný v Měšťanské besedě dne 10. září 1935.

417 NA, F. X. Hodáč, karton č. 184, Materiály Národního sjednocení org. zál. 1935, Zápis o poradě konané dne 10. července 1935.

418 Tamtéž, Zápis o schůzi funkcionářů předsednictva Národního sjednocení z 21. srpna 1935.

směnky.⁴¹⁹ Samotný Hodáč, který měl na financování Národního sjednocení zásadní vliv, se musel za pomoci právního zástupce (Jan Hochman) bránit nařčení, že defraudoval peníze na volební kampaň Národního sjednocení.⁴²⁰

Výsledky parlamentních voleb československé strany potěšit nemohly. Obrovský úspěch Henleina republiku změnil. Řada otázek a problémů, které dosud nemusely být akutně řešeny, se dostávala napovrch spolu s nutností se k nim postavit čelem. Zahraničně politická situace oprávněně vzbuzovala obavy. Sudetendeutsche Partei získala ve volbách dvě třetiny všech německých hlasů a pokračovala v pohlcování dalších německých stran. Obavy z požadavku široké autonomie nebo ambicích po odtržení, které by jednou mohly přijít, nebylo možné pustit ze zřetele. Staronový ministerský předseda Jan Malypetr rozšířil stávající koalici o živnostníky. 3. června 1935 opět vznikla koncentrační vláda. Účastnilo se jí sedm politických stran a dva odborníků ministři. V opozičních lavicích usedla SdP, KSČ a Národní sjednocení. Všechny strany přivítaly novou vládu kritikou. Po velmi dlouhé době (4 roky) vystoupil Karel Kramář s parlamentní řečí. Zažil a ztělesňoval toho mnoho. Poslanecký mandát (vyjma let války) vykonával již 46 let! Vážený a významný politický činitel v říšském parlamentu a první ministerský předseda Československé republiky měl svůj vrchol dávno za sebou. Pořád se s jeho jménem nesla prestiž, ale aktivní politika s ním spojená představovala jen vzpomínky na minulost. Věk sedmdesáti pěti let, těžké nemoci a řada politických zklamání jak ve straně vlastní, tak z politiky československé, se na něm podepsaly. Kdysi velká mladočeská strana, která přešla do (Státoprávní) Československé národní demokracie, se postupně zmenšovala a slábla. Ambiciózní pokus o široké národní hnutí pod vlajkou Národního sjednocení také zklamalo. I Karel Kramář na tom nesl svůj díl viny. František Xaver Hodáč s Jiřím Stříbrným přivedli jeho stranu ke krajní pravici, která prováděla politiku spíše na ulici. K tomu se pojily občasně výstřelky, které by spíše patřily k více okrajovým stranám (například NOF), než seriózní městské straně. Hodáč Kramáře zklamal tím, že neuspěl. Stříbrný po volbách prováděl doslova dryáčnickou kampaň v tisku, která se Kramářovi také nelíbila. Mrzelo ho, když si transformace na Národní sjednocení vyžádala exodus starých, zkušených a respektovaných osobností (například Jana Kaprase, Kamila Krofty, Bohumila Němce etc.), kteří nesouhlasili s obratem ke krajní pravici.

Povolební – červnový projev Karla Kramáře provázela velká očekávání. Poslanecká sněmovna ho přijala s respektem na všech stranách. Výjimečně mu bylo povoleno, aby při svém projevu seděl. Devadesátiminutový projev provázela klid. Matador české politiky, který býval označován vůdcem národa, se v podstatě loučil

419 NA, F. X. Hodáč, karton č. 184, Materiály Národního sjednocení org. zál. 1935, Zápis o schůzi funkcionářů předsednictva Národního sjednocení z 31. července 1935. srov. NA, F. X. Hodáč, karton č. 189, Materiály NS 1935–9 Směnky.

420 NA, F. X. Hodáč, karton č. 178, Materiály NS 1934–1935, Vyjádření advokátů Ludvíka Hammera a Jana Hochmana z 28. listopadu 1935.

a jeho řeč měla charakter předání odkazu mladším následovníkům. Ve své řeči odmítl trpkost a zášť z volební porážky⁴²¹. Jeho slova opět měla charakter hrdého vůdce. Karel Kramář se nenechal omezovat slabostí vlastního poslaneckého klubu o sedmnácti členech. Poslední jeho projev v poslanecké sněmovně se odehrál paradoxně 7. listopadu 1935 (výročí bolševického převratu v Rusku). Hodinu a půl trvající řeč pronesl při příležitosti zahraniční rozpravy.⁴²² Ve svém exposé napadl prováděnou zahraniční politiku a jejího tvůrce Edvarda Beneše. Jejich vzájemný spor, který se táhl přibližně patnáct let, se tímto uzavřel a svým způsobem také uzavřel jednu epochu první republiky. Na Kramářově straně již nešlo spory překlenout a najít smírné řešení. Ve svém zahraničně politickém stanovisku zopakoval své tradiční axiomy o víře ve slovanstvo a varoval před nebezpečím obrozeného pangermanismu. Nabízel řešení pouze iluzorní, která neměla reálný základ v tehdejších časech.

Ke konci roku 1935 se začala vynořovat otázka, která vlastně čekala na své vyřešení již od počátku existence první republiky – kdo bude prezidentem po T. G. Masarykovi? Hrad i samotný prezident měli jasno, ale nástupce Edvard Beneš měl řadu nepřátel a příliš velký tlak na jeho zvolení by mohl skončit neúspěchem. Proto v roce 1934 raději nekandidoval a nemocí značně sužovaný T. G. Masaryk musel opět podstoupit volbu na prezidentský úřad. Záměr byl jasný – vydržet, dokud se politická konstelace alespoň trochu nezlepší a dovolí zvolení Edvarda Beneše prezidentem. V první polovině roku 1935 byl prezidentův zdravotní stav paradoxně lepší než před rokem, kdy se dočkal opětovného zvolení. Tehdy na jaře 1934 shledával svůj zdravotní stav neslučitelný s výkonem prezidentské funkce. T. G. Masaryk vnitřně toužil po abdikaci. Jeho zdravotní stav vykazoval známky sinusoidy a na podzim 1935, když se daly události do pohybu, tak se již cítil velmi vyčerpán. V nadcházející prezidentské volbě měla hlavní roli agrární strana a její vlivný člen Milan Hodža. Ten se i zavázal, že volba Beneše bude důstojná – tzn. vítězství v prvním kole. Klíčové straně – agrárikům šlo zejména o politický obchod. Hodžovi s Beranem především záleželo na tom, kdo bude vykonávat funkci ministerského předsedy a ministra zahraničních věcí. Beranovo křídlo mělo jinou představu o směřování zahraniční politiky Československa, a proto měli velký zájem o ministerský post v Černínském paláci. S Benešem prosazovaným Kamilem Kroftou agrárikové nesouhlasili. Vyhlídka na zvolení Edvarda Beneše prezidentem se začala nejvíce drolit právě v agrární straně. Tamní konzervativní křídlo, vedené šéfredaktorem *Venkova* Josefem Vraným, ho odmítlo. Představoval pro ně přílišného socialistu.

Jakmile se dostala zpráva o Masarykově abdikaci na povrch, tak Národní sjednocení ihned reagovalo s tím, že kandiduje svého předsedu Karla Kramáře. To

421 *Národní listy* 26. června 1935. srov. *Národ* 26. června 1935.

422 *Národní listy* 8. listopadu 1935. srov. *Národní listy* 10. listopadu 1935.

znamenal pouze povinný hold vůdci strany, nic víc. Aktivitu začalo postupně přebírat uskupení okolo Josefa Vraného: „*Stoupal, Vraný a stoupenci trvali na názoru, že se nelze pro Beneše rozhodnout a že je nutno postavit občanského kandidáta, protože seskupování na levici hrozí se vystupňovat ve velký blok, s nímž půjdou komunisti.*“⁴²³ Namísto Edvarda Beneše prosazovali kandidáta bloku občanského, pro kterého by mohli hlasovat také živnostníci, Národní sjednocení, lidovci, Hlinkovi l'udáci a možná i SdP. Vůdce agrárníků Rudolf Beran se rozhodl ustoupit od dohody s Masarykem na zvolení Beneše a vznikl tzv. prosincový blok. Základní problém tohoto uskupení se dostal ihned na povrch. Jeho smyslem bylo spíše nezvolení Edvarda Beneše, než prosazení vlastního kandidáta, protože žádný vhodný se nikde nenabízel. Tomu nasvědčoval i zmatený výběr kandidátů, kteří byli osloveni. Předseda sociální demokracie Antonín Hampl (sic!) odmítl, stejně jako profesor Josef Pekař. Nakonec se dočkal oslovení i bývalý národní demokrat Bohumil Němec, který po ustanovení Národního sjednocení ze strany na protest vystoupil. Univerzitní profesor botaniky vždy platil za silného národovce. V Revolučním národním shromáždění, respektive senátu, zasedal za národní demokracii do roku 1929. Hodža i s Beranem souhlasili s navrženou kandidaturou Bohumila Němce, ale oba museli vědět, že šance na zvolení budou minimální. Jako velkého nacionála by ho těžko jakkoliv podpořili čeští Němci. Stejně tak, jako známý antiklerikál neměl vyhlídku, že by jej podpořili lidovci a Hlinka. Celá předvolební situace dostala spíše charakter frašky. Samotný Hodža s Beranem zatím udržovali vyčkávací stanovisko, ale předsednictvo agrárníků se rozhodlo podpořit kandidaturu Němce. Následně do této situace aktivně vstoupilo Národní sjednocení, které oficiálně stáhlo kandidaturu Karla Kramáře a posílilo tím protibenešovskou frontu.

Patovou situaci nakonec vyřešil rázně premiér Hodža, který vyvolal vládní krizi. Agrárníkovi Viktoru Stoupalovi a ani samotnému Němcovi, se nepodařilo zajistit si podporu u Konráda Henleina. Ten chtěl ze situace vytěžit co nejvíce a kladl si maximalistické požadavky. Případné zvolení a nutnost poděkovat Henlenovi představovalo příliš velkou zátěž, před kterou se měl každý na pozoru. Konzervativní křídlo u agrárníků padlo a všichni se takřka přes noc začali řadit do Benešova tábora a projevovali mu svoji podporu. Kandidatura Bohumila Němce byla opuštěna a on sám ji odvolal. Edvard Beneš zvítězil v prvním kole naprosto jednoznačně, získal 77% hlasů. T. G. Masaryk kromě prvního aklamačního zvolení nikdy tak silného výsledku nedosáhl. Ráno před prezidentskou volbou se konala u Karla Kramáře porada o propozicích k volbě.⁴²⁴ Ladislav Rašín prosadil závazné usnesení, aby volitelé demonstrativně odevzdali své hlasy již nekandidujícím Bohumilu Němcovi. Štefan Fencik si vymínil odevzdat prázdný lístek a Karel Kramář se pro

423 KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad*, II. Panevropa, 1996. s. 439–440.

424 Masarykův ústav a Archiv AV ČR (MÚA), Edvard Beneš I (EB), karton č. 45, Vnitrostranické záležitosti 1936, Národní sjednocení, Zpráva od Zdeňka Chytila z 26. ledna 1936.

nemoc z volby omluvil. Národní sjednocení disponovalo celkem 26 hlasy. Bohumil Němec jich nakonec získal 24. Na popud Karla Kramáře byla oficiálně gratulace nově zvolenému prezidentu odsunuta na dobu vhodnější.

Národní sjednocení od prohraných voleb na svých schůzích proklamovalo opozici vůči vládní koalici a v podstatě režimu jako celku, ale to představovalo pouhé prázdné deklarace navenek. S podzimem a zimou začala národní demokracie prohlubovat své kontakty s agrárníky. *Národní listy* v dalším období měly zřetelně blízko k psaní *Venkova*. Agrárníci procházeli vnitřní transformací a nesli odpovědnost za vytvoření vládní většiny. V Republikánské straně československého venkova došlo k většímu posunu doprava, za kterým stál ústřední tajemník strany Rudolf Beran. Vlivný Bohumír Bradáč musel ukončit ze zdravotních důvodů politickou činnost a ministerský předseda Jan Malypetr byl nucen ustoupit ambicióznímu Milanu Hodžovi. Malypetr se po své demisi nesměle a rozpačitě orientoval na prezidentskou kandidaturu. Pro tu nezískal ani výraznější podporu uvnitř vlastní strany. Nového ministerského předsedu Hodžu čekalo kromě úskalí prezidentské volby i sestavování vládní koalice s potřebnou většinou. Proces to byl složitější díky potřebě široké koalice a obsazení ministerských postů (zejména Ministerstvo zahraničních věcí). Hodža zamýšlel zapojit do vládní většiny Hlinkovy l'udáky a také Národní sjednocení. Zejména Rudolf Beran vyvíjel činnost a tlak na tuto variantu.

Průmysl dával najevo Národním sjednocení za jeho krach a izolacionistickou politiku až ostentativní nezájem. NSj sice zredukovalo svůj rozpočet, ale stále chybělo dostatečné finanční krytí. Karel Kramář před Vánocemi intervenoval u Jaroslava Preisse o uvolnění nutných peněz z průmyslového komitétu, ale vrchní ředitel Živnostenské banky jeho žádost odmítl: „*Lituji, že tentokráte Vám vyhověti nemohu, poněvadž jsme se dohodli, že ono málo, co zbývá z peněz, které jsou k dispozici z průmyslu, bude disponováno podle dohody užšího komitétu... Ubezpečuji Vás, že na toto rozhodnutí nemá naprosto žádného vlivu otázka postavení ve straně toho či onoho pána, nýbrž všeobecné věcné úvahy.*“⁴²⁵ Nutné finance nakonec poskytli cukrovarníci za vědomí agrárních exponentů.⁴²⁶ Na Hradě měli dobrý přehled o Národním sjednocení. Věděli, že této straně a jejím *Národním listům* finančně pomohli agrárníci, protože Kramářova strana se nemohla obrátit na Živnostenskou banku. Jednalo se o půjčku ve výši 72 tisíc, kterou zajistil Kramářovi Rudolf Beran.⁴²⁷ Karel Kramář tento obnos následně předal straně.

Z hlediska národní demokracie (Národního sjednocení), vyhlašující za svůj základní imperativ blaho národa a státu, nebylo příliš šťastné dělat opozici společně

425 ANM, Karel Kramář, karton č. 49, Korespondence s Jaroslavem Preissem, Dopis od Jaroslava Preisse z 21. prosince 1935.

426 MÚA, EB I., karton č. 45, Vnitrostranické záležitosti 1936, Národní sjednocení, Zpráva od Zdeňka Chytila z 26. ledna 1936.

427 AKPR, fond T 77/34 Národní sjednocení, karton č.: 179, č. j. T-273/36, Zápis o rozhovoru s Ladislavem Novákem z 14. února 1936.

s komunisty a henleinovci, kteří usilovali o rozbití státu. Andrej Hlinka se svojí stranou nakonec širokou koalici nedoplnil. Hlinkovy neústupné autonomistické požadavky znamenaly příliš velkou zátěž pro premiéra Hodžu. V Národním sjednocení by se vládní účast hodila národní demokracii, ale Národní lize již méně. Požadavek vládních stran zněl na ukončení spolupráce s Marešovými fašisty a Stříbrného ligisty.⁴²⁸ Nakonec se jako rozhodující ukázalo rozpoložení Karla Kramáře, na kterého měl vliv Jiří Stříbrný. Pro vstup do koalice měla být rozhodná většina předsednictva, ale Kramáře se nepodařilo přesvědčit o ukončení opozice.⁴²⁹ Jiří Stříbrný dal prostřednictvím titulku *Do vlády pro křesla nepůjdeme* v *Pondělním listě* jasně najevo, jaký je jeho názor na vstup Národního sjednocení do vlády.⁴³⁰ Na druhé straně, když Národní sjednocení nerozšířilo vládní koalici, agrárikům vyhovoval fakt, že s ním byli v dobrém poměru. Kramářova strana za ně mohla dělat opoziční politiku a útočit na koalici ve věcech, ve kterých si to agrárníci sami dovolit nemohli.

5.2 Oslabený Hodáč, Stříbrný v ústraní – formování před otevřeným střetem

Národní sjednocení se po volebním propadáku ocitlo ve složité situaci. Koncentrační projekt se ukázal jako nefunkční a voliče nepřesvědčil. Po volbách připadala v úvahu náročnější varianta s opětovným rozdělením na národní demokracii a Stříbrného Ligu. Nestalo se, a tak se ve straně, která potřebovala nutně konsolidovat, objevily dva naprosto nesouladné směry – národně demokratický a směr Jiřího Stříbrného. Zdálo se, že prohrou velmi poškozený F. X. Hodáč skončil, ale právě (nejen) on se vzchopil a čelil aktivitám Stříbrného. Ten si přál ovládnout Národní sjednocení vlastní osobou. V národní demokracii již nebylo křídlo F. X. Hodáče dominantní a určující jako dříve. Ve straně došlo k nutné generační obměně a obrození strany. Znovunalezení a prosazení její národně demokratické identity vedli především mladší příslušníci strany.

Jaroslav Preiss se od Národního sjednocení, Hodáče a Kramáře distancoval. Svému bývalému nejbližšímu politickému spolupracovníkovi přátelsky radil, aby s politikou definitivně skoncoval.⁴³¹ Viděl jeho postavení jako beznadějně. F. X. Hodáč se měl raději věnovat své profesuře a znovuzískání pozic v průmyslu. Na samotného Kramáře měl být Preiss dokonce velmi rozzlobený, protože pod-

428 NA, PP, 1931–1940, P85/55, *Universal Bulletin*, čís. 194/5, s. 5. Kdy bude Nár. sjednocení definitivně ustaveno?

429 MÚA, EB I., karton č. 45, Vnitrostranické záležitosti 1936, Politická situace z 12. února 1936.

430 *Pondělní list* 6. ledna 1936.

431 AKPR, fond T 77/34 Národní sjednocení, č. j. T-799/35, Záznam o rozhovoru s Jaroslavem Preissem na honu v Miletíně z 20. října 1935.

léhal vlivu Jiřího Stříbrného a jím prováděném charakteru politiky. Se Stříbrným nechtěl mít nic společného a na jaře 1935 mu několikrát odepřel osobní schůzku. Jaroslav Preiss od počátku roku 1935 nebyl příliš nadšen tím, jakým druhem zejména vnější politiky se NSj prezentovalo. On stál u jeho zrodu a představoval velmi důležitou osobu při finančním zajištění. Stříbrného politika nevyhovovala a příliš nekonvenovala s jeho naturelem. Striktně lpěl na dodržování demokracie a jejích principů. Pravě u lidí patřících k Stříbrnému nebyla nouze o výstřelky. Nutno přiznat, že jim v tom dokázala občas vydatně sekundovat mládež Národního sjednocení. Již v únoru 1935 se objevilo v Kanceláři prezidenta republiky hlášení od informátora, že: „*Po večeri u Dra. Preisse rozhovořil se Dr. Preiss o poměrech v národně-demokratické straně, které nazývá zoufalými, a od celé věci utíká.*“⁴³² Hlášení je třeba brát s patřičnou rezervou, ale je patrné, že Jaroslav Preiss nebyl nadšen tím, kam se jeho prvotní myšlenka posunula. Měl dvě možnosti: buď se od Národního sjednocení distancovat, nebo vyčkat. Následně při případném úspěchu doufat, že Hodáč ovládne stranu. Vrchní ředitel Živnostenské banky do voleb setrval u druhé možnosti. Po volbách se již od Národního sjednocení snažil zřetelně odstříhnout. Hodáčovo postavení Preissovim nezájmem utrpělo i ve funkcionářské rovině. Průmysl a Živnostenská banka nedaly Hodáčovi příliš na výběr a ten musel podat čestnou rezignaci na post v ředitelství *Národních listů*. Sám Karel Kramář se velmi aktivně zasazoval o to, aby F. X. Hodáč ve straně skončil. Politické vedení *Národních listů* přešlo na Františka Ježka a hospodářské na Josefa Matouška. Značného vlivu postupně nabíral Jan Hochman. Další Hodáčovo oslabení zároveň příliš nepotěšilo jeho kontakty v ostatních stranách (ministři Josef V. Najman a Josef Černý). Vyhledky na stabilizaci a návrat Národního sjednocení do vlády se rozplývaly.

Příliš očividná a rozkladná činnost Jiřího Stříbrného, ke které se po volbách uchýlil, mu velké sympatie uvnitř strany nepřinášela. Pokud chtěl Národní sjednocení ovládnout, musel svoji vnitrostranickou politiku změnit a začít vystupovat jako obhájce jednoty, konsenzu a konsolidace. Proto po volbě prezidenta ustoupila Stříbrného periodika od ataků na F. X. Hodáče a jeho jednání s agrárníky. Nebylo přílišným překvapením, když během Masarykovy abdikace a následné prezidentské volební kampaně představoval právě Jiří Stříbrný jednoho z nejhlasitějších odpůrců Edvarda Beneše. Ve svém tisku otevřeně nechal napsat, že kandidátem Národního sjednocení je Bohumil Němec (dokonce mu sečetl i hlasy).⁴³³ Ani Jiří Stříbrný neměl ve své ligistické části jednotu a absolutní souhlas se svojí rozkladnou politikou. Ligisté špičky (bez Stříbrného) svolaly v listopadu 1935 schůzi, na které se otevřeně střetl Jindřich Trnobranský s Františkem Schwarzem.⁴³⁴ Sená-

432 AKPR, fond T 635/21, Československá strana národně demokratická (část II.), č. j. T-120/35, Hlášení informátora o večeri u Jaroslava Preisse z 5. února 1935.

433 *Express* 16. prosince 1935.

434 NA, F. X. Hodáč, karton č. 187, NS Korespondence 1935, Dopis z Moravskoslezské redakce Národních listů v Brně z 29. listopadu 1935.

tor Trnobranský chtěl stávající situaci konsolidovat a požadoval zvolení jednoho plnomocníka, který by mohl dávat za ligu veřejná prohlášení. Stříbrného intimus Schwarz reagoval velmi rozhořčeně, protože si Trnobranský přál omezit jeho rozkladnou roli. V divoké vřavě padla kritika Stříbrného. Karel Werner přišel s návrhem, aby byl F. X. Hodáč rezolucí vyzván k vrácení legitimity. Žádná rezoluce přijata nebyla, ale ligisté se snažili Hodáče oslabovat v Praze. Cílili na jeho místo předsedy (nedávno sloučených) spojených pražských žup A a B jako vrcholné organizace Národního sjednocení v Praze. Před volbami byl předsedou Velké Prahy náměstek primátora Alois Štůla a politickým referentem F. X. Hodáč. Ligisté si přáli opětovné rozdělení, které by jim více nahrávalo. Na Praze B měl Jiří Stříbrný a jeho frakce Mladého Národního sjednocení dobrou pozici a jak se ukázalo, tak i svoji základnu do nadcházejícího střetu.

Stříbrného veřejná aktivita po prezidentské volbě výrazně poklesla, ale mýlil by se ten, kdo by předpokládal, že opustil politickou scénu úplně. Naopak, soustředil se na ovládnutí Národního sjednocení. Již na konci roku 1934 tušil, že se jednou velmi pravděpodobně utká s F. X. Hodáčem o ovládnutí strany. Právě proti Hodáčovi napnul všechny síly, aby ho ze strany vystrnadil. Začínali jako spolutvůrci, později se stali konkurenty a za stávající situace představovali zásadní odpůrce. Stříbrný se strategicky rozhodl využít pro Hodáčovo odstranění nemocného předsedu strany Karla Kramáře. Doslova nejspínavější práci odvedl Stříbrného důvěrník, redaktor František Schwarz. Využití nevráživosti Kramáře vůči Hodáčovi, kterému zazlival volební debakl a ztrátu finančních zdrojů, se přímo nabízelo. Schwarz právě těchto pocitů využíval a přesvědčoval Kramáře, že pro další pokračování strany je nutný Hodáčův odchod. Vůdce Československé národní demokracie, respektive Národního sjednocení, choval k Stříbrnému respekt. V převratových dnech sehrál velmi důležitou roli. Zastával nacionální názory a byl to do velké míry odvážný člověk, který se nedal lehce zlomit. Jiří Stříbrný byl o dvacet roků mladší než Kramář, ale patřil ke generaci starších politiků, kteří vykonávali aktivní politiku již za Rakouska-Uherska. Platil za velmi dobrého řečníka. Vždy rozpoznal, co bylo potřebné sdělit. Ne náhodou bývá označován za praktického demagoga. Stříbrný obratně získal Kramářovy sympatie prohlášením, že kdykoliv to bude potřebné, tak se vzdá své politické činnosti, přesune se k činnosti výlučně žurnalistické a dá svůj tiskový podnik Tempo plně k dispozici straně.⁴³⁵ Oba navíc sblížovala snad až nenávisť k Edvardu Benešovi. Právě po volebním debaklu a zvolení Beneše prezidentem nastala ideální doba, aby společně pracovali na publikaci, kde chtěli Edvarda Beneše představit v uvozovkách v pravém světle. Karel Kramář k ní dodal podklady a Jiří Stříbrný ji dopracoval do výsledné podoby. Až po Mnichovu vy-

435 MÚA, EB I., karton č. 250, K. Kramář – Dokumenty záznamy aj. 1920–1937, Záznam rozhovoru s Janem Hochmanem z 15. února 1937.

dalo Tempo, v době kdy se pořádal na Edvarda Beneše hon, publikaci s názvem: *Kramářův soud nad Benešem*.

5.3 Předehra k otevřenému konfliktu – spor v Mladém Národním sjednocení

Během první poloviny roku 1936 probíhal boj mezi dvěma znesvářenými křídly uvnitř strany skrytě. Obě frakce si budovaly své pozice. Policejní zprávy upozorňovaly na nedobré poměry vlastně ve všech vrcholných složkách Národního sjednocení. Případný rozpad se s blížícím se koncem roku více a více očekával.⁴³⁶ Uvnitř strany zejména z národní demokracie sílila touha po vládním angažmá. Ač mnohdy zastávali národní demokraté jiné koncepční názory na směřování politiky, přímé ohrožení republiky a poptávka po jednotné koncentrační vládě u nich ohlas nacházela. Národní demokraty vždy pojila jistá míra protiněmectví a přáli si, aby se i jejich strana zapojila do jednotného šiku, který by byl vůči Henleinově německé menšině určujícím činitelem. Nicméně Jiří Stříbrný měl ve straně silnou pozici a zejména vliv na Karla Kramáře. Neměl důvod se lehce vzdát a ze strany jako z politického života úplně odejít. Rozkol uvnitř Národního sjednocení prohlubovala také národnědemokratická nespokojenost se Stříbrného radikalizací – především v jeho ligistické části Mladého Národního sjednocení (MNSj).

Důležitým krokem ve Stříbrného snaze o ovládnutí Národního sjednocení se stal 1. červen 1936. Tehdy svolal do Káraného poradu svých nejbližších (patnácti) spolupracovníků. Během jednání svým věrným doporučil, aby se členové národní ligy snažili obsazovat čelná místa v nových výborech NSj.⁴³⁷ Ligisticky obsazené výbory měly následně usilovat o svolání nového (valného) sjezdu strany a tam Národní sjednocení zcela ovládnout. Během rychlého vzniku Národní Sjednocení se na ustavující, respektive valný sjezd, trochu pozapomnělo. Před volbami se to dvojici Hodáč – Stříbrný nehodilo, protože si přáli mít nad vším kontrolu a povolební situace byla hodně neuspořádaná. V druhé polovině roku 1935 se uvažovalo o vypsání sjezdu na Velikonoce roku 1936. Během zimy 1935 – 1936 se tento záměr formálně odsunul na Svatodušní svátky, ale představovalo to termín opět fiktivní. Ve straně panovala příliš velká nejednota. V případě, že by se nepodařilo Stříbrnému a spol. ovládnout sjezd a získat většinu, měli se jeho stoupenci uchýlit k opoziční taktice a žádat přerušování jakýchkoliv styků se socialisty. Tento požadavek se měl vztahovat jak na politiku vládní, tak činnost parlamentní a také i na běžnou lokální politiku. Podle Stříbrného tvrzení měli koalici se socialisty podporovat

436 NA, PP, 1931–1940, P85/55/I, Důvěrná zpráva z 17. října 1936. srov. NA, PP 1931–1940, P85/55/I, Důvěrná zpráva z 17. října 1936. srov. PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999. s. 185.

437 VYKOUPILO, Libor. *Jiří Stříbrný: portrét politika*. Brno: Matice moravská, 2003. s. 207.

Kramář s Hodáčem a v Praze vlivný náměstek primátora Štůla. Další taktika Stříbrného měla průhledné a očekávané rysy. Snažil se očerňovat svého rivala Hodáče a prohlubovat Kramářovu nevráživost vůči němu. Stříbrný si stěžoval, že jeho konkurent nedodržel dohody o financování hnutí. Otázku financování Kramář Hodáčovi zazlival a Stříbrný se snažil tento konflikt ještě více prohloubit. Stávající problémy financování nebyly pouze Hodáčova vina. Sponzoři NSj jednoduše neměli zájem podporovat projekt, který absolutně propadl a projevoval naprostou rozklíženost. Neměli k tomu žádný důvod. Ve svých předvolebních projevech se za úspěch Národního sjednocení zaručovali oba dva – jak Hodáč, tak Stříbrný. Před svými spolupracovníky se Jiří Stříbrný zmínil, že se neměl spojovat s národní demokracií, ale s agrárníky, protože radikální křídlo národní demokracie by získal tak jako tak. Navíc by mohl u agrárníků rozšířit svůj vliv na venkov, kde Národní liga postrádala kořeny.⁴³⁸

Abychom pochopili podstatu toho, kde a jakým způsobem se odehrával boj o Národní sjednocení, musíme se vrátit zpět do roku 1935. Již na jeho začátku měl mít F. X. Hodáč obavy z případného úspěchu Národního sjednocení, na kterém by mohl více získat Jiří Stříbrný než on.⁴³⁹ Rychlost, s jakou Jiří Stříbrný rozpustil Národní ligu a přinutil opatrnou národní demokracii k sjednocení, vyvolávala patřičné obavy. F. X. Hodáč se snažil svoji pozici budovat uvnitř Mladého Národního sjednocení. Programové ideje mladých vycházely z jím vypracovaných *Deseti úkolů*.⁴⁴⁰ Nacionální program Mladého Národního sjednocení doplňoval požadavek na rozpuštění komunistické strany. Právě nacionalismus byl u mladých vybičován do nebyvalých výšin. Představoval jeden z předpokladů úspěšného Národního sjednocení, které mělo představovat důležitou roli nejen na politické scéně, ale i ve státě a společnosti. To s sebou neslo i nutný radikalismus, který se málokdy podřizuje a lehce se vymyká. Pokud byla ve dvacátých letech Klímova a Rašínova mládež nacionální a radikální, tak u Mladého Národního sjednocení to platilo dvojnásobně.

Oproti dvacátým letům představovalo novum vznik Šedé legie. Ta vznikla z třicetičlenného pořadatelského sboru. Jeho činnost spočívala v dohlížení na klidný průběh schůzí, protože o nepokoje a šarvátky s pokřikujícími stoupenci ostatních stran přílišná nouze nebyla (zejména s komunisty). Pořadatelský sbor se pod vedením náčelníka Antonína Nemravy osvědčil. Díky tomu mu byl v listopadu 1935 propůjčen název Šedá legie. Současně s tím mohla navýšit počet svých členů (cca 200 v dubnu 1936, reálně spíše méně pozn. autora).⁴⁴¹ Společně s těmito fakty

438 PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999. s. 185.

439 NA, PP, 1931–1930, P85/55–62, č. j. 3531pr. ai 35., Hlášení podáno 12. února 1935.

440 HODÁČ, František Xaver. *Deset úkolů Národního sjednocení: z přednášky Dr. Frant. Hodáče v politické škole Národního sjednocení*. Praha: Národní vydavatelská společnost, 1935.

441 NA, PP, 1931–1940, P85/55, č. j. 9752 pr., Hlášení o Šedé legii podané 22. dubna 1936.

uvádělo policejní hlášení cestu ligistů Antonína Hübschmanna a Karla Wenera do Německa, kde se konalo na konci března 1936 referendum. Oba měli studovat činnost SA. Tato zkušenost se nicméně do Šedé legie, která představovala složku podřízenou Mladému národnímu sjednocení, příliš nepromítla. Klíčový vliv si udržoval její starosta a zároveň říšský náčelník MNSj v jedné osobě Jaromír Lukavský. Příslušníci šedých košil měli dvakrát týdně cvičit, praktikovat předvojenskou výchovu a vstupovat do střeleckých jednot. Ačkoliv je například *Rudé právo* obvinilo z ozbrojování obušky, šedé košile žádnou takovou výzbroj nedostávaly.⁴⁴² Šedá legie označovaná plukem se dělila na tři oddíly po dvou četách. Kroj Šedé legie sestával z šedé košile a modré lodičky s prýmký ve státních barvách. Od ostatních krojů Mladého Národního sjednocení se odlišovaly modrými nárameníky. Sídlo Šedé legie se nacházelo na Václavském náměstí v paláci Národ. Členem se mohl stát příslušník Národního sjednocení, nebo MNSj ve věku od 18 do 45 let. Jaromír Lukavský pojímal Šedou legii především jako pořadatelský sbor, o čemž informoval i případné uchazeče.⁴⁴³

V projevech předních představitelů Mladého Národního sjednocení se opakovaly dva motívy – boj proti Henleinovi a bolševismu. Právě v tomto bychom, společně s pořadatelskou službou, měli hledat smysl Šedé legie. Uvažovat v rovně polovojenské jednotky dle vzoru SA, která by mohla v síle dvou stovek mužů svrhnout vládnoucí režim, je naprosto iluzorní. Stanovy této vyhraněně nacionální organizace obsahovaly zákaz přijímání neslovanských uchazečů, kdy oba rodiče nebyli Slované.⁴⁴⁴ Výjimku tvořily jednotlivé případy. Ty měly být posuzovány individuálně. V Československé národní demokracii se nacházel latentní antisemitismus vždy (to ostatně ve většině společnosti tehdejší ČSR). Vyznání bylo ve straně považováno za věc výlučně soukromou. Židovské problematice se oficiální orgány strany raději vyhýbaly. Mladé Národní sjednocení a s ním i Šedá legie si mohly dovolit postoje vyhraněnější. V MNSj se v dubnu objevily a prodávaly nálepky s textem: „*Nekupujte u židů.*“ Podstata kritiky českých Židů vycházela z některých stereotypů (především co se týče peněz) a rozšířeného přesvědčení, že nepracují pro blaho a jednotu republiky. Čeští Židé často mluvili německy a již jen z toho se mohlo zdát, že mají blíže k německé menšině, než k národu českému. Kritika mladých vycházela u většiny členů z hledisek nacionálních, nikoliv rasistických – xenofobních. Další nežádoucí skupinu pro Mladé Národní sjednocení představo-

442 *Rudé právo* 4. června 1936. srov. NA, PP 1931–1940, P85/55, č. j. 14835 pr., Policejní šetření podané 18. června 1936.

443 NA, F. X. Hodáč, karton č. 192, Národní sdružení odborové 1936, Dopis říšského náčelníka z 24. července 1936.

444 Tato instrukce vyšla rozkazem vedením kraje Praha A. Ve stanovách Šedé legie se nenacházela. NA, PP 1931–1940, P85/55–62, č. j. 8533 pr. ai 36, Hlášení o Šedé legii podané 8. dubna 1936. srov. NA, PP 1931–1940, P85/55, Stanovy Šedé legie.

vali zednáři. Vypjatější forma útoků patřila po většinou k jedincům s fašistickou, frontistickou nebo případně ligistickou minulostí.

Říšský náčelník Mladého Národního sjednocení Jaromír Lukavský patřil ke spojencům F. X. Hodáče. Ten mu svědčil v roce 1934 na svatbě. Největší organizaci Mladého Národního sjednocení představoval Pražský kraj, který se dělil na dva kraje A a B. Právě soupeření těchto krajů vystupňovalo již tak rozdělenou situaci uvnitř Národního sjednocení. Lukavský měl rozhodující vliv na kraj Praha A, kde zastával náčelnickou funkci Jaroslav Klíma. Další Lukavského mocenskou složku v mládeži představoval pořadatelský sbor Šedé legie. Kraji Praha B vládl „železný náčelník“ Antonín Hübschmann. Protektorem a zvoleným poslancem tohoto kraje se stal Jiří Stříbrný (po rezignaci na poslanecký mandát oficiálně jeho místo převzal Karel Kut), který si zde vytvářel mocenskou základnu. Hübschmannův kraj se stal díky počtu členů jednou z nejsilnějších organizačních složek v zemi. Později se ligistům podařilo pod svůj vliv získat i další organizaci – Studentské Národní sjednocení.

Ještě před červnovou schůzkou u Jiřího Stříbrného začal v Mladém Národním sjednocení rozkladnou činnost Antonín Hübschmann. Ten si 11. května 1936 založil podle vzoru Prahy A svoji vlastní Šedou legii pro Prahu B. Na to reagovali členové (důstojníci) Šedé legie zásadně odmítavě. Na svém srazu Hübschmannovo jednání tvrdě odsoudili a v rezoluci požádali říšské vedení MNSj o rozpuštění pořadatelského sboru pro Prahu.⁴⁴⁵ V případě neuposlechnutí požadovali Hübschmannovo vyloučení. Ten tyto požadavky odmítl a mezi ním a Antonínem Nemravou se rychle rozhořel konflikt. Za Hübschmanna se postavil protektor Prahy B Karel Kut a ligistický redaktor Karel Werner. Antonín Nemrava a jeho Šedá legie se dostala v polovině května do ostrého sporu s Karlem Wernerem a jeho redakcí v *Poledním listě*. Ta také redigovala periodikum MNSj *Polnice volá*. Redakce *Poledního listu* neuveřejnila (hlídku) schůzi v Suchdole. Pořadatelský sbor se tam nedostavil a schůze skončila nehezkou rvačkou s komunisty. Šedá legie striktně používala ve vztahu k této události termín „masakr“.

Ve dnech 20. a 21. června zasedala Říšská rada krajů Mladého Národního sjednocení.⁴⁴⁶ Jaromír Lukavský přede všemi odsoudil rozkolnickou činnost Antonína Hübschmanna a odmítnul jím vytvářené rozbroje. Lukavský dále také řekl jednu důležitou větu, která znamenala vzkaz ústřednímu vedení Národního sjednocení, kde se začalo ukazovat, že má Jiří Stříbrný navrch: „*Spolupráce se starými pány – prohlásil řečník – vážne, a proto budeme muset zatím pracovati na vlastní pěst.*“ Dělení MNSj jako celé strany se začalo projevovat i v individuálně poskytnutých subvencích. Hodáč s Knebortem ochotně poskytli příspěvek pro tábor mladých, kdežto

445 NA, PP, 1931–1940, P85/55–62, č. j. 12242 pr. Ai 36, Důvěrná zpráva z 18. května 1936.

446 NA, PP, 1931–1940, P85/55, č. j. 15377 pr. ai 36, Říšská rada krajů Mladého nár. sjednocení dne 20. a 21. 6. 1936.

ostatní oslovení, především ligisté, odmítli. Lukavský ve svém kritickém exposé ještě zmínil i špatnou spolupráci s *Poledním listem*. Přítomný Hübschmann reagoval tím, že znemožní-li se mu jeho práce, odejde a bude svoji radikální politiku provozovat jinde. Jelikož patřil do Stříbrného frakce ve straně, tak říšskému vedení Mladého Národního sjednocení vytkl přísluhování vedoucím činitelům ve straně (narážel tím na Hodáče).

Po letních prázdninách, kdy oba znepřátelené tábory proti sobě zřetelně stály a bylo jasné, kdo koho reprezentuje, se začal zdánlivě objevovat v Mladém Národním sjednocení směr třetí. Mezi mladými se začala hojně rozšiřovat tzv. *modrá revue* s podpisem Akčního výboru mládeže. Šlo o letáky na modrém podkladu, které se kriticky vymezovaly vůči „starým pánům ve straně“ a říšskému vedení MNSj. Propagované názory opatrně souzněly s těmi ligistickými. Důvěrná zpráva předaná policejnímu prezidiu označovala za původce této akce ligistického poslance Antonína Chmelíka.⁴⁴⁷ Zároveň bylo upozorněno na ligistické ambice rozštěpit stranu. Sám Chmelík se nacházel v opozici vůči stranickému vedení. Příčina pramenila v jeho nenaplněných ambicích a stále osobní nespokojenosti.

Oba znepřátelené směry mladých proti sobě brzy začaly vystupovat a potírat se. Nebylo náhodou, že se na schůzích Hübschmannovy frakce objevovali především ligističtí řečníci a na schůzích Lukavského směru spíše řečníci národnědemokratičtí (Hodáčova křídla). Vzájemný spor mezi nimi vygradoval v polovině října (17.–18.) dvoudenním zasedáním Říšské rady krajských náčelníků. Během něj Jaromír Lukavský na svoji osobu fakticky přebral veškerou moc nad Mladým Národním sjednocením.⁴⁴⁸ Krajský náčelník kraje Praha B Antonín Hübschmann byl na šest měsíců podmíněčně suspendován ze své funkce pro hrubé porušení organizační kázně. Spolu s ním se šestiměsíční pozastavení funkce týkalo i redaktora Karla Wernera, který vykonával funkci v předsednictvu Mladého Národního sjednocení. Oba se nesměli po uvedenou dobu účastnit srazů MNSj, nebo činit jakékoliv veřejné projevy z titulů svých funkcí. V případě neuposlechnutí jim hrozilo okamžité zbavení funkcí – tzn. vyloučení. Říšská rada krajů vybavila svého náčelníka Jaromíra Lukavského plnou mocí. Fakticky tak mohl samostatně rozhodovat o všech záležitostech Mladého Národního sjednocení. Ten za účelem oslabení ligistické opozice nechal takticky změnit stávající dělení pražských krajů. Stávající vedení obou krajů Praha A a Praha B bylo formálně rozpuštěno. Pokud by se Hübschmann teoreticky po svém trestu domáhal zpátky své funkce, tak mu nemohla být ani navrácena. Nově vznikly v Praze kraje tři i se jmenovanými náčelníky: Velká Praha (Jaroslav Borkovec), Praha A – venkov (Jiří Krupička) a Praha B – venkov (Jan Makarius). Hübschmannovu ligistickému křídlu zbývala jediná varianta, pokud

447 NA, PP, 1931–1940, P85/55/I, Důvěrná zpráva ze 17. října 1936.

448 NA, PP, 1931–1940, P85/55/I, č. j. 374/36 org. – dův., Rezoluce Pořadatelský sbor Mladého Národního Sjednocení – Šedá legie Hlavní stan z 18. října 1936.

nechtělo kapitulovat a odejít – odmítnout závěry krajské rady a říšského náčelníka Jaromíra Lukavského.

Všechny důvody suspendace Antonína Hübschmanna prezentoval o dva dny později Jaroslav Borkovec na zasedání náčelníků Šedé legie a členů MNSj: „(*Hübschmann*)...vyvolával stále rozpory a zmatek mezi funkcionáři a členstvem, neuznával rozkazy říšského vedení, kterým se též nechtěl podrobiti, zakazoval členstvu účast na srazech konaných krajem Praha A a poškozoval nepravdivými zprávami hnutí. Dále nabádal náčelníka tábora v Čáslavi, aby odmítal politickou linii Dr. Hodáč a připustil, aby v průvodě šedých košil při manifestaci v Čáslavi šel člen vedení, o němž dobře věděl, že jest několikrátě trestaným lupičem pokladen. Redaktor Werner dopustil se pak porušení kázně tím, že na srazu náčelníka kraje Praha B...prohlásil, že vypracoval plán na svržení vedení MNS...kromě toho se mu klade za vinu, že vynášel důvěrné záležitosti z říšského vedení a dodával je nepřátelským politickým stranám, že nabádal funkcionáře a členstvo k neposlušnosti vůči říšskému vedení...“⁴⁴⁹ Obvinění padlo značné množství, ale minimálně v Hübschmannově případě měla reálný základ. Když vezmeme v potaz schůzku u Stříbrného z prvního června, kde padly pokyny směřující k ovládnutí strany, tak zřetelně vidíme, že druhá frakce mocensky zasáhla vůči první, která se snažila ovládnout celou politickou stranu (i s mládeží). Lukavský se ve svém postupu dopustil riskantního, vážného a krajně autoritativního kroku, když veškeré vedení v Mladém Národním sjednocení svrhnul na svoji osobu. To chtěla v konečném důsledku učinit také ligistická část, ale ta se držela původních propozic. Ligisté chtěli uchopit moc až na stranickém sjezdu, který měli vyvolat neustálými nepokoji.

Karlu Wernerovi se vyčítalo separátní jednání, kdy měl okolo své osoby soustřeďovat náčelníky MNSj s ligistickou minulostí. Spolu s nimi měl vyvíjet samostatnou činnost. Důvěrná zpráva, která se dostala na stůl policejnímu prezidentu, uváděla, že Karel Werner otevřeně uvažoval o odtržení ligistické mládeže od Národního sjednocení.⁴⁵⁰ Werner měl v podobných intencích působit i na Jaromíra Lukavského, ale ten ho měl odmítnout. Hübschmannovi s Wernerovem oponenti také vytýkali levicovější charakter – tzv. nacionální bolševismus. Zajímavá a důležitá byla kritika jejich ligistického záporného poměru vůči židům. Národní demokraté a jejich mládež patřili v tomto směru názorově k liberálním. Trochu paradoxní, a snad i kuriózní, ovšem bylo, když na svých schůzích řečníci Lukavského směru vyhlášovali nesmiřitelný boj židům a mysleli tím své ligistické odpůrce ve vedení Národního sjednocení a jeho mládeži. Termín „žid“ a boj proti nim vycházel z pejorativní podstaty, nikoliv z xenofobní.

449 NA, PP, 1931–1940, P85/55/I., č. j. 22792/pres., Hlášení Mladé Národní Sjednocení podané 26. října 1936.

450 NA, Prezidium zemského úřadu (PZÚ), karton č. 763, složka 207–763–5, sign. 8/1/68/59, Důvěrná zpráva ze 4. prosince 1936.

Suspendovaný Hübschmann s Wernerem reagovali dopisem adresovaným říšskému náčelníku Mladého Národního sjednocení Lukavskému.⁴⁵¹ Dopis zároveň předali k dispozici redakci národně socialistického *Českého slova*. Ligisté obvinili mládežnické periodikum *Polnice volá* z toho, že dělá reklamu F. X. Hodáčovi. Ten v ní měl podle nich praktikovat cenzuru. Karel Werner navíc obvinil vedení MNSJ z financování židy a českými Němci. V pozůstalosti F. X. Hodáče se nachází koncept prohlášení (projevu), který reagoval na výše uvedené události v mládeži Národního sjednocení.⁴⁵² Hodáč společně s říšskou radou krajů schválil Lukavského postup s okamžitou právní účinností. Dále společně žádali změnu všech opatření, které užší předsednictvo NSJ provedlo vůči Lukavského Mladému Národnímu sjednocení. Argumentovali tím, že se mělo jednat o nedemokratický postup, který neschválilo širší předsednictvo strany.

Spor mezi mladými na sebe strhával většinu pozornosti. Boj uvnitř politické strany nebyl tak viditelný, ale obě strany o jeho nevyhnutelnosti věděly od samého počátku Národního sjednocení. F. X. Hodáč měl dobrý poměr s Národním sdružením, a tak nebylo překvapivé, když jej ústřední výbor Národního sdružení informoval o schůzce se zástupci Národního sjednocení (V. Horák, F. Ježek, F. Matoušek a J. Stříbrný). Odborářům byl předán předsedou strany Kramářem vydaný zákaz mluvit o Hodáčovi na krajském záříjovém manifestačním sjezdu v Moravské Ostravě.⁴⁵³ Jak již bylo zmíněno, ligisté jako Antonín Hübschmann zakazovali na výjezdech do místních organizací mluvit o F. X. Hodáčovi. Nešlo tedy o činnost ojedinělou. Stříbrného důvěrník František Schwarz se dlouhodobě soustředil na zvyšování nevraživosti Karla Kramáře vůči F. X. Hodáčovi. Získat Kramáře na svoji stranu znamenalo viditelnou, byť spíše formální výhodu. V říjnu, po Lukavského autoritativním převratu, vyzval František Schwarz velmi servilním dopisem předsedu strany, aby všechny rozvraceče z vedení Mladého Národního sjednocení ze strany vyloučil.⁴⁵⁴ Apeloval na Kramářovu autoritu, ego a žádal jej, aby Hodáče vyloučil a ze strany: *„Dovoluji si Vás, pane předsedo, upozorniti, že tyto dni /již jen dni!/ jsou poslední, kdy možno Národní sjednocení ještě zachrániti. Pravím doslova zachrániti, neboť jinak za krátko se úplně rozpadne. Zachrániti je může jen rázný čin, po kterém tak dlouho marně volám. Vaše zdraví nedovoluje, abyste se nyní účastnil nějakých schůzí, to by byla sebevražda...Proto troám, jest jediné východisko: abyste napsal prostě Dr. Hodáčovi list, který by byl ihned otištěn, v němž byste se dovolal své odpovědnosti za dílo, které jste vytvořil a za své moci vůdce hnutí byste postavil Dr. Hodáče mimo řady Národního sjednocení. Další opatření byste již mohl ponechati předsednictvu a svým*

451 NA, PP, 1931–1940, P85/55/I., č. j. 22537 pr., Hlášení o Mladém Národním sjednocení podané dne 2. listopadu 1936.

452 NA, F. X. Hodáč, karton č. 178, Materiály NS 1934–35, Rukopisné poznámky psané perem.

453 Tamtéž, Dopis Ústředního sekretariátu Národního sdružení z 10. září 1936.

454 ANM, Karel Kramář, karton č. 49, Korespondence s Františkem Schwarzem, Dopis z 20. října 1936.

zástupcům, protože k tomu by již nebylo třeba Vaší autority a tedy také Vaší přítomnosti.“ Schwarz ve svém dopise žádal Kramáře, aby autoritativně vyhodil Hodáče ze strany a přitom se jim nepletl do vedení strany (užšího předsednictva), kde měl směr Jiřího Stříbrného většinu. Karel Kramář prozatím Schwarzovým žádostem a intrikám odolal.

5.4 Spory o vylučování

Dění uvnitř Mladého Národního sjednocení vyvolalo prudkou reakci ve vedení Národního sjednocení. Forma počínání Jaromíra Lukavského se nezdála vhodnou ani národně demokratickým straníkům. Ti často lpěli na demokratických pořádcích. Frakce Jiřího Stříbrného tak získala v ústředním vedení strany znatelné navrch. Ještě před formální schůzí Ústředního výkonného výboru NSj, který zasedal 15. listopadu, se sešlo předsednictvo Národního sjednocení⁴⁵⁵. Schůzi řídil Jiří Stříbrný z pověření Karla Kramáře. Předsednictvo přijalo názor, že rada krajských náčelníků společně s říšským vedením Mladého Národního sjednocení jednala proti organizačním směrnicím MNSj. Zejména odmítali zavedení vůdcovského principu, které považovali za hrubé porušení demokracie. S tímto účelovým tvrzením souhlasil i Karel Kramář. Jen připomeňme, že termín vůdce (často titulovaní jak Hodáč, tak Stříbrný) patřilo od založení Národního sjednocení k nejméně používaným slovům zejména v mládeži. Předsednictvo NSj zrušilo rozhodnutí říšského vedení Mladého Národního sjednocení z poloviny října. Odmítlo diktaturu říšského náčelníka a všechna rozhodnutí, která byla učiněna. Tím pádem se mohli Antonín Hübschmann a Karel Werner opět ujmout svých funkcí, které jim byly pozastaveny. Říšskému vedení MNSj byla uložena osmidenní lhůta, aby uposlechlo a provedlo požadované příkazy. Padla formální pohrůžka, že v případě odmítnutí bude říšské vedení MNSj rozpuštěno. Jiří Stříbrný a jeho ligisté s touto variantou již počítali, protože podnikli kroky k vytvoření přípravného výboru, který by převzal vedení nad Mladým Národním sjednocením do konání nového sjezdu.

19. listopadu 1936 se konala v Kramářově pražské vile schůze předsednictva Národního sjednocení.⁴⁵⁶ Záměrem bylo urovnat spory uvnitř Mladého Národního sjednocení a vyřešit poměr této složky ke straně. Smírné urovnání sporů, kde by obě znesvářené strany učinily kompromisy, se nekonalo. Je otázkou, jestli o tuto variantu vůbec někdo kromě Karla Kramáře a straníků stojících mimo dění stál. Předsednictvo Národního sjednocení rozhodlo s okamžitou platností o rozpuštění vedení Mladého Národního sjednocení, prozatím na přechodnou dobu. Správu nad MNSj převzala komise složená ze třinácti straníků. Ti měli vypracovat návrh

455 PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999. s. 191.

456 NA, PZÚ, karton č. 763, složka 207–763–5, sign. 8/1/68/59, Důvěrná zpráva ze 4. prosince 1936.

změny v organizačním řádu, který by více vyhovoval potřebám jednoty strany. Šlo tedy o vypracování návrhu, který by více podřídil rozbouřenou a samostatnou mládež mateřské politické straně. Členové Národního sjednocení a její mládeže byli vyzoomění o přijatých závěrech oběžníkem *Korespondence Národního Sjednocení*.

Jaromír Lukavský svolal již na 21. listopad do sekretariátu v paláci Národ schůzi říšského vedení Mladého Národního sjednocení. Té se účastnil i Antonín Hübschmann. Lukavský rázně odmítl závěry předsednictva Národního sjednocení, zejména Františkem Schwarzem prosazenou třináctičlennou správu nad Mladým národním sjednocením.⁴⁵⁷ Ta se sestávala povětšinou z ligistů, mezi kterými figurovali i Hübschmann, Kut a Werner. Bez svého vědomí se v ní měl oficiálně nacházet i Jaromír Lukavský. Spor dvou znesvářených lídrů na schůzi vygradoval záhy. Po úvodním výkladu říšského předsedy odmítl Antonín Hübschmann maření své práce. Hájl se tím, že se měl starat pouze o to, aby mládežnické hnutí rostlo. Mladé Národní sjednocení se dlouhodobě snažilo o určitou formu navazování styků a společného postupu s jejími protějšky z jiných občanských stran – lidovci, agrárníky a fašisty. Problém tkvěl v tom, že Hübschmann se spojoval s tzv. opozičními fašisty, které dokonce jmenoval za funkcionáře MNSj. Ti zastávali protistátní názory, často s násilnými výstupy. Po vykázání Hübschmanna ze schůze Lukavský před přítomnými členy prohlásil, že se vedení strany dostalo do rukou ligistů a Karel Kramář zakázal svým důvěrníkům veškerou práci pro stranu, dokud v ní budou trvat nepokoje.⁴⁵⁸ Dále uvedl, že tohoto příkazu neuposlechl František Ježek, který se měl stýkat s ligisty pouze „na oko“ a o všem měl informovat Kramáře. Jaromír Lukavský odmítl příkazy předsednictva Národního sjednocení, které jemu a jeho stoupcům zakázalo konání srazů podle nově rozděleného krajského klíče v Praze. Předseda MNSj tvrdil, že vůdce strany plně schválil postup členů bývalého kraje Praha A – tedy jejich postup. Na to se do schůze nečekaně dostavil poslanec Karel Kut a strhla se opět velmi prudká debata. Kut, jako všichni ligističtí opoziční, mohl dobře využívat proti Lukavskému jeho autoritativní kroky a obviňovat ho, že se chystá se svojí frakcí vystoupit ze strany. V podobném duchu vystupovali ligisté také vůči F. X. Hodáčovi. Na to Jaromír Lukavský připomněl Karlu Kutovi, že se více než o věci mládeže staral o poslanecké požitky. Následně mu dokladoval, že pokud se někdy stal konflikt s policií, tak ho vždy měl na svědomí Hübschmannův ligistický kraj Praha B. Po skončení schůze se trojice předáků MNSj vydala o všem referovat Karla Kramáře do jeho vily.

Vedením strany zakázaný sraz krajů Velká Praha a Praha A – venkov se konal i za účasti několika členů z bývalého Hübschmannova kraje. Náčelník Velké Prahy Jaroslav Borkovec všem oficiálně sdělil, že se Mladé Národní sjednocení rozdělilo

457 NA, PP, 1931–1940, P85/55/I., Důvěrná zpráva z 23. listopadu 1936 o schůzi dočasného vedení MNSj v paláci Národ konané 21. listopadu.

458 Tamtéž, Důvěrná zpráva z 22. listopadu 1936 o srazu říšské rady náčelníků MNSj v paláci Národ konané 21. listopadu.

a přečetl rezoluci adresovanou ústřednímu vedení strany. V ní odmítl vedením strany prováděnou politiku a fakticky vypověděl jakoukoliv poslušnost.⁴⁵⁹

O pár dní později, prvního prosince 1936, se za předsednictví Jiřího Stříbrného opět sešlo užší ústřední vedení Národního sjednocení. Schůzka se konala v paláci Národ a reagovala na odbojné dění uvnitř MNSj. Říšským náčelníkem Mladého Národního sjednocení se z pověření ÚV Národního sjednocení stal poslanec Karel Kut a jeho místonáčelníkem Antonín Hübschmann. Kroky učiněné Jaromírem Lukavským byly brány jako neplatné a ligistická část opět trvala na starém dvoukrajovém dělení Prahy u své mládeže. Užší předsednictvo Národního sjednocení zároveň zaštitilo své závěry souhlasem Karla Kramáře. Nově ustanovené vedení Mladého Národního sjednocení zůstalo v paláci Národ. Lukavského směr MNSj si zřídil svůj sekretariát ve velmi blízké pasáži Národní politiky.

Následujícího dne, 2. prosince 1936, svolalo bývalé vedení kraje Praha A důvěrnou schůzi funkcionářů MNSj do restaurace Měšťanská beseda na Praze II. Účastnilo se jí 360 osob za předsednictví Jaromíra Lukavského.⁴⁶⁰ Ten za (odvolané) vedení Mladého Národního sjednocení prohlásil, že si nikým nenechá nic diktovat a uvedl, že nepřijal funkci ve správní komisi, protože by to znamenalo porušení disciplíny v hnutí. Naopak obvinil ligistický Hübschmannův směr, že se neřídil usneseními vydanými říšskou radou. Jaromír Lukavský následně deklaroval, že se jako zvolený říšský náčelník úplně podrobil vůdci strany Kramářovi. Zároveň s tím přiznal, že neuposlechl příkazy užšího vedení strany, kterému předsedal místopředseda strany Jiří Stříbrný. Svůj postup odůvodnil valným (sjednocovacím) sjezdem, kde byl řádně zvolen a dodal: „*Měli jsme jen dvě cesty na vybranou, totiž buď podrobili se užšímu vedení, které nám náležitě ani nevyložilo co s námi vlastně zamýšlí, nebo býtí vedoucími ve straně a nečinně přihlížeti k tomu, jak je členstvo klamáno. Nemůžeme voliti ani jednu, ani druhou z těchto cest, nýbrž naší povinností jest setrvati boji za to, co bylo ustaveno dne 3. března 1935... Vedení strany ukázalo, že je neschopné a právě proto jest strana ve velkém nebezpečí rozpadnutí... Do vedení starých se nemísíme a mísiti nebudeme, ale také nestrpíme, aby se oni mísili do našich věcí. Dosavadního šarlatánství máme dost a bijeme se jen za pravdu a za naše práva mladých... proto osobicky musí dolů a z toho důvodu, chlapci, musíte se postarati o to, aby ti lidé, kteří mezi námi působí rozkol zmizeli.*“ Na schůzi promluvil a vyjádřilo podporu i několik národně demokratických poslanců. Karel Domin uvedl přesvědčení, že Karel Kramář nebyl o skutečném stavu věcí objektivně informován, a tím pádem vznikl prostor pro postup užšího vedení strany, které ovládali ligisté. Ve stejném duchu promluvil Vilém Knebort a Jan Sedláček, kteří vyzývali k jednotě a pevnosti. Ladislav Rašín oznámil, že minulý den vystoupil na schůzi užšího předsednictva strany.

459 NA, PP, 1931–1940, P85/55/I., Důvěrná zpráva z 27. listopadu 1936 o pracovním srazu MNSj v paláci Národ konané 26. listopadu.

460 NA, PZÚ, karton č. 763, složka 207–763–5, sign. 8/1/68/59, Důvěrná zpráva ze 4. prosince 1936.

Na ní v podstatě obvinil ligisty, že zneužili Karla Kramáře: *„Jako člen předsednictva strany Vám zde oznamuji, že jsem první, který neschvaluje to, co učinil včera užší výbor strany, který ustanovil říšským náčelníkem M.N.S. poslance Karla Kuta, místonáčelníkem Dr. Hübschmanna, jednatelem Makariuse...neboť v něm zasedala většina příslušníků Národní Ligy a tito to byli, kteří ihned důvěrnou korespondencí uvědomovali příslušníky strany o suspensi vedení v M.N.S. Já sám se bouřím proti těmto funkcionářům. Nechci nikomu křivditi, a raději ukřivdím sobě a Vám, musím-li tak učiniti, než těm ctihodným kmetům, kteří nám stojí v čele...Stalo se, že i já jsem byl takovým suspendovaným funkcionářem, jako je dnes Dr. Lukavský a také jsem nevzal suspensi na vědomí, bojoval jsem dále a vyhráli jsme právě my, kteří jsme tehdy za Drem. Lukavským stáli. Za novým říšským vedením M.N.S. nebude mládež státi a proto také nebude mít úspěchu. Měli jsme velkou víru ve slova Dra. Kramáře a nikdy by nás nenapadlo, že by byl schopen udělati to, co nám jest předkládáno jako jeho vůle. Nyní jsme se ale přesvědčili, že byl prostě donucen ‚ctihodnými pracanty‘, kteří mají strach o příjem, který jim plyne z jejich postavení v předsednictvu. Já nejsem řečníkem, jako kolega poslanec Schwarz, ale za to jsem člověk, který má srdce, ve všem s Vámi cítí a bude v předsednictvu strany vždy státi za Vašimi požadavky.“*⁴⁶¹ Na závěr schůze promluvil Jaroslav Borkovec a povzbudil členy před ligistickou agitací, která se zaštiťovala souhlasem (podpisem) Karla Kramáře. Podle Borkovce měl být vůdce strany jednoduše zmanipulován.

Nabízí se otázka, co se vlastně stalo s národními demokraty ve vedení strany, když nezabránili suspendaci jejich části MNSj. Odpověď je více rozvrstvena. Autoritativní kroky Jaromíra Lukavského starší členy národní demokracie, kteří lpěli na demokratismu, nemile překvapily a odmítali je. Mezi ně patřil například Vojtěch Horák nebo František Ježek. Ten zatím vyčkával a otevřeně nevystupoval. Jiní národní deokraté nevycházeli dobře s F. X. Hodáčem a považovali právě jeho za největšího nepřítele strany. Další straníky jednoduše přesvědčil ligistický směr, který měl velký vliv na Kramáře. Nově se tak mezi největší kritiky F. X. Hodáče z řad národních demokratů zařadili senátoři Josef Matoušek a Josef Havlín. Vůči ligistickému směru se k F. X. Hodáčovi začali přidávat paradoxně jeho bývalí opONENTI ze skupiny Národní myšlenky a několik nových poslanců. Nicméně ústřední vedení Národního sjednocení ovládala ligistická skupina Jiřího Stříbrného. Z hlediska národní demokracie a jejich představitelů se ukázala důležitou schůze říšského vedení MNSj konaná 7. prosince 1936 v restauraci Axa. Jednalo se o schůzi MNSj směru Jaromíra Lukavského, které se zúčastnili také poslanci Ladislav Rašín, František Schwarz a generální tajemník Vojtěch Horák. Předseda mladých Jaromíra Lukavský nejprve prohlásil očekávané – bude stát i nadále proti starým (myšleno směr Stříbrného) a důsledně trvat na suspendaci Hübschmanna s Wer-

⁴⁶¹ NA, PZÚ, karton č. 763, složka 207–763–5, sign. 8/1/68/59, Důvěrná zpráva ze 4. prosince 1936.

nerem.⁴⁶² Ve své řeči se vrátil k ustavujícímu sjezdu konaném v březnu 1935, kdy oni dva a ani Karel Kut neměli být řádně zvoleni, a proto nabídl konání nového valného sjezdu Mladého Národního sjednocení. Po tomto úvodním prohlášení, snad i trochu pro forma, přišel Jaromír Lukavský s přímým obviněním ligistů: generálního tajemníka Hýbla, Schwarze, Wernera a Hübschmanna obžaloval z vydávání a rozšiřování *modré korespondence*. Ta vyzývala k rozvratné činnosti v mládeži, jako v podstatě v celém hnutí. Svá tvrzení podepřel důkazným materiálem a prohlásil, že bude požadovat vyloučení také přítomného poslance Františka Schwarze. Ten reagoval pouze sprostými invektivami a Vojtěch Horák ho raději vyvedl ze sálu. Právě u Horáka a dalších národních demokratů se díky této schůzi podařilo Jaromíru Lukavskému obhájit a legitimizovat svůj postup. I v problematice méně orientovaným, nebo váhajícím muselo být v tuto chvíli jasné, že se Národní sjednocení štěpí a bude nutné se k jednomu ze soupeřících směrů přidat.

Lukavského skupina se soustředila na ovládnutí jednotlivých táborů MNSj, kde zaváděla tříčlenná vedoucí direktoria. Na 12. a 13. prosince již byl naplánován sraz všech náčelníků krajů s tím, že se uskuteční nové volby do celého vedení MNSj. Na tomto srazu zasedala organizační komise Mladého Národního sjednocení, která navrhla nový organizační řád. Předložené návrhy vyznívaly velmi bojovně a předpokládaly rozštěpení politické strany Národního sjednocení. Podle navrženého mělo být Mladé Národní sjednocení stále stranickou složkou, ale již nezávislou na vedení strany.⁴⁶³ Zároveň měl na MNSj dohlížet protektorský sbor z členů stranického vedení strany ve složení: F. X. Hodáč a poslanci K. Domin, V. Knebort, F. Novotný, L. Rašín a J. Sedláček. Vedením nad MNSj a osobou k udělení rozkazů se byl pověřen stávající říšský předseda Jaromír Lukavský. Jaroslav Borkovec se stal jeho zástupcem. Tuto dvojici ve vedoucím sboru mělo doplnit osm zástupců z jednotlivých krajů.

Ze sporu uvnitř MNSj, který proti sobě vedly dvě frakce, se již stal otevřený spor v celém hnutí. Jak se říká, „začaly se tříbit kádry,“ protože již nebylo na co čekat. Na schůzích znesvářené mládeže se začali objevovat hlavní protagonisté sporu v Národním sjednocení – F. X. Hodáč a Jiří Stříbrný. Ligistická mládež vedená Karlem Kutem se sešla 18. prosince v hotelu Tichý. Tam si zvolila své náčelníky pražských krajů podle starého vzoru Praha A (Josef Pokluda) a Praha B (Antonín Hübschmann). Schůze se konala v pompézním duchu za účasti vlajek a pod patronací Jiřího Stříbrného. Dostavili se i Josef Matoušek a Anna Vetterová-Bečvářová, kteří ligistický směr podpořili. Přítomný Josef Havlín již na F. X. Hodáče otevřeně

462 NA, PP, 1931–1940, P85/55/I, Důvěrná zpráva z 8. prosince 1936 O schůze říšského vedení strany Mladého Národního směru konané 7. prosince 1936.

463 NA, PP, 1931–1940, P85/55/I, Důvěrná zpráva o zasedání organizační komise býv. kraje A (opozice) MNSj 12. prosince 1936 v Praze.

srov. NA, PP 1931–1940, P85/55/I, Důvěrná zpráva z 14. prosince 1936 o zasedání organizační komise „býv. kraje A“ dne 12. a 13. 12. 1936 v restauraci Vys. domu, Praha III.

útočil a Karel Werner, zaštitiv se autoritou Karla Kramáře, vyzval k vylučování opozičníků z Národního sjednocení.⁴⁶⁴ Kramář si přál klidné urovnání sporů ve straně a odmítal násilné vylučování. Problém tkvěl ale v tom, že se s osobou nemocného, nedostatečně informovaného a již v pokročilém věku (76 let) chřadnoucího lídra značně manipulovalo. Jeho jménem se zaštiťovala řada osob. To platilo zejména pro ligisty, kteří ho v celém sporu nejednou využili, ale spíše zneužili.

F. X. Hodáč se během léta a podzimu 1936 ve svých veřejných projevech věnoval spíše otázkám státním a hospodářským. Od témat jako poměry ve straně nebo v její mládeži si držel zřetelný distanc a raději do nich veřejně příliš nevstupoval. Lukavského MNSj bylo vedením strany označováno jako opoziční skupina. To přejaly i zprávy policejního ředitelství. Na schůzi opoziční (Lukavského) skupiny MNSj proklamoval 19. prosince Jaroslav Borkovec vůči vedení strany autonomii a uvedl, že vyjma příkazů Karla Kramáře, nebudou jiné respektovat.⁴⁶⁵ Promluvili zde také politici zařazení do národně demokratického tábora. F. X. Hodáč otevřeně a tvrdě kritizoval vedoucí aparát Národního sjednocení, který mělo ovládnout několik lidí, kteří se chovají diktátorsky. Paradoxem bylo, že obvinění z diktátorských metod používala jedna strana vůči druhé po celý čas sporu. Hodáč odmítl pomluvy, které o něm šířili jeho oponenti v hotelu Tichý (snaha o diktaturu a finanční dotace vybraným straníkům). Po něm promluvili a zároveň podpořili Lukavského mládež Karel Domin, Vlastimil Klíma, Vilém Knebort a Ladislav Rašín.

V prosinci 1936 se několikrát konala schůze užšího předsednictva Národního sjednocení, kde byl Jaromír Lukavský opakovaně vyzýván, aby se podřídil novému (ligistickému) říšskému vedení MNSj. Ten to ale odmítal. Lukavského frakce se ukázala na jednoduché potlačení až příliš silnou. Navíc získávala postupně větší a větší podporu. Užšímu předsednictvu NSj se nepodařilo na svoji stranu získat klub poslanců Národního sjednocení. Na zásah Viléma Kneborta s Ladislavem Rašínem se poslanecký klub odmítl v tomto sporu vůči tzv. opozičnímu MNSj angažovat. Členové poslaneckého klubu naopak za Jaromíra Lukavského intervenovali. Poukazovali na hrozící ostudu, když bude syn jednoho z nejpřednějších pracovníků národní demokracie jen tak vyloučen. Vedení Národního sjednocení proto prodloužilo Jaromíru Lukavskému termín k nápravě a ukončení opoziční činnosti do konce ledna 1937. Pokud by se ani tehdy nepodrobil, měl být spolu se svými přívrženci vyloučen.⁴⁶⁶ Předseda strany Kramář vybízel ke smírnému řešení prostřednictvím čestného stranického soudu za předsednictví Bohumila Němce, ale mladý Lukavský žádnou žalobu nepodal. Karel Kramář se rozhodl intervenovat i u otce Jaromíra Lukavského Františka, ale jím žádaný výsledek to nepřineslo.

464 NA, PP, 1931–1940, P85/55/I, Důvěrná zpráva o důvěrné schůzi krajů A a B MNS dne 18. prosince 1936 v hotelu Tichý.

465 Tamtéž, Důvěrná zpráva o schůzi oposice MNS. (býv. kraj A) dne 19. prosince 1936 v Praze XII.

466 Tamtéž, Důvěrná zpráva z 5. ledna 1937.

V dopise adresovanému svému kolegovi z mladočeských dob se předseda strany přiznal i ze špatné informovanosti o dění v Mladém Národním sjednocení: „Znáte mé stanovisko ohledně ‚Mladých‘...vždy jsem jen chtěl, aby byli živí, nadšení, opravdu čisti a idealističtí, a tak se připravovali k té těžké úloze, která na ně čeká...Bohužel, žijeme nyní v jiném ovzduší. Mladí myslí, že oni, jak jsou, bez zkušeností, bez velikých vědomostí, převrátí svět a bohužel co nevědí, doplňují bombastem, chorobným sebevědomím a demagogií. A nich se hledí svézti různí ‚už ne mladí‘ – kteří si tak chtějí vychovat spolehlivou gardu. Ne vždy ideálními prostředky hledí si je zavázati...Bohužel, není všechno zlato, co se třpytí a v mladém sjednocení to začalo vypadati velmi podivně...Bylo mně tudíž velmi nemilé, že Váš syn se dal volit za absolutistického vůdce MNSj. To jsem přirozeně nemohl připustiti.“⁴⁶⁷ Dále přenesl vinu ve sporu mladých na Jaromíra Lukavského, proti kterému museli členové užšího předsednictva zakročit: „...jistě ne krutě, poněvadž páni předpokládali, že nové vedení zvolí za vůdce opět Vašeho syna. V tom se mylili, a tak došlo k tomu, že si páni z Prahy A a z dřívějšího vedení utvořili zvláštní, od oficiálního oddělený sekretariát, a na mně nyní je, abych věc uvedl do pořádku.“ Lukavského a Dominovy články otištěné v *Polnici* označil Karel Kramář za nechutnosti, které mu cestu zpátky příliš neulehčí. Dopis pro Františka Lukavského ukázal i na to, jak byl Karel Kramář ovlivněn Jirím Stříbrným a na to, jak se v aktuálních poměrech příliš neorientoval. Národní sjednocení bylo v hluboké krizi, nikoliv naopak, jak si jeho předseda představoval: „Strana má situaci výmínečně dobrou-ve všem jsme to vyhráli, a je hřích, rozkládati ji z důvodů, jimž každý věcný důvod chybí. Mám za svou povinnost, zrovna Vám říci, že se Stříbrný chová naprosto loajálně, že je nízkým klepem, když se říká, že chce být proti mně vůdcem-je to jen to známé: „chyťte zloděje“, a jestli se rozešel s Hodačem, pak vina není na jeho straně. Já mohu říci, že mne ještě v ničem nezklamal.“

Začátkem ledna 1937 došlo k dalšímu separatistickému kroku. Šedá legie se formálně oddělila od strany. Její působnost jako stranického pořadatelského sboru skončila a transformovala se do úředně povoleného spolku s názvem Svaz Šedé legie (oficiálně ustanoven již v prosinci). Ten měl být nepolitický a jeho úkol se sestával z předvojenské výchovy.⁴⁶⁸ Členové měli posléze zamířit do armády a posílit obranyschopnost Československé republiky, oficiální deklarace tedy nezištné a povícero formální. Tento čin znamenal další krok na cestě v procesu drobení Národního sjednocení. Tato složka, dřívější Šedá legie, se otevřeně přidala na stranu Lukavského a národních demokratů, kteří ho podporovali. Náčelníkem Svazu Šedé legie byl opět zvolen Antonín Nemrava a starostou Jaromír Lukavský. Řádným spolkovým orgánem se měla stát *Polnice volá*, která přešla k národně demokratickému směru.

467 ANM, František Ježek, karton č.: 1, složka 26, Dopis Karla Kramáře Františku Lukavskému z 3. ledna 1937.

468 NA, PP, 1931–1940, P85/55/I., Důvěrná zpráva z 6. ledna 1937 o srazu pořadatelského sboru „Šedé legie“ při Mladém Národním Sjednocení dne 6. ledna 1937 v Praze XII.

Lukavského MNSj se na Národním sjednocení, respektive od jeho užšího prezidia, stále více separovalo. Na schůzi konané 8. ledna 1937 padly podobné instrukce, kterými se ligisté řídili již od své červnové schůzky ve Stříbrného vile v Káraném. Nově byla ustanovena tzv. létající komise z padesátky vybraných funkcionářů.⁴⁶⁹ Ti měli za úkol infiltrovat organizace, kde měli ligisté většinu, a přesvědčit je pro národně demokratický program. Po získání většiny se měly okamžitě provést volby a ovládnout organizace, tedy v podstatě stejné instrukce, kterými se řídili ligisté. Mezi členy schůze se již otevřeně mluvilo o očekávaném rozpadu Národního sjednocení. Národní demokracie si přála podchytit co nejvíce organizací a členů i z pragmatických důvodů – kvůli příspěvkům.

Kutovo – Hübschmannovo Mladé Národní sjednocení otevřeně vystupovalo proti zákonodárcům a straníkům, kteří podporovali národně demokratický směr. Vlivem aktivit soupeřící národně demokratické mládeže si museli ligisté ustanovit svoje vlastní periodikum *Boj mladých*. Založili si také svůj vlastní pořadatelský sbor, který vycházel z Hübschmannova pražského kraje. Vznikla tak Šedá stráž, která měla více bojovnější zaměření.⁴⁷⁰ Její členové byli vyzýváni, aby provozovali úpolové bojové umění jiu-jitsu. Pro členy starších 21 let měly být opatřovány zbrojní pasy. V plánu bylo na začátek února svolat noční vojenské cvičení, ale to se nekonalo. Ligistická Šedá stráž byla slabší než konkurenční Svaz šedé legie. Jelikož již nemohli ligisté využívat periodikum *Polnice volá*, tak si jejich Šedá stráž založila názvem podobnou tiskovinu *Hlas polnice*. Ligističtí členové mládeže byli úkolováni, aby vůči Lukavského skupině pracovali především šířením lživých zpráv a znemožňováním jejich schůzí. Jednou z dezinformačních šířených zpráv bylo, že národně demokratický směr má plánovat vznik strany středu za účasti národní demokracie, živnostníků, lidovců a národních socialistů. O něčem takovém se nejednalo. Během zimních měsíců se podařilo ligistům na svoji stranu získat a ovládnout stranickou složku Studentského Národního sjednocení.

24. ledna 1937 se konala v sekretariátu Národního sjednocení porada ústředního vedení.⁴⁷¹ Schůze čtrnácti osob měla za cíl urovnat nesrovnalosti v celé straně. Jednání se zúčastnili přední činitelé NSj: A. Chmelík, V. Horák, A. Hübschmann, K. Kut, J. Matoušek, F. Schwarz, A. Štůla a zástupci moravskoslezské země, Plzně a Bratislavy. Generální tajemník Vojtěch Horák měl od Karla Kramáře plnou moc učinit rozhodnutí, na kterém se toto smířčí jednání dohodne. Jiří Stříbrný se jednání neúčastnil, ale zaslal dopis, ve kterém deklaroval odmítnutí jakéhokoliv

469 NA, PP, 1931–1940, P85/55/I., Důvěrná zpráva z 11. ledna 1937 o schůzi ústředního výboru Mladého Národního Sjednocení býv. kraje A, konaná dne 8. 1. 1937 ve večerních hodinách v sekretariátě paláce „Národní Politiky“ Praha II., Václavské nám.

470 Tamtéž, Důvěrná schůze MNS. /skupina oficiální, vůdce Dr. Hübschmann/, dne 19. 1. 1937 v Praze XII.

471 NA, PP, 1931–1940, P85/55/I., Důvěrná zpráva z 25. ledna 1937 o poradě členů ústředního výboru strany Národního Sjednocení, konaná dne 24. ledna 1937.

smíru. „Hodáčovce“ a jejich rozkolnou činnost označil za usvědčující a smír za nemožný. Proti Stříbrného záměrům vystoupilo několik členů schůze jako Vojtěch Horák a Alois Štůla. Poukazovali na špatný stav strany a její hrozící rozštěpení. Alois Štůla přítomné vyzýval k jednotě strany, protože se mělo volit ústřední zastupitelstvo hlavního města Prahy. Štůla zastával funkci primátorova prvního náměstka a přáli si, aby strana (on) získala post primátora pro sebe. Vůči jakémukoliv smíru ve straně vystupovali Schwarz, Hübschmann, Makarius, Matoušek a Hýbl. Alois Štůla navrhl povolání do jednání také nepřítomného F. X. Hodáče. Ten se nacházel mimo Prahu, a tak se jej dostavil zastupovat Jaromír Lukavský. Ten odmítl v čemkoliv rozhodovat bez porad se svými kolegy, a proto bylo raději další jednání odročeno na poslední lednový den. Smírné řešení se nepodařilo nalézt již ze samé podstaty – ani jedna strana o něj neměla opravdový zájem. Celý proces se dostal příliš daleko, aby jej bylo možné lehce vyřešit a zahladit.

Jaromír Lukavský se ultimátům užšího prezidia Národního sjednocení nepodřídil ani do konce ledna. Neměl k tomu důvod. Jeho pozice byla dost silná a národní demokraté stáli většinou za ním. Poslední oficiální pokus předsednictva strany o urovnání sporů se konal na schůzi 10. února 1937. Po velmi živém a energickém průběhu jednání byla pověřena organizační komise k vypracování nového organizačního řádu pro Mladé Národní sjednocení. Ten měl obsahovat věkový limit pro členy šestadvaceti let. Do nového řádu měla také být vpravena doložka o tom, že se v politických věcech musí MNSj podříditi příkazům vedení strany. Karel Kramář odmítl aktivity směru Hodáč – Lukavský a ohradil se oproti výtkám, že je předsednictvo Národního sjednocení samozvaným orgánem. Za svoji osobu odmítl, že by měl někdy podepisovat dokumenty, které by nečetl. Kramář mířil zejména na články *Polnice*, která útočila na Stříbrného směr ovládajícího vedení NSj. Předseda strany spíše jen *pro forma* pohrozil těm, kteří se nepodřídí vyloučením ze strany a dodal: „*Prosím, jestli chtějí pánové provokovati, ať jdou, nikdy jsem nikoho na světě neprosil, aby ve straně zůstal. Nemohu býti, a to říkám velmi kategoricky, nebudu předsedou strany, ve které je organizačním řádem dovoleno tvořiti druhou stranu. Jsem ochoten pracovati, udělati všechno pro stranu, ale stále urovnávati jen osobní spory a důsledky jejich, k tomu nejsem.*“⁴⁷² Jaromíra Lukavského a jeho věrné vyloučení nepotkalo ani tentokrát. Uvedené návrhy, zejména snížení věkové hranice v Mladém Národním sjednocení, vyvolalo u Lukavského skupiny velkou nevoli a i tyto záměry vedení byly odmítnuty.

Do probíhajícího sporu vstoupily krajské organizace, které se většinou postavily za národně demokratický směr v Národním sjednocení. 23. ledna 1937 se sešli zástupci českých a moravskoslezských organizací Národního sjednocení. Byli to ti, kteří vypracovali protestní memorandum vůči stávajícím poměrům ve straně. Nebylo náhodou, že podepsaní předsedové krajských výkonných výborů měli již

472 PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999. s. 194.

z minulosti dobrý poměr s F. X. Hodačem. Jednalo se například o továrníka J. Václavíka, redaktora J. Friedla, ředitele B. Klace nebo baťovského ředitele V. Rojta. Důležitou roli v této akci představoval Karel Domin. Ten se schůze krajských představitelů zúčastnil a následně i se svou zprávou podal vypracované protestní memorandum Karlu Kramářovi.⁴⁷³ Podepsaní straníci v memorandu protestovali proti nedemokratickým poměrům ve straně, kdy nebylo na jejich přípisův předsednictvem strany nijak reagováno. Po Karlu Kramářovi, vyjma svolání stranického sjezdu, žádali spravedlivou likvidaci sporu v Mladém Národním sjednocení. Varovali před postupem proti Jaromíru Lukavskému a s odvoláním na stanovy organizačního řádu rozporovali legalitu kroků učiněných vůči němu. Jako jediné kompetentní vedení u MNSj uznávali pouze z valných voleb 3. března 1935 vzešlé říšské předsednictvo Mladého Národního sjednocení. Proto kraje vyslovily požadavek na revokaci kroků učiněných užším předsednictvem MNSj.

Karel Domin zaslal předsedovi strany Karlu Kramářovi další memorandum 11. února.⁴⁷⁴ V něm protestoval proti postupu ve Studentském Národním sjednocení, kdy si ligistická frakce svolala na 30. leden sjezd, který řádně neohlásila a neinformovala o něm. Memorandum upozorňovalo v mnoha příkladech předsedu Národního sjednocení na zmanipulování studentského sjezdu. Především odmítlo ustanovení Velké studentské rady, která byla jmenovaná a ovládala celé studentské hnutí. Její závěry nešlo ani nijak přehlasovat. Fakticky se tímto krokem jednalo o autoritativní ligistický převrat v Studentském Národním sjednocení. Karel Domin žádal Karla Kramáře o zrušení závěrů sjezdu Studentského Národního sjednocení a svolání nového, řádného sjezdu, případně o okamžité zrušení ustanovení o nadřazenosti Velké studentské Rady.

5.5 Kramářovi důvěrníci a dopis F. X. Hodáčovi

Vzniklé vakuum okolo hrozby Lukavského vyhození ze strany, který se odmítal podrobit, přebila korespondence Karla Kramáře F. X. Hodáčovi. Ta se stala neplánovaně veřejnou. Karel Kramář si přál celou situaci korektně vyřešit. Volal po jednotném šiku vůči nadcházejícím hrozbám, ale neměl příliš dobrý výběr na své důvěrníky (alespoň za první republiky). Nacházel se pod vlivem Jiřího Stříbrného, Františka Schwarze a Josefa Matouška, kteří podněcovali jeho antipatie vůči F. X. Hodáčovi. Karel Kramář byl jednostranně informován o dění ve straně, které předsedal. Tehdejší spory se rozhodl využít jako definitivní záminku k vyrovnání se s Hodáčem. Vztah obou od prohraných voleb byl velmi špatný a několikrát

473 ANM, Karel Kramář, karton č. 7, Korespondence s Karlem Dominem, Dopis z 23. ledna a k němu přiložené Memorandum funkcionářů českých a moravskoslezských Národního sjednocení, vypracované na poradní schůzi dne 23. ledna 1937.

474 Tamtéž, Dopis z 11. února 1937.

hrozil otevřený konflikt. Hodáč se Kramářovi vyhýbal, ale vždy se k němu choval korektně.

Vůdce strany změnil svůj poměr k Františku Ježkovi, který se přidal k národně demokratickému směru. Na začátku ledna se trojice národních demokratů – Hodáč, Ježek a Knebort sešla na důvěrném jednání ve vídeňském hotelu Hübner Parkhotel Schönbrunn.⁴⁷⁵ Jednání v cizině mělo logický důvod v požadavku utajení schůzky. To se ovšem nepodařilo, protože tamní tisk *Neues Wiener Journal* přinesl seznam ubytovaných výše zmíněného hotelu. Přesný obsah jednání bohužel nevíme, ale faktem bylo, že mezi Hodáčem a Ježkem vznikla určitá forma dohody. Z vývoje věcí příštích víme, že se František Ježek zařadil do národně demokratického směru v drolicím se Národním sjednocení. F. X. Hodáč získal důležitého a vlivného spojence. Poslanec Ježek se stal za šest měsíců na valném sjezdu místopředsedou strany a po vstupu Národního sjednocení do vlády ministrem, což byla jeho známá ambice. Karel Kramář po zjištění této schůzky a sblížení Ježka s Hodáčem na prvně jmenovaného zanevřel. Choval k němu dlouhodobou přízeň a počítal s ním jako s ministrem pro případ, že by Národní sjednocení vstoupilo do vlády. Kramář měl prohlásit, že se tak za jeho života již nestane.⁴⁷⁶ Následně měl vůdce strany obrátit svoji pozornost k Františku Touškovi, ale i ten se jako člen skupiny Národní myšlenky nacházel v národně demokratickém směru. Z čelních národních demokratů tak Kramář nejvíce důvěřoval Matouškovi, ale ten podporoval Stříbrného. Z Ježkova pohledu jistě převládl krom národně demokratických kořenů i pragmatismus. Národní sjednocení by se i s Jiřím Stříbrným a jeho ligisty vládní stranou stalo velmi těžko. Kdyby nakonec teoreticky NSj do vlády vstoupilo, tak by o obsazení ministerského postu nemusel rozhodovat pouze Karel Kramář. Národně demokratické Národní sjednocení mělo reálné vyhlídky na to, aby rozšířilo vládní koalici. V tomto případě vypadala Ježkova kandidatura na ministerský post mnohem slibněji. Ligistům se nepodařilo vypátrat obsah vídeňské dohody, a tak se alespoň soustředili na posměch s nacionálním podtextem. Hodáč a Knebort zapsali svá jména německy Franz a Wilhelm. Knebort navíc uvedl svoji profesi jako hoteliér, přitom byl pražským hostinským, což vyvolalo vlnu ironických poznámek i uvnitř národní demokracie.

21. ledna 1937 zaslal Karel Kramář dopis F. X. Hodáčovi.⁴⁷⁷ Původně chtěl své výtky vůči F. X. Hodáčovi sdělit na stranickém fóru, ale nemoc mu to již nedovolila. Kramářův dopis měl spíše charakter klatby. Vyčetl Hodáčovi vše, co se nabízelo, ale především to znamenalo definitivní rozchod mezi nimi. Vůdce

475 NA, F. X. Hodáč, karton č. 194, Národní sjednocení 1937, Růžový leták s razítkem Revolučního Národního Sjednocení.

476 MÚA, EB I., karton č. 250, K. Kramář – Dokumenty záznamy aj. 1920–1937, Záznam rozhovoru s Janem Hochmanem z 15. února 1937.

477 MÚA, EB I., karton č. 45, Vnitrostranické záležitosti 1936, Dopis Karla Kramáře F. X. Hodáčovi z 21. ledna 1937.

národní demokracie (Národního sjednocení) obvinil Hodáče z nepoctivé politiky. Mínil tím dobu ustavování Národního sjednocení a předvolební kampaň. Až po té následovalo obvinění z vyvolávání sporů, které vedly ke stávajícímu rozkolu uvnitř partaje. K tomu přidal rozvrácení Mladého Národního sjednocení, které vyvíjelo opoziční činnost vůči vedení strany. Tu měla otevřeně provozovat i *Polnice*. Ta měla vést boj proti předsednictvu zcela otevřeně a bezohledně. K tehdejšímu dění Kramář napsal: „*Situace jest naprosto neudržitelná, protože Vy jste se naznačil mým zástupcem, širší výkonný výbor to schválil a mnohým se proto zdá a namlouvá, že vše to děje se pro mne, k uhájení mé autority, kterou si bohudíky, dovedu ještě uhájit sám. S tou otevřeností, kterou u mne znáte, jsem nucen Vám říci, že mým zástupcem dále býti nemůžete a já Vás velmi prosím, abyste se spojené s tím hodností místopředsedy vzdal, tím spíš, že jste mně ji, jak říkám, jako věc domněle smlouvenou bez porady se mnou i s druhými ku přijetí předložil, a tím mne v omyl uvedl.*“⁴⁷⁸ Karel Kramář obvinil F. X. Hodáče z toho, že se bez jeho vědomí prohlásil při ustavování Národního sjednocení jeho zástupcem a od té doby i tuto funkci vykonával. On (Kramář) s tím neměl souhlasit pouze proto, aby nečinil při sjednocování problémy. Z toho důvodu nevznášel ani žádných námitek. Sebevědomý vůdce národa zapomněl, jak s Hodáčovou rolí a jeho činností souhlasil. Až od Stříbrného se měl zpětně dozvědět, že Hodáč předložil Stříbrnému a Marešovi otázku svého místopředsednictví. S tím měl spojit i zastupitelskou roli předsedy ČsND. K tomuto Kramářovu, respektive Stříbrného, tvrzení bohužel není dochovaný žádný relevantní pramen. Hodáč mohl těžit ze zastupitelské pozice do parlamentních voleb. Tehdy se prezentoval jako jeden z lídrů Národního sjednocení, ale pak již nikoliv. Karel Kramář sice dovedl ocenit Hodáčovu píli, energičnost a zkušenost, ale to podle něj nepředstavovalo dostatečné kvality k vůdcovství Národního sjednocení. Ohledně nástupnictví mu otevřeně napsal, že tuto pozici nemůže zastávat někdo: „*kdo by nebyl bezpodmínečně pravdivý.*“ Kramář tak dával otevřeně najevo, že za jeho života nepřipustí, aby se stal jeho nástupcem a pokračoval: „*Naše strana, která v třídním materialismu musí býti útočištěm českého idealismu, nesmí míti vůdce, na jehož slovo nelze za všech okolností spolehnouti! Vy můžete naši věci svými velkými schopnostmi velmi prospěti, ale vůdcem naší strany, jak já si jej představuji, po mých zkušenostech býti nemůžete...Prostředky naší agitace musejí být čisté, peníze nesmí naše strana kupovati svědomí!...Musím učiniti konec nemožné situaci, kdy Vy jste formálně mým zástupcem a já Vás za takového více považovati nemohu... A poněvadž jste byl místopředsedou jen jako můj zástupce, ztrácí tato funkce ohledně Vás všecku oprávněnost. Lituji, že se věci tak vyvinuly, ale Vy mně dozajista sám přiznáte, že jsem víc trpělivosti a dobré vůle k urovnání všeho, co rozvracelo naši stranu, prostě míti nemohl....*“ Otevřený dopis vzbudil velkou pozornost nejen uvnitř Národního sjednocení, ale také na veřejnosti. O Kramářových slovech na adresu bývalé-

478 MÚA, EB I., karton č. 45, Vnitrostranické záležitosti 1936, Dopis Karla Kramáře F. X. Hodáčovi z 21. ledna 1937.

ho generálního tajemníka ÚSČP se šířilo i mnoho zveličování. Vůdce Národního sjednocení měl dokonce označit činnost F. X. Hodáče za „*lživé předstírání*“.⁴⁷⁹ Šířící se zprávy o Kramářově dopisu Hodáčovi si nechalo důvěrně ověřit i policejní prezidium a doznavo, že nešlo o žádnou mystifikaci pocházející od křídla Jiřího Stříbrného, jak se mohlo zdát.

F. X. Hodáč se snažil reagovat klidně a nepouštět se s Kramářem do veřejného sporu. Ten by mu ve straně pouze uškodil. Vůdci Národního sjednocení odpověděl až 9. února dopisem.⁴⁸⁰ F. X. Hodáč předložil rozbor, který se opíral o organizační řád a pramenný materiál. Na požadavek, aby se vzdal hodnosti jeho zástupce a s tím spojené místopředsednické hodnosti v Národním sjednocení, přímo uvedl: „*já dnes vůbec nejsem Vaším zástupcem v předsednictvu Národního sjednocení*.“ Hodáč se odvolal na články v organizačním řádu a uvedl: „...*Od schválení prozatímního org. řádu jste svým zástupcem nikdy neustanovil mne, nýbrž Stříbrného*.“ Funkce zastupitelská měla skončit přijetím prozatímního organizačního řádu, tudíž se jí Hodáč podle svého výkladu ani vzdát nemohl. V záležitosti jednání s Ligou, Národní Frontou a zastupitelské roli Kramáře mu Hodáč sdělil, aby si osvěžil paměť a našel písemné doklady o jednání. Následně mu z úmluvy citoval ustanovení o zastupování, kdy si každý z předsedů stran zvolil svého zástupce. Tím pádem nemocného Kramáře oficiálně po celý čas zastupoval F. X. Hodáč. Navíc měla být dohoda sjednána až po poradách u Kramáře. Ten proti ujednání mohl vystoupit, ale neučinil tak. Hodáč uvedl, že sám Jiří Stříbrný měl schvalovat jeho postupy ohledně zastupování z konce roku 1934 a přál si dělat Národní sjednocení pouze s ním. F. X. Hodáč přiznal současné nepokoje a obtíže při jednání vrcholných orgánů Národního sjednocení. V poradách předsednictva mělo docházet až ke křikům a urážkám. Za původce této činnosti označil ligisty. Jmenovitě Františka Schwarze, který proti němu vystupoval. V Mladém Národním sjednocení měl podobnou roli vykonávat Antonín Hübschmann proti Jaromíru Lukavskému. Hodáč si přál, aby Kramář vyslechl i hlasy jiných lidí, než kterými se obklopil. Požadoval důkazy o tom, že na jeho slovo nemá být spolehnutí. Hodnosti místopředsedy Národního sjednocení se odmítl vzdát kvůli falešným výtkám a aktuální politické situaci. Uvedl zejména mezinárodní, kdy hrozilo, že Německo ovládne střední Evropu.

Kramářův dopis znamenal posílení ligistů, kteří využili nabízené šance. Rozhodli se celý spor vyeskalovat a Hodáče, kterého označovali vším možným, například i „zprežencem Hradu“, dostat z Národního sjednocení pryč. Publikování dopisu, které zařídili ligisté, velmi pobouřilo Hodáčovo křídlo ve straně. U periodik ostatních stran i s jejich interpretacemi to vyvolávalo nemalou dávku ostudy. Inkriminovaného dopisu se snažil přímo využít i bývalý Hodáčův kolega z mladobo-

479 NA, PP, 1931–1940, P85/55/I., Důvěrná zpráva z 9. března 1937.

480 NA, F. X. Hodáč, karton č. 178, Materiály NS 1934–35, Dopis F. X. Hodáče Karlu Kramářovi z 9. února 1937.

leslavské župy senátor Josef Havlín. Ten se zařadil ke Stříbrného ligistickému směru. Na schůzi mladoboleslavské župy se pokusil využít situace a k překvapení všech přečetl inkriminovaný Kramářův dopis přímo před F. X. Hodáčem. Josef Havlín se pokusil odstranit předsedu místní župní organizace Václavíka, který patřil k Hodáčovým spojencům. Vyvolané hlasování dopadlo drtivým vítězstvím Hodáčova směru v poměru 225 proti 34 hlasům.⁴⁸¹ Senátor Havlín se snažil získat místní organizace i s župou na svoji stranu, ale situaci neodhadl. F. X. Hodáč sice místní kraj již skoro dva roky oficiálně nezastupoval, ale podporoval jej svým vlivem i nadále. Za jedno poslanecké období si stihl vybudovat solidní základnu tamních podporovatelů. Již v prosinci 1936 chodily od místních organizací Havlínovy příписы žádající vysvětlení jeho výroků a dehonestací na adresu F. X. Hodáče.⁴⁸² Na uzavřené schůzi krajské komise NSj se Havlín odmítal zodpovídat ze svých výroků na adresu F. X. Hodáče. Z Havlínových reakcí byly patrné nevyřízené účty z minulosti. Senátor vzpomínal na rok 1929, kdy měl být údajně donucen přenechat místo lídra do poslanecké sněmovny právě Hodáčovi. Havlín, a společně s ním ligisté, nedopadli v mladoboleslavském kraji dobře, zůstal výrazně národně demokratický.

Šířitel Kramářova dopisu zůstal v prvních dnech neznámý. Vědělo se, že se jednalo o některého ligistu, a brzo se národním demokratům podařilo celou aféru vyřešit. 14. března podal Jaromír Lukavský svým dvanácti důvěrníkům výsledky šetření aféry.⁴⁸³ Kramář napsal dopis ve svém bytě a předal jej přítomnému generálnímu tajemníku strany Horákovi, aby jej poslal poštou. Na dopis si vzpomněl až ve své kanceláři, kde se nacházel i Antonín Hübschmann, kterého požádal, aby psaní odnesl na poštu. Ten na poštu nešel, ale zdržel se několik hodin se svým kolegou, který celou aféru dosvědčil. Popřel Hübschmannova tvrzení, když se sám bránil obviněním. Kramářův dopis adresovaný F. X. Hodáčovi se záhy objevil v komunistických *Haló novinách* a přejala ho i další periodika. Před necelým půl rokem podobně řešil Hübschmann spor s Lukavským, když svoje otištěné vyjádření předal také levicovému tisku. Vyřešení této aféry uškodilo ligistickému směru jak v Národním sjednocení, tak zejména v mládeži, kde naopak posílil směr Jaromíra Lukavského. Antonín Hübschmann byl naprosto zdiskreditován, protože spolupracoval se stranou státu nebezpečnou – komunistickou.

481 *Lidové noviny* 11. března 1937.

482 NA, F. X. Hodáč, karton č. 194, Národní Sjednocení 1937, Dopis z 21. ledna 1937. srov. NA, F. X. Hodáč, karton č. 194, Národní Sjednocení 1937, Dopis z 30. prosince 1936. srov. NA, F. X. Hodáč, karton č. 194, Národní Sjednocení 1937, Dopis z 31. prosince 1937. srov. NA, F. X. Hodáč, karton č. 194, Národní Sjednocení 1937, Dopis z 19. ledna 1937

483 NA, PP, 1931–1940, P85/55/1., Důvěrná zpráva z 15. března 1937 o schůzi důvěrníků mlad. nár. sjed. konaná dne 14.t.m. v bytě dr. Lukavského v Praze.

5.6 Porážka ligistického směru v Národním sjednocení a Kramářova smrt

F. X. Hodáč si svoji pozici po Kramářově dopisu udržel i nadále. Ligistům se ho nepodařilo prostřednictvím předsedy Národního sjednocení odstranit. Proto se jej pokusili vyloučit přímo, ale tím se zároveň ukázalo, že Hodáčovo křídlo a jeho politická linie má jednoznačnou podporu ve venkovských a v menších organizacích. Nakonec tak musel Kramář podpořit Stříbrného, který v případě masové podpory Hodáčovi hrozil demisí.⁴⁸⁴ Situace s přibývajícím jarem paradoxně začínala vypadat lépe pro Hodáče, kterého Kramář ve svém dopise nepěkně odměnil za jeho činnost.

Nejdříve se začala situace obracet v Mladém Národním sjednocení. Poté, co vyšlo najevo, jak naložil Antonín Hübschmann s Kramářovým dopisem, i někteří vysoce postavení mladí ligisté začali hledat cestu ke smíru s Lukavským, případně do jeho řad MNSj. Dříve neoblomný, vedením prosazovaný jako oficiální říšský náčelník Karel Kut navštívil Jaromíra Lukavského a sliboval mu spolupráci.⁴⁸⁵ Zbývající část Mladého Národního sjednocení věrná ligistům se začala více ubírat k radikalismu a xenofobií. Padl od nich požadavek na odstranění všech židů z Národního sjednocení a MNSj.⁴⁸⁶ Národně demokratická část mládeže, stejně jako zástupci v politické straně, inklinovali především k otevřenému protiněmectví.

Poslední impuls k otevřenému rozpadu přišel z ligistických řad na konferenci pražského kraje konané 24. března 1937. Ligisté, vedení Františkem Schwarzem, dorazili do schůze s novým požadavkem oproti dřívějším dohodám. Požadovali větší zastoupení pro Národní ligu, protože nemělo odpovídat aktuální síle jejího voličstva.⁴⁸⁷ Pře o počty mandátů do orgánů krajského výkonného výboru a odlišný pohled na přípravu komunálních voleb vyústil prudkým sporem. Po přečtení rezoluce vyzval Schwarz ligisty k odchodu z jednání, ale jejich část vedená Antonínem Chmelíkem na schůzi zůstala. Chmelík se cítil dlouhodobě nedostatečně odměňován a ceněn za svoji činnost, proto setrval v dlouhodobé opozici vůči vedení ligistů. Na schůzi tak byli do krajského výboru většinově zvoleni národní demokraté, které doplnili členové Chmelíkovy skupiny. Veřejná roztržka nepopulární strany nalezla ohlas v periodikách všech stran. Definitivní štěpení Národního sjednocení spustil Jirí Stříbrný. Ten na následujících ligistických schůzích inicioval a přijal rozhodnutí, aby v příštích komunálních volbách Národní liga kandidovala samostatně. Zároveň oznámil obnovení jejího sekretariátu. Během schůze, konané

484 *Deutsche Zeitung Bohemia* 16. března 1937. srov. *Deutsche Zeitung Bohemia* 11. března 1937.

485 NA, PP, 1931–1940, P85/55, Důvěrná zpráva z 22. března 1937 o Srazu náčelníků Mlad. nár. sjednocení směru dr. Lukavského, kraje V. Praha, konaný dne 19. t. m. v Praze II. v paláci Národní Politiky.

486 Tamtéž, Manifestační sraz XII. okresu oficiální skupiny MNS. dne 14. III. 1937 v Praze XII.

487 *Lidové noviny* 27. března 1937.

4. dubna 1937 na Slovanském ostrově, se obě národně sjednocené frakce dokonce popraly.

Ve dnech 17. a 18. dubna proběhl Říšský sjezd delegátů studentského Národního sjednocení, které ovládali ligisté. Kongres byl generálním tajemníkem strany Horákem zakázán. Předem byly studentům zabaveny tiskopisy a uzamčen sekretariát. Na zákrok předsedy studentů Emanuela Krouského nechal Vojtěch Horák sekretariát otevřít s prohlášením, že sjezd nepovoluje a ani nezakazuje. Horák se tímto krokem chránil pro futuro, aby mohli národní demokraté označit počínání studentů za nelegální. Kroky generálního tajemníka před studenty zpochybnili řečníci Kut a Schwarz. Ten prohlásil za jediné legální rozhodnutí vyloučení Hodáče a jeho skupiny ze strany. Generálního tajemníka strany označil pouze za soukromou osobu. Přítomný Josef Havlín postup studentů schválil a v podstatě slovně legalizoval. Senátor Josef Matoušek i na této schůzi podpořil ligistický směr. Rozpory podle něj vznikly z osobních zájmů a dodal: „že některým pánům se nechce zajet na periferii a chtějí utvořit starou národní demokracii.“⁴⁸⁸ Svoje exposé zakončil konstatováním, že snaha o diktaturu a karabáčnictví nemůže mít kladný výsledek. Na schůzi studentů hájil národně demokratický směr v podstatě pouze poslanec Karel Domin. Ten odmítl zavedený systém velké studentské rady, kterým strhli ligisté ve studentské organizaci vedoucí postavení na svoji stranu. Velká studentská rada schválila konání současného sjezdu. Jednalo se o upevnění moci ve studentské organizaci. Generální tajemník Horák odmítl takové jednání, protože Velká studentská rada nebyla nikým schválena. Proti závěrům a rezolucím v menšině protestující Domin raději schůzi opustil.

Národně demokratické křídlo získávalo zřetelně navrch a ovládalo téměř celou stranu. Prostřednictvím Kramáře přišla ligistům formální nabídka ke smíru, ale pouze tehdy, pokud Jiří Stříbrný a jeho pravá ruka František Schwarz zcela zanechají svých politických kariér. Zřejmě málokdo čekal, že by Stříbrný s takovou pobídkou souhlasil. Ten se snažil politicky manévrovat, využívat všechny své zkušenosti, ale čekalo jej vyloučení a následně i jeho spolupracovníky. Stříbrný 18. dubna vyrukoval se vznikem lidového hnutí v Národním sjednocení. To mělo odporovat tzv. panskému Národnímu sjednocení, jež měla řídit národní demokracie. Smyslem lidového hnutí měl být oficiálně boj proti: „*snahám o poručníkování nad lidovými vrstvami strany.*“⁴⁸⁹ Uveřejněné Stříbrného svolání z ústavních činitelů NSj podepsali poslanci K. Kut, F. Schwarz a R. Smetánka, za senátory J. Havlín a F. Paulus. Paradoxně tím, kdo ho nepodepsal, byl sám Jiří Stříbrný. Ten velkoryse sdělil, že nechtěl svým podpisem budit dojem, že jde o jeho osobní

488 NA, PP, 1931–1940, P85/53I, Důvěrná zpráva z 19. dubna 1937, Říšský sjezd delegátů studentského Národního sjednocení ve dnech 17. a 18. dubna 1937 v Praze XII., v sále Jednoty soukromých úředníků.

489 *Lidové noviny* 18. dubna 1937.

spory nebo mocenské postavení.⁴⁹⁰ Poslanecký klub Národního sjednocení vydal oficiální požadavek, aby jeho členům Kutovi, Schwarzovi a Smetánkovi byl uložen distanc od výkonu poslaneckých mandátů a s tím spojené činnosti ve výborech poslanecké sněmovny.⁴⁹¹ O jejich definitivním vyloučení ze strany a zbavení mandátů mohlo rozhodnout pouze předsednictvo strany. Poslanecký klub také vydal žádost o co nejrychlejší svolání valného sjezdu Národního sjednocení.

Jiří Stříbrný tak již po několikáté ve svém životě založil svoji novou politickou stranu, ale ta se ještě tvářila jako frakce Národního sjednocení. Reakce na tento čin přišla záhy. Národní demokraté ihned lidové hnutí odmítli. Karel Domin napsal den po ligistickém uveřejnění dopis Karlu Kramářovi. Požadoval v něm jeho rozhodné stanovisko vůči rozkolnictví ve straně a nejvýše nutný zásah.⁴⁹² Profesor botaniky se zpětnou platností obvinil za rozpad ve straně ligisty, kteří ho přenesli do Mladého Národního sjednocení. Domin se přímo vymezil vůči senátoru Havlínovi. Ten se měl dopustit stranické nekázně čtením Kramářova dopisu Hodáčovi a významně se podílel na organizování lidového hnutí v Národním sjednocení. Zároveň Karel Domin přednesl žádost na konání valného sjezdu. Pražská krajská organizace NSj, a po jejím příkladu ostatní kraje, se usnesly na tom, že se osoby podepsané k lidovému hnutí budou vyškrtnuty z členských seznamů.⁴⁹³ Krajské organizace pod národně demokratickým vedením si přály vyhnout se zdoluhavému procesu vylučování, a proto se použilo vyškrtávání. Na čin podporovatelů lidového hnutí se pohlíželo jako na vybočení z rámce strany. Zemský výkonný výbor v Brně se již v neděli 25. dubna usnesl na neslučitelnosti funkcí v Národním sjednocení a lidovém hnutí.⁴⁹⁴

Nové lidové hnutí se chtělo takticky zaštitit Kramářem a ihned deklarovalo jeho sympatie ke svému programu. Stříbrný vsadil na poslední kartu, kterou měl – na vůdce Národního sjednocení. O tom, koho nakonec vůdce strany podpoří, se čile diskutovalo i ve veřejném prostoru. Bude i nadále Kramář držet Stříbrného a fakticky se tak otočí ke své národní demokracii zády, nebo se alespoň v nějaké formě smíří s F. X. Hodáčem? Se správnou odpovědí přišlo jako první *Rudé právo*. 22. dubna v něm vyšel článek, který vsázel na jednoduchou, materiální logiku.⁴⁹⁵ Živnostenská banka byla stále pro existenci národní demokracie (Národního sjednocení) důležitá. *Rudé právo* vycházelo z faktu, že Jaroslav Preiss odmítal spolupráci s Jiřím Stříbrným. Komunisté předpokládali, že právě proto se velmi pravděpodobně Karel Kramář „znovu obrátí na národně demokratickou víru“. O dva

490 *Lidové noviny* 22. dubna 1937.

491 *Lidové noviny* 24. dubna 1937.

492 ANM, Karel Kramář, karton č. 7, korespondence s Karlem Dominem, dopis z 19. dubna 1937.

493 *Lidové noviny* 22. dubna 1937.

494 *Lidové noviny* 27. dubna 1937.

495 *Rudé právo* 22. dubna 1937.

dny později přinesly *Národní listy* tlumočené vyjádření Karla Kramáře, který lidové hnutí v Národním sjednocení nepodpořil.⁴⁹⁶ To znamenalo definitivní porážku Jiřího Stříbrného v Národním sjednocení. Trochu zvláštní bylo Kramářovo chování v dubnových dnech. Olomouckého starostu Richarda Fischera pověřil vedením ústředního výkonného výboru Národního sjednocení.⁴⁹⁷ Současně mu dal za úkol smířit Hodáče se Stříbrným, což i vzhledem k tlumočenému vyjádření v *Národních listech* postrádalo smysl. Navíc za stávající situace to již ani nebylo možné provést.

Spor mezi Kramářem, Hodáčem a Stříbrným vyřešila až smrt prvně jmenovaného. Karel Kramář zemřel záhy – 26. května 1937. Neuběhl ani týden a 2. června 1937 se sešlo předsednictvo Národního sjednocení, aby definitivně vyřešilo poměr k lidovému hnutí. Využilo nejjednodušší možnosti a odvolalo se na organizační řád. Ten zakazoval členství v jiné politické straně. Členství v lidovém hnutí NSj bylo přímo označeno jako neslučitelné s členstvím v Národním sjednocení. Ti, kteří přešli k lidovému hnutí, měli být s definitivní platností podle dosavadní praxe vyškrtáváni ze členských seznamů strany. Toto rychlé řešení představovalo výsledek spolupráce trojice F. X. Hodáč, L. Rašín a F. Ježek. Josef Matoušek se snažil navrhnout kompromisní řešení, ale o to již nebyl žádný zájem. Občas se v literatuře v souvislosti s vypuzením Stříbrného objevuje také František Lukavský, ale tento matador národní demokracie zemřel již 4. dubna 1937. Jeho politickou činností od roku 1932 výrazně limitovala prodělaná mrtvice. Kramářův poslanecký mandát převzal jeho náhradník Vlastimil Klíma.

Národně demokratické vedení strany ohlásilo do měsíce konání valného sjezdu. Šlo vlastně o první valný sjezd Národního sjednocení, který měl proběhnout ve dnech 19. – 20. června 1937. V tentýž den, 2. června, zaslali vyškrtnutí ligisté František Schwarz a Rudolf Smetánka poslaneckému klubu dopis. Informovali své kolegy, že z něj oficiálně vystupují. Večer se lidové hnutí sešlo na Slovanském ostrově. Tam, kde Jiří Stříbrný nepříliš hojně účasti svých věrných sebevědomě sdělil, že nehodlá jít k agrárníkům, národním socialistům a ani k živnostníkům, ale že: „zůstane výčitkou svědomí těch, kdo se nemohli dočkat smrti dra Kramáře, aby se rozdělili o jeho dědictví a o jeho stranu“.⁴⁹⁸ Osmého června vystoupili ze senátního klubu Národního sjednocení Josef Havlín a František Paulus.

První sjezd Národního sjednocení se konal bez ligistů. Ti z Národního sjednocení odešli a uspořádali si svůj V. obecný sjezd Národní ligy. Ten proběhl 13. a 14. června v restauraci U České koruny. Snaha o předběhnutí svých bývalých konkurentů byla patrná. V hlavním referátu obvinil Stříbrného intimus František

496 *Národní listy* 24. dubna 1937.

497 SLÁDEK, Zdeněk – Československá národní demokracie. Sládek, Zdeněk. In: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. díl. Období 1861–1938* / [Aut.]: Malý, Jiří – Marek, Pavel a kol. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005. s. 612.

498 *Lidové noviny* 3. června 1937.

Schwarz národní demokraty z rozbití Národního sjednocení. Zmínil Ježka, Hodáče, Horáka a Štůlu. Podle něj pouze národní demokraté měli neustále porušovat dohody a nedodržovali úmluvy, které vázaly všechny tři strany k součinnosti.⁴⁹⁹ Následně přímo obvinil Hodáčovu skupinu z usilování o rozkol Národního sjednocení.⁵⁰⁰ Ligistický sjezd se přihlásil k myšlenkám Karla Kramáře. Proběhlo formální sloučení Národní ligy s lidovým hnutím Národního sjednocení a vznikla nová strana. Do jejího názvu Jiří Stříbrný zakomponoval vše, čím kdy prošel, nebo s čím se setkal. Vznikla tak Národní liga, strana radikální, národní a demokratická.

O tom, kteří poslanci a senátoři Národního sjednocení opustí a vydají se ke Stříbrného obnovené lize, zpočátku nepanovalo přílišné jistoty. Otázka to byla důležitá. Národní demokracie, respektive Národního sjednocení, vždy vehementně protestovalo proti vázaným kandidátním listinám. Díky nim patřil mandát straně a nikoliv zvolenému poslanci, nebo senátoru. Z toho důvodu se předpokládalo, že Národního sjednocení nebude reklamovat mandáty ligistů pro sebe, tím pádem o nebude v komorách Národního shromáždění početně slabší. František Toušek v dubnových dnech brněnské straníky ujišťoval, že senátor František Paulus se ke Stříbrnému nepřipojí a není rozvratníkem, ale mylil se.⁵⁰¹ Bývalý fašista Paulus se nakonec přidal k lidovému hnutí, k jehož připojení agitoval na Brněnsku. 8. června vystoupil ze senátního klubu NSj a zůstal jako nezařazený. O nejbližších Stříbrného lidech – Schwarzovi s Kutem – nepanovalo pochyb, že s ním půjdou do dalšího zakládání nové strany. Rudolf Smetánka vystoupil z poslaneckého klubu Národního sjednocení již 31. května a přešel do ligistického poslaneckého klubu. Naopak Antonín Chmelík a Jindřich Trnobranský zůstali v Národním sjednocení. Oba si za své setrvání udrželi stávající funkce v Národním sjednocení, případně nové získali. Chmelík získal post v komunální politice a Trnobranský se stal po prvním sjezdu Národního sjednocení jeho čtvrtým místopředsedou. Štefan Fencik, jehož kandidaturu před volbami 1935 podpořil Jiří Stříbrný, ihned z Národního sjednocení neodešel. Vystoupil z klubu poslanců až na podzim 3. listopadu 1937. Následně se stal členem klubu poslanců Národní ligy. Nejistota v národně demokratických řadách panovala s udržením senátorů Josefa Havlína a Josefa Matouška, kteří v celém konfliktu více či méně podporovali ligistický směr. Josef Havlín vystoupil již 8. června z klubu poslanců a z Národního sjednocení odešel. Zprvu podporoval nový ligistický projekt, ale po pár měsících se i s Jiřím Stříbrným rozešel. Až 23. února 1938 se stal hospitantem senátního klubu živnostenské strany. Josef Matoušek i přes řadu vyřčených výroků na adresu F. X. Hodáče v Národním sjednocení nakonec zůstal.

499 NA, PP, 1931–1940, P85, 29, Důvěrná zpráva z 14. června 1937, V. obecný sjezd Národní ligy, konaný, dne 13./VI.1937.

500 VYKOUPIĽ, Libor. *Jiří Stříbrný: portrét politika*. Brno: Matices moravská, 2003. s. 208.

501 NA, PP 1931–1940, P84, číslo 1001/16/pres.2., Zpráva o politické situaci ve Velkém Brně v době od 19. do 26. dubna 1937 z 27. dubna 1937.

5.7 Valný sjezd Národního sjednocení – návrat k národně demokratickým kořenům

Valný sjezd Národního sjednocení můžeme v podstatě označit za 6. sjezd národní demokracie. Konal se ve dnech 19.-20. června 1937 v prostorách Národního domu na Smíchově a předsedal mu Richard Fischer. Úkol spočíval v konsolidaci a nalezení nového směru, kam by se měla strana po smrti Kramáře politicky ubírat. S tím se neslo i přijetí nového programu. Národní demokracie musela provést nutnou regeneraci po stranickém úpadku éry Národního sjednocení. Dlouhá doba stranické secese a velkých rozporů vyústila v následný odchod ligistické Stříbrného frakce. Experiment s vytvořením koncentračního, všelidového hnutí s nacionalistickým akcentem naprosto propadl. Nepomohla ani bulvarizace, populismus, nebo provádění politiky na ulici. V Československu neexistovaly pro takto zaměřenou stranu vhodné podmínky. Jednak místní poměry byly až příliš stabilní a relativně dobré, nikoliv bídné, které jsou potřebným předpokladem. Tento typ politiky nikdy neměl úspěch ve zdejších prostředí – Češi se radikalizací vyznačují málokdy. Národní demokracie se vrátila k tomu, co jí bylo vlastní a představovalo její tradiční značku – spojení českého nacionalismu a demokracie na intelektuální platformě, která se stejným charakterem i veřejně prezentovala.

Nejen z úcty ke Karlu Kramářovi zůstala předsednická funkce neobsazena. František Ježek brzy před sjezdem v *Národních listech* publikoval článek, aby i Národní sjednocení po vzory agrárníků a Švehlově památce nezvolilo nového předsedu.⁵⁰² Ježkovi tento taktický krok vyšel. Nikdo z hlavních adeptů neměl jednoznačnou podporu. Neobsazené předsednické místo se stalo elegantním, byť trochu vynuceným řešením. Ze sjezdu vzešla pětice místopředsedů. Za prvního místopředsedu byl na návrh mandátové komise zvolen olomoucký starosta Richard Fischer.⁵⁰³ Ten se ale musel věnovat výkonu své komunální funkce na Moravě a do Prahy jezdil velmi málo. Velmi pravděpodobně to představovalo záměr F. X. Hodáče. Věděl, že po Kramářově dopisu jsou jeho šance na první funkci ve straně velmi malé. Současně si musel být vědom toho, že pokud se stane prvním místopředsedou R. Fischer, tak fakticky bude vládnout straně druhý v pořadí. Druhým a vlastně úřadujícím místopředsedou se stal právě F. X. Hodáč. Za třetího místopředsedu zvolil sněm Františka Ježka, čtvrtým bývalého ligistu Jindřicha Trnobranského a pátým Gejzu Reháka. Jednateli se stali V. Mikyna, B. Klac z Českého Těšína a J. Heřman z Bratislavy. Předsedou tiskové komise byl zvolen Ladislav Rašín. Předsedou finanční komise se stal ve funkci generálního tajemníka strany potvrzený Vojtěch Horák a předsedou organizační komise Vilém Knebort. Dalšími členy předsednictva Národního sjednocení se stali: M. Balcarová, R. Barvič,

502 *Národní listy* 6. června 1937.

503 *Národní listy* 20. červen 1937.

K. Domin, J. Geisler, A. Chmelík, J. Lukavský, J. Matoušek, V. Roit, J. Sedláček, J. Střítecký, F. Svoboda, A. Štůla, F. Toušek a J. Václavík.

Během sjezdu se projevil nutný generační posun, který již předznamenaly výsledky z posledních parlamentních voleb. Většina matadorů a zasloužilých straníků se nacházela mimo hlavní dění. Na sjezdu získala hodně prostoru skupina Národní myšlenky. Její představitelé, zejména Vlastimil Klíma, Ladislav Rašín a František Toušek, se věnovali z pozic referentů příslušných komisí koncipování programových tezí. Ty udaly straně směr, kterým se začala ubírat. Tato trojice již v době konání sjezdu vykonávala poslanecké funkce. Klíma se věnoval programu zahraničně politickému, Rašín vnitropolitickému a Toušek hospodářskému. V teoretické rovině znamenal nový program posun od opozičního nacionalismu k deklarovanému nacionalismu konstruktivnímu. Hlavním imperativem se stala obrana a konsolidace Československa vůči vnitropolitickému a zahraničnímu ohrožení. Jednalo se o henleinovskou iredentu a ohrožení hitlerovským Německem. František Ježek vyzdvihl ve svém exposé o rozchodu s Národní ligou právě snahu Národního sjednocení po konstruktivním nacionalismu.⁵⁰⁴ Sice dodal, že strana se do vlády za každou cenu dostat nechce, ale snaha Národního sjednocení po vstupu do široké koalice v době ohrožení republiky byla jasně patrná.

Vnitropolitický program vycházel z národní myšlenky, která měla být udržována generační kontinuitou. Ta by následně utvářela národní – společenskou pospolitost a podněcovala její další rozvoj. V programu padly i definice slov „národ“ a „nacionalismus“. Národ byl definován jako: „...sdrůžení lidí stejného jazyka, temperamentu a povahy, řídících se týmiž zákony a mravními zásadami a ovládaných pevnou vůlí zůstatí na vlastní půdě v pevném spojení mravů, myšlenek, citů a uctívání minulosti.“⁵⁰⁵ Nacionalismus byl v programu pojímán jako: „...předeším smysl pro soudržnost minulých, přítomných i budoucích generací národa, jednotu duchovní a jednotu srdcí, hlavně však vědomí odpovědnosti jednotlivcovy k národnímu celku. Odpovědnost k národnímu celku klademe nad soudržnost jednotlivých tříd a stavů...“⁵⁰⁶ Československá republika byla deklarována jako stát výlučně národní: „...(ČSR) jest státem národním, státem národa československého, jím samým v nové době obnovený a udržovaný, aby se v něm národ československý mohl plně národně vyžítí, rozvinouti všechny schopnosti a plniti tak poslání, které má každý národ ve velkém společenství států, a kterého nemůže dosáhnouti bez samostatnosti státní.“⁵⁰⁷ Národnostní menšiny měly podle Národního sjednocení dvě možnosti. Buď se ztotožnit se státní ideou a tím zároveň i s myšlenkou vládnoucího národa československého. V delším horizontu

504 ANM, Ladislav Rašín, karton č.: 9, složka 326, Sjezd Národního sjednocení (*Národní sjednocení*, 25. VI. 1937). *Národní sjednocení* s. 7.

505 Program Národního sjednocení. *Národní myšlenka: revue českého nacionalismu*. 1937, č. 10. s. 283.

506 *Národní listy* 23. června 1937. srov. *Národní sjednocení*. 25. června 1937.

507 *Národní listy* 23. června 1937.

s ním i splynout, nebo se vydat na cestu odporu a střetávat se s ním na politickém kolbišti. Ostatně k národním minoritám převážil pohled spíše přezíravý. Menšiny nebyly považovány za tvůrce národní kultury, tu mohl vypěstovat pouze národ jako celek (svobodný, či nesvobodný). Pokud na ní menšiny trvaly, tak byly brány jako cizorodý prvek v národním státu, a tím pádem pro ně mělo být vládní angažmá zapovězeno. Přímo se vnitropolitický program vyjádřil k menšině německé, kde jakékoliv vyrovnání, či autonomii odmítl: „*Vycházejíc z názoru, že nepřítelství mezi národem československým a německým pramení z pohnutek psychologických a ze staletého dějinného vývoje, vyplněného česko-německým antagonismem, jsme přesvědčeni, že protivy mezi německou menšinou a státním národem československým nelze žádnými organizačními nebo administrativními zásahy odstraniti. Pokud cizojazyčné menšiny v československém státě se považují za součást svých národních celků, žijících mimo území našeho státu, považujeme účast jinonárodních menšin ve vládě za porušení národního rázu státu...*“⁵⁰⁸ Vnitropolitický program požadoval odstranění diskriminace příslušníků českého národa v pohraničních oblastech. Nejen obranu proti jejich odnárodňování pod tlakem německého vlivu, ale doporučoval přímo jejich postupnou renacionalizaci: „*Národně smíšené kraje musí býti administrativně, hospodářsky a sociálně tak chráněny, aby jakýkoliv útlak a nátlak byl vyloučen a každý pokus o odnárodnění příslušníků našeho národa v zárodku potlačen. Právě ve smíšeném území musí býti patrné, že náš stát je státem národním!*“

Národní sjednocení udělalo deklarativní rozchod za svou minulostí a zcela se přihlásilo k demokracii a z ní vyplývajícího politického systému. Základní platformu tvořil *raison d'État* v kombinaci se zájmem národním. Ten měl oponovat stranickým zájmům. Do politiky měl být implementován i rozměr morální: „*Duchu, tradici a vývoji našeho národa odpovídá snaha a touha po nejvyšší míře osobní svobody, tedy i svobody politické. Tuto svobodu může v nejvyšší míře zabezpečiti vláda lidu, tedy princip demokracie, vyjádřený parlamentní soustavou. Má-li však demokracie zabezpečiti bytí a rozvoj národa, je třeba jednak, aby nad individuální zájmy, nad stavy a třídy byl povýšen zájem národa a státu, jednak, aby vláda lidu sama byla založena na veřejné morálce a hodnotách duchovních i intelektuálních, nikoliv jen na hodnotách materiálních*“⁵⁰⁹ Program Národního sjednocení považoval za páteř demokracie řádnou státní správu a lokální samosprávu. Požadoval pro ni především kvalifikované úředníky, nikoliv dosazené podle stranických klíčů. Zde zároveň nastával mírný paradox, když program NSj žádal racionalizaci veřejné správy. Samo sebe Národní sjednocení označilo za stranu státotvornou, jejíž imperativ tvořila snaha prospět státu. Ten se nacházel nad zájmy tříd, skupin a jednotlivců, přičemž ona deklarovaná státotvornost neměla být vykládána jako snaha po účasti v každé vládě. Jako strana opírající se o nacionální myšlenku, zastávalo Národní sjedno-

508 *Národní sjednocení* 25. června 1937. s. 7.

509 *Národní listy* 23. června 1937.

cení v sociální otázce princip národní solidarity. Tím zásadně oponovala třídnímu a stavovskému boji. NSj odmítalo zvýhodnění jedné skupiny na úkor druhé. Řešení sociální otázky zůstávalo pro národní demokracii, respektive Národní sjednocení, stále ve stejné myšlenkové rovině. Ta mu mezi sociálně slabými těžko mohla zajistit větší úspěchy.

Zahraničně politický program si kladl za cíl v ideologické rovině uplatnění historicky ukotvené československé národní ideje v mezinárodní politice. V praktické rovině byl program více realistický. Vycházel z aktuální mezinárodní situace a jejích dlouhodobých konstant. Exposé programu se hodně zabíralo historickým vývojem české-československé zahraniční politiky. Ocenění se dočkala poválečná myšlenka nové Evropy a Společnost národů. Nicméně pod tlakem opět praktikovaného aliančního systému požadoval program NSj realistické zhodnocení stávající situace a dalších možností. Základním bodem politiky Československa na zahraničním poli měla být neměnnost jeho hranic. To znamenalo odmítat jakékoliv snahy po revizi poválečného uspořádání. Zahraniční politika ČSR měla postupovat tak: „...aby přesvědčila co největší část poválečného světa, že zájem náš je zájmem obecným“⁵¹⁰ Za tehdejší situace, kdy státy vítězné i poražené z první světové války odmítaly plnit své závazky, mělo recipročně Československo odmítnout plnění (zachování) menšinových klauzulí, které omezovaly suverenitu republiky. Ruku v ruce s tím padl požadavek na silnou armádu a brannost národa.

Praktická zahraniční politika a hledání spojenců opět vycházelo z tradičních kramářovských tezí – budování slovanského bloku od Baltu po Jadran. S Ruskem pod vládou bolševiků se nepočítalo. Malá dohoda se dočkala ocenění. Od ní se očekávalo ještě větší smluvní prohloubení, aby se stala: „skutečnou záštitou národní svobody a instrumentem pořádku ve střední Evropě“⁵¹¹ Malá dohoda byla pojmána jako doplněk slovanského bloku, který jí nemohl nahradit. Ve spolupráci se středoevropskými partnery panoval stín pochybností z jejich možných revizních požadavků, nicméně spolupráce v hospodářské oblasti i s nimi byla považována za žádoucí. Národní sjednocení v podstatě přijímalo spolupráci v zahraniční politice se všemi státy, které budou respektovat jeho suverenitu a spolupráce bude rovnoprávná. Na závěr programu se dočkalo přijetí motto: „Kdo chceš mír, připravuj obranu!“

Národní sjednocení se přijatým programem přihlásilo ke své národně demokratické minulosti. Na politickou scénu se vrátila seriózní staronová strana, jejíž axiomy tvořil nacionalismus a dodržování demokratických zásad. Přijatý program akcentoval tehdejší ohrožení existence republiky. Vlastimil Klíma ke sjezdu a programu poznamenal: „Sjezd znamenal tu nesporně návrat od koncepce davového

510 Program Národního sjednocení. *Národní myšlenka: revue českého nacionalismu*. 1937, č. 10. s. 291.

511 Tamtéž, s. 292.

*hnutí k sympatičtější politice lidové, demokratické strany.*⁵¹² Dále k programu: „S takovou politikou, jež nepřeceňuje neprozkoumaný dynamismus předpokládaných vývojových sil, souvisí ovšem také volba metod politické práce...Je nutno zdůrazniti, že v ideových programech, zejména vnitropolitickém a zahraničně politickém, proveden byl sjezdem zdařilý pokus, vyjádřiti z hlediska ryziho nacionalismu formulaci základních stanovisek k problémům vnitřní politiky a k úkolům a ke smyslu politiky zahraniční. Doufejme, že Národní sjednocení provede v našich poměrech důkaz, že lidová, demokratická a národní strana může dáti v politice v plné míře slovo inteligenci v zájmu své duchovní úrovně a politické vážnosti. Na základě náležitého vyvážení hybných politických sil jistě se může podařiti důkaz, že nejen davová, nýbrž také slušná, rozvázná a myšlenkově věcná politická strana může být stranou průbojnou a velikou.“

Odchodem Stříbrného ligu se změnil i vnější charakter strany. Pouliční výtržnosti a nepokoje se staly minulostí. Národní demokracie se stávajícím názvem Národní sjednocení měla zájem vstoupit do vlády a otevřeně se přihlásit k obraně republiky. Československá národní demokracie se na svém valném sjezdu vrátila ke své národnědemokratické identitě, byť název strany zůstal Národní sjednocení. Ze sjezdu byly také odeslány pozdravné telegramy prezidentům Masarykovi a Benešovi. Edvard Beneš ihned na pozdravný telegram reagoval. Poděkoval za státoobčanský postoj a popřál Národnímu sjednocení hodně zdaru v jeho práci pro republiku.⁵¹³

Vztah Národního sjednocení vůči ostatním stranám byl oproti minulým rokům, zejména vládním dobám, zdrženlivější. Odezva na zájem Národního sjednocení vstoupit do velké koalice byla velmi vlažná. Až za přispění agrárníků se stal František Ježek 19. března 1938 ministrem bez portfeje. 10. května 1938 převzal Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. Národní sjednocení tak doplnilo všenárodní koalici, která čelila hrozbě rozpadu republiky. Právě Ježkův resort organizačně zajišťoval přípravu úspěšného X. všesokolského sletu. Sokolská manifestace získala široký ohlas a měla kladný dopad na morálku českého obyvatelstva čelícímu nacistickému ohrožení. František Ježek představoval hlavního odpůrce kapitulace ve vládní koalici, ale ve svém kategorickém stanovisku zůstal s výjimkou lidovců osamocen. V krizových předmnichovských dnech vynikli poslanci Národního sjednocení aktivitou a odhodlaností nekapitulovat. Trojice Ladislav Rašín, Vlastimil Klíma a František Toušek se významně podílela na vzniku Výboru na obranu republiky. V něm se soustředili představitelé z různých politických stran, kteří odmítali kapitulovat před tlakem západních mocností a diktátem nacistů.

512 Program Národního sjednocení. *Národní myšlenka: revue českého nacionalismu*. 1937, č. 10. s. 292.

513 *Národní listy* 20. červen 1937.

6 ZÁVĚR

Tato publikace si kladla za cíl přiblížit dění v národní demokracii, respektive v Národním sjednocení. Především šlo o výzkum její spojitosti s fašismem a radikální nacionální politikou. Jestli šlo o stranu profašistickou, která obětovala demokratické principy, či nikoliv, případně v jaké rovině probíhaly její kontakty s dalšími okrajovými uskupeními v éře první republiky. S touto otázkou se nutně pojilo i rozklíčování mocenských skupin a mechanismů ve straně, jejich definování a případná korekce oproti dřívějším výzkumům.

Studium Československé národní demokracie není jednoduché, protože nepředstavovala jednotný monolit. Vznikala jako reprezentativní, koncentrační uskupení vůči vládě Rakouska-Uherska. Spojení několika stran s sebou nutně neslo názorovou pluralitu, která z národní demokracie nikdy nevytizela, a v tom do značné míry tkvěl její velký problém. Nejlépe celou situaci dokládají slova Františka Ježka: *„Byla to strana národní, demokratická a liberální. Byla tak liberální, že si tam mohl víceméně každý dělat, co chtěl. Liberální svoboda to dovoľovala. A tak zde vedle levicových ‚petrolejníků‘ z Demokratického středu najdete mládež, libující si ve vnějších parádách á la fašisti, ač se s nimi jinak utkávali a svými vnějšími formami jim chtěli pouze odlákat voliče, najdete tam historizující státoprávníky, kteří svou vytrvalou věrností k ideji historického státu českého byli jedinou skupinou v dějinách české politiky, která – ač v něm žila – nevzala vůbec na vědomí Rakousko a přirozeně také neuznala nikdy SSSR, byla tam skupina liberálních průmyslníků, podnikatelů, obchodníků a živnostníků, která byla značně apolitická a jen liberálnímu hospodářskému programu věrná. Byly tam tři intelektuální skupiny se svými časopisy Demokratický střed, Národní myšlenka a Modrá revue...Byla tam rozvázná skupina pražských radních pracovníků, vedená náměstkem primátora dr. Aloisem Štůlou, bylo tam silné Národní odborové sdružení, vedené bývalým sociálnědemokratickým poslancem Josefem Hudcem...Ač liberalismus této strany připouštěl*

*veřejné hlásání stanovisek namnoze protichůdných, přece v jednom byla strana zajedno – v hluboké úctě před osobou dr. Karla Kramáře, jehož autoritě se nakonec (třeba po delších bojích a protestech) podřídila. A stejně nebylo rozdílu v žádné skupině ve věcech národních.*⁵¹⁴

Uvedená pasáž z memoárů Františka Ježka věrně vystihuje problematiku národní demokracie. Názorová pluralita k jednotě strany nevedla a občas se mohlo zdát, že si ve straně řada lidí dělá, co chce. Národní demokracii po smrti Aloise Rašína již nikdo pod větší kontrolou neměl. Karel Kramář k tomu neměl potřebné kvality a dával přednost jiným aktivitám. František Hlaváček a F. X. Hodáč se ukázali jako příliš polarizující osoby. Josef Matoušek s Vojtěchem Horákem byli naopak příliš mírní na to, aby učinili potřebné autoritativní zásahy.

První ministerský předseda Československa se ve svém úřadě neudržel ani jeden celý rok. Po jeho životním vrcholu přišel rychlý pád. Od roku 1919 jej potkala řada zklamání, která formovala jeho následný postoj a vztah k vnějšmu světu. Kramářův odjezd a setrvávání na mírové konferenci vypovídá o mnohém. Přál si aktivně se účastnit té nejvyšší světové politiky i za cenu toho, že vyklidí pozice v domácí politice. Kramář nepostřehl nebo spíše odmítal respektovat dobové nálady a stále lpěl na principech, které se zdály být vyčerpanými již před válkou. Vzletný program Československé národní demokracie nabízel téměř všechno všem, ale v praktické rovině se ukazoval již notně prázdným. Jednalo se spíše o všenárodní proklamaci. Předseda strany po neúspěších zatrpkl. Věnoval svoji energii osobním sporům a přemítáním nad problémy, které nešlo v tehdejších podmínkách jednoduše vyřešit. Tím pádem vznikl prostor, aby ovlivňovali a určovali stranickou politiku jiní, než její předseda. Kramář sebevědomě tvrdil, že by nikdy nepřipustil, aby neměl stranu pevně v rukách a nepředstavoval její určující sílu. Byl to ovšem sebeklam. Ten, kdo získal Kramářovu přízeň, mohl ve straně dokázat mnohé. Z osob, které toto pochopily a jednaly podle toho, můžeme jmenovat zejména Františka Hlaváčka, F. X. Hodáče a nakonec Jiřího Stříbrného. František Hlaváček po převzetí postu generálního tajemníka strany představoval v druhé polovině dvacátých let toho, kdo určoval směr, kam se strana ubírala. Plně se zaštitil autoritou vůdce strany a své počínání hájil prováděním politiky Karla Kramáře.

Základní složku Československé národní demokracie představoval její nacionalismus. Ten se zrodil již v době před první republikou. S tím se pojilo, jako nedílná součást, silné protiněmectví a posléze protibolševictví. Ostatně tyto aspekty představovaly zásadní roli u vzniku českého fašismu. Ten vznikl původně jako obrodné národní hnutí, když po revoluci opadla euforie a vývoj nešel podle představ některých obyvatel, což s sebou nese každá porevoluční doba a nejedná se o jev nijak vybočující z normy. Český fašismus nebyl a ani nemohl být kopií italského originálu.

514 PEHR, Milan. K politickému programu Kramářových národních demokratů. In: *Karel Kramář (1860–1937): Život a dílo*. Vimperk, 2009. s. 520–521.

V Československu pro to neexistovaly potřebné podmínky. Národní demokracie měla k českým fašistům pragmatický vztah. Hodili se jí, dokud se neosamostatnili. Fašisté národním demokratům primárně sloužili jako rezervoár potencionálních voličů. Sekundárně za ně mohli dělat hlučnou radikální politiku, kterou si vládní strana příliš dovolit nemohla. Krizový rok 1926 měl spíše charakter vyřizování si osobních účtů, kdy nebylo možné jednu stranu obvinít ze špatnosti a druhou brát jakou neposkvrněnou, která hlásala univerzální pravdu. Spolupráce Československé národní demokracie s fašisty skončila rokem následujícím. Za hlavního představitele, který posunul stranu ke spolupráci s fašisty, můžeme označit Františka Hlaváčka. Ten pragmaticky rozuměl, proč je potřeba národní hnutí, respektive fašisty využívat, ale do jeho jednání se často promítaly vnitřní pohnutky. Hlaváček představoval do velké míry doktrináře, který vedl osobní spor s Edvardem Benešem a vším, co souviselo s levicí. Právě u něj často pramenily přestřelky s Hradem a levicí, které měly charakter oplácení uštědřených ran. Po ohlášení neslučitelnosti členství v národní demokracii a Národní obci fašistické, kdy bylo dřívější spolenectví definitivní minulostí, byl Hlaváček z vrcholných politiků ČsND posledním, kdo si uchovával nějakou naději na obnovení spolupráce. Hlaváčekův radikální kurz spoléhající na spolupráci s fašisty byl opuštěn a společně s tím i jeho postavení generálního tajemníka začalo slábnout.

Frací ve straně bylo několik, ale jedna z nich získala značný vliv. Bývá označována jako průmyslové křídlo, často ve spojitosti k Živnostenské bance. Její zájmy a politiku mělo toto uskupení ve straně prosazovat a hájit. Československá národní demokracie měla k průmyslu, hospodářství a bankovníctví blízko již ze samé podstaty – představovala stranu elit. Její členové se často pohybovali v těchto odvětvích. Právě obory jako průmysl, hospodářství a bankovníctví patřily k nejvyšším prioritám státu, a proto si je vzali národní demokraté za své. V dobách ministerského angažmá Aloise Rašína panovala mezi ministerstvem a průmyslem těsná spolupráce. Rašín se snažil na průmysl přenášet své teze. Také spolupráce s Ústředním svazem československého průmyslu měla dobrý charakter, protože se tak dělo na platformě státního zájmu. Podobný charakter měla spolupráce, když vykonával ministerskou funkci Ladislav Novák. Ten patřil k aktivním členům při zakládání ÚSČP.

Obecně vliv průmyslu na stranu a její chod nebyl dominantně určující, jak je mu občas přisuzováno. Národní demokracie získávala subvence od některých průmyslníků, či průmyslových oborů, které jí byly personálně nakloněny, ale nevedlo to k jejímu podřízení. Spíše než o vlivu průmyslového křídla je přesnější mluvit o vlivu křídla Živnostenské banky. Respektive o dvojici F. X. Hodáč – Jaroslav Preiss. František Xaver Hodáč vstoupil aktivně do politiky, aby naplnil své velké osobní ambice. Sice se oficiálně mluvilo o hájení zájmů průmyslu z parlamentu, ale generální tajemník ÚSČP již před vykonáváním svého poslaneckého mandátu měl z titulu své funkce velký vliv na znění přijatých zákonů. ÚSČP představoval zcela

zásadního a klíčového partnera pro státní správu. Navíc v parlamentním systému a poměrech první republiky nemohl jeden poslanec, byť třeba opřený o další patnáctku spolustraníku, příliš prosadit. Z toho důvodu je přesnější vidět Hodáčův vstup do politiky v rovině naplnění osobních ambic a získání větší kontroly nad děním v Československé národní demokracii. Předvolební situace v roce 1929 ukázala, že v ČsND zájmy skupiny Živnostenské banky (průmyslového křídla) nebyly zdaleka plně určující. Po svém poslaneckém zvolení dokázal F. X. Hodáč získávat ve straně větší a větší moc. Podařilo se mu omezit vliv jeho odpůrců a udržoval dobrý poměr s předsedou strany Kramářem. Národní demokracie se začátkem třicátých let vydala klidnějším směrem. Její politický, respektive koaliční problém, se s definitivní platností ukázal mezi lety 1933–34. Československá národní demokracie ve vládní koalici plnila stále více druhotnou roli a nebyla schopná zabránit věcem, které byly v rozporu s jejím základním programem. Umírněnější politika, za kterou stál F. X. Hodáč a také ministr Josef Matoušek, ČsND příliš zisků nepřinesla, a proto strana vsadila opět na více radikální a nacionální politiku.

Československá národní demokracie byla levicí (často komunistickou) obviňována z toho, že byla stranou až fašistickou. To znamenalo spíše ideologické pejorativní označení. Národní sjednocení svým vnějškovým projevem, zejména před parlamentními volbami 1935, vzbuzovalo řadu vážných pochybností. Národní demokracie měla jiné představy o formě spojenectví a také projevu strany. Primárně se orientovala na programovou stránku. K tomu, co bylo ČsND vlastní, přibýlo ještě více nacionálního apelu. Nicméně se pořád jednalo o demokratickou platformu a snahu o udržení demokratických pořádků. Volební kampaň v ulicích měla spíše ligistickou formu. Její praktikové, spolu se sjednocenou mládeží, prováděli akce ne nepodobné cizím (a úspěšným) vzorům z nedemokratických režimů. I národně demokratický směr v Národním sjednocení přispěl do volební kampaně. F. X. Hodáč měl ve svém štábu baťovského poradce, který opřel předvolební kampaň o zkušenosti s nejmodernějšími reklamními trendy. Národní demokraté ve svých vystoupeních také plamenně řečnili proti všem nebezpečím, ale většina z nich se držela demokratického základu. Ne všechny frakce v národní demokracii podporovaly experiment Národního sjednocení a jejich zapojení do volební kampaně bylo poměrně vlažné.

Účelovost předvolebního spojenectví a dění se začala ihned po volbách ukazovat. Vysokoškolský profesor F. X. Hodáč, který se nebál v zápalu předvolebního boje odložit kabát a obléci si mládežnickou košili, začal v Národním sjednocení představovat konsolidační prvek. Začal zcela viditelně ubírat na radikalismu a věnoval se spíše diskusím nad odbornými tématy. Pokud nechtěl z Národního sjednocení odejít, tak v podstatě ani jinou možnost neměl. Radikalismus si držel Stříbrný s ligisty. Další události se zcela otevřeně změnil v boj o ovládnutí strany. Jako první do něj vstoupili ligisté prostřednictvím své mládeže. Ta si i více libovala ve vnějších autoritativních prvcích než jejich národnědemokratická konkurence. Nicméně nešlo u mládeže univerzálně

označit jedny za správné a druhé za špatné. Jiří Stříbrný a jeho frakce díky zákulisním intrikám dokázali ovládnout užší předsednictvo Národního sjednocení a získat Karla Kramáře pod svůj vliv. Ligisté označovali za viníka všeho neštěstí ve straně F. X. Hodáče. S ním ostatně ztotožnili i celou národně demokratickou opozici uvnitř Národního sjednocení, která ligistům v jejich záměrech oponovala. Stříbrného muži jako první vypracovali na schůzi 1. června 1936 plán na ovládnutí strany zevnitř, podle kterého se začali zařizovat. Spor v mládeži vygradoval otevřenou roztržkou. Zřetelně se proti sobě zformovaly tábory národně demokratický a ligistický. Velmi nemocný Karel Kramář (77 let) již bohužel fungoval jenom jako osoba, kterou se manipulovalo, v jednom okamžiku snad i stojící proti své národní demokracii v NSJ. Ligistický směr začal postupně dobře rozehranou partii o uzmutí Národního sjednocení prohrávat. Národní demokraté se konsolidovali a většina jejich předních představitelů dokázala překonat vzájemné animozity a rozpory. Ligisté odešli a národní demokracie, která si ponechala jméno Národní sjednocení, se opět navrátila ke svým kořenům. Secese éry Národního sjednocení s sebou přinesla i nutnou generační obměnu. Do popředí se dostali mladší straníci a Národní sjednocení se plně zapojilo do široké koalice na obranu republiky.

Národní demokracie během dvou desetiletí prodělala několikrát změnu politického kurzu. Vždy se jednalo o taktický tah, který měl straně přinést lepší volební výsledky. Ty víceméně nepřišly, ať již národní demokracie přidala na nacionální rétorice, nebo představovala konsensuální vládní stranu, která spory s Hradem redukovala do personální roviny. Příčin volebního neúspěchu bylo několik. Ideová všenárodní strana v systému zájmových politických stran představovala spíše relikt minulosti. Zjednodušeně řečeno, neměla širší voličské základně hmatatelně co nabídnout. Pokud se národní demokracie rozkročila více ke středu a chtěla oslovit širší spektrum voličů, ztrácela své kmenové příznivce. Naopak, když se strana přimkla k radikální a nacionální politice, podržela si pouze své malé voličské jádro. Úspěch měřený volebními výsledky byl stejný jako vždy. Experiment Národního sjednocení byl v podstatě opět příklon ke krajní pravici, ale s vybičováním nacionalistického apelu do maxima. Zejména agitační forma občas vzbuzovala pochyby, jestli patří k solidní městské – buržoazní straně, za kterou se národní demokracie považovala. Od spolupráce s Jiřím Stříbrným si národní demokraté slibovali zvětšení voličské základny a využití jeho propagačních schopností. Spojení s ligisty se ukázalo jako kontraproduktivní. Část voličů ČsND nevolila Národní sjednocení právě kvůli sloučení se Stříbrným a levicové části ligistů vadila spolupráce se stranou kapitálu. Výsledkem byl opět volební krach. Ani národní demokraté si nepřáli Národní sjednocení v takové podobě, jak se před volbami prezentovalo. Problém pro ně spočíval v tom, že Jiří Stříbrný představoval velmi zkušeného a praktického partnera. Národní demokracie se dostala do vleku dění, ze kterého se dalo těžko vystoupit. Někteří politici snad i v předvolebním zápalu uvěřili fantastickým očekáváním týkajících se počtu poslaneckých křesel.

Mluvit o národní demokracii jako o straně fašizující by nebylo správné. Nacionalismus jí byl od počátku vlastní, ale vždy se držela demokratického základu. Pokud spolupracovala s okrajovými elementy, jaké představovali fašisté, tak v tom byl především politický kalkul za účelem zlepšení volebních výsledků. S fašisty je v ideové rovině pojila národní myšlenka, péče o blaho státu a protibolševictví, ale tím se spojovací body vyčerpávaly. Nelze úplně generalizovat, zejména u mládežnických organizací, ale s protidemokratickými a protistátními výstřelky nebývala spojena národnědemokratická část Národního sjednocení. Jednotlivci a skupiny, které měly k fašismu v ideologické rovině blíže a nelpěly na dodržování demokratických principů, často ze strany odešly, jako například skupina radikálních národních demokratů. Uvnitř národní demokracie vždy existovalo silné jádro politiků, pro které znamenalo dodržení demokratických principů základní axiom. To se kontinuálně přeneslo z politiků (nejen) mladočeských až do nastupující generace mladých okolo V. Klímy, L. Rašína a F. Touška.

SUMMARY

From the Czechoslovak National Democracy to the National Unity

This book is a result of authors' successful doctoral studies at the Department of History at the Faculty of Arts of Masaryk University in Brno. The book focuses on the first-republic political party called the Czechoslovak National Democracy which merged with other political subjects to create the National Unity party in 1935.

The main aim of the book is to answer the defined questions. The book deals with contacts of the Czechoslovak National Democracy with far-right political parties, especially with fascist. The research raises the question of whether it was really fascist party or whether it kept its democratic roots. The research also analyzes crucial impacts and mechanisms for determination of party politics. The research was based on the systematic survey in the archives of the Czech Republic.

The book is divided into several chapters. The first chapter describes crystalizing period of the Czechoslovak National Democracy (1918–1925), which is essential for understanding the whole issue. The situation in this period was shown as utterly forming for the following years.

The second chapter is dedicated to the years 1926 to 1929, when The Czechoslovak National Democracy mostly cooperated with an apolitical movement which later transformed to fascist party. The research examines their close collaboration.

The third chapter is devoted to the period from 1930 to 1935 and a formation of the National Unity. At the beginning of the thirties, the Czechoslovak National Democracy appeared to be in a calmer and more constructive period. F. X. Hodáč, who closely cooperated with a head of Živnostenská banka Jaroslav Preiss, gained the main influence in the party. That lasted until the spring of 1934. At that time it fully showed that its role in the coalition government was very small indeed. The party decided to leave the government with a firm

conviction that it would yield better election results. In the period of the early establishment of the Czechoslovak State – in the revolutionary time (1918), the agreement of the political parties was needed. The problem showed up later when involved political parties parceled out the state. Party secretariats acted as gear levers and the Parliament rather as a voting machine. During the summer of 1934, a year before the upcoming parliamentary elections, the main representative of the domestic financial sector Jaroslav Preiss, and basically also the industry, came up with a proposal for the creation of a mass-based party. It was supposed to become a determining factor on the domestic political scene. It was assumed that several electoral blocs which could simplify the political system in Czechoslovakia would emerge. The united Czechoslovak array should have guaranteed the foreign policy of Czechoslovakia a stronger position, particularly when dealing with Nazi Germany.

Soon, however, the implementation of the project turned out to be a problem. Above all, a public form of expression aroused confusion. The newly-emerged National Unity party was far from originally intended respectable, predominantly urban and liberal-right movement. There were several reasons for this, often resulting from the mentality and the environment of the Czechs themselves, apart from the political scene, where the interest nature of political parties dominated completely. The Czechoslovak National Democracy became the main representative of the right-wing on the political scene of the first Czechoslovak Republic. It represented a small stagnant party of elites, which often had more influence than it could correspond to the number of their lawmakers. The Czechoslovak National Democracy considered itself to be a solid urban party standing on national interest that worked for all segments of the society. Permanent electoral setbacks meant experimenting with radical nationalist policies. It detracted its respectability and never led to good election results.

The Czechoslovak National Democracy should have formed an essential element in the constitution of the mass-based party of the National Unity. It had ambitions for a decided outcome in the parliamentary elections scheduled for May 1935. Infeasibility of the original intention was quickly revealed. None of respectable and established political parties had any interest to join the National Unity. The Czechoslovak National Democracy managed to gain only doubtful allies for this project. These were mainly right-wing fringe elements, a small part of fascists, political adventurers and the fraction of former National Socialists. Some allies in the east of the Republic had even requirements that undermined the unity of the state in their programme. Particularly, the National Democracy allies, who had extensive experience applying political demagoguery in the streets, gave the National Unity its external characteristics. The absence of the (real) programme proved symptomatic and it was replaced by promises of the general fight against social evils.

There were several reasons why the mass-based, right-wing oriented party failed in the elections in 1935. Above all, it was a conglomerate of parties past their zenith and ephemeral movements, which itself did not inspire too much confidence. The name “National Unity” urged for unity, but it did not exist even among allies. Appeals for the unity of the nation were also quite problematic. The emergence of the Czechoslovak Republic asserted

fictional political construct about a nation of Czechs and Slovaks. Its purpose was to gain a majority in the national state with a strong representation of minorities (Czech Germans accounted for almost one third of the population). In reality, it could only target concentrated party voters in the Czech part of Czechoslovakia, and only those who belonged to the Czech nation. Just for this reason, the National Unity was not able to become a mass party, which could attack a prominent place in the elections. Likewise a couple of the biggest subjects in the National Unity caused a considerable lack of credibility. The Czechoslovak National Democratic Party represented the capital, and it was close to more affluent social classes, whereas the second major ally – the National League targeted at citizens of the lower social environment, especially the workers, who were interested in the national idea. In fact, the established political partnership worked only until the elections, because many members of the National Unity were lured by the vision of functionary chair profits. The programme of the National Unity did not promise much to the voters. The National Unity promised welfare to the whole nation in theory, but in practice, it offered a minimum to individuals. The party lacked a demagogue bringing at least some semblance of respectability. Inter-war Czechoslovakia can be described as a country where left-wing politics played first fiddle. In Czechoslovakia, mainly due to the ruling establishment, which President T. G. Masaryk and Edvard Beneš set the tone, this trend continued for twenty years. Right-wing politics, or its more radical form never performed well in elections in Czechoslovakia. It was considered to be loud, but weak and sterile. Czechs never excelled in excessive radicalism, and so it is not surprising that the demand for the empty National Unity was poor. Episodic marches and theatrical ostentation aroused the feeling of resemblance to the events in Germany and they were always alien to the Czech mentality.

The parliamentary elections were held on 19 May 1935, and they meant a total failure for the mass-based party of the National Unity. The original ambitions towards the first place were not achieved and the National Unity took up only the eighth place. It gained 5.5% of the votes, which the Czechoslovak National Democracy could have received without its allies. In fact, the seamy side of the alliance showed up soon. Allies proclaiming the nation's unity immediately started tearing into each other. This situation gradually sharpened within two years and got the character of the struggle for the entire party.

The fourth chapter describes an era of the National Unity (1935 – 1937), when The Czechoslovak National Democracy, after two years of fights inside the National Unity, managed to defend their political party. Election defeat and fractional fight over the party led to secession of concentration project called the National Unity. National Democrats managed to overcome their disputes and consolidate the National Unity which succeeded in return to its roots in a congress in June 1937.

The National Unity did not abandon democratic principles, which was the main incrimination from the ruling communist regime after World War II. Respectable party members, especially those from the Czechoslovak National Democratic Party, who were in the majority, kept its strictly democratic past. Programme theses were mainly of nationalist and anti-Bolshevik character. The programme of the National Unity did not involve antisemitism.

SEZNAM ZKRATEK

AČNB	Archiv České národní banky
AKPR	Archiv Kanceláře prezidenta republiky
ANM	Archiv Národního muzea
ČsND	Československá národní demokracie
ČSR	Československá republika
HSL'S	Hlinkova slovenská ľudová strana
KSČ	Komunistická strana Československa
NA	Národní archiv
ND	Národní demokracie
NF	Národní fronta
NL	Národní liga
NL	Národní listy
NOF	Národní obec fašistická
NSj	Národní sjednocení
MNSj	Mladé Národní sjednocení
MÚA	Masarykův ústav a Archiv AV ČR
PAT	Pražská akciová tiskárna
PP	Policejní prezidium
PMR	Předsednictvo zemského úřadu
RNS	Ruská národní strana
RSFSR	Ruská sovětská federativní socialistická republika
SdP	Sudetendeutsche Partei
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
ÚSČP	Ústřední svaz československého průmyslu
ÚVV	Ústřední výkonný výbor
VHA	Vojenský historický archiv
ZVV	Zemský výkonný výbor

PRAMENY A LITERATURA

Prameny archivní povahy

Národní archiv (NA) Praha

František Xaver Hodáč, fond 464

Policejní prezidium Praha, fond PP 1420

Předsednictvo ministerské rady Praha, fond 1082

Prezidium zemského úřadu 1921–1945, fond AMV 207, 763/2–5

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (VÚA-VHA)

fond 48, 2046, Jiří Stříbrný

Sbírka vzpomínek, Vlastimil Klíma

Archiv Národního muzea (ANM)

Bečka Bohdan, fond 884

Domín Karel, fond 138

Hajn Antonín, fond 159

Hlaváček František, fond 168

Ježek František, fond 196

Kapras Jan, fond 203

Klíma Vlastimil, fond 214

Kliment Josef, fond 215

Klumpar Vladislav, fond 217

Kramář Karel, fond 228

Matoušek Josef st., fond 658

Rašín Ladislav, fond 299

Prameny a literatura

Archiv České národní banky (AČNB)

Archiv Živnostenské banky, pozůstalost Jaroslava Preisse

Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR)

T635/21 Národní demokracie

T325/26 František Hlaváček

T421/29 Jaroslav Preiss

T804/29 Viktor Dyk

T250/32 Poslanec dr. Hajn

T360/33 Profesor dr. Bohumil Němec

T77/34 Národní Sjednocení

Masarykův ústav a Archiv AV ČR (MÚA)

Benešův archiv (BA), EB I, R174/10 K. Kramář 1920–1937

EB I, R 124/3, Vnitropolitické záležitosti 1936

EB I, KRA1/1–3, Kabinet prezidenta republiky

EB I, R 136/10, Národní demokracie 1932

EB I, R 129/7, Národně demokratická strana

EB IV/2, KOR-29, Hodáč František

EB IV/2, KOR-66, Preiss Jaroslav

Masarykův archiv (MA), TGM, R, Národní demokracie

Státní okresní archiv Olomouc (SOKA Olomouc)

Richard Fischer, fond 477

Tištěné prameny

Desetiletí Československé národní demokracie. Publikace k pražskému sjezdu strany 13. a 14. dubna 1929. Praha 1929.

Sborník dra Karla Kramáře k jeho sedmdesátým narozeninám. Praha, 1931.

DYK, Viktor. *O národní stát 1917–1931.* IV. sv. Praha, 1935.

HODÁČ, František Xaver. *Deset úkolů Národního sjednocení: z přednášky Dr. Frant. Hodáče v politické škole Národního sjednocení.* Praha: Národní vydavatelská společnost, 1935.

Karel Kramář. Život – Dílo – Práce vůdce národa. Ed. V. Sís. Praha, 1937.

Programová usnesení I. sjezdu Národního sjednocení. Praha, 1937.

Kramářův soud nad Benešem. Spor dr. K. Kramáře s ministrem zahraničních věcí dr. Edvardem Benešem s předmluvou Jiřího Stříbrného. Praha, 1938.

MASARYK, Tomáš G. *Cesta demokracie, 3. Projevy. Články. Rozhovory 1924–1928.* Praha 1994.

NĚMEC, Bohumil. *Vzpomínky.* Edd. V. Poddaný, J. Janků. Praha: Archiv Akademie věd České republiky, 2002.

Volby do poslanecké sněmovny v květnu 1935. Praha: Státní úřad statistický, 1936.

Denní tisk a periodika

Demokrat – List československé národní demokracie 1931

Demokratický střed 1931, 1934

Deutsche Zeitung Bohemia 1937

Express 1931, 1935

Fronta 1931

Korespondence radikálních národních demokratů 1932, 1933

Korespondence ústředního komitétu Mladé generace Čs. nár. dem. 1932

Lidové noviny 1931, 1934, 1935, 1937

Mladá generace – Politický list mladých národních demokratů 1933

Národní listy 1923, 1925, 1926, 1927, 1929, 1932, 1933, 1934, 1935, 1937

Národní listy: Večerník Národ 1925, 1926, 1927, 1932, 1935

Národní myšlenka: revue českého nacionalismu 1937

Národní osvobození 1927, 1931

Národní sjednocení 1937

Nedělní list 1934, 1935

Pondělní list 1935, 1936

Pondělí Národních listů a Národa 1933, 1935

Prager Tagblatt 1926

Literatura

BROKLOVÁ, Eva; TOMEŠ, Josef; PEHR, Michal. *Agráři, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky.* Praha: Masarykův ústav: Archiv AV ČR, 2008.

CIBULKA, Aleš. *Nataša Gollová: Život tropí hlouposti.* Praha: Sláfk, 2002.

ČECHUROVÁ, Jana. *Česká politická pravice.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999.

FIC, Vladimír. *Národní sjednocení v politickém systému Československa 1930–1938.* Praha: Academia, 1983.

GAJANOVÁ, Alena. *Dvojitá tvář: Z historie předmnichovského fašismu.* Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962.

HOFMAN, Petr – KLIMEK, Antonín: *Vítěz, který prohrál.* Generál Radola Gajda. Praha, 1995.

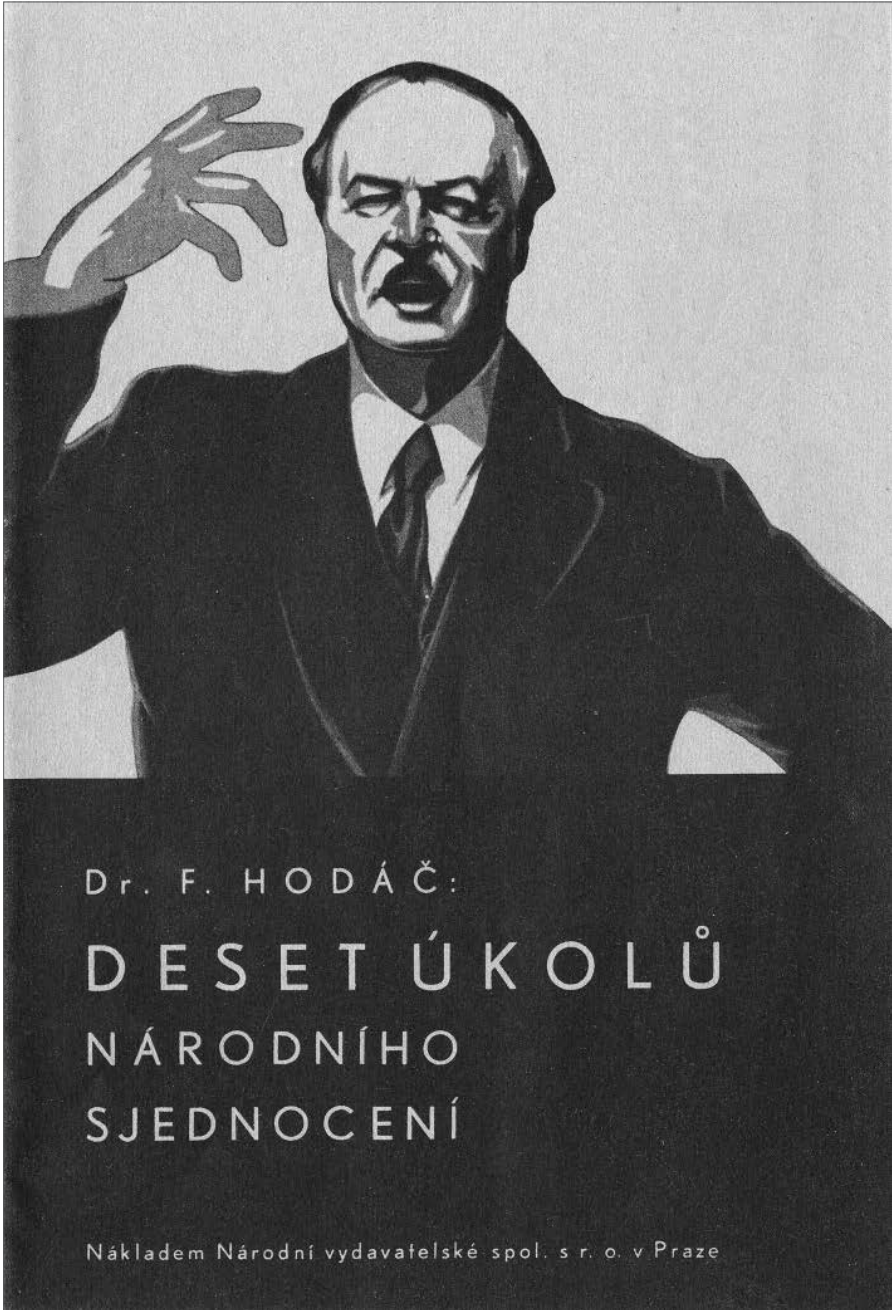
KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918–1938) I–III.* Praha: Libri, 2003.

- KLAUS, Václav. *Alois Rašín: český politik, právník a národohospodář: sborník textů: výňatky z díla Aloise Rašína*. Praha: Cep, 2003.
- KLÍMEK, Antonín. *Boj o Hrad*. Díl I–II. Praha: Panevropa, 1996–1998.
- KOSATÍK, Pavel. *Bankéř první republiky: Život dr. Jaroslava Preisse*. Praha: Motto, 1996.
- KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: Éra prezidenta Masaryka 1918–1935*. Praha: Torst, 2005.
- Karel Kramář (1860–1937): život a dílo: [Praha, 31. října – 2. listopadu 2007]*. Praha: Historický ústav, 2009.
- LUSTIGOVÁ, Martina. *Karel Kramář: První československý premiér*. Praha: Vyšehrad, 2007.
- MALÍŘ, Jiří; MAREK, Pavel; a kolektiv. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl. Brno: Doplněk, 2005.
- PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999.
- PEJČOCH, Ivo. *Fašismus v českých zemích*. Fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945. Praha: Academia.
- PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu II*. Praha: Lidové noviny, 1991.
- ŠEDIVÝ, Ivan. Gajdova aféra 1926–1928. *Český časopis historický*. 1994, roč. 92.
- VYKOUPIL, Libor. *Jiří Stříbrný: Portrét politika*. Brno: Masarykova univerzita: Matice moravská, 2003.
- VYKOUPIL, Libor. *Český fašismus na Moravě*. Brno: Matice moravská, 2013.
- WINKLEROVÁ, Martina. *Karel Kramář (1860–1937)*. Praha: Argo, 2011.

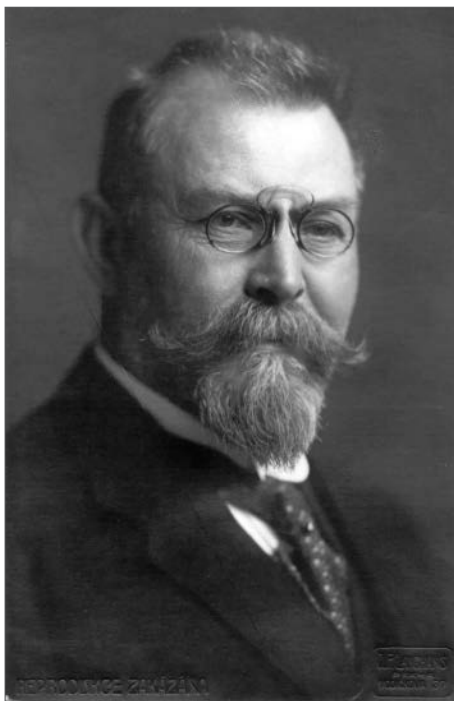
Elektronické zdroje

Senát parlamentu České republiky [online]. [cit. 2015–03–19]. Dostupné z: http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/3vo/stena/038schuz/S038001.htm

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obr. 1: Předvolební brožura *Deset úkolů Národního sjednocení* s podobiznou F. X. Hodáče v řečnické póze (1935)

Obr. 2: Bohdan Bečka

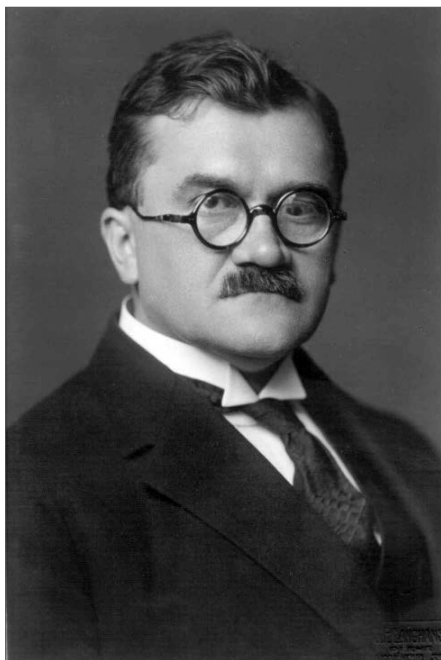
Obr. 3: Jan Dvořáček

Obr. 4: Karel Domin

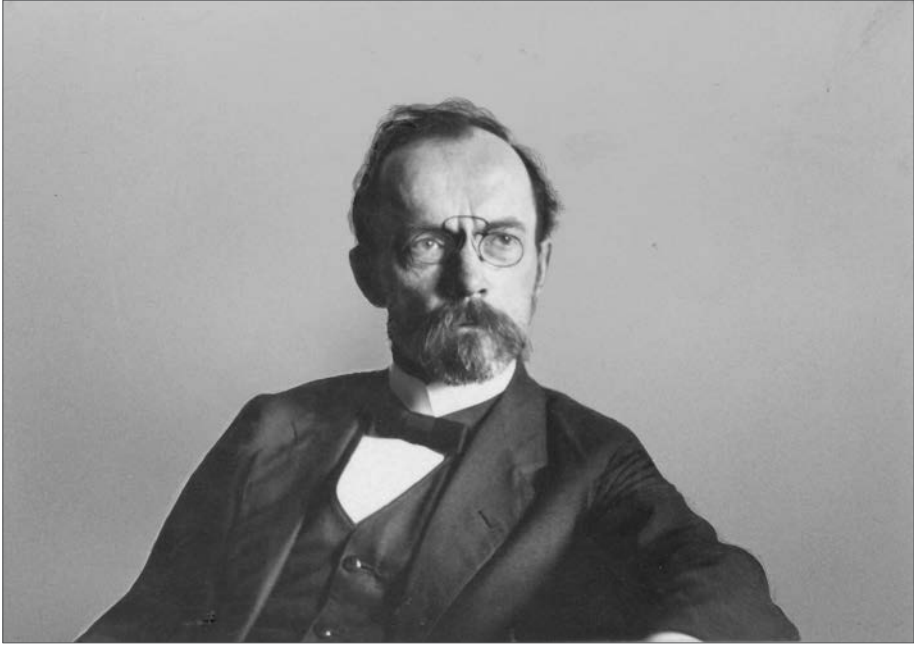
Obr. 5: Viktor Dyk

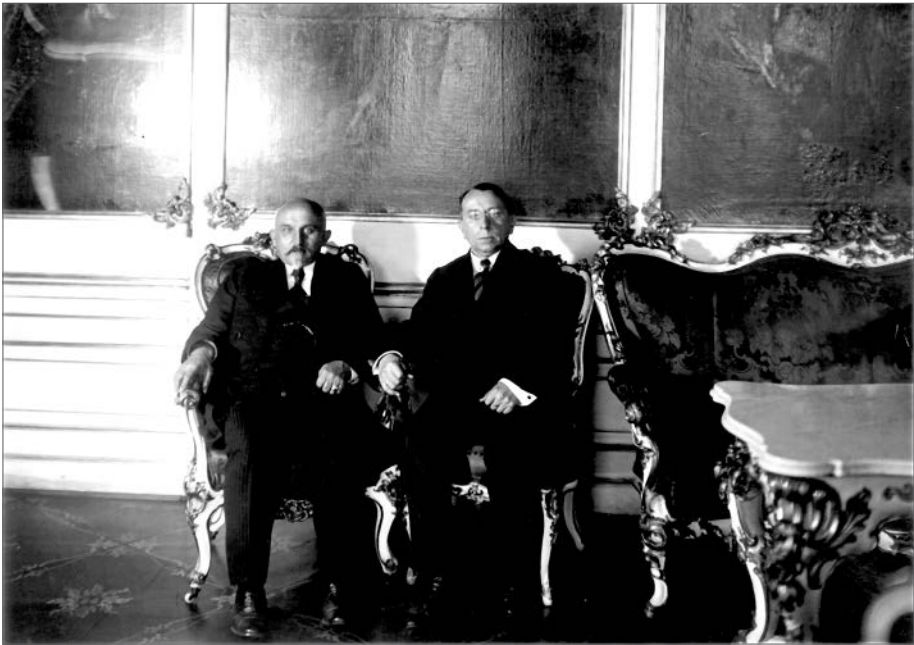
Obr. 6: Karel Engliš

Obr. 7: Jaroslav Stránský

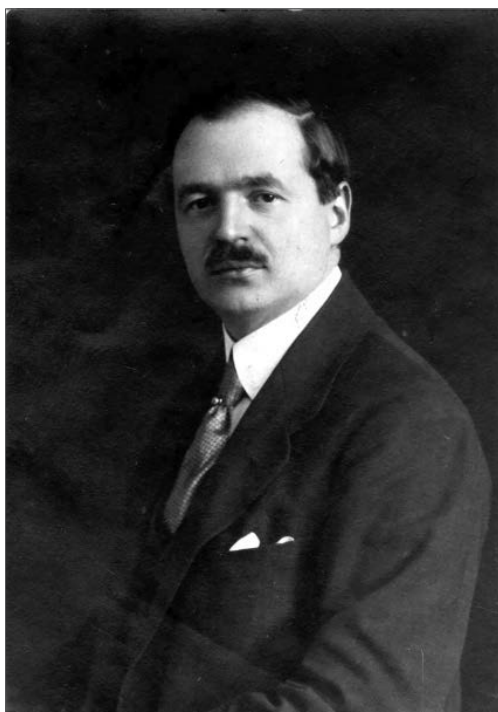
Obr. 8: Antonín Hajn

Obr. 9: Alois Rašín a Ladislav Novák

Obr. 10: František Ježek

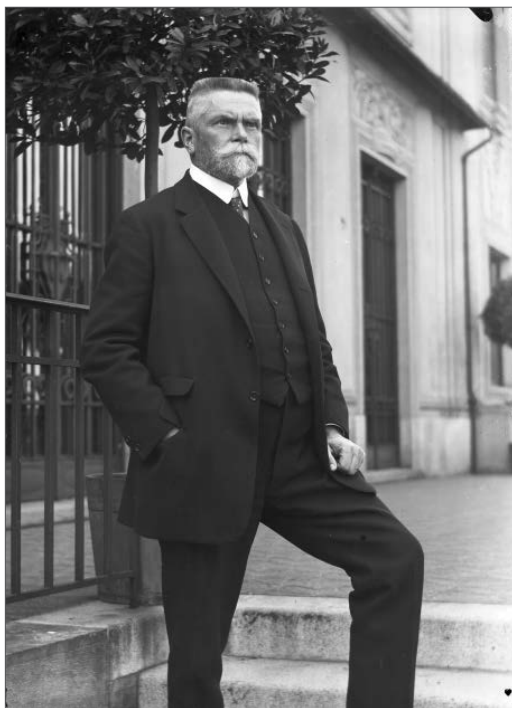
Obr. 11: František Xaver Hodáč

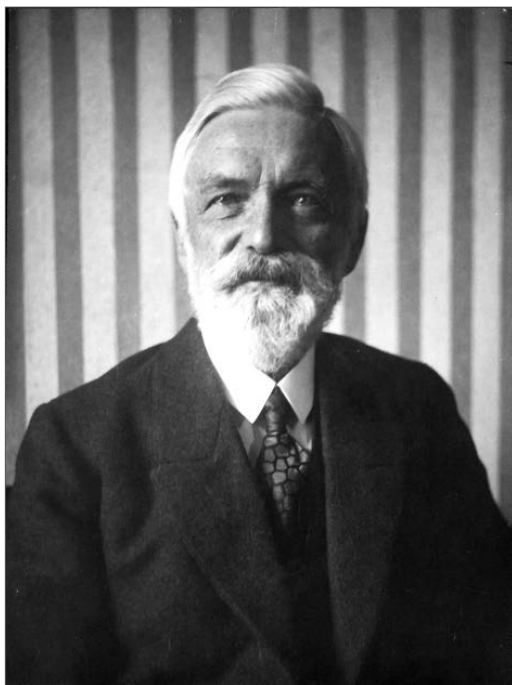
Obr. 12: Josef Matoušek

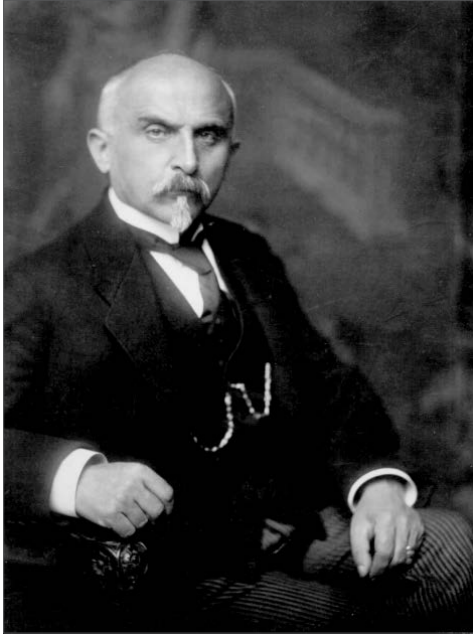
Obr. 13: František Lukavský

Obr. 14: Karel Kramář

Obr. 15: František Mareš

Obr. 16: Alois Rašín

Obr. 17: Ladislav Rašín

Obr. 18: Jaromír Špaček,
Antonín Hajn,
Viktor Dyk

Obr. 19: Jaroslav Preiss

Obr. 20: Jiří Stříbrný

Obr. 21: Schůze Národního sjednocení

Soupis zdrojů obrazové přílohy

1. *Deset úkolů Národního sjednocení*; Národní archiv, fond 464, karton č. 354
2. Bečka, Bohdan; Masarykův ústav a Archiv akademie věd ČR (MÚA AV ČR), Archiv Ústavu T.G.M. (AÚTGM), fond Beneš Edvard, inv. č. 2460, sign. 997
3. Dvořáček, Jan; MÚA AV ČR, AÚTGM, fond Beneš Edvard, inv. č. 2480, sign. 999a
4. Domin, Karel; MÚA AV ČR, A AV, fond Fotosbírka Bohumila Vavrouška, sign. Vav 2990, inv. č. 2990
5. Dyk, Viktor; MÚA AV ČR, A AV, fond Fotosbírka Bohumila Vavrouška, sign. Vav 3126, inv. č. 3126 (Viktor Dyk v roce 1930)
6. Engliš, Karel; MÚA AV ČR, AÚTGM, fond Beneš Edvard, inv.č. 2483, sign. 961a
7. Stránský, Jaroslav; MÚA AV ČR, AÚTGM, fond Beneš Edvard, inv. č. 2697, sign. 854
8. Hajn, Antonín; MÚA AV ČR, A AV, fond Fotosbírka Bohumila Vavrouška, sign. Vav 3560, inv. č. 3560 (Antonín Hajn v roce 1917)
9. Novák, Ladislav; MÚA AV ČR, AÚTGM, fond Ústav TGM I (47/2), sign. 5923/6
10. Ježek, František; MÚA AV ČR, AÚTGM, fond Beneš Edvard, inv. č. 2516, sign. 959
11. Hodáč, František Xaver; Národní archiv, fond 464, karton č. 349, fol. 013
12. Matoušek, Josef; MÚA AV ČR, AÚTGM, fond Beneš Edvard, inv. č. 2538, sign. 969
13. Lukavský, František; MÚA AV ČR, AÚTGM, fond Beneš Edvard, inv. č. 2528, sign. 1020
14. Kramář, Karel; MÚA AV ČR, A AV, fond Fotosbírka Bohumila Vavrouška, sign. B, inv. č. 6999.
15. Mareš, František; MÚA AV ČR, A AV, fond Fotosbírka Bohumila Vavrouška, sign. Vav 6057, inv. č. 6057
16. Rašín, Alois; MÚA AV ČR, AÚTGM, fond Beneš Edvard, inv. č. 2560, sign. 954/2
17. Rašín Ladislav; Archiv Národního muzea, Fond Rašín Ladislav, Rašín Ladislav – portrétní fotografie, inv. č. 352
18. Viktor Dyk, Antonín Hajn a Jar. Špaček; MÚA AV ČR, A AV, fond Fotosbírka Bohumila Vavrouška, sign. B, inv. č. 1795
19. Preiss, Jaroslav; MÚA AV ČR, A AV, fond Fotosbírka Bohumila Vavrouška, sign. B, inv. č. 3889
20. Stříbrný, Jiří; MÚA AV ČR, AÚTGM, fond Beneš Edvard, inv.č. 2571, sign. 962
21. Schůze Národního sjednocení; Národní archiv, fond 464, karton č. 349, fol. 035

JMENNÝ REJSTŘÍK

B

Barthou, Loius 152
Bartoň-Dobenín, Josef 102
Baťa, Jan Antonín 182
Baťa, Tomáš 102
Baxa, Bohumil 30, 51, 74, 169
Baxa, Karel 40
Bečka, Bohdan 26, 27, 48, 67, 71, 107,
108, 120, 132, 246
Bechyně, Rudolf 23, 29, 148
Beneš, Edvard 20, 25, 26, 46, 47, 56, 57,
65, 72, 92, 109, 120, 152, 168, 170, 196,
198, 199, 234
Beran, Rudolf 145, 162, 199, 200
Bergman, Rudolf 33, 111, 191
Bertl, Jiří 124
Bláha, František 38
Blažek, Rudolf 176
Borkovec, Jaroslav 173, 208, 209, 212, 214,
215, 216
Bořecký, Karel 31
Bouček, Václav 46, 56
Bouchal, Antonín 173
Brabec, Jaroslav 87
Bradáč, Bohumír 72, 87, 89, 148, 200
Budínský, Jaroslav 15

Č

Čapek-Chod, Karel Matěj 43
Čapek, Karel 33

Černý, Jan 23
Černý, Josef 202

D

Dlabola, Josef 30, 91, 125, 127, 136, 139
Domin, Karel 154, 155, 159, 185, 213,
215, 216, 220, 226, 227, 231, 246
Dula, Matuš 17, 51
Dušek, Adolf 60, 61, 120, 121, 137, 139,
140, 142, 143, 144, 176, 184
Dvořáček, Jan 29, 32, 70
Dyk, Viktor 15, 22, 30, 32, 37, 43, 51, 52,
58, 62, 67, 73, 74, 87, 92, 104, 107, 108,
110, 111, 112, 113, 154, 158, 247

E

Ebert, Jan 30, 38, 85, 124, 126
Engliš, Karel 15, 22, 23, 24, 27, 31, 32, 86,
149

F

Fencik, Fencik 188, 191, 199, 229
Fischer, Josef 36, 37
Fischer, Richard 38, 124, 126, 139, 141,
142, 146, 230
Folta, Jaroslav 144
Fousek, František 29
Franta, Bohuslav 15

G

Gajda, Radola (Geidl, Rudolf) 12, 54, 55, 56, 57, 59, 67, 76, 77, 78, 79, 82, 111, 123, 144, 248
 Goll, Jaroslav 101
 Gollová, Adéla 100
 Gollová, Nataša 100, 101, 248
 Gottwald, Klement 153

H

Hajn, Antonín 15, 17, 58, 87, 94, 107, 110, 119, 136, 141, 183, 246, 247
 Hampl, Antonín 117, 199
 Hanančík, Vladimír 24
 Hartman, Joe 156
 Hašek, František 125, 134
 Hašler, Karel 128
 Havlín, Josef 132, 147, 166, 170, 191, 214, 215, 224, 226, 228, 229
 Heinrich, Arnošt 15, 67
 Heller, Servác 46
 Henlein, Konrád 193, 197, 199
 Herben, Jan 15, 32, 43, 58
 Herrmann, Ignát 43
 Hlad, Josef 106
 Hlaváček, František 12, 58, 59, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 104, 107, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 132, 158, 236, 237, 246, 247
 Hlinka, Andrej 153, 164, 199, 201
 Hodáč, František Xaver 12, 21, 49, 65, 66, 70, 83, 88, 89, 92, 94, 95, 96, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 120, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 168, 170, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 189, 190, 191, 192, 193, 196, 197, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 215, 216, 219, 221, 222, 223, 224, 225, 228, 230, 236, 237, 238, 246, 247

Hodža, Milan 64, 65, 72, 81, 94, 198, 199, 200
 Hochman, Jan 107, 108, 158, 169, 184, 192, 197, 202
 Holeček, Josef 43, 51, 185
 Horák, Vojtěch 84, 85, 118, 124, 126, 131, 158, 159, 170, 175, 210, 214, 218, 219, 226, 230
 Hritz, Jožo 144
 Hübschmann, Antonín 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 215, 218, 219, 223, 224, 225
 Hudec, Josef 33, 51, 167
 Hýbl, Jan 175, 219

Ch

Chmelík, Antonín 169, 185, 208, 218, 225, 229, 231
 Chytil, Zdeněk 29

I

Ivanka, Milan 17, 91, 94, 139, 142

J

Jeřábek, Luboš 51
 Ježek, František 29, 105, 106, 107, 115, 125, 126, 127, 131, 133, 134, 138, 139, 141, 142, 145, 146, 147, 148, 151, 158, 159, 163, 165, 167, 191, 195, 210, 212, 214, 217, 221, 228, 230, 231, 234, 246
 Jirásek, Alois 15, 23
 Jošt, Josef 60, 85

K

Kahánek, Ferdinand 130
 Kaizl, Josef 40
 Kallab, Jaroslav 31, 32, 58
 Kapras, Jan 136, 166, 169, 246
 Karlík, Jan 82
 Klíma, Vlastimil 13, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 53, 58, 66, 83, 85, 95, 103, 104, 105, 107, 113, 118, 122, 123, 124, 126, 129, 130, 133, 136, 138, 139, 140, 142, 143, 146, 147, 151, 156, 158, 159, 160, 173, 188, 189, 194, 207, 216, 228, 231, 233, 246
 Klofáč, Václav 35, 162

Klumpar, Vlastimil 66, 102, 103, 104, 105, 246

Koloušek, Jan 18, 45

Kottas, Erich 125, 166

Kramář, Karel 11, 15, 16, 17, 19, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 37, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 58, 59, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 98, 103, 105, 106, 108, 109, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 125, 127, 129, 131, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 146, 148, 149, 150, 151, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 165, 166, 167, 169, 170, 171, 174, 175, 176, 182, 183, 184, 185, 189, 191, 192, 193, 194, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 205, 210, 211, 212, 213, 216, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 227, 228, 236, 239, 246, 247, 249

Krčmář, Jan 154

Krofta, Kamil 72, 166

Kroupa, Prokop 143

Krouský, Emanuel 152

Krupička, Jiří 208

Kučera, Josef 51, 60, 144

Kudrna, Rudolf 80

Kunětická-Viková, Božena 52, 73

Kurtjak, Ivan 94

Kut, Karel 162, 163, 164, 172, 173, 194, 207, 212, 213, 215, 218, 225, 226

Kvapil, Jaroslav 15, 58, 166

Kvasnička, Josef 109, 184, 185

L

Loevenstein, Karel 71

Locher, Karel 121, 142

Lukavský, František 15, 53, 58, 74, 107, 187, 228

Lukavský, Jaromír 133, 134, 138, 141, 170, 172, 173, 206, 207, 208, 209, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 219, 224, 231

M

Mach, Robert 76

Machar, Josef Svatopluk 15, 58

Makarius, Jan 208, 219

Malypetr, Jan 146, 147, 197, 200

Mareš, František 15, 36, 51, 52, 58, 80, 120, 153, 154, 155, 159, 172, 176, 177

Masaryk, Jan 123

Masaryk, Tomáš Garrigue 16, 21, 24, 29, 32, 45, 46, 47, 55, 56, 57, 60, 63, 72, 73, 74, 79, 81, 82, 87, 108, 111, 112, 120, 123, 153, 168, 198, 199

Masný, Vojtěch 65

Matějček, Anotnín 166

Matoušek, Josef 30, 74, 81, 84, 86, 87, 88, 93, 96, 97, 109, 110, 124, 136, 140, 146, 148, 149, 150, 158, 184, 185, 191, 210, 214, 215, 218, 219, 226, 228, 229, 231, 236, 238, 246

Meissner, Alfréd 163

Mikulíček, Vítězslav 164

Mikyna, Václav 173, 177, 230

N

Najman, Josef Václav 145, 202

Němec, Bohumil 15, 70, 96, 107, 120, 132, 166, 199, 200, 202, 247

Novák, Augustin 24, 25

Novák, Ladislav 25, 26, 45, 87, 92, 96, 98, 102, 110, 115, 150, 168, 183, 237

P

Paulus, František 80, 184, 191, 226, 228, 229

Pekař, Josef 199

Pergler, Karel 90, 121, 130

Peroutka, Ferdinand 22, 48, 53

Peroutka, František 72, 81

Peška, Zdeněk 38

Petrovický, František 184

Philippovich, Eugen 100

Pilsudski, Józef 54

Pokluda, Josef 215

Polák, František 36, 37, 38

Pospíšil, Vilém 45

Práška, Karel 35

Preiss, Jaroslav 15, 29, 40, 41, 44, 45, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 83, 92, 95, 96, 99, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 145, 146, 149, 150, 156, 168, 189, 190, 196, 201, 202, 227, 237, 247

Protuš, Ladislav 191

R

Rašín, Alois 11, 12, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 67, 151, 192, 249
 Rašín, Ladislav 30, 31, 38, 53, 58, 84, 85, 122, 123, 124, 129, 130, 131, 132, 133, 137, 138, 141, 143, 163, 191, 199, 213, 214, 216, 230, 231
 Reháč, Gejza 139, 191
 Renner, Jan 30, 32, 36, 37, 38, 58, 60, 95, 122, 127, 136, 139, 142, 184
 Ripka, Hubert 37, 38
 Roos, Emil 45
 Rosche, Alfréd 168, 171
 Rosolová, Josefa 24, 31, 51
 Rutte, Karel 43

S

Sedláček, Jan 77, 191, 213, 215, 231
 Sedláčková, Anna 100, 101
 Schauer, Antonín 150, 166
 Scheinpflug, Karel 43, 166
 Schiezl, Josef 37
 Schwarz, František 144, 163, 169, 173, 177, 185, 203, 210, 211, 214, 218, 219, 225, 226, 228, 229
 Sís, František 15, 29, 31, 42, 49, 58, 61, 65, 67, 68, 70, 73, 85, 87, 88, 90, 92, 95, 96, 97, 98, 103, 106, 107, 108, 113, 116, 120, 121, 136, 158, 247
 Smetánka, Rudolf 191, 226, 228, 229
 Sobotka, Emil 36, 38
 Sokol, Stanislav 41
 Sommer, Otto 36, 38
 Stašek, Bohumil 168
 Šťastný, Alois 16
 Stejskal, Jaroslav 51
 Stejskalová, Marie 164
 Stránský, Adolf 16
 Stránský, Jaroslav 16, 18, 24, 28, 30, 31, 36, 58, 67, 86, 106, 123, 142
 Stříbrný, Jiří 12, 28, 54, 65, 89, 90, 91, 97, 121, 122, 123, 153, 157, 158, 159, 160, 162, 164, 165, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 181, 183, 185, 186, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 201, 202, 203, 204, 205, 207, 210, 211, 213,

215, 217, 218, 223, 225, 226, 227, 228, 229, 238, 239, 246, 249

Studený, Svatopluk 125
 Svoboda, Rudolf 20, 143, 231
 Svozil, Cyrill 32, 59, 77, 78
 Syllaba, Ladislav 15
 Syrový, Jan 56

Š

Šámal, Přemysl 15, 42, 58, 66, 67, 69, 87, 108
 Šimek, Eduard 150, 166, 169
 Šimek, Emil 59
 Šmeral, Bohumír 23
 Šnejdárek, Josef 55
 Šoupal, Josef 26, 48
 Špaček, Jaromír 17, 31, 53, 110, 141, 191
 Šrámek, Jan 24, 72, 88, 168
 Štůla, Alois 139, 147, 163, 164, 166, 185, 203, 205, 218, 219, 231
 Šturc, Václav 73
 Švehla, Antonín 16, 21, 24, 26, 54, 57, 62, 72, 73, 74, 81, 82, 153

T

Tänzer, Otto 45
 Tille, Antonín 45
 Toušek, František 30, 31, 36, 37, 38, 58, 70, 86, 95, 98, 122, 125, 126, 134, 141, 177, 184, 191, 229, 231
 Trapl, Karel 149, 150
 Trnobranský, Jindřich 163, 177, 185, 202, 203, 229
 Třebický, Jan 40
 Tuka, Vojtech 54
 Tusar, Vlastimil 21, 23

U

Udržal, František 55, 57, 93, 97, 110, 146

V

Vážný, Vojtěch 164, 176
 Vetterová – Bečvářová, Anna 191, 215
 Veverka, Ferdinand 35
 Vojtíšek, Václav 166
 Vorel, Jaroslav 79
 Votruba, Vilém 31, 95, 113, 184
 Vraný, Josef 89, 97, 199

Vrzalík, Jan 155

W

Waldes, Jindřich 101

Weigner, Karel 166

Wenig, Arnošt 51

Werner, Karel 172, 173, 203, 207, 209,
210, 211, 212, 216

Werstadt, Jaroslav 20, 23, 36

Weyr, František 15

Z

Záborec, Cyril 191

Zástěra, Zdeněk 59

Židovský, Ivan 196

EDIČNÍ RADA MASARYKOVY UNIVERZITY

PhDr. Jan Cacek, Ph.D.

prof. Ing. Petr Dvořák, CSc. (předseda)

Mgr. Tereza Fojtová (místopředsedkyně)

Mgr. Michaela Hanousková

prof. MUDr. Lydie Izakovičová Hollá, Ph.D.

doc. RNDr. Petr Holub, Ph.D.

doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.

doc. PhDr. Mgr. Tomáš Janík, Ph.D.

doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.

prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.

doc. RNDr. Jaromír Leichmann, Dr.

PhDr. Alena Mizerová (tajemnice)

doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.

doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.

Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.

doc. RNDr. Ondřej Slabý, Ph.D.

prof. PhDr. Jiří Trávníček, M.A.

doc. PhDr. Martin Vaculík, Ph.D.

EDIČNÍ RADA FILOZOFICKÉ FAKULTY MASARYKOVY UNIVERZITY

prof. Mgr. Lukáš Fasora, Ph.D.

prof. PhDr. Jiří Hanuš, Ph.D.

doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.

(předsedkyně)

doc. PhDr. Jana Chamonikolasová, Ph.D.

prof. Mgr. Libor Jan, Ph.D.

prof. PhDr. Jiří Kroupa, CSc.

prof. PhDr. Petr Kyloušek, CSc.

prof. Mgr. Jiří Macháček, Ph.D.

doc. Mgr. Katarina Petrovičová, Ph.D.

(tajemnice)

prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.

prof. PhDr. BcA. Jiří Raclavský, Ph.D.

Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení

Jan Mařica

Vydala MASARYKOVA UNIVERZITA, Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno
v edici **Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity** / číslo 485

Odpovědná redaktorka / doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.

Výkonná redaktorka / doc. Mgr. Katarina Petrovičová, Ph.D.

Ediční referentka / Mgr. Vendula Hromádková

Grafická koncepce edice a návrh obálky / Mgr. Pavel Křepela

Sazba / Dan Šlosar

Vydání první / 2018

Náklad / 200 výtisků

Tisk a knihařské zpracování / Reprocentrum, a.s., Bezručova 29, 678 01 Blansko

ISBN 978-80-210-9092-7

ISBN 978-80-210-9093-4 (online : pdf)

ISSN 1211-3034

<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9093-2018>

#485